camões

«Intilnim in *Lusiada* lirismul catifelat al melancoliei, alături de bărbătescul patos patriotic ; senzualismul coloritului naturii, alături de vehemența satirei sociale ; umbrele diafane ale unei discrete confesiuni, alături de forța imaginației care dă reliefuri dantești figurii lui Adamastor ; discursul uman atit de direct al nefericitei Ines de Castro, alături de imaginea grotescă a unei divinități silvane, pictată parcă de mina lui Caravaggio.»

OVIDIU DRIMBA

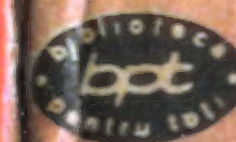

Lei 5

editura minerva

925

camões

camões
lusiada

Ilustrația copertei : *Ion Olaru*

luis de camões

lusiada

ÎN ROMÂNEȘTE DE AUREL COVACI

PREFAȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC DE OVIDIU DRIMBA

EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1977

OS LUSIADAS
POEMA EPICO
de LUIS de CAMÕES
PARIS
NA LIVRARIA PORTUGUESA DE J. P. AILLAUD
MDCCCXXXVI

LUIS DE CAMÕES ȘI EPOPEEA LUZITANĂ

Spre sfîrșitul secolului al XVI-lea — și într-un interval de aproximativ numai un deceniu — literatura europeană înregistrează o serie de trei capodopere, toate aparținînd aceluiași gen: în 1569 apare *Araucana* lui Alonso Ercilla, în 1572 — *Lusiada* lui Luis de Camões, iar în 1580 — *Ierusalimul liberat* al lui Torquato Tasso. Toate aceste trei capodopere au forma epopeii; dar între ele există diferențe notabile: de concepție, de conținut, de structură, de stil. Astfel, *Araucana* este o relatare poetică — cu multe elemente convențional-clasicizante — a represiunii (la care autorul-soldat participase el însuși) conquistadorilor spanioli contra araucanilor localnici chilieni care luptau contra invadatorilor, și, în fond, un elogiu adus rezistenței dîrze a băștinașilor. Totul însă este redat cu o exactitate de cronicar și de geograf, la limita între proză și poezie. În schimb, spre deosebire de Ercilla, Torquato Tasso nu și-a „trăit" epopeea; evenimentele din *Ierusalimul liberat* aparțin unui trecut îndepărtat, faptele narate nu au, în majoritate, adevăr istoric, în timp ce valorile lirice prevalează aici net asupra epicului. Încît, în raport cu *Araucana* și cu *Ierusalimul liberat*, o cercetare atentă și obiectivă a *Lusiadei* ne conduce la concluzia că autorul ei a realizat prima epopee modernă. Și — considerînd strict condițiile intime ale genului — singura epopee propriu-zisă pe care ne-a lăsat-o epoca Renașterii.

Aceasta pentru că înseși condițiile intime reclamate de genul epopeii erau favorizate, mai mult decît oriunde, de condițiile

istorice, psihologice, morale, culturale ale țării și epocii lui Camões — în mai mare măsură decît în Spania lui Ercilla sau decît în Italia lui Torquato Tasso.

Existau în istoria Portugaliei vechi tradiții eroice, pornind de la străvechii lusitani băștinași (legenda spune că descind din Lusus, fiul lui Bachus), care opuseseră romanilor o îndîrjită rezistență: în anul 141 î.e.n., Viriatus, căpenia lusitanilor, n-a putut fi învins decît prin trădare. După căderea Imperiului Roman, stăpînirea vandalilor în aceste părți a fost înlocuită — începînd cu secolul al VIII-lea — prin cea arabă. La această dată ținutul lusitanilor de odinioară devenise „comitat de Porto", aparținînd coroanei Castiliei. Baronii feudali din comitatul de Porto erau antrenați — ca întreaga Peninsulă iberică — în lupta de „reconquista"; și cum prezența maurilor aici însemna un pericol pentru întreaga Europă, încă din epoca primelor cruciade (secolul al XI-lea) regele Castiliei face apel la baronii francezi, englezi, flamanzi, frizoni sau burgunzi. Unuia dintre aceștia, lui Henri, fiul ducelui de Burgundia, regele îi dăruiește în 1094 comitatul Portugaliei ca fief ereditar. După moartea regelui (1108), Henri acționează ca un conte independent. Din cauza aceasta va urma o lungă serie de conflicte armate cu Spania, conflicte care n-au făcut decît să sporească și mai mult dîrzenia, sentimentul de independență și mîndria locuitorilor noii țări.

Toate aceste fapte se găsesc relatate în epopeea lui Camões. Evocarea lor impregnează opera cu acel profund sentiment al istoriei și cu acel elan sincer patriotic care sînt fireștile apanaje ale genului epopee.

Dar în secolul lui Camões, cînd uimitoarele fapte ale navigatorilor portughezi Magellan, Cabral, Bartolomeo Diaz sau Vasco da Gama erau foarte vii în mintea tuturor, marile călătorii oceanice, senzaționalele descoperiri geografice și acțiunile masive de colonizare adăugau noi motive sentimentelor de entuziasm și de orgoliu național. Dezvoltarea continuă a meșteșugurilor și a comerțului impunea găsirea unor surse noi de materii prime și de mărfuri, precum și a unor noi piețe de desfacere. Și astfel,

în timp ce viața economică a orașelor maritime italiene era paralizată în urma controlului exercitat de către turci asupra bazinului estic mediteranian, și în timp ce spaniolii nu descoperiseră încă continentul american, iată că navigatorii portughezi cuceresc mările, etapă cu etapă: descoperă și ocupă insulele Azore, ating Capul Verde, trec ecuatorul, ajung în estaurul Congoului, după care Bartolomeo Diaz ocolește Capul Bunei Speranțe iar Vasco da Gama ajunge în India.

Profiturile materiale încep să curgă, imense, pentru armatori și negustori, din momentul în care Albuquerque pune temeliile imperiului colonial portughez. Un imperiu care, în Asia, nu însuma teritorii vaste, dar în care portughezii stabiliseră comptoare, centre comerciale și baze militare în puncte strategice de primă importanță: în Aden și Ormuz, care dominau Marea Roșie și Golful Persic; în Malaca, ce controla trecerea din Golful Bengal în Marea Chinei; în Goa, pe țărmul Mării Oman; în Macao, la vărsarea fluviului Si-Kiang. La o dată, deci, cînd spaniolii stăpîneau doar Antilele și cînd abia începuseră să exploreze continentul american, iată că portughezii posedau cinci mii de leghe de coastă și porniseră colonizarea intensă a Braziliei.

În această epocă, așadar, cînd privirile întregii țări erau îndreptate spre ocean, cînd mirajul depărtărilor fascina toate mințile și cînd îndrăzneții navigatori atrăgeau atenția întregii Europe asupra Portugaliei, făcînd ca o lume întreagă să le admire spiritul de aventură și uimitorul lor curaj, iată apărînd marele poet care le va închina lor epopeea sa:

„Cînt armele și pe bărbații care,
Din țărmii apusenei Lusitanii,
Pe nebrăzdată de corăbii mare,
Trecură de ostrovul Taprobanii
Prin războiri și prin primejdii rare
Cum nu îndură oamenii cu anii,
Și printre alte seminții durară
Domnie nouă,-n veacuri legendară!"

Cine era acest „prinţ al poeţilor timpului său“ — cum va fi numit de ai săi — şi ce ştim despre viaţa lui atît de bogată în aventuri?

*

Datele biografiei lui Luis de Camões, însă, sînt sumare şi nesigure. S-a născut probabil în 1525, poate la Lisabona (dar unii susţin că la Coimbra, alţii — la Santarem). Mama sa era nepoata celebrului navigator Vasco da Gama, care murise tocmai în anul în care s-a născut Camões. Tatăl său — posesor al unui titlu de nobleţe, dar nu şi al unei averi corespunzătoare — comanda o corabie din cele în slujba regelui; peste cîţiva ani îşi va pierde viaţa într-un naufragiu, în apropiere de Goa.

Tînărul a făcut studii umanistice la Universitatea din Coimbra — prima universitate a ţării — cu profesori de mare reputaţie europeană. În aceşti ani l-a citit cu pasiune pe Platon, în versiunea latină a lui Marsilio Ficino; a cîştigat cunoştinţe temeinice despre sistemul lui Ptolomeu, şi tot aici a cunoscut poezia lui Petrarca, prin intermediul poetului portughez contemporan de mare prestigiu, Sa de Miranda.

După terminarea studiilor Camões ajunge la Lisabona, unde, lipsit de mijloace, îşi cîştigă existenţa ca preceptor. În baza titlului de nobleţe pe care-l avea şi a îndeletnicilor sale cunoscute şi apreciate într-ale poeziei, este primit şi în mediul Curţii. Nu figurează printre poeţii care beneficiază de o pensie regală, dar este preţuit pentru cultura lui, pentru firea lui sociabilă şi pentru virtuozitatea cu care improviza versuri, compuse pe teme la modă şi în spiritul convenţiilor curtene. Fireşte, invidiile şi intrigile îl urmăresc. Poetul este şi un impulsiv. În cursul unei încăierări cu un nobil din suita regelui, Camões îl răneşte cu o lovitură de sabie — incident pe care-l plăteşte cu cîteva luni de temniţă. După ce iese din închisoare — un alt incident, dar de un cu totul alt gen, îi va fi fatal: se îndrăgosteşte de o domnişoară de onoare a reginei, o tînără din înalta aristocraţie, pe care o cîntă în versurile lui — precum Petrarca pe Laura — sub numele de Natercia. Numai că sonetele înflăcărate ale poetului provoacă mînia tatălui Naterciei, care se plînge regelui.

Urmarea: tînărul Camões este îndepărtat de la Curte şi trimis în exil în orăşelul Santarem. Se spune că aici ar fi început să se gîndească la viitoarea sa epopee.

Camões îşi pierde deci înalţii protectori. Obţine însă permisiunea de a se înrola în armată. Astfel că, după un timp, îl regăsim la Ceuta, oraş şi port pe coasta marocană, în faţa Gibraltarului, importantă garnizoană portugheză unde tinerii nobili trebuiau să facă un stagiu militar de doi ani. De aici porneau uneori caravelele lusitane în patrulare împotriva piraţilor barbari; sau alteori, după ce acostaseră în diferite puncte ale coastei africane, se întorceau încărcate cu prăzi bogate şi cu sclavi negri. Bineînţeles că asemenea expediţii întîmpinau adeseori primejdii serioase. Nenorocirea îl pîndeşte şi pe Camões: în urma unei lupte navale cu piraţii mauri, îşi pierde ochiul drept.

Înapoiat în ţară, poetul — dispreţuit fiind acum de societatea de la Curte şi din pricina infirmităţii sale — duce o viaţă obscură. Încît, la vîrsta de douăzeci şi opt de ani, Camões se hotărăşte (silit? de bună voie? nu se ştie) să-şi părăsească pentru mai mult timp patria, îndreptîndu-se spre India. Escadra porneşte în primăvara anului 1553.

După o călătorie de şase luni, plină de peripeţii, pe care poetul le va descrie cu multă forţă în capodopera sa, din toată escadra ajunge la destinaţie doar o singură corabie: cea pe care se afla Camões. Ajuns în portul fondat de Albuquerque, Goa — centru comercial de seamă, bază militară şi reşedinţă a viceregelui Portugaliei — poetul duce o viaţă de ostaş. Scrie elegii, canzone, sonete, dar participă şi la expediţii militare de jaf şi devastare a ţinuturilor indigenilor: expediţii lipsite de glorie — după cum notează poetul în versurile sale, cu o vădită umbră de amărăciune. Scrie acum şi o violentă satiră, intitulată *Nebuniile din India,* în care denunţă abuzurile şi corupţia administraţiei coloniale portugheze. Scrierea aceasta îi atrage grave neplăceri.

Dar, la serbările prilejuite de instalarea noului guvernator, compune şi o comedie, în spiritul romanelor cavalereşti, care este reprezentată aici — şi e foarte probabil că succesul ei i-a asigurat poetului o anumită consideraţie din partea superiorilor

săi. Astfel că, la cinci sau șase ani de la data cînd debarcase la Goa, Camões este trimis prin părțile Chinei, în calitate de controlor general al bunurilor portughezilor decedați sau absenteiști.

După un drum care trecea pe lîngă insulele Molusce (descrise, mai tîrziu, cu multă precizie în opera sa), și după ce, în urma unei lupte navale, s-a mai ales cu o rană, poetul ajunge la Macao. Regiunea aceasta din sudul Chinei era destul de pustie, localitatea era mult mai mică decît Goa, autoritățile portugheze nu se instalaseră încă temeinic aici; dar Camões a rămas la Macao cam un an, timp în care cu siguranță că a lucrat și la capodopera sa, începută mai demult. Din Macao a făcut și o călătorie la Canton, pentru ca, la întoarcere, corabia sa să naufragieze pe coasta Cambodgiei: poetul scapă cu viață și de astă dată.

În general, documentele privind viața lui Camões din acești ani sînt foarte sporadice, imprecise și contradictorii. Presupunerea cea mai plauzibilă este că în acest timp Camões era ocupat intens cu elaborarea *Lusiadei*. Și cum munca de creație se apropia de sfîrșit, gîndul lui cel mai stăruitor era ca, după paisprezece ani de rătăciri prin îndepărtatul Orient, să se reîntoarcă în patrie, ceea ce — dată fiind marea distanță, precum și lipsa banilor — era o problemă destul de grea.

De aceea, cînd noul căpitan al Mozambicului îi propune să-l însoțească, poetul e cît se poate de bucuros: Mozambicul, cel puțin, se afla la jumătatea drumului spre Portugalia! Acolo putea găsi mai ușor prilejul de a se îmbarca pe o corabie care să-l ducă la Lisabona. Dar, la sfîrșitul călătoriei, căpitanul îl reține ca ostatic pînă îi va plăti... mîncarea pe care i-o dăduse pe corabie timp de două luni și jumătate de cînd porniseră din Goa! Un istoric al timpului, în trecere prin Mozambic, relatează că „acest prinț al poeților timpului său" ajunsese într-un asemenea grad de sărăcie, „încît era hrănit de prieteni". Totodată, adaogă că poetul lucra la desăvîrșirea *Lusiadei*, precum și la o altă operă, o culegere de poezii lirice intitulată *Parnasul lui Luis de Camões*, al cărui manuscris i-a fost apoi furat.

Ajuns în cele din urmă la Lisabona, după șaptesprezece ani de pribegie, poetul găsește aici o situație mai mult decît dezolantă. Recenta molimă de ciumă decimase toate familiile, viața de la Curte era dominată de intrigile favoriților și ale clerului, poporul era supus abuzurilor administrației, corupția stăpînea întregul aparat de stat. Încît, sub impresia puternică a acestor stări de lucruri, încheindu-și *Lusiada*, autorul nu va putea să nu-și transcrie în paginile ei și reacțiile sale intime în tonuri de amară dezamăgire.

În curînd Camões obține privilegiul de a-și tipări marea sa operă, cu nădejdea că acesta îi va aduce nu numai glorie, ci și protecția regelui. *Lusiada* apare peste doi ani (în 1572). În același an, regele îi acordă o pensie de cincisprezece mii de *reis* anual. Fără să fie derizorie, suma era totuși modestă (cam o treime din cît primea un profesor al Universității din Coimbra) și plătită foarte neregulat. Pensia i-a fost acordată în continuare, ceea ce însă se pare că nu l-a pus la adăpost de sărăcie: se spune că, în timpul nopții, servitorul său cerșea bani trecătorilor pentru a avea cu ce cumpăra cărbuni pentru stăpînul său. Astfel, viața — zbuciumată, neîndestulată, plină de tot felul de amărăciuni și lipsită de prețuirea contemporanilor — a celui care urma să poarte peste veacuri gloria literelor portugheze în lume, i-a fost curmată de ciumă, la vîrsta de cincizeci și cinci de ani.

*

Chiar și numai în liniile sumare pe care le îngăduie puținele documente, biografia lui Camões este — prin dinamismul, pasionalitatea și pluralitatea planurilor vieții poetului — biografia exemplară a unei personalități tipice din Renaștere. Mai mult însă decît pentru spectaculosul ei, biografia (oricît de lacunară) a lui Camões — biografie care desigur că nu se poate sprijini strict pe toate datele cuprinse în operă — contribuie la lămurirea operei poetului, conferindu-i prestanță și veridicitate.

Această operă se integrează organic și total în puternicul, uriașul și strălucitorul val al culturii renascentiste a timpului.

Secolul lui Camões este secolul în care au trăit Leonardo da Vinci şi Michelangelo, Luther şi Calvin, Campanella şi Copernic, Giordano Bruno şi Galileo Galilei. Este secolul în care au apărut *Elogiul nebuniei* al lui Erasm, *Utopia* lui Thomas Morus, *Orlando furiosul* al lui Ariosto, *Principele* lui Machiavelli, *Gargantua şi Pantagruel* al lui Rabelais, *Faust* al lui Marlowe, *Odele* şi *Sonetele* lui Ronsard şi *Heptameronul* Margaretei de Navarra. În 1572, cînd Camões publica *Lusiada*, Shakespeare avea doar opt ani, iar Lope de Vega, zece: cu un an în urmă, tînărul soldat Cervantes Saavedra, din eroica flotă comandată de Don Juan de Austria, îşi pierduse braţul stîng în bătălia de la Lepanto; în acest an 1572, în anul oribilului masacru din noaptea Sfîntului Bartolomeu (a cărei amintire stăruie cutremurător în *Tragicele* lui Agrippa d'Aubigné), Torquato Tasso şlefuia octavele *Ierusalimului liberat*, iar umanistul Montaigne, izolat în meditaţiile lui asupra omului, a vieţii şi a morţii, îşi aşternea pe hîrtie *Eseurile*.

Viaţa culturală a Portugaliei din timpul lui Camões era străbătută de curentele literare ce lăsau urme puternice în cultura tuturor celorlalte ţări vest-europene.

Tradiţiile literare curtene erau încă vii, susţinute fiind şi de stilul pe care regii Portugaliei îl imprimau vieţii de la Curte. În cadrul acestor tradiţii, persistent era gustul — supravieţuire a vechilor preferinţe literare medievale — pentru romanele cavalereşti, a căror imensă producţie în întreaga Peninsulă iberică luase forma unei adevărate epidemii literare, o epidemie căreia nu-i va putea pune stavilă decît geniala capodoperă a lui Cervantes. Erau de asemenea insistent cultivate vechile forme poetice trubadureşti, cu teme şi moduri de expresie convenţionale, elegante şi de rafinată virtuozitate tehnică.

Poeziile trebuiau să circule în manuscrise, separate sau adunate în *cancioneiros*, în acele culegeri antologice în care numele autorilor erau adeseori confundate unele cu altele sau erau de-a dreptul omise; căci, în prezumţiosul mediu aristocratic, tipărirea unui volum personal, semnat, de poezii, putea fi uneori considerat un gest lipsit de eleganţă. Camões, care a scris un număr considerabil de poezii (azi i se atribuie în jur

de cinci sute), intenţiona să facă o derogare de la această convenienţă, pregătindu-şi acea culegere de sonete, dispărută, probabil furată, pe cînd se afla în Mozambic şi pe care n-a mai refăcut-o: *Parnasul lui Luis de Camões*. Încît, în timpul vieţii nu şi-a publicat decît două poezii ocazionale.

Ceea ce îl distingea pe Camões ca poet de Curte de restul confraţilor săi portughezi contemporani era un simţ al tradiţiilor populare, folclorice, simţ care îi regla şi gustul, şi măsura, şi demnitatea expresiei.

În această privinţă Camões avea, în patria sa, un ilustru precursor: poetul şi dramaturgul Gil Vicente (mort în jurul anului 1536), cel care scrisese şi în limba spaniolă — asemenea multor scriitori portughezi ai timpului — şi care în piesele lui adusese verva, pitorescul şi savoarea inspiraţiei populare, pregătind astfel drumul lui Lope de Vega.

Camões a cultivat aproape toate genurile literare practicate în timpul său. A scris chiar şi trei piese în versuri: *Amfitrion (Anfitrões)*, comedie inspirată din Plaut; *Filodemo*, reprezentată în 1555 la Goa; şi *Fapta regelui Seleucus (Auto de el Rei Seleuco)*, despre care se spune că i-ar fi atras poetului îndepărtarea de la Curte, din pricina aluziilor la dragostea principelui, viitorul rege Joao al III-lea, pentru mama sa vitregă. În prima din aceste opere Camões alternează limba portugheză cu castiliana, pe care o cunoştea la perfecţie (întrebuinţînd-o uneori şi în sonetele sau madrigalurile sale); intriga celei de-a doua are un agreabil caracter de pastorală; în timp ce ultima începe într-un mod original, cu un fel de scenă-prolog în proză. Asemenea abilităţi însă n-au putut ridica teatrul lui Camões deasupra nivelului unei (decente) mediocrităţi.

Opera sa lirică, publicată postum (în 1595 şi 1598), şi-a avut prima ediţie critică — expurgată de o cantitate de poeme care îi fuseseră greşit atribuite — abia în 1932 [1]. Este o poezie inspirată de iubire, de nostalgii şi melancolii, de dezamăgiri şi de

[1] Ediţia lui José Maria Rodriguez şi Alfonso Lopes Viveira, apărută la Coimbra. Mai autorizată este ediţia lui Hernani Cidade, în două volume, Lisabona, 1946—1947.

gîndul morţii, fără a atinge însă profunzimi dramatice. Permanent este sensibilă aici influenţa lui Petrarca. Petrarchismul însă — atît de consonant cu spiritul medievalelor *cancioneiros* galego-portugheze — păstrează la Camões un particular accent realist (este aici, poate, şi amprenta vieţii atît de agitate a poetului).

În poezia lui Camões, simţul particular al culorii, al sunurilor şi al contrastelor, voluptatea senzuală cu care înregistrează obiectele frapante prin varietatea, coloritul, sonoritatea sau formele lor — şi toate acestea notate cu tehnica enumeraţiei retorice — indică gustul baroc, de bună calitate, al poetului. Îl presimţi parcă pe Góngora; dar un anumit simţ al măsurii şi un evident sentiment al demnităţii elimină la Camões tentaţia jocului, a efectului căutat, a manierismului. Integrat un timp mediului curtean, Camões nu s-a putut sustrage total spiritului şi cerinţelor acestuia.

Bun cunoscător al literelor antichităţii, Camões n-a putut rămîne nici în afara celuilalt curent, clasicizant, prezent în cultura portugheză renascentistă. Avea treizeci de ani la moartea lui Sa de Miranda, cel mai prestigios poet portughez de pînă atunci, care — fără să rupă contactul cu tradiţiile populare, dar modernizîndu-le — contribuise în cea mai mare măsură la orientarea atenţiei înspre poeţii antici şi italieni. Camões va scrie elegii, ode şi egloge, după modele clasice, dar aducînd mereu şi note personale. Elegia sa nu urmează linia graţioasă a lui Catul, sau cea sentimentală a lui Properţiu şi Tibul, ci mai degrabă pe cea a lui Ovidiu: la acesta găsise nu numai farmecul *Metamorfozelor*, ci şi poezia elegiilor din exil, care îi sugerau (oarecum) o analogie, dacă nu chiar o comunitate de destin. Odele sale sînt de inspiraţie horaţiană — cel puţin în măsura în care amintesc unele descrieri de natură; căci altminteri, epicureismul poetului latin este înlocuit în odele lui Camões prin note melancolice, dacă nu chiar pesimiste. Eglogele lui, în fine, păstrează de la antici schema speciei şi anumite motive, fără a se arăta prea mult tributare nici idilei theocritiene, nici *Bucolicelor* lui Vergiliu.

În schimb, momentele idilice, motivul pastoral şi tablourile vieţii cîmpeneşti intră în lirica lui Camões pe altă cale, mai nouă: pe calea mult umblată în acea epocă a literaturii arcadiene, a romanului pastoral. Eglogele spaniolului Garcilaso de la Vega, *Diana* portughezului Montemayor şi *Arcadia* italianului Sannazaro deschiseseră un drum pe care vor urma *Celia* lui Sa de Miranda, *Aminta* lui Tasso, *Păstorul credincios* al lui Guarini, *Arcadia* lui Lope de Vega, *Galateea* lui Cervantes, sau — în Anglia — cu deosebire *Calendarul păstorului* al lui Spenser.

Influenţa italiană, în genere, se resimte şi în Peninsula iberică nu numai pe linia nuveliştilor, sau a poemei cavalereşti de tip ariostesc, sau a literaturii arcadiene, ci şi pe linia petrarchistă. Camões însuşi a practicat îndelung sonetul (i se atribuie cam două sute de sonete), unde evident că se menţine uneori şi motivul convenţional al iubirii platonice, precum şi numeroase procedee petrarchiste — dar în care totodată se afirmă puternic şi elementul de autenticitate, de raportare la detaliul autobiografic, de reacţie sinceră şi promptă la mediul ambiant. Dar — „ceea ce îl desparte pe maestru de discipol este tot ceea ce distinge un om de cabinet de un om de acţiune. Există la Camões un pesimism sumbru care ţine de alte cauze decît de caracterul inaccesibil al unei iubiri idealiste. Se regăseşte aici ecoul vieţii sale furtunoase şi mai ales acea nelinişte intelectuală pe care evul mediu n-o cunoscuse, şi care se naşte în secolul al XVI-lea dintr-o progresivă emancipare a gîndirii într-un univers cu orizonturile mult lărgite“ [1].

Or, atitudinile intelectuale ale lui Camões, reflexele unei intense experienţe de viaţă, modalităţile proprii de expresie, temperamentale şi afective, întîlnite des în lirica sa, vor fi reluate, valorificate, amplificate la scară monumentală în *Lusiada*.

[1] G. Le Gentil: *Camões. L'oeuvre épique et lyrique*, Hatier-Boivin, Paris, 1954, p. 140.

*

La prima vedere, *Lusiada* pare a fi o apologie a expansiunii coloniale portugheze. În fond, însă, opera este construită — asemenea epopeilor homerice — pe un motiv central de ordin moral: energia, curajul, tenacitatea, spiritul de sacrificiu al navigatorilor lui Vasco da Gama, care prin faptele lor aduc patriei onoare şi faimă.

Naraţiunea începe într-un cadru mitologic (în Olimp zeii dezbat viitorul lusitanilor), după care revine în planul real: flota condusă de Vasco da Gama ajunge în Mozambic, apoi la Mombaça, navigatorii întîmpinînd din partea băştinaşilor perfidie şi trădare. La Melinda, la cererea indigenilor, Vasco — într-un lung discurs care ocupă trei cînturi (III—V) — începe printr-o descriere a Europei, povesteşte începuturile istoriei portughezilor (aici se intercalează celebrul episod al nefericitei Ines de Castro), cuceririle navigatorilor lusitani şi călătoria poetului pînă la Melinda. Cîntul al cincilea — cuprinzînd descrierea ţinuturilor şi a unor fenomene naturale ciudate, aventura plină de haz a fanfaronului Velloso, episodul în acelaşi timp fantastic şi dramatic al lui Adamastor şi relatarea aspru realistă a ravagiilor scorbutului — este cu totul remarcabil în întregul ansamblu al operei. După un nou interludiu mitologic şi după o povestire în genul romanelor cavalereşti, cititorul este adus la realitate prin descrierea amplă a unei furtuni pe mare, după care poetul continuă prin a nara alte peripeţii ale navigatorilor. Portughezii ajung în India, Vasco da Gama este întîmpinat de un mahomedan care-l ajută, vizitează un templu indian, are o întrevedere cu regele băştinaşilor, apoi — după neînţelegeri, comploturi şi conflicte cu indigenii — flota portugheză ridică ancora. Urmează (cîntul IX) un alt interludiu, amestec de viziune poetică de factură clasicistă şi senzualitate renascentistă: Venus îi conduce pe navigatori în „Insula iubirii", unde nimfele le fac o primire fastuoasă. În timpul ospăţului, o sirenă înzestrată cu darul prezicerii le vorbeşte despre faptele viitorilor generali şi guvernatori portughezi mai de seamă ai Indiei (cei care realmente s-au succedat în intervalul de şapte decenii, de la data acestei expediţii a lui Vasco da Gama şi data apariţiei epopeii); în fine opera se termină prin plecarea portughezilor spre patrie şi sosirea lor la Lisabona.

Subiectul însuşi indică planul grandios al epopeii: cincisprezece secole de istorie a unui popor şi o acţiune care se desfăşoară pe scena a patru continente. Totodată, din subiect apare şi eterogenitatea materiei: mitologică şi istorică, fantastică şi reală. Dar această eterogenitate, frapantă pentru concepţiile şi sensibilitatea noastră literară modernă, era, în schimb, perfect pe gustul contemporanilor lui Camões.

Cadrul mitologic, într-o epopee naţională, era — în secolul al XVI-lea — nu numai admis, ci chiar de rigoare; mai ales că atmosfera de solemnitate, la crearea căreia mitologia contribuia din plin, era reclamată de însăşi natura genului epopeii, grandios prin definiţie. Apoi, în acest cadru mitologic se putea include — şi se includea perfect — un element strict naţional, deşi fabulos: figura lui Lusus, legendarul părinte al poporului lusitan (în secolul al XVI-lea încă, portughezii se numeau pe ei înşişi — în limbaj retoric — „lusitani"). Ceea ce este însă mai de relevat aici e faptul că poetul utilizează doar miraculosul păgîn, uitîndu-l total pe cel creştin. Şi asta — în plină epocă de dezlănţuire furibundă a reacţiunii catolice a Contrareformei! În epoca, deci, în care conflictele cu musulmanii trebuiau văzute oficial, obligator, în lumina unei „cruciade", asemenea ofensivei necruţătoare pornite împotriva protestantismului. În epoca în care funcţiona în mod foarte riguros Inchiziţia — instituţie căreia, în întreaga sa operă, Camões nu-i adresează nici un singur cuvînt de reverenţă!

Epopeea lui Camões este — măcar parţial — de inspiraţie clasică. Ceea ce era firesc, necesar şi inevitabil. Căci — pe lîngă considerentul gustului contemporanilor, de care trebuie să ţinem seamă — în lumea modernă genul nu fusese continuat decît (într-un fel cu totul particular) de poemele eroice medievale; dar în cadrele cărora nu încăpeau nici noile concepţii de viaţă „păgîne", renascentiste, nici trecutul istoric, nici prezentul, nici

aspirațiile de viitor ale unui întreg popor. În schimb, în lumea morală a antichității, realitatea contemporană și mentalitatea oamenilor găseau corespondențe de idei și de conduită *etică*. Lumea *Lusiadei* este, în fond, o lume necreștină. Căci morala creștină solicita umilință, asceză, renunțare, reamintind mereu „păcatul" și elogiind mereu „adevărata" viață, cea „de dincolo"; în timp ce eroii lui Camões, oameni ai unei ere noi, practicînd norme de morală „păgînă", caută plăcerile, apreciază valorile lumii pămîntești și, mai ales, urmăresc să cîștige faimă și glorie.

Ca formă, epopeea lui Camões este inspirată de modele clasice — în special de epopeea lui Vergiliu. Prezența unor zei protectori sau adversari, alternarea scenelor de luptă pe mare cu întîmplări petrecute pe uscat, descrierea furtunii, oprirea lui Vasco da Gama la Melinda, povestirea peripețiilor anterioare, profeția zeiței Thetis, preferința pentru episoadele duioase, precum și o mulțime de alte detalii din *Lusiada*, își au corespondențe ușor de identificat în *Eneida*.

Semnificativ — pentru profilul lui Camões și al *Lusiadei* — este faptul că poetul portughez „preferă temelor homerice variațiile vergiliene sau ovidiene" [1]. Alte corespondențe, imitații sau reminiscențe pot fi identificate la alți scriitori antici pe care poetul i-a cunoscut: Ovidiu, Lucan, Catul, Properțiu, Claudian sau Seneca. Toate aceste elemente însă nu rămîn niciodată la forma de pastișă, ci sînt asimilate, modernizate, dotate cu un conținut nou și integrate organic într-o viziune proprie de ansamblu.

Chiar un episod cum e cel al popasului navigatorilor în Insula iubirii este mai puțin o convențională imagine clasicizantă, cît un dat — în esență — popular: călătoriile uluitoare ale navigatorilor vremii și descoperirea atîtor ținuturi noi supraexcitaseră imaginația oamenilor și răspîndiseră în popor mii de legende și de narațiuni fantastice, pe care adeseori Camões n-a

[1] Leonard Bacon: *Camões and the Glory of Portugal*. In: *Five Gayley Lectures, 1947—1954*, Berkeley and Los Angeles, 1954, p. 53.

făcut decît să le înregistreze. Uneori — ca în episodul citat — le-a stilizat în manieră clasicistă. Alteori le-a accentuat dramatismul și fondul de umanitate — ca în episodul, de mare forță și grandoare, al lui Adamastor. „Dante, Tasso, Milton, n-au imaginat ceva superior acestei personificări a Geniului Furtunilor" [1].

Ca fond, epopeea lui Camões este istorică. Pentru trecut, poetul își ia materia din cronici sau din istorici contemporani; uneori din tradiții orale privind istoria legendară (pentru că legende eroice versificate, în genul celor din „romancero"-ul spaniol, Portugalia nu avea).

Să nu uităm însă că *Lusiada* era o epopee a *actualității*. Or, pentru perioada contemporană, Camões se putea referi la amintirea proaspătă a unor evenimente recente și de toți cunoscute, precum și la relatarea unor impresii personale, la locuri și oameni cunoscuți direct de el, la propria sa experiență de viață. Ca epopee a actualității, *Lusiada* trebuia să respecte strict adevărul. Camões nu uită însă un lucru esențial: că epopeea sa trebuie să fie o *glorificare* a faptelor mărețe ale unor oameni de seamă, precum și o *exaltare* a virtuților morale și a sentimentelor patriotice ale compatrioților săi. Ca urmare, nu numai că i se permit, dar chiar i se impun anumite omisiuni sau anumite ușoare deformări ale faptelor. Astfel, de pildă, el omite intenționat numele unor importanți navigatori, precursori ai lui Vasco da Gama; îl prezintă pe acesta fără a aminti unele acte de cruzime săvîrșite de el — de altminteri, la fel ca pe Almeida, sau pe Albuquerque (ale cărui merite principale le trece sub tăcere); sau, fără să mai menționeze înfrîngerile militare, corupția ori asasinatele săvîrșite de alte căpetenii portugheze, căpetenii care apar în epopee numai în lumina favorabilă a capacității și meritelor lor. Dar toate aceste neconcordanțe sînt justificate de intențiile și de sarcina pe care și-o propunea autorul: de a menține cît mai pur, intact, prestigiul eroilor săi, și de a nu diminua cu nimic personalitatea lui Vasco da Gama.

[1] A. Loiseau: *Historire de la littérature portugaise*, Paris, 1887, p. 219.

Vasco da Gama este şi nu este eroul principal al epopeii. De fapt, adevăratul erou principal al *Lusiadei* (dacă într-adevăr se poate vorbi, în principiu, de „erou colectiv“) este poporul portughez — precum clar indică titlul epopeii — *Os Lusiadas* se traduce prin *Lusiazii*, lusitanii, portughezii ; mai precis : navigatorul portughez. Fără îndoială că poetul ţine să concentreze interesul şi admiraţia cititorului asupra lui Vasco da Gama ; dar mai mult ca asupra unui simbol ideal, ca asupra unei personificări a calităţilor, eforturilor şi ambiţiilor unui întreg popor. După care, Camões îşi alimentează opera cu un material foarte bogat şi plastic redat, de impresii şi fapte direct trăite ; înscrie cuceririle contemporane în cadrul solemn al istoriei naţionale, şi interpretează aventurile narate în perspectiva, în direcţia suflului general al aspiraţiilor naţionale ale vremii sale.

*

Dar concepîndu-şi astfel opera şi accentuînd asemenea sensuri, se plasa oare într-adevăr Camões pe liniile de forţă ale procesului istoric în curs, deci pe poziţii progresiste de gîndire şi de atitudine ?

Critica situaţie economică a ţării îndreptăţea formularea unor serioase rezerve (cum realmente s-au şi exprimat în timpul lui Camões) faţă de politica de expansiune colonială a Portugaliei. Căci, în timp ce activitatea comercială şi financiară suferea de pe urma relativ recentului act de expulzare a evreilor zarafi şi cămătari, iar în domeniul agriculturii situaţia se agravase după alungarea (de dată, de asemenea, recentă) a foarte priceputilor agricultori care fuseseră maurii — fascinaţia aventurii şi a îmbogăţirii rapide deturna interesul unei mari părţi a populaţiei ţării (care, şi aşa, abia atingea cifra de un milion de locuitori) de la ocupaţii stabile, productive şi de imediată necesitate.

Dar înalta semnificaţie etico-socială a *Lusiadei* intervine tocmai aici : în luciditatea cu care poetul discerne şi în vehe-

menţa cu care înfierează viciul fundamental al imperialismului portughez : cupiditatea, neomenia şi decadenţa moravurilor. Căci, curajos şi demn, Camões declară :

„N-oi lăuda în versuri potentaţii,
Chiar dacă mă ameninţă dizgraţii !

. . . .

Nici pe acel care, fiind puternic,
Doar patimilor se dedă mereu
Şi, ca să-i placă unui tîmp nemernic,
Mai multe feţe schimbă ca Proteu, —
Şi nici pe cel care, părînd cucernic,
Poporul totuşi îl împilă greu.
Cît regele-i încă necopt la minte,
Eu n-am să-l cînt în versul meu fierbinte !“

Foarte rareori, la această dată (şi încă în întreaga literatură europeană !) s-au scris asemenea versuri la adresa absolutismului monarhic :

„Aşa eşti preţuită, vitejie,
Din înălţimea tronului regal,
Căci voia lor şi-o pun adesea regii
Deasupra adevărului şi-a legii !“

Camões n-a fost un curtean cu adevărat, pentru că prea era mîndru, onest şi sincer ca să poată suporta adularea şi pe adulatori. După cum nu putea admira nici regalitatea abuzivă şi efeminată, nici nedreptatea judecătorilor şi a tuturor dregătorilor statului absolutist, nici clerul, care „sub haina umilinţei ascunde ambiţia“, după cum, în fine, nu putea să nu incrimineze aroganţa, inactivitatea, decadenţa moravurilor aristocraţiei, căreia îi opune, admirativ, exemplul admirabililor navigatori :

„Nu cresc eroi bucatele alese,
Nici lungile, trîndave promenade !
Dedată desfătării prea adese,
Vîrtutea în viteze piepturi scade !
Cînd omu-i veşnic nesătul de mese

Și-i face banul necurmat ocheade,
Nicicînd nu schimbă sacul lui de aur
Și nici huzurul, pe-al virtuții laur!

Ci numai brațu-ndătinat să lupte
Și pieptul strîns în platoșe și zale,
Veghind, răzbind prin valurile-abrupte,
Își află către mari onoruri cale!
Doar înfruntînd primejdii ne-ntrerupte,
Mari arșiți, gerul, vîntul în rafale,
Hrănindu-te cu mucedă merinde,
Vezi brațul tău spre lauri că se-ntinde..."

Înainte de toate însă, patosul moral al *Lusiadei* stigmatizează nu atît cupiditatea în sine, cît puterea de corupție a aurului. În această epocă, a acumulării inițiale a capitalului, alături de marii scriitori ai Renașterii care au semnalat, cu sublimă îngrijorare, efectul moral distrugător al banului — Thomas Morus, Marlowe, Ronsard, Montaigne și, în fruntea tuturor, Shakespeare — se situează și Camões:

„Cetăți preface auru-n ruine,
Prietenii ți-i schimbă-n scelerați,
Prin el cel nobil ticălos devine
Și-ai oastei capi vrăjmașilor predați".

*

O capodoperă literară sugerează o sumă de realități (sociale, intelectuale, morale) ale unei țări într-o anumită epocă. Dar o capodoperă literară — reflectare artistică subiectivă a realității obiective — este întotdeauna și o operă autobiografică (în sensul cel mai intim al termenului). Ca atare, implică și o luare de atitudine exercitată de pe platforma unei gîndiri înalt umaniste. Condiții pe care epopeea lui Camões le îndeplinește integral. „Nici un alt poet, din orice epocă, n-a știut să introducă atîta realitate concretă într-un gen de convenție" [1].

[1] G. Le Gentil, *Op. cit.*, p. 90.

Lusiada însă — și tocmai din cauza acestor referințe continui la o realitate concretă de care ne despart nu mai puțin de patru secole! — nu face parte dintre capodoperele cele mai ușor accesibile.

Un impediment în acest sens îl constituie poate și compoziția deficitară a ansamblului: scrisă probabil de-a lungul unei perioade de timp de aproape un sfert de secol, în perioade și în împrejurări atît de diferite, epopeea lui Camões farmecă mai mult prin varietate decît prin unitate și armonie. Nu e mai puțin adevărat că lipsa de unitate a multiplelor planuri, lipsa de omogenitate a materiei, lipsa de aparentă continuitate în desfășurarea logică a acțiunii — toate acestea sînt compensate de elanul susținut al inspirației, de noblețea tonului care vizează permanent sublimul: ceea ce, fără îndoială că dă operei o incontestabilă unitate — deși un *alt fel* de unitate. Încît, în locul unui reproș privind modul compozițional „defectuos", oare nu e mai degrabă cazul să admitem că ne aflăm în prezența unei formule noi, a unei formule pe care — dat fiind faptul că efectul estetic final este realizat, convingător, puternic, fascinant — trebuie s-o acceptăm? Și care cititor nu este captivat de savanta orchestrație a ansamblului? „Octavele *Lusiadei* sînt asemenea unui perpetuu concert de orgă, în care se trece de la flautul de lemn la trompetele de aur, de la seninătate la furtună, de la retorică la emoție, de la știință la viziune. Toate genurile de poezie se găsesc în *Lusiada*" [1].

Într-adevăr: întîlnim aici lirismul catifelat al melancoliei, alături de bărbătescul patos patriotic; senzualismul coloritului naturii, alături de vehemența satirei sociale; umbrele diafane ale unei discrete confesiuni, alături de forța imaginației care dă reliefuri dantești figurii lui Adamastor; discursul uman atît de direct al nefericitei Ines de Castro, alături de imaginea grotescă a unei divinități silvane, pictată parcă de mîna lui Caravaggio. S-a spus apoi (N. Ségur) că descrierile de natură din *Lusiada* depășesc, în adevăr și intensitate, descrierile asemănătoare din oricare altă epopee modernă. Dar de ce nu s-a subli-

[1] Gonzague de Reynold: *Portugal*, Spes, Paris, 1936, p. 255.

niat cu suficientă pregnanță și faptul că marele poet portughez este cel dintîi scriitor care a introdus exotismul în literatura europeană ?

Impresia de forță pe care o dă *Lusiada* este realizată de toate aceste elemente enumerate mai sus — dar și de continua prezență *subiectivă* a poetului, de-a lungul unei opere, în fond, epice. Ceea ce, în loc să impieteze asupra genului abordat, dimpotrivă, îl susține, îi dă patos și putere de convingere : căci genul ales de autor este un gen prin definiție eroic, iar personalitatea autorului este înainte de toate cea a unui soldat. A unui soldat patriot, curajos, cinstit — dar și a unui temperament foarte sensibil.

De aici derivă un alt farmec al *Lusiadei :* nota personală. Adeseori, la momentele de reacție spontană indignată a scriitorului care își judecă aspru contemporanii se adaugă momentele lirice ale confesiunii ; și atunci îl auzim pe poet mărturisind :

„Viața mea cu anii trece, trece,
Se schimbă vara vieții mele-n toamnă !
Mi-i mîndrul geniu tot mai sterp, mai rece,
Căci numai vitregia-mi este doamnă !
Scîrbia spre uitare mă petrece
Și spre-apa somnului de veci mă-ndeamnă ;
O, muză, doar acum m-ajută iară
În slavă să-mi înalț iubita țară !"

Sîntem la cîntul al X-lea, la cîntul ultim al epopeii și, parcă, al poetului. Camões poate deci formula o concluzie finală asupra vieții, a vremii și a țării lui. O concluzie în care percepem oboseală și dezamăgire, melancolie și dezgust :

„Destul, o, muză ! Nu mai am putere !...
Mi-e vocea stinsă, lira destrunată !
Nu cîntul lung acum să tac îmi cere,
Dar cînt o surdă și-mpietrită gloată !
Al geniului foc în beznă piere
Cînd patria nu-i dă nici o răsplată,
Căci aurul e țării mele domn
Și doarme țara trist și trîndav somn !"

Aceasta este *Lusiada :* cîntecul măreţelor fapte ale navigatorilor lui Vasco da Gama — și cîntecul dezamăgirii lui Camões în fața realităților timpului său.

*

Anul morții poetului a inversat însă termenii : anul 1580 a adus Portugaliei nenorocirea ocupației spaniole, care va dura șaizeci de ani — în timp ce lui Camões i-a adus trecerea pragului gloriei naționale. Căci în patria sa ocupată, autorul *Lusiadei* — care în timpul vieții nu se bucurase de o prețuire deosebită — a devenit numaidecît un adevărat simbol al patriotismului. Epopeea sa, reeditată o singură dată în cei opt ani cît a mai trăit poetul, în perioada ocupației spaniole a fost publicată în nu mai puțin de douăzeci și opt de ediții !

În aceeași perioadă de șase decenii *Lusiada* va cunoaște în Portugalia un număr de opt imitații (între care, de aproximativă notorietate se va bucura *Malaca cucerită* a lui Sá de Meneses). Primii care îl vor traduce pe Camões vor fi spaniolii (Lope de Vega îi va recunoaște geniul, numindu-l și el „prinț al poeților"), urmați în curînd de englezi, apoi de germani și de francezi. Torquato Tasso — care n-a rămas nici el în afara influenței lui Camões — îi va dedica, plin de admirație, un sonet. Voltaire și La Harpe l-au privit cu rezerve lesne de înțeles — dar Lamartine îl va recunoaște ca pe un „ecou magnific al lui Vergiliu". În general, romanticii îl vor aprecia în mod sentimental, și anume în ipostaza (atît de mult pe gustul romantic) a poetului nefericit, neînțeles și nedreptățit. În această ipostază apare Camões la cel mai remarcabil scriitor romantic portughez, Joao Baptista Almeida Garrett, ca protagonist al unui remarcabil poem omonim, în zece cînturi, o cărui apariție (în 1825) a însemnat primul triumf al romantismului în Portugalia. Sau într-o nuvelă a unuia din marii exponenți ai romantismului german, Ludwig Tieck. Sau într-o dramă a altui scriitor german, Fr. Halm, tradusă în românește de D. Anghel și St. O. Iosif.

Camões a devenit, dintre toți scriitorii lumii, unul dintre cei mai frecvenți eroi literari : numai pe scenă (și numai pînă la începutul secolului nostru) a fost adus ca protagonist a

patrusprezece drame ale unor scriitori portughezi, spanioli, francezi, italieni şi germani.

În România, primele articole dedicate lui Camões — cu ocazia tricentenarului morţii poetului — au apărut în revistele *Familia* şi *Literatorul*. Cele dintîi sonete de Camões traduse la noi au fost cele apărute în *Revista literară* (1898), urmate la un sfert de veac de alte traduceri, de astă dată în proză, şi de 16 poeme pe care le-a tradus N. Iorga (1928), precum şi de recenta culegere de poeme traduse de H. Radian (1974). *Lusiada*, în schimb, a intrat mai tîrziu în conştiinţa cititorilor români: se pare că George Baiculescu a fost cel dintîi care a tradus, în 1924, în proză, un fragment din cîntul IX.

Traducerea de faţă are meritele deosebite pe care cititorii noştri le-au apreciat cu entuziasm încă de la prima sa ediţie: este făcută după originalul portughez, este integrală şi fidelă în transpunerea românească a claviaturii poetice atît de întinse şi de bogate a originalului. Aurel Covaci — care a dăruit literelor noastre versiunile atîtor capodopere, printre care *Ierusalismul liberat*, *Paradisul pierdut*, *Martin Fiero* şi, aflată în lucru, *Araucana* — a găsit fericite echivalenţe de culori, sunete şi reliefuri, dînd astfel prima traducere românească a *Lusiadei*, care este şi una dintre extrem de puţinele — pe plan mondial — traduceri în versuri ale capodoperei unuia dintre cei mai străluciţi reprezentanţi ai literaturii europene.

OVIDIU DRIMBA

TABEL CRONOLOGIC

1525 Se naşte Luis de Camões.

Izbucneşte războiul ţărănesc german.
Regele Franţei, Francisc I, este învins la Pavia.
Moare Vasco da Gama.

1526 Cîştigînd bătălia de la Mohács, turcii intră în Europa Centrală.

1527 Moare Nicolò Machiavelli.
Petru Rareş urcă pe tronul Moldovei.

1530 Medicul şi alchimistul elveţian Paracelsus îşi publică opera *Opus paramirum*.

Cel dintîi umanist român, Nicolaus Olahus, adresează prima sa scrisoare lui Erasm din Roterdam.

1531 Henric al VIII-lea, regele Angliei, rupe cu biserica Romei, proclamîndu-se capul bisericii anglicane.

1532 Camões studiază la colegiul Santa Cruz din Coimbra, oraş în care îşi va continua apoi studiile universitare.

Apare *Principele*, opera fundamentală a lui Machiavelli.
În Franţa, poetul Clement Marot îşi publică *Poemele*.
François Rabelais publică romanul *Pantagruel*.
Se termină biserica mănăstirii Moldoviţa, ctitoria lui Petru Rareş.

1533 Ivan cel Groaznic urcă pe tronul Rusiei.
Calvin trece de partea Reformei.
Se naşte filozoful francez Montaigne.

1534 Apare traducerea în limba germană a *Bibliei*, datorată lui Martin Luther.
Jacques Cartier descoperă Canada.

1540 Pentru a combate Reforma, Ignaţiu de Loyola fondează în Spania ordinul iezuiţilor.

1543 Apare opera fundamentală a marelui astronom Copernic : *Mişcările de revoluţie ale corpurilor cereşti.*

1545 Anul oficial de naştere a Contrareformei : încep lucrările Conciliului din Trento.

Michelangelo creează capodopera statuară *Moise.*

1546 Camões scrie *Fapta regelui Seleucus (Auto de el Rei Seleuco).*

1547 Moare Francisc I, urmează la tronul Franţei Henric al II-lea.
Se naşte Cervantes.

1550 Giorgio Vasari publică *Vieţile pictorilor, sculptorilor şi arhitecţilor.*
În Franţa apar *Odele* lui Pierre de Ronsard.

1552 În cursul unei lupte contra maurilor, Luis de Camões îşi pierde un ochi.
Tatăl lui Camões, căpitan de vas, piere într-un naufragiu în largul insulei Goa.

Rabelais publică *A patra carte a lui Pantagruel.*

1553 Camões se îmbarcă pentru Indiile Orientale.

1554 Apare *Lazarillo de Tormes*, operă anonimă, primul roman picaresc spaniol.

1555 Camões scrie satira *Nebuniile din Indii.*
Piesa sa *Filodemo* este reprezentată la Goa.

1556 Camões este exilat în portul Macao.
Carol Quintul abdică. Succesorul lui este Filip al II-lea.

1558 Elisabeta I pe tronul Angliei.
Se naşte Mihai Viteazul.

1559 Scriitorul portughez Montemayor publică romanul pastoral *Diana îndrăgostită.*
Coresi tipăreşte *Catechismul*, prima lucrare imprimată în limba română.

1561 Camões se reîntoarce la Goa.

Se naşte poetul spaniol Luis de Góngora.
Iacob Eraclide Despot, domn al Moldovei, proiectează înfiinţarea unei *Schola latina* la Cotnari.

1562 În Franţa începe războiul civil între catolici şi hughenoţi.

1564 Moare Michelangelo.
Se naşte Shakespeare.

1567 Camões ajunge în Mozambic, însoţind pe guvernatorul acestei colonii.

1569 Camões părăseşte Mozambicul, îndreptîndu-se spre patrie.

1570 *Iunie*, Camões debarcă la Lisabona.

1571 Bătălia de la Lepanto, în care Cervantes îşi pierde un braţ.
Se naşte dramaturgul spaniol Tirso de Molina.

1572 Camões publică *Lusiada*.

În Franța are loc cumplitul masacru al hughenoților — „Noaptea Sfîntului Bartolomeu".
Ronsard își publică epopeea *Franciada*.

1573 Apare drama pastorală *Aminta*, a lui Torquato Tasso.

1575 Torquato Tasso termină *Ierusalimul liberat*.
Ștefan Bathory, principele Transilvaniei, este ales și rege al Poloniei.

1579 John Lyly își publică romanul galant, prețios și moralizator, *Euphues*, sau *Anatomia spiritului*.
Petre Cercel, căutînd sprijin pentru a-și redobîndi tronul, este primit cu onoruri la curtea regelui Franței, Henric al III-lea.

1580 Camões, în mizerie, se stinge din viață, lovit de ciumă.

Montaigne își publică primele două cărți de *Eseuri*.
În Anglia, Sir Philip Sidney își publică romanul pastoral *Arcadia*.
După cinci ani de captivitate maură în Alger, Cervantes se înapoiază în patrie.
La Parma apare *Ierusalimul liberat*.

O. D.

NOTA TRADUCĂTORULUI

În literatura română epopeea lui Camões OS LUSIADAS este cunoscută în traducerea improprie de LUSIADELE. Eroarea — fără a fi de fond — provine din faptul că textul acestei capodopere a literaturii portugheze a fost lecturat în general de către iubitorii de literatură din țara noastră mai ales în limbile franceză, germană și italiană, limbi în care (în afară de italiană) articolul hotărît la nominativ plural este același atît pentru masculin cît și pentru feminin. Traducerea titlului epopeii era, deci, eronată, în primul rînd pentru faptul că s-a acceptat femininul în locul masculinului.

În traducere *ad litteram* corespondentul românesc al titlului ar fi LUSITANII sau LUSIAZII.

Noi am adoptat titlul LUSIADA, deoarece considerăm că în limba română terminația „ada" s-a încetățenit oarecum ca terminație epopeică specifică, atît prin ILIADA lui Homer, cît și prin ȚIGANIADA lui Ion Budai Deleanu.

În acest sens credem că titlul adoptat de noi se apropie atît de sensul și sonoritatea originală, cît și de denominațiile românești specifice epopeilor.

CÎNTUL I

Cînt armele și pe bărbații[1] care,
Din țărmii apusenei Lusitanii[2],
Pe nebrăzdată de corăbii mare,
Trecură de ostrovul Taprobanii[3]
Prin războiri și prin primejdii rare
Cum nu îndură oamenii cu anii,
Și printre alte seminții durară
Domnie nouă, [4]-n veacuri legendară!

Cînt slavă regilor din vremi bătrîne,
Credința răspîndind, lățind domnia,
Crunt pustiind cuibarele păgîne
Din Africa și Asia... Dîrzia
Celor ce-avură suflete stăpîne
Pe legea morții — și i-au frînt urgia.
Le cînt acestor vrednici oameni soarta
Pe cît m-ajută geniul și arta!

Pălească drumul îndelung pe ape
Ce-i gloria istețului Ulise;
Și faima lui Traian să se îngroape
Și Machedon să zacă în zapise!
Eu vreau să-i cînt pe cei iubiți — și-aproape
De Marte și Neptun, sub zări deschise!
Pălească tot ce cîntă vechea muză,
Alt cîntec, mai înalt, să se auză!

Iar voi, încîntătoarelor Tagide [5],
Dac-aţi aprins în mine har fierbinte
Ce cînt spumos în sprinten vers închide —
Cu bucurie rîul să v-alinte —
Daţi sunet grav azi buzelor aride
Şi limpezime ageră-n cuvinte,
Să văd cum Febus către voi pogoară
Uitînd de Hipocrene [6]-ntîia oară !

De fluier doinitor [7] acum să n-aud !
Vreau astăzi glas bubuitor de tunet,
Vreau goarne de război, nu viers de flaut !
Să nască dor de luptă viul sunet !
Putere îndestulă-mi daţi — să-i laud
Pe cei iubiţi de Marte să mă-ncumet.
Să ştie faima lor tot Universul,
Dacă mai poate s-o încapă versul !

Iar tu [8], nestrămutată chezăşie
Pentru străvechea ţării libertate ;
Tu, care eşti nădejdea cea mai vie
Pentru credinţă şi creştinătate ;
Tu, spaima maurilor [9] pe-o vecie,
Minunea veacului, pe care, poate,
O dete lumii Dumnezeu anume,
Lui să-i aducă vast cuprins de lume —

Tu, tînăr ram apururea în floare,
Al unui trunchi ce mult lui Crist îi place,
Cum nu e altul spre Apune-Soare
Şi nici n-a fost de la Cezar încoace,
(Stă mărturie scutul tău [10] ce are
Pe fier ale izbînzilor soroace,
Cînd Crist ţi-a dăruit prin sfîntă cruce
Tot ce prin arme i-ai ştiut aduce) —

Tu, rege cu împărăţia vastă [11],
Pe care-o scaldă Febus cînd se naşte,
Şi-n miezul zilei, cînd pe cer adastă
Ori seara, cînd apusul şi-l cunoaşte ;
Tu, viitoarea groaznică năpastă
Ce pe ismaelitul [12] crud va paşte ;
Tu, cel de care turcul se-nspăimîntă
Şi idolatrul bînd licoare sfîntă [13] —

O clipă-nclină nimbul frunţii tale,
În toată strălucirea s-o contemplu !
Aşa vei fi şi-n ultima ta cale
Blînd suitoare spre eternul templu.
Pogoară ochii proniei regale
Spre mine — şi-ai să vezi un nou exemplu
De dragoste de ţară ne-ntinată
În stihuri fără număr revărsată.

Această sfîntă dragoste nu cere
Decît cununa nemuririi plată !
E josnică răsplata prin avere
Dar cinstea nu, cînd de urmaşi ţi-i dată !
Ascultă ! Eu cînt slava ce nu piere
A celor căror le eşti domn şi tată.
Vrei c-un stăpîn al lumii să te-asameni,
Ori domn să fii peste astfel de oameni ?

Ascultă ! Cu scorneala şi minciuna
Eu nu le-oi ţese faptelor podoabe
Cum muzele străine fac într-una,
Apururi fuduliei sterpe roabe !
Pe lîngă adevăr, întotdeauna,
Rămîn şi visele-ndrăzneţe slabe.
Roland, Rogerio, Rhodamonte [14], greu
Vor fi umbriţi de adevărul meu.

Pe Nuno [15]-l cînt în locul lor — ne-nfrîntul
Prin care-n țară-atîtea se-mpliniră !
Să nalț lui Egas [16] și Dom Fuas [17] cîntul
I-oi cere lui Homer măiastra liră !
Pairii [18], doisprezece,-ți fură gîndul ?
În Anglia atîți se războiră.
Pe Gama [19] îl mai ai pe lîng-aceia,
Pogorîtor, prin faimă, din Eneea.

De-un Carol [20] rege pe meleaguri france
Ori de un Cezar vrerea ți-i flămîndă ?
Ți-l dau pe-Alfonso I [21], a cărui lance
Întunecă a orișicui izbîndă,
Ori pe Joan [22], dînd iama-n țări dușmance,
Fiind pentru vrăjmașii toți osîndă
Cînd le-așternea în țărnă căpătîiul,
Apoi alți trei Alfonși [23], vrednici de-ntîiul.

Nu-i va uita cîntarea mea sonoră
Pe cei ce-au dus prin foc drapelul unde
E doamnă sclipitoarea Auroră [24],
Căci înspre țel știură dîrzi pătrunde :
Pacheco [25], cel ce-avea puterea soră,
Temuții-Alméidas [26], plînși de Tage-n unde,
Cel groaznic Albuquerque [27], Castro [28] — soartea
Cărora nu a-nstăpînit-o moartea !

Îi cînt pe ei... Curajul nu mă mînă
Să cînt și strălucirea ta regală.
Ia-n mîini a-mpărăției tale frînă
Și-i naște cînt neîntrecut în falǎ.
Doar groaza ta e de pe-acum stăpînă
Și lumii-ntregi îi cere socoteală,
Și-n vastele ținuturi africane,
Și-n Orient — pe-albastre oceane !

Privește mauru-nghețat de spaimă
Spre ochii tăi — citind în ei pierzarea,
Iar idolatrul un cuvînt nu-ngaimă :
Sub jug își pleacă preasupus spinarea.
Pătrunsă-adînc de falnica ta faimă,
Pe Tethis [29] o cuprinde încîntarea
Și ginere te vrea în cerul pur,
Și zestre-ți dă imperiul de-azur [30].

Demult, demult, sălășluind Olimpul,
Ai doi străbuni [31] cu suflete slăvite.
Și unul păcii dulci îi poartă nimbul
Iar altu-nsîngerărilor cumplite.
Nădejdea lor prin tine e — cu timpul —
Să-și vadă gloriile re-nnoite
Și loc îți sorociră bărbăției
În templul minunat al veșniciei.

Te cheamă, poate, pe nou tron popoare...
Dar cum se trece timpu-n curgeri line,
Dă-i cutezanței mele-aripi, să zboare,
Aceste stihuri ție să le-nchine.
Și-Argonáuții tăi cîmpii cu sare
Vor despica — știindu-se cu tine
Pe marea cu furtuni temute-n voce.
Iar lira-mi, fii deprins să te invoce !

*

Corăbiile pe ocean se-ndrumă
Tăind cu prora valuri tremurînde ;
Umflînd scobite pînze parcă-n glumă,
Domol respiră vînturile blînde ;
Se țese albă horbotă de spumă
Pe valurile unde,-n veci flămînde,
Prin apa sacră,-n treceri fără urme,
Proteus [32] mînă însolzate turme.

Iar în Olimp, unde-și dură palatul
Acel ce lumii-ntregi de grijă-i poartă,
În grabă își adună zeii sfatul,
Vorbind de Orient, de noua-i soartă...
Prin cerul de cristal, de-a lung, de-a latul,
Pe căile lactee pașii-și poartă...
Chiar Tunătorul [33] cheamă sfatul tainic
Și-i e nepotul lui Atlante [34] crainic.

Din șapte ceruri [35], fără vreun precuget,
Se-adună toți, lăsînd puterea dată
De cel ce cîrmuiește doar prin cuget
Pămîntul, cerul, marea-nvolburată.
Vin de pe unde-Austrul iscă muget,
Vin alergînd din Arctica-nghețată,
De unde tremură-Aurora lină
Ori soarele înspre odihnă-nclină.

E-aici slăvitul domn a toate cele,
Domn lui Vulcan, al fulgerelor faur.
El stă pe tron de sclipitoare stele
Purtînd pe frunte al măririi laur.
Plutește-n juru-i un fluid din cele
Ce schimbă omu-n zeu și fieru-n aur.
Coroana-i, sceptrul, sînt din pietre rare
Ca diamantul mai strălucitoare.

Cum însuși Zeus, tatăl, îi învață,
Pe scaune în perle încrustate,
Alți zei, la adunarea cea măreață,
Stau după cin și după-nsemnătate ;
Bătrînii preacinstiți se-așază-n față,
Umili cei tineri stau tăcuți în spate ;
Cînd iată, Zeus gîndul și-l adună
Și vocea lui stăpînitoare tună :

— „Voi, prinți din veac ai slăvilor eterne
Și înstelate unde-mi țin județul,
Uitarea dacă-n minți nu vi se cerne
Și lusitanilor le mai știți prețul,
Eternul timp aflați că va așterne
Un drum al gloriei pentru-ndrăznețul
Popor ce va lăsa uitării pradă
Asiria, Roma, falnica Eladă !

Puțini la număr, tari doar prin virtute,
Au izgonit cotropitorii mauri
De unde Tagele vrăjea știute
Cîmpii și munți, poiene și coclauri.
Oștirile Castiliei temute
Lor le-au lăsat ai izbîndirii lauri [36].
De mult, chezași în luptă numai gloriei,
Ei poartă-n mîini trofeele victoriei !

O, zei, mai amintesc în treacăt numa
Destinul crud al fiilor lui Romul [37],
Cînd Viriatus [38] i-nfrăți cu huma,
Cu prăzi bogate încărcîndu-și pomul !
Și-n treacăt doar l-oi aminti acuma
Pe-un căpitan străin dar vajnic [39] — omul
Care-a urmat povețelor ce-i dete
O sfîntă căprioară pe-ndelete.

Și iată, azi cutezători destramă
Stihia mării pe ușoare lemne [40],
Pe drumuri neștiute, fără teamă
De-ale lui Africus [41] și Notus [42] semne.
Luat-au țări cu zile scurte-n seamă,
Ajuns-au zile lungi pe hărți să-nsemne [43]...
Și unu-i dorul numai al flotilei :
Să vadă leagănul de foc al zilei [44].

Eterna soartă le-a fost dat făgadă
Şi-i de ne-nfrînt puternica ei lege,
Că veacuri lungi stăpîni o să se vadă
Pe unde Febus prinde să se-nchege.
Mulţi au pierit, mulţi istovirii-s pradă,
O iarnă grea pe mări a fost să-i lege...
Şi cred că este vremea, după toate,
Pămîntului multdorit să li s-arate.

Şi fiindcă au trecut pe vreme proastă
Primejdiile ce i-au strîns ca-n cleşte
Pe cînd izbeau corăbiile-n coastă
Sălbaticele vînturi, nebuneşte,
Poruncă dau : pe africana coastă
Să fie-ntîmpinaţi prieteneşte,
Să aibă flota de odihnă parte,
Apoi să navigheze mai departe !"

Astfel precuvîntă zeiasca limbă,
Dar zeii nu voiau pripit răspunsul.
Păreri potrivnice-i vedeai că schimbă
Scornind ba ici, ba colo neajunsul.
Tătucul Bachus încruntat se plimbă
Şi nici măcar n-o face pe ascunsul,
Că faima-n Orient i-o piere dacă
Pe-acolo lusitanii o să treacă.

Înştiinţat de soartă el de mult e
Că vor veni din Spania luptătorii
Care de ei vor face să asculte
Pămîntul Indiei, leagăn Aurorii.
Şi faima lui şi alte faime, multe,
Le vor întuneca prin mari victorii...
Şi l-ar durea mărirea să şi-o piardă
Cînd Nisa [45] amintirea-i mai dezmiardă.

Doar el sub jugul crunt aduse Indul
Şi nimeni n-a ascuns că-i legendarul
Cuceritor al Indiei — slăvindu-l
Toţi cei ce din Parnas [46] îşi sorb tot harul.
Acum se teme că — nepreţuindu-l —
I-or da să soarbă fierea din paharul
Cu apa-ntunecată a uitării [47]
Cuceritorii portughezi ai mării.

Fermecătoarea Venus [48] stă-mpotrivă :
Ea lusitanilor le ţine partea,
Ştiindu-i cu romanii deopotrivă,
De cînd, cu inimi tari, îi duse soartea
Să facă din vrăjmaşe leşuri stivă,
Îndătinîndu-l pe duşman cu moartea.
Iar limba lor, de n-ar fi-un pic stricată,
S-ar crede că-i latină-adevărată.

Acestea-o mişcau pe Citereea [49]...
Ba încă, mai aflase de la Parce
Că vor sărbători pe Venus — zeea —
Oriunde vor ajunge să debarce.
Uitat se simte Bachus de aceea,
Iar ea spre noi cinstiri acum se-ntoarce.
Vulpeşte, fiecare intră-n sfadă
Şi vrea-n cîştig pe sine să se vadă.

Precum cînd Borealul sau Austrul
Frîng crengi şi trunchiuri în vîltori acerbe
Şi frunzele, zbîrcindu-se,-şi pierd lustrul
Iar muntele se zbuciumă şi fierbe,
Aşa se-ncinge sfada în ilustrul
Olimp — stăpîn pe fulgerele-n jerbe —
Amară le e vorba, dulce, acră
Şi zguduie din greu tăria sacră.

În sprijinul zeiței sare Marte
Și face asta tuturor în ciudă.
Pe lusitani îi prețuiește foarte,
Ori îl mai arde dragostea zăludă [50]
Pentru frumsețea zeei fără moarte ?
Privirea-i melancolică dar crudă,
Iar scutul greu, străvechea lui mîndrie,
Pe spate și-l azvîrle cu mînie.

Și coiful, cel cu pietre scumpe ținte,
Pe ceafă-l dă, mai chipeș vrînd să fie.
Lui Jupiter ieșindu-i înainte
Izbi cu lancea-n vatra străvezie
De zgudui tăriile prea sfințe
Și-și puse păsul cu așa mînie
Că, îngrozit de zarva de acolo,
Păli, pierzînd din strălucire-Apollo.

— „Părinte, tu, de-a cărui sfîntă vrere
Ascultă tot ce voia-ți zămislit-a,
Dacă pe cei ce alte emisfere
Azi caută, cum tu le-ai scris ursita,
Nu vrei să-i frîngă veșnica tăcere,
Așa cum sfîntă voia ta voit-a,
Urechea nu-ți pleca, olimpiene,
La vorbe potrivite și viclene.

Căci dacă nu i-ar fi gîndirea clară
Lui Bachus răutății pradă iarăși,
În ajutor s-ar cere să le sară ;
Doar Lusus, bunul lor, i-a fost tovarăș !
Dar piară și-aste vorbe de ocară
Scornite de un suflet pizmătarăș [51].
Doar cerul nu s-o poticni de-o cioată,
Să nu dea celor căror vrea răsplată !

Ci tu, atotputernice părinte,
Doar nu-ți vei trage înapoi cuvîntul
Cum fac cei slabi de inimă și minte ?
Mercur, care-i mai iute decît vîntul
Și al săgeții zbor — s-o ia-nainte,
Să țină vrerii tale legămîntul,
Să cate flotei loc pentru popas
Și vești din India să prindă glas !“

Și Zeus fruntea lui augustă-nclină
Semn că dreptate doar lui Marte-i dete,
Căci inima-i de vitejie-i plină.
Iar zeilor le presără în plete
Nectar din dărnicia lui divină...
...Grăbind pe căile lactee,-n cete,
Fieștecare-n locu-i se așază
Ce spre-ndrumare-i este dat și pază.

Și-n timp ce în palatul său eteric
Nectarului presară Zeus stropii,
Solie a pămîntului iberic
De Sfîntul Laurențiu [52] te apropii,
Vestit ostrov... Și-alături se desferic
Minunile străvechii Etiopii...
Și arde Febus zînele pe care
Tifeu [53] le-a preschimbat în pești de mare.

Și vînturile-i legănau ușure,
Căci le era prietenă tăria.
Și peste ale undelor murmúre
Nici pic de nor nu-și vînzolea urgia.
Treceau de Prasumul [54] cu piscuri dure
Cînd, sumețindu-și peste valuri glia,
Se arătă eroicelor nave
Șiragul lung al unor noi ostroave.

Viteazul Gama, care-ntotdeauna
De mari primejdii ispitit se lasă,
Pe care-n brațe-l leagănă Fortuna,
Cu inima lui nobilă și-aleasă,
Nu întrezare din pricini vreuna
Aici să zvîrle ancora vîrtoasă,
Căci nu zărea țipenie de oameni...
Dar nu culegi mereu ceea ce sameni.

Căci iată răsărind pe clin de ape
Un roi de bărci ușoare, mititele,
Dinspre ostrovul cel mai de aproape,
Zburînd pe mare cu umflate vele.
Le joacă bucuria sub pleoape
Și-ntreabă oamenii, privind spre ele :
„Ce soi de oameni sînt ? Ce fel de lege,
Ce obiceiuri au ? Și cine-i rege ?"

Pe lina mare-n salt felin și sprinten,
Cu pînzele ce-și flutură arípă
Din foi de palmier, de pretutindeni
Prelungi și strîmte bărci se înfiripă ;
Luntrașii sînt din neamul ce-n armindeni
Le dete Faeton [55] a vieții clipă.
Neveghetor incendiind pustia,
Să-i plîngă Lampetuza [56]-n Pad urgia.

Veșminte de bumbac îi înfășoară,
Pestrițe dar și albe pe alocuri.
Fuduli le poartă unii subsuoară,
Se-nvălură altóra pe mijlocuri.
Sclipiri din săbii și hangere zboară.
De sub turban le cade păru-n smocuri.
Au bustul gol — și aeru-l destramă
Sonora lor trompetă de aramă.

Tot fluturînd din mîini și din veșminte.
Fac semne lusitanilor s-adaste.
Dar prorele se și-nclinau, cuminte,
Tînjind să ancoreze lîngă coaste.
Și toți lucrau de parcă înainte
Zîmbea sfîrșitul zilelor nefaste.
Căzură ancorele-n fund ca-n scorburi,
Stîrnind cu vuiet țîșnete și volburi.

Nici nu căzuse ancora și-n gloată,
Sar tuciuriii ageri pe odgoane.
Iar căpitanul îi cinsti pe dată
Cu masă-mbelșugată și plocoane.
Licoarea lui Lieus [57], fermecată,
Stîrni-n potire spume diafane.
Iar ei, cinstind cu sîrg acest prilej,
O lunecau cu sete pe gîtlej.

Înfulecînd cu poftă tot întreabă,
De ce neam sînt, de unde vin și unde
Se duc — în cea mai limpede arabă —
Și căror mări le-au lunecat pe unde ?
Ținîndu-și limba-n gură, fără grabă,
Oștirea lusitană le răspunde :
„Noi sîntem oameni din Apune-Soare
Și mergem către Soarele-Răsare.

Am despicat cîmpiile albastre
Din Miază-Noapte către Miază-Ziuă.
Văzurăm coapsa Africii sihastre
Cum în privire ceruri noi ne-aciuă.
Avem un rege — astru între astre ;
Cu el vîslim spre-a gloriei preziuă
Și pentru el, nu mări înfurtunate
Ci însuși Acheronul [58] l-am străbate.

Urmînd porunca dată de-a lui voce
Noi navigăm spre India, pe creste
Pe unde mişună hidoase foce
Şi bîntuie teribile tempeste,
Iuţind spre nave gheara lor feroce...
Şi-am vrea să ştim ce plaiuri sînt aceste,
Din ce neam sînteţi şi de-aveţi vreo ştire
Despre a Indiei neţărmurire."

— „Noi sîntem — îşi deschise unul gura —
Străini pe-acest pămînt, străini de neam.
Stăpînii lui sînt cum a dat natura...
Iar noi sîntem din nobil trunchi un ram,
Căci nouă ne-a fost dat învăţătura
Bărbatul sfînt [59] descins din Abraham.
Iudee-i mama, tatăl lui păgîn
Şi este azi al lumii-ntregi stăpîn.

Acest ostrov este de mult escala
Acelor care umblă pe corăbii
Din Mombaçá [60], Quiloa [61], ori Sofala [62],
Făcînd negoţ pe scîndura tarăbii...
Ne dăm tocmai de-aceea osteneala
Să-i fim stăpîni, chiar prin tăiş de săbii.
Şi vă mai spunem, iată, mai cu seamă,
Că Mozambic acest ostrov se cheamă.

Iar plaiul care-l scaldă-n val Hidaspe [63],
De-l căutaţi pe drumul nestatornic,
Puteţi aice să-l găsiţi, chiar azi, pe
Pilotul cel mai bun, la cale spornic.
Şi, bucuros fiind de orice oaspe,
Al ţării domn să vă-ntîlnească-i dornic.
Deci, flotei dînd răgaz să se întreme,
Provizii v-aţi lua în astă vreme."

Săriră toţi — acestea fiind zise —
Pe bărcile jucînd pe vîrf de val.
Mereu părînd cu suflete deschise,
Mai fluturau din mîini chiar de pe mal;
Cînd Febus în albastrele abise
Se prăvăli cu carul de cristal,
Lăsînd pe-a nopţii doamnă [64] şi-a lui soră
Să-i ţină locul pîn' la auroră.

Pătrunşi de o ciudată bucurie
Trecură noaptea asta nedormită,
Căci ţara jinduită cu tărie
Se-apropia cu fiece clipită.
Mai cugetau la astă seminţie
A cărei şi credinţă rătăcită,
Şi legi, şi obiceiuri fără nume,
Se-nstăpîniră peste larg de lume.

...Beteala ei de raze ţese luna
Pe argintate unde neptunine [65].
Cum cîmpul ţine florilor cununa,
Cununi de stele stau pe slăvi divine.
Turbate vînturi, ce urzesc furtuna,
Azi dorm în peşteri, ferecate bine.
Neispitiţi însă de-a nopţii vrajă,
Ostaşii stau neadormiţi de strajă.

Iar cînd văzură aurora cum
Porni pe boltă părul să-şi reverse
Şi soarelui surîzătoare,-n drum,
Să îi deschidă porţi de purpur merse,
Grăbiţi se dichisiră care-cum,
La brîu cu săbii de rugină şterse.
Pe punte corturi prinseră să-nchege,
Să-ntîmpine pe băştinaşul rege.

Purtînd în lotci bucate pe alese,
Pe-acesta iată-l chiar pe-un val molatic.
În mintea lui deșerte gînduri țese :
Că-s lusitanii acel neam sălbatic
Ce de pe țărmii Caspicei purcese
A pune-n jug pămîntul asiatic
Și, din porunca marelui destin,
Luă imperiul lui Constantin [66].

Cu bucurie și cu mese puse
Îi omeni ca pe cinstite fețe
Și daruri căpitanul le aduse :
Postavuri, dulciuri, limba s-o răsfețe,
Apoi licoarea ce-i de vremi apuse
Izvor de veselie la ospețe.
Și lacomi maurii primesc — dar încă
Mai lacomi beau cu sete și mănîncă.

Toți lusitanii cățărați pe funii
Holbați privesc la ei și gură-cască.
Barbara limbă n-o pricep nici unii,
Darmite obiceiuri să cunoască.
Iar maurul, ca-n mrejele minunii,
Armura, chipul sta să le privească
Și, flota admirînd, tot întreba
De nu veneau din Turcia cumva.

Poftea să vază omul o grămadă :
Scriptura unde-a lor credință-i scrisă.
Pot oare ei în legea lui să creadă,
Ori lui Cristos li-i inima promisă ?
Și, pururi curiozității pradă,
Să-i fie calea ar mai vrea deschisă
Spre armele cu care-n lupte crunte
Ei știu vrăjmașe hoarde să înfrunte.

Răspunse căpitanul de îndată
Printr-un tîlmaci, în limba lor obscură :
„— Mărite domn, cu inima curată,
Ți-arăt și legi, și arme, și scriptură ;
Cu seminția turcilor, spurcată,
Noi nu avem, firește, legătură.
Războinica Europă ne trimite
În căutarea Indiei vestite.

Credință port celui ce dă poruncă
Văzutelor și celor nevăzute,
Ce lumea o zidi prin sfînta-i muncă,
Dînd lucruri moarte, vii, cu grai sau mute
Și mila lui văzum spre noi că-aruncă
Supus la cazne nemaicunoscute,
Cînd pogorî din ceruri pe pămînt,
Pe muritori să-i nalțe-n cerul sfînt.

Nu port cu mine cartea-n care scrie
Despre-acest mare om și Dumnezeu ;
Fățarnică-i credința pe hîrtie !
În suflet trebuie s-o porți mereu !
Ci, ție împlinită voia-ți fie :
Nici armele să ni le vezi nu-i greu ;
Prietenia numai să ne lege...
N-aș vrea a dușmăniei fărdelege.“

Porniră slujitorii-n grabă mare,
Avînd poruncă iute să se-ntoarcă ;
Adus-au zalele strălucitoare
Și săbii cu sclipiri de fulger parcă,
Hangere, scuturi, paloșe, pieptare
Și tolbe-n care lungi săgeți se-ncarcă,
Baltage, lame fine, ne-ntrecute,
Apoi prelunge suliți și temute.

Aduseră rotundele ghiulele
Și pive [67] mari vărsînd pe gură foc.
Dar slujitorii lui Vulcan spre ele
Nu-i chip să-ntindă flacăra de loc,
Căci inimile, dacă nu-s mișele,
N-au drept să pună vieți sărmane-n joc.
Netrebnic e oricare dintre noi
Cînd face, laș, pe leul între oi !

Tot scotocind cu ochii cu migală,
Ajunse maurul cuprins de ciudă.
Un gînd ascuns simțea cum se răscoală
În pieptul lui fierbînd de ură crudă.
Din vorbă dulce făurind spoială
El semn de ce gîndește-n sine nu dă.
Stă răbdător și răbdător așteaptă
Să-și pună planul trădător în faptă.

Îi cere căpitanul călăuze
Să-l ducă spre hindusul țărm semeț
Și, ca să-nmoaie inime ursuze,
Făgăduiește el simbrii de preț.
Iar maurul, cu zîmbetul pe buze
Dar sufletul încins de-al urii-ngheț,
Promite tot, dar le-ar fi dat, să-i poarte,
Nu călăuz spre Indii, ci spre moarte.

Atît de greu obida strîmbătății
Îl mistuia pe băștinașul rege,
Aflînd că-s credincioși creștinătății,
Urmînd a fiului lui David lege...
O, crudă taină a eternității
Pe care n-am ajuns a o-nțelege !
De ce asmuți mereu către virtute
Acest viespar de dușmănii hirsute ?

Cu temeneli, cu lingușiri alese,
Cu schimă ce părea de bun augur,
Maurul cu suita lui purcese
Spre țărmul plin de-al apelor murmúr,
Prin apa lui Neptun — și-n pîlcuri dese —
Norodul lui se-nghesuí-mprejur
Cu chiu de larmă mare și alai,
Să-l ducă la palatul lui de crai.

Dar în tebanul zeu [68], mai zis Lieus,
Încrîncenată ciudă iar se naște ;
El, zămislit din coapsa ta, o Zeus,
Văzînd năpasta pe păgîni că-i paște
Și lusitanii-nvingători mereu-s,
Să-i schimbe vrea în pulbere și moaște.
Și-n timp ce-i rumegă urzelii greul
Lui însuși astfel își cuvîntă zeul :

— „Al soartei drum, nestrămutat și unic,
Pe lusitani spre noi izbînzi îi poartă :
Cu navele spre India alunic
Nevitregiți pînă acum de soartă.
Ci eu de-amărăciune să mă-ntunic ?
Să las ca faima mea s-ajungă moartă ?
Eu, plin de haruri și virtuți, să sînger ?
Eu, fiu lui Zeus, să îndur înfrîngeri ?

Îndeajuns îl sprijiniră zeii
Pe fiul lui Filip [69] în astă parte,
Și neamuri noi oștenii lui, mișeii,
Supus-au, privegheați mereu de Marte !
Iar eu să stau privind mai blînd ca mieii
Cum noi onoruri cerul le împarte ?
Ortac cu Machedon și cu romanii,
Să-mi ieie astăzi locul lusitanii ?

Dar nu va fi așa — căci, rînd pe rînd,
Îi voi zvîrli atîtea bețe-n roate
Acestui căpitan, încît nicicînd
Hindusul țărm să nu i se arate.
Și, pe pămînt îndată pogorînd,
Voi naște-n piept de mauri uri turbate.
Și nu mă va-nveli uitarea-n fald
De voi ști bate fierul cît e cald."

Și pogorî, nezdravăn de mînie,
În chip de om pe-al Africii întins.
Trecu de Prasum ca o vijelie
Și se schimbă pe dată, dinadins,
Nebănuit de nimenea să fie,
În maurul cărunt, de vreme nins,
Știut de toți și cărturar de seamă,
Pe care șeicul chiar la sfat îl cheamă.

Și, alegînd momentul mai prielnic
Să-și pună-n fapt urzelile mîrșave,
Intră la șeic cu pasul nesfielnic,
Bîrfind că inșii îmbarcați pe nave
Ar fi pirați dintr-un neam mișelnic
Înavuțiți prin prădăciuni grozave;
Că, îndrugînd palavre despre pace,
Ei știu avutul altora să-nșface.

„— Mi-au mai grăit pe coastă unii oameni
Cum că ghiaurii, însetați de sînge
Cum alții nu-s, cu dînșii să-i asameni,
Dînd foc, prădînd, ucid cu mîini nătînge.
Și-acum mocnesc în sufletul de fameni,
Cum să ne poată înrobi și frînge,
Vrînd să ne ducă, pentru veșnicie,
Femeile și pruncii în robie.

Iar mîine, cînd de zi abia se crapă,
Chiar Gama, cu o gardă nu prea mică,
Va coborî pe țărm să ieie apă,
Căci gîndul necurat trezește frică.
Iar tu pîndește-ntr-un desiș sau groapă,
Cu oaste-mplătoșată și voinică
Și ei, nebănuind a morții goană,
Cu ușurință vor cădea-n capcană.

Iar dacă astfel — mai grăi infamul —
Ei n-or mușca țărîna pîn' la unul,
Alt plan, ce dinainte gata amu-l,
I-o face să-și ajungă-n iad străbunul.
Să cauți călăuz isteț, din neamul
Lui Allah credincios — altul nici unul,
Să-i ducă și să-i facă să debarce
Unde pe veci de viață să se-nțarce."

Ci șeicul, mulțumit de sfat se pare,
Pe Bachus îl cuprinse după gît...
Fiind în astfel de prilejuri rare
Vulpoi bătrîn, șiret și hotărît,
El porunci să fie fiecare
Gătit pentru război numaidecît,
Pe portughezi spre moarte să mi-i plimbe
Și-n sînge dulcea apă să le-o schimbe.

Urzitul plan urmînd cu stăruință,
Mai căută un călăuz apoi,
Așa cum îi era de trebuință,
Îndemînatic și viclean cît doi,
Pe lusitani să-i ducă și să-i mință
De unde nu-i întoarcere-napoi,
Spre coaste nisipoase și deșerte
Pe unde coasa morții să nu-i ierte.

...Apolo trimitea întîia rază
În ospețit pe piscul nabatin [70],
Cînd Gama cu ai săi porni să vază,
Să-mprospăteze-al apei dulci tain.
Săriră-n bărci armați, cu mintea trează,
Știind parcă ce noi primejdii vin.
Doar multe știe omul dinainte,
Căci strîngerea de inimă nu minte !

Chiar Gama trimisese în ajun
Oșteni să iscodească și descoase
Unde-ar afla un călăuz mai bun...
Întîmpinați cu schime dușmănoase,
Se-ntoarseră mirați — și-acum își spun
C-a fost venin în vorbele frumoase,
Că, de te-ncrezi în dușman, el te sfarmă ;
Așa că-n trei șalupe se înarmă.

Pitiți, pîndesc cu sete cruzii mauri
Pe drumul șerpuind către izvor ;
Cu lănci și scuturi umblă prin coclauri
Ori cu săgeți cu vîrf otrăvitor ;
Așteaptă lacomi, c-un întreg tezaur
Să pice lusitanii-n cursa lor.
Și, ca să nu-și dea planul la iveală,
Stau la vedere unii, drept momeală.

Fug maurii pe-al plajei sur nisip,
În vîrf de lănci nimic nu vor să cruțe ;
Amenință, rînjesc în fel și chip,
Pe lusitani să-i bage-n draci și-ațîțe.
Dar nu-ndură urmașii lui Filip
S-arate cîinii colții ca la mîțe.
Pe țărm își zvîrl ca dintr-un zbor călcîiul,
Că nici nu oblicești care-i întîiul.

Precum, cînd ochii stă să și-i întoarne
Și-și vede mîndra la tribuna-naltă,
Cercînd vîrtosul taur să-l răstoarne,
Toreadorul urlă, zbiară, saltă ;
Iar taurul, plecînd tăioase coarne,
Cu boncălit și muget laolaltă,
Cu ochii-nchiși, pe cei ce stau pe-afară
Îi sperie, ucide și doboară.

Tot astfel vuiet crunt din bărci detună
Din gura mînioasei artilerii...
Văzduhul tot de crîncen vaier sună,
Se-mproașcă-n piepturi plumbii în puzderii
Și-n inime ce cred în semilună
Se-așterne gheața spaimei și-a durerii :
Cei lași o iau urlînd la sănătoasa,
Prin alții moartea-și trece-n șuier coasa.

Înfierbîntați, cu săbii și cu barde,
Toți lusitanii sfîrtecă și rump ;
Țîșnesc ghiulele-n grindini din bombarde ;
Incendiile vuitor irump ;
Pe mauri prea tîrziu căința-i arde.
Ticăloșia și-o plătiră scump :
Un crunt blestem acum pe buze țiu-l,
Cu plînset mama își jelește fiul !

Fug, părăsind olaturi, casă, vatră,
Zvîrlind săgeți și lănci, prin foc și fum ;
Turbarea schimbă-n armă orice piatră,
Cu pietre zvîrl în lusitani acum !
În urma lor mitraliile latră
Și li se năruie pămîntu-n drum,
Cînd trec un braț de apă ce-i desparte
De-un alt ostrov ce i-ar feri de moarte.

Pe almadii [71] gonesc să se ascundă,
Iar alții valu-l spintecă înot.
Sub bolți de valuri unul se scufundă,
Înghite apă și-i livid de tot.
Bombarde cu ghiuleaua lor rotundă
Sfîrșesc apoi cu-acest norod netot ;
Și astfel lusitanii se răzbună
Pe trădătorii strînși sub semilună.

Grăbesc apoi spre nave să înceapă
Să-mpartă și trofee mari, și pradă.
Se duc apoi să-ncarce dulce apă,
Nehărțuiți de vreo vrăjmașă spadă.
Pe mauri dorul răzbunării-i sapă
Și colții urii stăruie să-i roadă.
Și, nemaiizbutind în acest chip,
Purced să pună-n faptă alt tertip.

Deci băștinașul rege se preface,
Căindu-se și blestemîndu-și soiul,
Că vrea cu orice preț să-ncheie pace,
În gîndul lui urzind însă războiul.
Drept semn de pace trimisese-ncoace
Pe falsul călăuz ; astfel vulpoiul,
Jurînd morțiș că pace bună face,
Le trimitea pieirea-n loc de pace.

Iar căpitanul, mistuit de jindul
Spre ținta lui mai iute să se-ndrume,
Să vadă unde roade-n maluri Indul —
Cum vînt sufla prielnic peste spume —
Îmbucurat pe călăuz primindu-l,
Neîntrebîndu-l nici măcar de nume, —
Dădu răspuns soliei și pe dată
Porni cu pînza larg desfășurată.

Astfel porni armada să despice
A Amfitritei [72] vastă-mpărăție...
Zburdalnicele lui Nereus [73] fiice
O dulce îi țineau tovărășie ;
Să afle ce ținuturi sînt pe-aice
Pe maur să vorbească îl îmbie
Viteazul Gama, făr' să bănuiască
Ce ferbe-n a lui minte diavolească.

Iar călăuzul nărăvit la rele,
Cum Bachus cel pizmaș îi dase-nvăț,
Îi spune totul, despre toate cele,
Despre bogate indice cetăți.
Dar între timp întoarnă albe vele
Spre ucigașele pustietăți.
Iar oamenii, crezîndu-l pe cuvînt,
Nici nu cunosc al fricii simțămînt.

Și mai șiret ca Sinon [74], ce-n vechime
Pe Frigieni [75] cumplit i-a dus de nas,
Mințea că știe prin împrejurime
Un vechi ostrov, pe unde a rămas
Stăpînă creștinată omenime.
Iar Gama, plin de bucurie-n glas,
Cu daruri multe și de preț îl umple
Rugîndu-l spre acel tărîm să umble.

Și maurul, cum însuși Gama-i cere,
Abate flota de la dreapta cale.
Dar semințiile pe-aici străjere
Tot lui Allah înalță osanale
Și ei ușor pe lusitani i-ar piere
Și i-ar schimba-n ulcele și în oale.
Căci Mozambicul de-i de mîna doua,
Mult mai avută-n oști este Quiloa.

Spre-acest ostrov plutea viteaza flotă,
Dar zeea ce-i serbată în Citeră
Nu vrea ca mîna maură, despotă,
Pe lusitani să-i piară, precum speră.
Şi ca să nu se-abată nici cu-o iotă
Din drumul drept spre altă emisferă
Acei nețărmurit iubiți de dînsa,
Cu vînt potrivnic le întoarce pînza.

Văzînd că nu-şi poate atinge țelul,
Căci nu-l lăsa fermecătoarea divă
Ca, rătăcindu-i, să le facă felul,
Cu limbă-nveninată, gurallivă,
Îi mai minți cum că ar şti, mişelul,
Pe-un drum un pic acestuia-mpotrivă,
Un alt ostrov, ai căruia coclauri
Înstăpîniți sînt de creştini şi mauri.

Astfel îşi varsă el necontenit
A urii şi zavistiei otravă,
Căci nu-s creştini pe țărmul pomenit
Ci tot profetului se-nalță slavă.
Crezîndu-l, căpitanul, fericit,
Vrea să ajungă-n port fără zăbavă.
Dar Venus mînă vînturi spre catarg
Silindu-l iar să ancoreze-n larg.

Ostrovul e, de țărm, aproape foarte...
Un braț de mare doar le dispreună.
Un vechi oraş străluce nu departe
Cu splendida palatelor cunună,
Spre valurile-n mal de piatră sparte...
Oraşului, cu insula-mpreună,
Întreaga lume Mombaçá le zice
Şi-un rege moşnegit e domn aice.

Fără astîmpăr, căpitanul cată
Spre oamenii iviți în pîlcuri dese,
Setos să vadă lume creştinată,
Aşa cum călăuzul promisese.
Solia regelui sosi pe dată
Mereu cu daruri şi cu vorbe-alese,
Cum Bachus chiar pe rege l-a-nvățat
În chip de maur iarăşi preschimbat.

Prietenoşi grozav, din cale-afară,
Cu fel de fel de fleacuri şi nimicuri
Se linguşeau... Dar iată, se-arătară
Tot zgîlțîiți de-a mîrşăviei friguri...
O, mari primejdii, soartă rea şi-amară !
O, drum al vieții niciodată sigur !
În darn îți pui în orişice nădejde,
Căci viața-ți este pururi în primejde !

Cît chin, cît chin pe mările albastre !
Şi moartea pururea de vieți flămîndă !
Cît zbucium pe pămînt şi ce dezastre !
Ce-nşelăciuni, ce uri nu stau la pîndă !
Cum ne-om feri avuturile noastre
Şi unde ne-om ascunde de osîndă,
Cînd va să se mînie cerul sfînt
Pe-acest netrebnic bulgăr de pămînt ?

CÎNTUL II

Planeta zilei [1], ce ne-arată ceasul,
Își strînge razele înflăcărate
Luîndu-și de la oameni bun rămasul...
Și, deschizînd portaluri ferecate,
Îi pregătește-al nopții zeu popasul
În tainicele mărilor palate...
Cînd insularii cu priviri hulpave
Toți prefăcuți se-apropie de nave...

Grăi un ins cu gîndul necurat
Purtînd a mîrșăviilor solie :
— „Tu, căpitan viteaz, ce-ai despicat
Sărata lui Neptun împărăție !
Al țării domn ar fi îmbucurat
Să-i vii cu toată flota-n ospeție
Și gata e să-ți dea, cu prisosință
Tot ce ai socoti de trebuință.

Și fiindcă arde mult de nerăbdare
Pe-acești ostași nebiruiți să-i vadă,
Solie îți trimete și rugare
Cu toate vasele să intri-n radă.
Și-aici, după atîta încordare,
Cum istovită-i falnica armadă,
Afla-va a odihnei mîngîiere,
Așa cum firea omenească cere.

Iar de poftești cumva vreo piatră rară
Ce iscusit lucrată în Levant e,
Rubinele de flăcări bunăoară,
Agate, perle, dure diamante,
Ori poate cuișoare, scorțișoară,
Ori poate tămăduitoare plante,
Aici negoț cu orișice se face
Și poți lua precum și cît îți place !"

Cu-acest răspuns plecă la rege solul :
— „Cuvîntul lui în suflet îmi pătrunde ;
Mă simt îndatorat să-i dau obolul ;
Dar iată, soarele-n adînc se-ascunde...
Ci, mîine, cînd va-ncepe iar ocolul
În car de foc pe bolțile rotunde,
Dorința-i vom cinsti de bună seamă
Și vom intra în radă fără teamă."

Mai întrebă de sînt pe-acest pămînt
Și oameni care lui Cristos să crează :
Neobrăzat răspunse solul : — „Sînt,
Încă mai mulți ca maurii — o groază !"
...Și-n acest fel se spulberă în vînt
Și ultima-ndoială, încă trează.
Iar Gama, cu-aste vorbe în auz,
Credință oarbă-avu în călăuz.

Și-avînd pe nave niște osîndiți
Pentru vreo faptă care cinstea spurcă,
Alege doi din ei, mai iscusiți
Și pe-ale maurilor bărci îi urcă,
Să afle dacă, de priviri feriți,
Nu sînt oșteni ca să le dea de furcă
Și cît de tare-i maura cetate,
Și dacă e pe-aici creștinătate.

Prin ei trimite regelui plocoane
Crezînd bunăvoința că-i cîștigă,
Nebănuind ce uneltiri dușmane
Țesea pe-ascuns nesățiosul rigă.
...Solia se desprinse de odgoane
Lăsînd în valuri vîsla să se-nfigă...
Și-au fost, pe țărm, cei doi întîmpinați
Ca buni prieteni, ori ca niște frați.

Iar dacă-au înmînat bogatul dar
Și cuvîntare-au spus, cu plecăciune,
Porniră prin oraș cu ochi pîndar
Să vadă, să descoase și s-adune...
Dar maurii, veghind, în drum le sar
Întrezărind și ei vreo-nșelăciune...
Căci dacă-n ochii tăi un pai atîrnă,
Zărești în ochii tuturor o bîrnă.

Dar zeul zămislit din două mame [2],
Purtînd pe față tinerețea, veșnic,
Mărirea lui să nu se mai destrame,
Pe lusitani să-i piardă vrea, negreșnic:
Deci, făurind icoane sfinte-n rame,
Apoi altar cu cruce și cu sfeșnic,
El într-o casă maură le bagă
Și-ngenunchind smerit, pios se roagă.

În chip de porumbel cu albă-aripă
Pe o icoană duhul sfînt s-arată,
Atuncea cînd, în preamărita clipă [3],
Pluti peste fecioara preacurată.
Cei doisprezece [4] pe-alta se-nfiripă,
Transfigurați ca-n ora tulburată
Cînd limbi de flăcări își jucară jarul,
La multe graiuri să le deie harul.

Aicea pe cei doi au fost să-i mîie
Unde bătea mătănii crudul zeu,
Ca-ngenunchind ei rugile să-și suie
Cu glas fierbinte către Dumnezeu...
Și smirnă din Pancaia [5] și tămîie
Ardea în vremea asta Tioneu [6]...
Bizară clipă !... Falsul zeu se-nchină
Celui ce dă într-adevăr lumină !

Aice petrecură noaptea-ntreagă
Cinstiți și ospătați cu-mbelșugare
Și n-au răzbit de loc să înțeleagă
Că e altaru-nșelăciune mare.
Iar cînd zăriră zorii cum se-ncheagă
Și răsări din ape mîndrul soare
Și fiica lui Titan [7], strălucitoarea,
Învăpăie cu roșa-i frunte zarea,

Sosiră maurii cu rugăminte
Din partea regelui, ca-n port să vie
Și cu cei doi trimiși de mai-nainte
Primiți de rege cu prietenie ;
Și-ncredințați că nimenea nu-i minte,
Că nu e nici un semn de dușmănie
Și că-n oraș e lume botezată,
Să intre-n port doriră de îndată.

Trimișii povestiră c-au văzut
Un preot la icoane cum se-nchină,
Că au dormit la el și-au petrecut
Cît noaptea stăpîni peste lumină ;
Că n-au simțit nimica de temut
Pe rege ori pe oameni că-nvenină
Și că primirea-ntr-adevăr regală
Îndepărtează orice bănuială.

Astfel porni chiar Gama să-i îndemne
Pe mauri să se cațere pe punte,
Căci crede inima-n astfel de semne
Cînd descrețită este orice frunte...
Deci maurii, îmbucurați pesemne,
Legînd de nave bărcile mărunte,
Frecîndu-și mîinile, încep să creadă
C-au și pus mîna pe bogata pradă.

Cu gîndul ca, odată ancorați
Să taie, să omoare și să darme,
Pe țărm adună maurii turbați
Pe-ascuns, ostași, muniție și arme.
Și-s hotărîți și neînduplecați
Pe lusitani cu orice preț să-i sfarme,
Cu vîrf să le plătească și-ndesat
Tot ce în Mozambic au îndurat.

Cu chiote marinărești, sonore,
Se-nalță pînze, treaptă după treaptă...
Țîșnesc din valuri grelele ancóre
Și iată flota către port se-ndreaptă...
Dar zîna Ericină [8] înspre prore
Privind cu grijă, necurmat, deșteaptă,
Văzînd că flota să se piardă-i gata,
Din cer spre mare zboară ca săgeata.

Aici pe nereide ea le cheamă
Cu azuriile însoțitoare,
Căci marea ei fiindu-i bună mamă [9],
Îi dă puterea apei ascultare.
Împărtășindu-le nespusa teamă
Ce-a hotărît-o-n grabă să pogoare,
Se și porniră toate, împreună,
Să-ntoarcă navele pe calea bună.

Arípi de-argint încep cu apa trîntă
Stîrnind pe valuri volbură de spumă.
Cu piept de lapte Cloto [10] se avîntă
Și-n salturi Nisa [11] după ea se-ndrumă.
Nerina [12]-nfuriată se frămîntă
Pe coama agitată-a mării-mumă ;
Și marea drumuri slobode deschide
Să treacă gingașele nereide.

Fierbînd de ciudă Dioneea [13] zboară
Pe umerii unui triton [14] — ferice
Cu dulcea și superba ei povară
Noianul valurilor să-l despice.
Și astfel nimfele se-apropiară
De navele stînd pînza s-o ridice
Și-ntr-o clipită, îndîrjind înotul,
Împresurară navele cu totul.

Zeița, cu o parte dintre ele,
Porni s-ațină vasul căpitan,
Încît zadarnic se-mboldi în vele
Al vînturilor repezit noian...
Cu pieptul slab proptit în trunchiuri grele
Suciră vasul către ocean,
Iar altele, cu forța lor întreagă,
Se opintiră înspre larg să-l tragă.

Așa precum furnicile mărunte
Cu hărnicie cară pentru iarnă
Muncind din greu, grăunte cu grăunte —
Și teama de urgia ce-o s-o cearnă
Cu vrăjmășie gerurile crunte
Putere înmiită-n trup le toarnă —
Tot astfel nimfele-n sforțări grozave,
Se zbat să-ntoarcă repezile nave.

Se-ntoarce nava, valul greu să-l rupă
Și oamenii-n zadar la vele sar,
În darn prind urletele să irupă
Și cîrma se sucește în zadar ;
Și-n darn tot țipă straja de la pupă
Înștiințînd că-n spate le apar
Tăioși și aspri, colții unei stînci
Către străfunduri să le deie brînci.

Lucrează oamenii fără răgaz
Și crește zarva, crește nentreruptă.
Pe mauri spaima-i strînge de grumaz
De parcă-n jur s-ar fi încins o luptă.
Și nu pricep al furiei talaz
Ce — năpustit — din marinari se-nfruptă.
Ei cred trădarea lor c-a fost trădată
Și grea pedeapsă vor primi pe dată.

Și-atunci, făcîndu-și de pe punte vînt,
Se-azvîrl pe rînd în luntrile sprințare.
Sar alții în al valului frămînt
Și-i zgîlțîie a mării fremătare ;
Cu sufletul hain de groază frînt,
Mai bine se avîntă-n larg de mare
Decît să-nfrunte-aici mînia dreaptă
Și crunta răzbunare ce-i așteaptă.

Așa cum slutele, grețoase broaște
Ce-n Licia odată oameni fură [15],
Sar de pe mal în baltă să se-mproaște
Cînd pas străin le calcă-n bătătură,
Ghicind cum că primejdia le paște,
Orăcăind se-azvîrl în udătură
Și, după ce-n băltoac-au fost să sară
Doar bulbucații ochi și-i scot afară, —

Așa se pun și maurii pe fugă...
Iar călăuzu,-n clipele aceste,
Crezîndu-se descoperit, zvîrlugă,
Se-azvîrle și el în amare creste...
Și, stînca pe viteji să nu-i distrugă,
Căci viața lor neprețuită este,
Corabia lui Gama ancorează
Și celelalte pilda îi urmează :

Uimit de o purtare-așa ciudată,
Pe Gama-l năpădi un gînd amarnic
Și pricepu ce-ar fi putut să pată,
Crezare dînd acestui neam fățarnic.
Și, mai văzînd că pînza e umflată
Dar vîntul să-l urnească tot nu-i harnic
Și nava nu poate s-ajungă-n radă,
Știu minune că-i e dat să vadă.

Și-astfel grăi : — „Cerească, tu, minune !
Minune negrăită și măreață !
O, oameni nărăviți la-nșelăciune !
O, gînd viclean prin ceruri dat pe față !
Cum am putea la adăpost a pune
De mari primejdii biata noastră viață,
Dacă n-am sta sub sfînta privighere
A celui ce-i stăpîn pe-atotputere ?

Ne-arată însăși pronia divină
Ce-nșelătoare aste plaiuri sînt
Căci neamuri ce ucid, urzesc, dezbină,
Încrederea ne-o risipiră-n vînt.
Nu poate veghea noastră piept să țină
Atîtor viclenii pe-acest pămînt.
Nimic sîntem fără cereasca pază...
Deci, Doamne, numai tu ne veghează !

Și dacă te încearcă mila, poate,
Pentru acest sărman popor pribeag,
Spre el pogoară-ți marea bunătate,
Ferește-ne de-al răutății prag
Și-ndrumă-ne corăbiile toate
Spre-un țărm unde să fim primiți cu drag,
Ori du-ne spre pămîntul ce-l rîvnim
Că, doar, prin asta, ție îți slujim !"

...De ruga lui mișcată,-n mare grabă,
Zeița dintre nimfe s-a fost dus.
Ele-și văzură iară de-a lor treabă
Dar le-ntristă plecarea ei nespus.
Trecu de mîndra stelelor podoabă
Și de al treilea cer [16] zbură mai sus...
Și-n cerul cel de-al șaselea [17] ajunsă,
Răzbi la zeul tată să pătrunză.

Și zborul crește-i parcă înmiită
Superba frumusețe-n veci neștearsă.
Suspină cerul... Steaua-ntr-o clipită
De focul dragostei se lasă arsă.
Din ochii-i plini de-a dragostei ispită
Asemeni flux de patimă se varsă
Că-aprinde polii marea lui putere
Și-n sloi preschimbă vălu-ncinsei Sfere [18].

Să-l farmece pe Zeus cît mai tare
Reia înfățișare ce, odată,
Stîrni în Paris patima cea mare [19].
Iar cel ce pe Diana îmbăiată
Zărind-o, s-a schimbat la-nfățișare —
Văzînd cît Venus e de minunată,
Nu l-ar mai sfîșia dulăii-n dinți [20]
Ci-ntîi și-ntîi l-ar devora dorinți.

Peste rotunzii umeri de zăpadă
Se-nvălură un păr de aur, moale...
Poznaș — fără ca nici un ochi să-l vadă —
Își taie-Amorul către inimi cale
Din sîni de lapte, repezind grămadă
Săgețile și iuți dar și domoale.
Pe albe pulpe zburdă-n danț ispite
Ca iedera pe carne-ncolăcite.

Un văl subțire-i tăinuiește nurii...
E-ațîțătoare, totuși rușinată.
Dar irișii, minunile naturii
Nici nu le-ascund cu totul, nici le-arată
Ci-o-ncing astfel că, farmec dînd făpturii,
Aprind dorința mai împătimată,
Încît Vulcan [21] e-n cer gelos de moarte
Și-ndrăgostit de moarte este Marte.

Pe albu-i chip fermecător, de înger,
Cu dulce rîs tristețea-i logodită ;
Precum femeia-n dureroase strîngeri
De brațele amantului strivită
Topește-n spasme rîsete și plîngeri —
La fel zeița neasemuită
Își spune păsul tatălui cel mare
Mai mult duioasă decît cu-ntristare :

— „Eram încredințată mai-nainte
Că pentru orice lucru ce mi-i drag
Ești blînd și ești îndurător, părinte,
Chiar dacă alții mari ponoase trag !
Dar dacă, prin vreo faptă ori cuvinte,
Am meritat mînia să-ți atrag,
Lui Bachus împlinește-i, tată, vrerea !
Dă-mi mie nenorocul și durerea !

Pentru poporu-mi drag, eu vărs aici
Neostoite lacrimi în șiroaie,
Dar dacă tu-mpotrivă-mi te ridici
Doar rău le-aduce-a dragostei văpaie.
Mă rog pentru acești bărbați voinici,
Dar îndărătnicia-ți ne-ncovoaie...
Și, de iubindu-i, răul li-e tovarăș,
De le-oi vrea rău, noroc avea-vor iarăși.

Ucidă-i deci barbara mînă crudă,
Căci eu..." Și iarăși plînge și suspină...
Ca floarea ce-i de-nrourare udă,
De lacrimi e frumoasa-i față plină.
Mai tace-un pic... Dar înapoi tot nu dă
Și ruga plînsă nu i se alină.
Și-atunci, privindu-și cu nesaț odorul,
Îi întrerupe vorba Tunătorul.

Mișcat adînc de ruga ei pioasă
Ce inima de tigru-ar îmblînzi,
Cu vesel chip ce negura cețoasă
O schimbă în seninuri străvezii,
Îi șterse lacrimile — și, duioasă,
Augusta-i sărutare-i dărui,
Încît, de erau singuri-singurei,
Alt Cupidon se zămislea din ei.

Cum pruncul ce-i de doica lui mustrat
De-i mîngîiat își întețește plînsul,
De plîns e pieptul zînei zbuciumat ;
De-al ei obraz pe-al lui lipindu-l dînsul,
O liniștește Zeus, îmbunat,
Spunînd ce-ascunde viitoru-ntr-însul.
Și, sfredelind în adîncimi destinul,
Astfel grăi, străluminat, divinul :

— „Fermecătoare fiică, n-avea teamă.
Nu sînt sortiți pieirii lusitanii...
Eu ruga altora n-o iau în seamă,
Doar ochii-ți plînși, doar ei mi-s suveranii...
Îți jur că ai să vezi cum se destramă
Tot ce durară grecii și romanii,
Prin fapte mari și fără-asemănare
Ce-ai tăi le-or săvîrși-n Răsare-Soare.

Dacă Ulise a scăpat odată
Să-i fie lui Calipso [22] veșnic sclavul,
Dacă pe-Anténor [23], cu întreaga-i ceată,
L-a răcorit chiar la izvor Timavul,
Dacă-ntre Scila [24] și Haribda [25] — fată —
Nenorocit n-a fost Enea, bravul,
De alor tăi mărire teamă nu mi-i,
Căci sînt sortiți lumi noi s-aducă lumii !

Și vor dura cetăți cu frunți de piatră,
Neam după neam o să le fie slugă...
Iar turcii bătăioși pe turcă vatră
De lusitanii aprigi au să fugă...
Și regi din India cea idolatră
Se vor pleca sub brațul ce subjugă...
Iar cînd vor fi stăpînii lumii-ntregi,
Vor da acestei lumi mai bune legi.

Iar oastea ce-i prin vitregii pornită
Să caute a Indiei pămînturi,
O spaimă va trezi-n Neptun, cumplită,
Cutremurînd oceanul fără vînturi [26]...
O, tu, minune neasemuită,
Cînd marea fără vînt e în frămînturi !
O, oameni înfrățiți cu vitejia,
În fața voastră tremură stihia [27] !

Iar portul care s-a zgîrcit la apă [28]
L-or preschimba în oază primitoare,
În el, pentru odihnă, să încapă
Corăbiile din Apune-Soare ;
Iar cei ce-au vrut măceluri să înceapă
Pe toate coastele răuvoitoare,
Nemaiputînd ca să le steie-n față,
Tribut le vor plăti întreaga viață.

Vedea-vei Marea Roșie cum iară
De groază tremură cu val livid ;
Cum porțile-n Ormuz sub foc și pară
De două ori pe rînd li se deschid ;
Pe maurii ce-n luptă sar să piară
Săgețile lor proprii că-i ucid.
Căci cel ce cu ai tăi se-nfruntă, divă,
Lui însuși de rezistă-și stă-mpotrivă.

Mai apoi Diu, puternica redută,
De două ori luată cu asalt
De oastea lusitanilor, temută,
Va dovedi curajul lor înalt.
Invidia în Marte renăscută
Va zgudui Olimpul preaînalt.
Iar maurii, mușcînd cu dinții huma,
Lui Mahomet i-or blestema și muma.

În iureșul nebun al bătăliei
Și Goa vei vedea că li se-nchină ;
Cum, prin aureola vitejiei
Fiind a Orientului regină,
Va sta — superbă — stavilă urgiei,
Ținîndu-i în supunere deplină
Pe toți aceia care-n lupte crunte
Vor cuteza pe lusitani să-nfrunte.

Cu-mpuținată oaste, dar vitează,
Piept le va ține dîrzul Cananor ;
Vedea-vei Calicut că-ngenunchează
În ciuda numerosului popor ;
Cum în Cochim apoi se întrupează
O faimă de erou nemuritor ;
O, încă n-a-nstrunat vreo liră-n lume
Un cînt pentr-un erou cu-atît renume !

N-a zbuciumat nici Marte Leucatul [29]
Incendiind cumplit război civil,
Cînd August frînse pe destrăbălatul
Care din plaiul Persiei, fertil,
Prădînd prin Orient de-a lung, de-a latul,
Ajunse sclav frumoasei de pe Nil [30]
Și prinse toată gloria s-o-nchine
Acestei mult prea darnice cu sine —

Așa cum, zbuciumată de cutremur,
Sub lusitanul foc mugi-va marea,
Cînd mauri și hinduși, cuprinși de tremur,
Își vor pleca sub aprig jug spinarea...
Prin dauritul Chersonez [31] — prin vremuri,
Pe drumul Chinei și-or urma chemarea,
Vor cuceri-al ostroavelor noian
Și-or fi stăpîni pe-ntregul ocean.

Iubită fiică, ginta ta de cremeni,
Va face supraomenești strădanii,
Că n-o să aibă-n vitejie semeni
Din Gange-n țărmii mîndrei Lusitanii.
Ori în strîmtoarea unde, de asemeni,
Un portughez jignit își scrise anii [32] ;
De-ar învia eroii antici, oare
Ar cuteza cu ei să se măsoare ?“

Astfel grăind, dădu poruncă strașnic
Ca fiul Maiei [33] pe pămînt să vie,
Să afle-un port mai primitor și pașnic,
La adăpost de orice vitregie.
Iar căpitanul neînfrînt și vajnic
În Mombaçá să nu se mai ație,
Îi porunci ca-n vis, la ceas de tihnă,
Să-i spuie unde va afla odihnă.

Cu-arípi la glezne, zveltul Cileneu [34]
Ca o săgeată pe pămînt pogoară,
În mînă cu vrăjitul caduceu [35]
Ce-aduce dulcea somnului povară,
Ori mînă suflete-n infernul greu,
Ori stăpînește vîntul bunăoară.
Cu coifu-n cap, lucind precum oglinda,
Din zbor pogoară zeul la Melinda [36].

Cu dînsul marea Faimă [37] ia — anume,
Să facă-acest popor și mai vestit.
Căci nu-i de-ajuns să ai un mare nume,
Acesta trebuiește îndrăgit.
Cu zvonuri și cu vîlvă peste lume
Se cade el să fie răspîndit.
Și-acum Melinda de dorință-i prinsă
Ca să cunoască oastea neînvinsă.

De-acolo-n zbor fîlfîitor ajunse
La Mombaçá, unde pluteau sub cer
De-ngrijorare navele pătrunse,
Ca să le scoată din acest ungher...
Că-n luptă cu urzelile ascunse
Virtutea, iscusința, n-au puteri.
Curaj și bărbăție ai zadarnic
De-n ajutor nu-ți sare cerul darnic.

La miez de drum e-al nopții negru-ntins
Și mii de stele, cu răpită rază,
Ilumineaza-al lumii necuprins.
Iar oamenii, dormind, se-mprospătează.
Vestitul căpitan, de somn cuprins
Și ostenit ca să mai stea de pază,
Își dă, prin somn, puterilor adaos...
Doar veghea străjii-i fără de repaos...

Cînd i se-nfățișă în vis Mercur
Strigînd : — „Fugi, fugi fără zăbavă,
Fugi, lusitane, fugi, că primprejur
Tîrcoale dă primejdia grozavă !
Dar iată, cerul ți-e de bun augur,
Prielnic vînt se opintește-n navă
Și-o să găsiți curînd, pe țărmii proaspeți,
Alt rege, bun și primitor de oaspeți.

Aicea fi-veți ospețiți pe dată
Așa cum Diomede [38] la ospăț
Pe musafiri îi azvîrlea în ceată
Temuții cai să-i sfîrtece-n bucăți ;
Ori poate fi-veți jertfă-nsîngerată
Cum pe altar Busiris [39] alte dăți
Lui Jupiter pe oaspeți îi jertfea...
Așa că fugi de perfidia rea !...

De-a lungul coastei veți afla un loc
Unde dreptatea e mai prețuită,
Unde de-al soarelui puternic foc,
Egală zilei noaptea e urzită
Și cu urări de bine și noroc,
Un rege cu întreaga lui suită
Vă va primi și-adăposti — deci cată
Să-i ceri și-o călăuză încercată !“

Astfel grăi cereasca nălucire...
Iar Gama, minunat cînd se trezi,
Zări a beznelor nețărmurire
Că-i spartă de foc sacru din tării.
Și pricepînd, prin astă prorocire,
Că-l apără chiar cerul de urgii,
El și dădu secundului porunci
Să desfășoare pînza chiar atunci :

— „Sus ancorele, căci prielnic vînt e
Și Domnul vrea, și ni-i prieten cerul
Căci, să ne-ndrume și binecuvînte,
În vis el îmi trimise mesagerul !"
Iuți, marinarii-ncep să se frămînte,
Ies ancorele zornăindu-și fierul,
Cu chiot suie pînza pe catarg
Și-i gata flota să pornească-n larg.

În vremea asta maurii, din umbră,
Să taie cearcă groasele parîme,
Clocind în gîndul lor nădejdea sumbră
De coastă că vor fi să se sfărîme.
Dar ochi de linx, sub palma ce-i adumbră,
Văd forfota ce pe dușman tărîm e.
Și oblicind că-i treaz tot echipajul,
Le piere-ndată liftelor curajul.

Și iată iarăși prorele că-și taie
Mers lin pe umedele căi de-argint.
Un vînt ușor cu pînza se-ntretaie
Și-i dăruie suavul lui alint.
Și se încinge mare vorbăraie,
Și oamenii într-adevăr nu mint
Cînd spun că nu poți da uitării ceasul,
Cînd cerul ți-a ferit de moarte pasul.

Ci soarele ocolul lumii dase
Și începea acuma alt ocol,
Cînd ei zăriră-n zare două vase
Plutind sub vîntul respirînd domol.
Cum maur echipajul se-arătase
Spre ele se repede flota-n stol
Și-un vas, pătruns cumplit de-al fricii val,
Îndată se salvă gonind spre mal.

Se-alese altul cu amară soarte,
Că-l cuceriră bravii lusitani,
Fără mînia oarbă a lui Marte
Ori furia de foc a lui Vulcan.
Matrozii, lași și spăimîntați de moarte,
Puțini la număr, fără de elan,
Nici n-au cercat primejdia a frînge...
Iar de-o făceau, o și plăteau cu sînge.

Cum căpitanu-ardea de nerăbdare
Un călăuz spre India să-și cate,
Crezu acum prilejul bun că-l are,
Că o să-l afle printre dînșii, poate.
Dar nu știa nici unu-n care zare
Se află Indiile-ndepărtate,
Dar că-n Melinda pasul dacă punu-l
Își vor afla neîndoielnic unul.

Mai lăudau pe regele Melindei,
Mărinimia lui și omenia,
Spunînd că dacă omul mîna-ntinde-i,
Îi dăruie cu drag prietenia...
Și-atunci cu ochi încrezător cuprinde-i
Viteazul Gama, mut de bucuria
Că maurul precum Mercur grăise...
Deci spre Melinda drumul și-l deschise...

...Aprinsul car sta Febus să-şi întoarne
Rîzînd, spre al Europei Răpitor,
Să-i încălzească rumenele coarne.
Şi-al Almateei corn înroditor
Prindea spre glie Flora să-l răstoarne
Reamintind cel ceas izbăvitor
Cînd cel căruia toate i-s supuse
Pecetea pe Creaţie şi-o puse [40].

Iar cînd Melinda-n zare se ivi
Se înălţară fîlfîind stindarde,
Cu corturi puntea se împodobi
Şi purpura de foc părea că arde...
Spre a cinsti această sfîntă zi
Ţambalele-nstrunară zeci de coarde,
Tunară tobele răpăitor
Şi-astfel intrară-n port triumfători.

Se-adună toată băştinaşa ginte
Să-admire-al flotei mîndru mers şi vesel.
Şi nu-s ca hoarda ce, mai înainte,
În locul dragostei războiu-alese-l...
Muşcă-n adînc al ancorelor dinte
Şi-ndată Gama pe uscat trimise-l
Pe-un maur prins, pe rege să-l vestească
De ospeţia lor prietenească.

Dar regele ştia ce mare fală
Şi ce nobleţe stă să-i însoţească,
Aşa că-şi dete mare osteneală
Ca pe eroi de seamă să-i cinstească...
Cu gîndul fără umbră de spoială
El le trimise vorba lui regească
Să vină, căci le pune la picioare
Tot ce-or pofti din ţara-i roditoare.

Şi nu-s minciuni, şi nu sînt vorbe seci
Chemările ce prin solii le dase
Acestor cavaleri slăviţi în veci,
Ce-au înfruntat oceane furtunoase...
Şi le trimite îngrăşaţi berbeci,
Gustoase fructe, orătănii grase
Şi nu-i de preţ atîta dărnicia,
Pe cît de mare preţ e omenia.

Îmbucurat primeşte-l Gama foarte
Pe-al regelui trimis cu dar regal.
Şi scumpe daruri, daruri de departe,
Trimite-ndată pe-al Melindei mal :
Şi purpura ce focuri stă să poarte,
Şi preţiosul rămuros coral
Ce creşte moale-n apa cea amară
Dar se-mpietreşte cum e scos afară.

Şi-alese un voinic mai arătos
Ce-avea la vorbă iscusinţă mare,
Cu graiul înflorit şi prea frumos
Să-i ceară-ndată regelui iertare,
Că n-aduceau chemării lui prinos.
Astfel, ambasadorul, cu-nchinare,
De Palas inspirat, înţelepţeşte,
Aceste vorbe regelui grăieşte :

— „Mărite domn, tu, care chiar din sînul
Olimpului prea sfînt ai fost sortit
Să-i fii acestui aspru neam stăpînul,
Să fii temut de el dar şi-ndrăgit,
În acest port ce nu-şi află frăţînul,
De mult ce este-n lume renumit,
Ai noştri oameni azi popasul facu-l,
Să-ţi ceară pentru multe rele leacul.

Nu sîntem furi și lăcomiți la pradă,
Tîlhari prin așezări neapărate,
Să trecem oamenii prin foc și spadă
Răpindu-le avuturile toate.
Superba Europă vrea să vadă
Că-atingem Indiile-ndepărtate
Și pentru-al nostru rege preaînalt
Luarăm oceanul cu asalt.

Dar cine-i, oare, acest neam barbar
Ce nu poate cu nici un chip să ierte
Nu ospeția-n a lui porturi, dar
Chiar ospeția coastelor deșerte ?
Ce rău le-aducem, încît nu arar
Cu războire cată să ne certe ?
Sîntem puțini... Dar ce atunci, besmetici,
Vor să ne piardă, să ne pună piedici ?

Slăvite domn, venim în mîndra-ți țară,
Și sprijin tu vrem să ne fii oleacă
Așa cum Alcinou odinioară
Pierdutului din falnica Itacă [41].
Un sol divin poruncă ne-a dat, clară.
Aici popasul flota să și-l facă...
Și dacă el trimite-ne la tine,
E limpede că știe el la cine.

Să nu crezi nicidecum, prealuminate,
Cum că ilustrul nostru căpitan
N-a pogorît pe țărm fiindcă, poate,
S-ar teme de vreun gînd ascuns, viclean.
Ascultător poruncilor [42] ce-s date
De-al său iubit și vrednic suveran
În nici un port el nu va să coboare
Lăsîndu-și flota singură pe mare.

Supușii sînt cu membrele de-o seamă [43] :
Ce spune capul pentru ele-i lege...
Nici tu n-ai vrea să vezi, de bună seamă,
Supuși ce nu ascultă de-al lor rege !
Iar darul tău recunoștință cheamă
Și bunătatea ta va să ne lege
Să-ți stăm, mărite, într-ajutorare,
Cît fluviile-or curge către mare !"

Astfel grăi... Și toți se întrecură
Cu laude să vină și urări
Pentru vîrtutea celor ce trecură
Neînfricați atîtea țări și mări.
Și de credința lor peste măsură
Uimit e regele acestei țări.
Și pe-acel rege-l prețuiește foarte
Ce-atît de ascultat e chiar departe.

Și-atunci, cu zîmbetu-nflorit pe buză,
Răspunde iscusitului trimis :
— „Se-nveselească inima ursuză
Și frica să se spulbere-n abis...
Doar i-a fost dat întregii lumi s-auză
Curajul vostru că-i de nedescris.
Și unii rău de v-au primit acasă,
Înseamnă că n-au creștere aleasă.

Iar dacă, după legi și obicei,
Nu debarcați ca să-mi cinstiți chemarea,
Să-mi pară rău am hotărît temei,
Dar prețuiesc în sine-mi ascultarea.
Și hotărîrea voastră asta de-i,
Nu-mi dau nici mie încuviințarea
Să-nfrîng credința voastră ostășească
Numai ca voia mea să se-mplinească.

Dar mîine, cum pe boltă iarăşi zorii
Învăpăiaţi şi limpezi se prevăd,
M-oi duce să-i admir pe luptătorii
Pe care-atît de mult doream să-i văd...
Şi dacă vîntul, luptele sau norii
Îi căşunară flotei vreun prăpăd,
Veţi drege tot — şi călăuz aflînd
Pluti-veţi iar spre Indicul Pămînt !"

Astfel grăi... Şi al Latonei fiu [44]
În adîncimea mărilor apuse...
Iar solul, pe tăpşanul albăstriu ;
Spre flotă duse bucurii nespuse...
Şi se încinse voioşia, viu,
Limanuri suferinţei fiind puse...
Simţind că e aproape ţinta dragă
Toţi petrecură veseli noaptea-ntreagă.

Ţîşneşte-al artificiilor joc...
Comete parcă tremură pe zare...
Bombardele detună greu, pe loc,
Înspăimîntînd pămînt, şi cer, şi mare.
Iau bombe răzbubuitoare foc
Şi lusitanii sînt ciclopi [45], se pare...
Şi cîntă-ntr-una, cîntă de-şi dau duhul,
Cutremurînd de cîntece văzduhul.

Şi de pe ţărm la fel li se răspunde :
Ploi de scîntei revarsă voie bună,
Se întretaie fulgere rotunde,
Pucioasa sfîrîie şi-apoi detună
Şi chiote tresaltă peste unde,
Şi ard pămînt şi mare dimpreună.
Şi astfel, sărbătoarea să le placă,
Se luptă şi se-ameninţă în joacă.

Dar iată cerul luminat că-i cheamă
Pe oameni la strădanie şi muncă
Şi cu răcoare a lui Memnon mamă [46]
Oprelişti multe somnului aruncă ;
Şi umbre mişcătoare se destramă
În rouă peste florile din luncă.
Iar regele Melindei se îmbarcă
Poruncă dînd spre flotă să întoarcă.

De oameni este toată coasta plină,
Veniţi să vadă flota glorioasă.
Sclipesc mantii de purpură-n lumină,
Vestminte largi şi fine de mătase...
Şi n-au cu ei zaghé [47] cu lamă fină
Iar arcurile le-au lăsat acasă
Şi doar cu crengi de palmier s-adună
Din care-nvingătorii-şi fac cunună.

Pluteşte regele-ntr-o luntre largă
În cortul de mătase, înflorat...
Alăturea cu dînsul stau să meargă
Bărbaţii mai de seamă din regat.
Şi astfel luntrea sprintenă aleargă
Cu regele bogat învesmîntat,
Purtînd în cap turban ţesut cu fire
Şi cu mătase şi bumbac subţire.

De preţioasa Tiriei culoare [48]
Este mantia de damasc ce-o poartă...
La gît un colier de aur are,
Dar mai de preţ e-a lucrăturii artă.
La brîu stau diamante sclipitoare
Pe sabie lumina să şi-o-mpartă.
Are-ncălţări de catifea tivite
Cu aur şi cu perle-mpodobite.

Un dregător purta umbrela fină
Cu cîrja daurită și rotundă,
Răcoare, umbră regelui să-i țină
Și fața lui de soare s-o ascundă.
Și-o aspră muzică, de zgrunțuri plină,
Cu zdrăngănit urechea o inundă...
Trompete rag de intră-n ele boala
Și toate sunetele-s alandala.

Nu mai puțin gătit, plutind domol,
Întîmpină-l pe marea liniștită
Viteazul Gama, după protocol,
Pe rege cu aleasa lui suită.
Îl înveșmîntă portul spaniol,
Dar haina lui în Franța e croită,
Din scump satin cu fire sîngerii
Din a Veneției țesătorii.

Cu bumbi de aur mînecile-s prinse
Și strălucesc în soare orbitor.
Pe pantalonul ostășesc prelinse
Podoabe-s din metal strălucitor.
Cu cheutori de aur fin cuprins e
Pieptarul pe-al său piept de luptător...
Italiana spadă e-ncrustată
Și-i peana lui oleacă aplecată.

Iar soții lui înveselesc privirea
Cu jocuri de culori nenumărate...
Și fiecare, după cum i-i firea,
Își poartă și vesmintele bogate.
Și-asemeni totul e cu strălucirea
Acelui arc, ce-atît de minunat e,
Cu care-mpodobește cerul numa
Frumoasa nimfă, fiica lui Tauma. [49]

Dau zvon mai plin trompetele sonore,
Stîrnind mai vie-n inimi voia bună...
Cu corturile lor multicolore
În luntri maurii-mprejur s-adună.
Și-n fața soarelui un negru nor e
Cînd mai vîrtos bombardele detună...
Detună de la proră, de la pupă,
Că maurii urechile-și astupă.

La Gama iată-l pe monarh intrînd,
Îmbrățișîndu-l chiar prietenește...
Iar Gama, cu respect în fața-i stînd,
Ca unui mare rege îi vorbește.
Uimit și minunat, pe rînd, pe rînd,
La toate cele regele privește,
Admiră vorba, mersul celor care
Tot caută a Indiei hotare.

Și cu orice poftesc îi tot îmbie
Cît țara lui în lung și-n lat cuprinde.
Merinde vor ?... Le dă cu bucurie
Tot ce-i gustos și bun pentru merinde,
Căci el cunoaște marea măreție
Ce peste lusitanul neam se-ntinde,
De cînd războaie grele-a prins să lege
Cu cei ce sînt cu el de-un neam și-o lege.

Îi știe toată coasta africană
De cînd răzbiră drumul a-și deschide
Spre a străvechiului regat coroană
Înstăpînit cîndva de Hesperide.
Și laudă mereu, fără prihană,
Tot ce-n trecutul lusitan se-nchide,
Căci faima ajunsese pîn'la el...
Dar căpitanul îi grăi astfel :

— „Tu, rege nentrecut în bunătate,
Pe care o reverși spre-acest popor
Mult încercat pe mările turbate...
Acel înalt atotstăpînitor,
Domn peste cerurile minunate
Și-al omenirii sfînt cîrmuitor,
Să-ți răsplătească dărnicia toată
Pe cît recunoștința n-o să poată.

Din cîți văzum, prin lume dînd ocol,
Doar tu, mărite, ne primești cu pace
Și-n fața vînturilor lui Eol [50]
Refugiu am aflat venind încoace.
Și, stelele cît s-or roti la pol,
Cît soarele al lumii crug va face,
Oriunde mă va duce faima, gloria,
Îți voi cinsti lucrarea și memoria !“

În vremea asta, tot de vorbă stînd,
Se-apropie de flota cea vitează
Și înconjoară navele pe rînd,
S-admire totul maurul, să vază.
Dar foc spre cer Vulcan învîlvorînd,
Cu bubuit sosirea i-o serbează
Și iar trompetele sonore sună,
Și maurii trompeta lor înstrună.

Iar după ce-ndeajuns se minunase
Și toate-adînc în minte-i se săpară,
Se sperie cînd salve fioroase
De pe corăbii detunară iară.
Și porunci pe valuri mlădioase
Să ancoreze luntrea lui ușoară,
Să stea cu căpitanul la taifas,
Să afle tot ce taină i-a rămas.

Vorbea de cîte-n lună, cîte-n stele,
Și-l întreba mereu pe căpitan
Ba despre renumitele războaie
Cu oști cumplite de mahometani,
Ba despre munți, și rîuri, și vîlcele
Unde născu poporul lusitan,
Ba despre-nvecinatele popoare,
Ba despre cîte-au îndurat pe mare.

— „Dar, vrednic căpitan, întîi de toate,
Să ne aducă vorba ta în față,
Ținuturile tale minunate
Cînd anotimpurile le răsfață,
Străbunii și-a lor fapte nenfricate
Care au dat puterii voastre viață,
Izbînzi ce nu-s de mine auzite,
Dar sînt încredințat că-s renumite.

Și cursul povestirea ta să-și mîne
Spre drumul lung și greu, pe marea-n spume,
Văzînd pe coasta Africii bătrîne
Barbare datini, fără soț pe lume...
Căci sus, struniți de aurite frîne,
Stau roibii carul soarelui să-ndrume,
Gonind înfrigurata auroră...
Și vînturi dorm... și marea-n astă oră...

E tocmai ceasul care te îmbie
Să stai s-asculți cu-adîncă-nfiorare
Povești despre isprăvi de vitejie...
Căci cine nu vă știe faima, oare ?
Doar nu-i a soarelui lumină vie
Pierdută-n așa mare depărtare
Încît să nu fie Melinda toată
De-aceste fapte mari străluminată.

Au cutezat titanii [51] să se-atingă
Chiar în Olimpul pur de Tatăl zeu...
Imperiul lui Pluton [52] să-l învingă
Cercară Peritous [53] şi Teseu... [54]
De ce atuncea, oare, să se stingă
Izbînzi ce-s cucerite-atît de greu ?
E mult să-nfrunţi şi cerul, şi infernul,
Dar şi mînia lui Nereu eternul !

Şi al Dianei templu [55] cu renume
De Ctesifon gîndit şi ridicat,
Să-nveşnicească searbădul său nume
Nu l-a schimbat în flăcări Herostrat ?
Şi, dacă astfel de isprăvi pe lume
De veacuri lungi şi astăzi s-au păstrat,
Au să înveşniceşti nu se cuvine
Isprăvi ce-aduc în lume numai bine ?"

CÎNTUL III

Dă-mi, Caliope [1], viers divin şi flama
Înveşnicirii-n pieptul muritor,
Ce-i spuse regelui viteazul Gama
Să-nstrune lira mea răsunător ;
Încît tu lui Orfeu [2] fiindu-i mama
Cu-al leacurilor zeu [3] născocitor,
Nicicînd să nu mai intre-n sacra-i voie
Daphné [4], Clicia [5] sau Leucotoe [6] !

Să cînt a lusitanilor bravură
Dă-i viersului năvalnice arípe,
Să vadă lumea cum din Tage cură
Licoarea sacră a lui Aganipe [7].
Ci lasă Pindul, căci în unda-i pură
Mă scaldă-Apolo [8] în aceste clipe...
Iar de nu vii, voi spune că ţi-e frică
Un mai de preţ Orfeu că se ridică !

Tac toţi... Şi toţi aşteaptă să înceapă-n
Tăcerea mută Gama a vorbi.
El stete-o clipă recules şi ţeapăn
Apoi astfel, înfiorat grăi :
— „Îmi ceri, mărite rege, să îţi deapăn,
Izvorul mîndrei mele seminţii...
N-oi spune unui neam străin istoria
Ci alor mei va să le laud gloria.

Să-i laude străinii se cuvine
Pe-ai tăi după străvechiul obicei,
Fiindcă-adesea lauda de sine
Nu are poate-ndreptățit temei...
Iar timpul lung prea scurt e pentru mine
Să povestesc tot ce-mplinіră-ai mei...
Dar vrerea ta e pentru mine lege
Și-oi fi mai scurt decît se cade, rege.

Ci, orice șovăială mi-o alungă
Credința că nu spun nici o minciună.
Povestea se va cere tot mai lungă,
Pe cît mai multe fapte va să spună.
Dar totuși, totuși, timpul să ne-ajungă,
Să rînduim acuma, dimpreună,
Ținuturile-ntîi a le descrie,
Apoi isprăvile de vitejie.

Ținutul unde Canceru-i străjer [9]
Și-i soarele liman de Miază-Noapte,
Și cel năpăstuit de veșnic ger,
Cum altele de soare-s veșnic coapte,
Cuprind al Europei sol și cer...
Cu vuiet greu, dar și cu line șoapte,
Oceanul scaldă-o-n Apune-Soare
Și-n Miază-Zi, Mediterana Mare.

Cu Asia-i vecină-n Răsărît...
Un rîu de gheață [10] numai le desparte
Din depărtații munți Rifei [11] urnit,
Către Meotis [12] unda să și-o poarte
Și către marea ce-a urlat cumplit [13]
Sub grecii cruzi și mîniați de moarte
Pe unde Troia-și înălța lumina...
Azi, vai, nu-i afli nici măcar ruina !...

Mai jos de-ncremenitu-n gheţuri Pol,
Stau munţii Hiperboreali [14], tehui.
Şi cei pe unde suflă-n veci Eol [15],
De-s botezaţi ca vînturile lui...
Apolo e atîta de domol
Pe-aici, răsfrînt cu razele-i gălbui,
Că-s munţii pururi cu zăpezi pe faţă
Şi-ngheaţă marea, şi izvoru-ngheaţă.

Pe-aceste plaiuri pline de asprime
E-a sciţilor mulţime — cîtă pleavă —
Care,-ntrecîndu-se în străvechime,
Cu egiptenii au purces gîlceavă [16]...
(Dar, vai, a judecăţii agerime
Se-mpleticea în rătăcire gravă !)
Căci adevărul de-l voiau anume,
Înspre Damasc [17] puteau să se îndrume.

Norvegia incultă [18] s-a-nchegat
Pe-aici, de-atunci — şi Lapia [19] cea rece.
Ostrovul Scandinav ce-a cutezat
Italia s-o-nvingă şi s-o plece [20] —
Pe-aici, cît valul nu e îngheţat,
Corabia mai poate încă trece
Sarmaticul Ocean [21] în jos şi-n sus
Înspre danez şi suedez şi brus [22].

Între această mare şi Tanais [23],
Trăiesc de mult ruteni [24], muscali [25], livoni [26],
Sarmaţi [27] cîndva... Iar astăzi marcomanii-s [28]
În munţii lor Hercini [29] numiţi poloni :
Stăpîni apoi, din vechi răstimp, germanii-s
Peste saxoni, boemi, peste panoni
Şi peste neamuri ce-s de Rin scăldate
De Dunăre, de Ems, de Elba, toate.

Între bătrînul Istru și strîmtoarea [30]
Ce-i dete Hele numele-i prin moarte,
Sînt traci vînjoși, frățîni cu nenfricarea,
În patria iubită a lui Marte.
Rodope [31], Hemus [32], stau sub ascultarea
Urgiei otomane-n astă parte,
Ce și Bizanțu-l are-n stăpînire...
Vai, Constantin, cumplită pîngărire [33] !

De Axius [34]-ul răcoros stropite,
Se-ntind macedonenele ogoare [35]
Și voi, și voi pămînturi renumite
Prin datini, geniu și vîrtute mare !
Voi, leagăn elocinței strălucite,
Izvor al fanteziei creatoare,
Ce, Grecie, spre slăvi o să te poarte
Nu mai puțin prin geniu, ca prin arte !

Apoi dalmații [36] vin... Și-acolo unde
Anténor ziduri falnice-a durat,
Veneția se scaldă toată-n unde...
Superbă-i azi umila-n alt văleat !...
De-aici un braț în mare-adînc pătrunde,
Un braț ce neamuri multe-a subjugat,
Prin mîndra și bărbata lui plămadă
Vestită și prin geniu, și prin spadă.

Împrejmuie-l regatul neptunin [37]...
De munți hotărnicit e pe de-o parte...
E spintecat în lung de Apenini,
Ce-atît de mult l-au bucurat pe Marte.
Dar de cînd are un păstor divin [38]
Puterile se vlăguiră foarte
În brațu-ndătinat cu biruința...
Vai, cerului îi place umilința !...

Ci, iată Galia [39]... Odinioară,
Sub Cezar fruntea trebui să-și plece...
Sequana [40] și Rodanul [41] o-nconjoară,
Afundul Rin, apoi Garona rece.
Și munții-nalți sclipesc în slava clară
Unde-al Pirenei [42] loc tihnit de veci e.
Curgeau din ei, dacă cei vechi nu mint,
Pîraie mari de aur și argint.

Ci, iată nobila și marea Spanie
Ce însuși capul Europei pare,
A cărei glorii și domnie stranie
S-au dovedit ciudat de schimbătoare.
Dar nu-i în lume silă ori strădanie
Care să se avînte s-o doboare,
Să nu o mături, făcîndu-i față,
Acei cărora ea le dete viață.

Să-nchidă vrînd Mediterana toată,
Ea-și are-n Tingitania [43] limanul
Și în strîmtoarea [44] unde altă dată
Lucrarea ultimă-și sfîrși Tebanul [45].
Aice scaldă-n apă-nvolburată
Noian de neamuri [46] nobile oceanul.
Și orice neam se laudă grozav
Că el e, dintre toate, cel mai brav.

Întîi trăiește-aici taragonezul [47],
Stăpîn al Partenopei [48] nesupuse,
Apoi asturianul [49], navarezul [50]
Care urgii lui Mohamet aduse...
Galicianul [51] cumpănit — și-n miezul
Acestei țări Castilia [52] supuse,
Sub sceptru-i falnic înfrățind cu spada,
Leonul și Bética și Grenada.

Aici e-a capului Europei frunte,
Aici e plaiul mîndru lusitan,
Pămînt vecin cu undele cărunte,
Unde adoarme Febus în ocean,
Care-a-nflorit zdrobind în lupte crunte
Oști blestemate de mauritani,
Neîndurîndu-se apoi să-i ierte
Nici în ținuturi sterpe și deșerte.

Aceasta-mi este Patria iubită !...
Și, dacă-o fi să o revăd cu bine —
Fiind lucrarea mea desăvîrșită —
Sfîrșească-se lumina vieții-n mine !
Aceasta-i Lusitania slăvită !
Ei de la Lusus numele îi vine
Ori Lisa — fii lui Bachus sau tovarăși,
Ce-ntîi și-ntîi sălaș aici durară-și.

Aici născu ciobanul [53] ce-l arată
Și numele ce-i de viteji plămadă...
Pe faima lui n-aruncă nimeni pată...
Chiar Roma fu silită-n ea să creadă !
Aici pe moșul ce-și înghite-ndată
Născuții prunci [54] — vru cerul sfînt să-l vadă
Durînd imperiu fără soț pe lume...
Și astfel totul s-a-ntîmplat, anume :

Domnind Alfonso [55]-n Spania legendară,
Cu viclenie, arme și putere,
Pe sarazini [56] îi frînge și doboară,
Luîndu-le și viață și avere.
Viteji din herculana Galpe [57] zboară
Și pînă-n piscul Caspicei Sierre [58],
Vrînd din dulceața faimei să se-nfrupte,
Sub sceptrul lui să moară și să lupte.

Pe lîngă glorie, peste fruntarii
Îi îmboldea credința lor fierbinte,
Căci pentru ea își părăsiră larii [59]
Și plaiuri cu străbune oseminte ;
Și, dovediți frățîni cu legendarii
Eroi, le puse regele-nainte,
Răsplată pentru marea lor bravură,
Moșii și ranguri mari, după măsură.

Iar printre ei se-afla viteazul Henric [60],
Al doilea fiu al regelui ungar,
Care primi, sub brațul lui puternic,
Ținutul Portugaliei în dar...
Dar regele îl mai uni, cucernic,
Cu fiica lui pe prințul temerar...
Deci contele, cu scumpa lui Tereză,
Se-nscăunară-n Țara Portugheză.

Și după ce prin foc și fier i-a frînt
Sclavei Agar [61] de tot odrăslitura,
Pe megieșe plaiuri și-a răsfrînt
Puterea — dînd curajului măsura.
Izbînda-ncununîndu-i, cerul sfînt
Cu făt-domnesc [62] i-a răsplătit bravura,
Menit să-nalțe-n slavă, an de an,
Războinicul imperiu lusitan.

...Spre casă-și întorsese Henric pasul
De la cetatea sfîntului mormînt [63],
Pe unde-adesea i-a sfințit popasul
Iordanul ce-mbăiase trupul sfînt.
Căci, după ce-și luară bun rămasul
De la iudeicul învins pămînt [64],
Godefroi și bravii lui tovarăși
Spre țara lor oștirile-ndrumară-și.

Cînd bravul ungur, la liman de viaţă,
Vestit dar nins de bruma bătrîneţii,
Fu dus de drumul soartei faţă-n faţă
Cu cel care i-a dat suflarea vieţii,
Lăsîndu-şi moştenirea lui măreaţă
Copilului ce-n anii tinereţii,
Între viteji lumii se arată
Drept vrednic fiu al unui vrednic tată.

Isnoava veche glăsuieşte însă,
(Dar, poate,-i strîmb ajunsă la ureche)
Cum mama, după moartea mult deplînsă,
Curînd aflîndu-şi vieţii ei pereche,
Luă şi moştenirea trudnic strînsă
Spunînd că este zestrea cea străveche
Pe care tatăl ei cîndva i-o dase...
Orfanul, deci, dezmoştenit rămase...

Alfonso însă (i se hărăzise
Chiar numele bunicului să-l poarte),
Văzînd că mama lui trăia ca-n vise,
Cu noul soţ avînd de toate parte,
Să-şi ia-napoi avutul îşi promise...
Şi,-n piept fierbîndu-i nenduratul Marte,
O dată hotărîrea fiind coaptă,
El trece grabnic de la gînd la faptă.

...E Guimarens [65]-ul tot scăldat în sînge...
Se-ncinge, crud, războiul fratricid ;
Şi mama dragostea de mamă-şi frînge,
Şi fraţi cu fraţi se bat şi se ucid...
Sta mama martor luptelor nătînge
Nepricepînd păcatul pruncucid
Care uda cu sînge faţa ţărnii,
Căci preţuia mai mult plăcerea cărnii !

Progné [66] cea crudă ! Magică Medee [67] !
Cînd taţii au greşit, răzbunătoare,
Aţi stins a vieţii fiilor scînteie !
Dar a Terezei vină-i mult mai mare :
Şi lăcomii, şi patimi de femeie
O-ndeamnă fiu-n luptă să-şi omoare... !
Ucise-şi tatăl pentru patimi Scila [68]...
Ea vrea şi una, şi-alta, cu de-a sila.

Deci prinţul răzbunarea dreaptă-şi varsă
Pe tatăl maşter şi pe mama rea...
Iar oastea împotriva lui întoarsă
O pleacă sub oblăduirea sa...
Dar, în mînia lui în veci neştearsă
În lanţuri, iată, mama-şi fereca [69] !
Vai, cerul l-a supus curînd căinţii,
Căci se cuvine să-ţi cinsteşti părinţii...

Că-ndată mîndrul domn castilian
La luptă sare, să-şi răzbune fiica.
În faţă-i stă un pumn de lusitani,
Dar sînt oşteni ce nu cunosc ce-i frica.
Stăpîni pe bărbătescul lor elan
Cu cerul sprijin, iată, inamica
Oştire nu numai c-o ţin pe loc,
Ci o alungă chiar, prin fier şi foc.

Dar lupta prinde mai vîrtos să fiarbă...
Asediul strînge Guimarensu-n cleşte...
Cu oaste cîtă frunză, cîtă iarbă
Monarhul spaniol îl prejmuieşte.
Şi hotărî să-nfrunte moartea oarbă
Mult credinciosul Egas [70], vitejeşte...
Altfel dădeau toţi birul cu fugiţii,
Merinde neavînd şi nici muniţii.

Ştiind vasalul credincios că nu e
Cu chip încercuirii piept să-i ţină,
Se duse la castilian să-i spuie
Că prinţul fruntea-n faţa lui şi-o-nchină.
Şi iată, cercul morţii se descuie,
Că-i Egas demn de-ncredere deplină.
Dar prinţului măcar prin cap nu-i trece
Sub jug vrăjmaş grumazul să şi-l plece.

Sosi umilitoarea clipă, cînd
Viteazul prinţ se cuvenea să vie
Să-şi plece fruntea, preasupus şi blînd,
Vasal Castiliei pentru vecie.
Dar nu veni... Şi Egas, pricepînd
Cuvîntul dat că n-a putut să-l ţie,
Vru pe butuc grumazul să şi-l culce,
Plătind minciuna cu vieaţa-i dulce.

Luînd cu dînsul şi copii, şi soaţă,
Cu-mbrăcăminte roasă şi umilă,
Desculţ se-arată regelui în faţă,
Stîrnind nu dor de răzbunări, ci milă.
Şi-astfel grăi : — „Îţi dau această viaţă,
Dacă de-al meu cuvînt călcat ţi-e silă,
Mărite rege, şi — cum se cuvine,
Prin moarte spăl amara mea ruşine.

Ţi-aduc aici vieţi nevinovate :
Soţia, pruncii, rege preamărit,
Dacă-al tău suflet generos mai poate
Prin jertfa lor să fie mulţumit !
Ia-mi mîinile şi limba, luminate,
Şi la torturi mă lasă osîndit,
Căci gata sînt de cazne şi umilu-s !
Căzneşte-mă ca Sinis [71] ori Perilus [72] !“

Cum cel ce-i osîndit pentru vreo faptă
Ştiind că moartea scumpa viaţă-i fură,
Îşi culcă fruntea pe butuc şi-aşteaptă
Călăul cu temuta lovitură,
Tot astfel Egas ochii şi-i îndreaptă
Spre prinţul indignat peste măsură.
Dar regele mînia şi-o reţine
Înmărmurit de jertfa lui de sine.

O, tu, credinţă portugheză mare
A lui Egas, vasalul şi viteazul !
Prin ce e mai sublim persanul [73], oare,
Ce şi-a sluţit şi nasul şi obrazul
Şi despre care Darius [74], se pare,
Spunea, vărsîndu-şi necurmat necazul,
Că douăzeci de Babiloane-n şir
Ar da să-l vadă zdravăn pe Zopir ?

Ci, oştile victorioase-şi trage
Alfonso către maure meleaguri
De dincolo de ferecatul Tage.
Şi gata de războaie şi harţaguri,
Pe-ale lui Uric [75] şesuri şi zănoage
Se-aşează lusitane oşti şi steaguri,
Pe sarazini să-i dea pe-al morţii şleau,
Aşa puţini la număr cum erau.

Şi se-ncredeau în dumnezeu preabunul,
Căci altfel orice ochi putea să vadă
Că maurii-s o sută contra unul,
Că-ar fi curaj acest război, să creadă
Putea numai nerodul şi nebunul,
Căci nu era curaj, era bravadă,
S-azvîrli în încleştarea cea temută
Doar unul împotriva a o sută !

Cinci regi viteji au maurii cu ei
Şi dintre ei Ismar e mai de seamă.
Şi toţi sînt oţeliţi în anii grei
Şi-n lupte-s iscusiţi şi fără teamă.
Şi au cu ei războinice femei [76]
Ce-n amintire mîndra doamnă cheamă
Ce pe troieni i-a ajutat odată,
Ori mîndrele ce-n Termodon [77] înoată.

Goneşte aurora-nfrigurată
Polare stele... Noaptea-i la răscruce,
Cînd lui Alfonso i se-arată, iată,
Mîntuitorul răstignit pe cruce [78],
Şi, în credinţa lui înflăcărată,
Să strige astfel doar război s-apuce :
„Păgînilor, păgînilor te-arată,
Nu mie, care-ţi ştiu puterea toată !"

Descătuşă elanuri uriaşe
Minunea asta nemaiauzită,
Şi oastea risipită pe imaşe
Îl tot slăvea pe rege, fericită,
Strigînd în faţa taberei vrăjmaşe
De tremura şi slava nesfîrşită :
„Alfonso să trăiască, să domnească,
În portugheza ţară creştinească".

Aşa precum molosul [79] zădărît
Dă buzna peste taurul de munte,
Şi-acesta,-nfricoşat, numaidecît,
Îşi pleacă doar încornorata frunte ;
Iar el muşcîndu-l de urechi, de gît,
Nu cu puterea cearcă să-l înfrunte
Ci doar, agil, ba ici, ba colo zboară,
Da-i rupe totuşi gîtul şi-l doboară, —

La fel se-avîntă noul rege, iară,
Cu-ndemn de la popor şi de la cer,
Să treacă hoarda maură, barbară,
În fruntea oastei lui, prin foc şi fier.
Schelălăind, la arme cîinii zboară,
Arcaş la arc, la lance lăncier.
Şi dau năvală îmbulziţi în cete,
În mugete prelunge de trompete.

Cum flăcările-n danţ nebun preling
Pe secetosul şes, în volburi, jarul,
Şi boreale vînturi le încing
Înspre pădure îndrumînd pojarul,
Şi de păstori, la tîrlă, se ating
Cînd gustă-n tihnă somnului nectarul
Şi-atunci, adăpostindu-şi grabnic turma,
Îşi pierd prin satele vecine urma, —

Tot astfel maurele oşti, năuce,
Pun mîinile pe arme într-o clipă ;
Nu cearcă încotrova să apuce,
Focoşii roibi doar şi-i strunesc în pripă ;
Sar portughezii ca nişte năluce ;
De lănci străpunşi, păgînii gem şi ţipă ;
Jur împrejur se năruie duşmanul,
Şi mulţi tot strigă-n ajutor Coranul.

Munţi ar surpa grozavele ciocniri !...
Fug, scăpărînd amarnic din copite,
A lui Neptun focoase plăsmuiri [80]...
De lovituri năpraznice trăznite
Se zi destramă zalele subţiri
Şi platoşe şi scuturi cad strivite,
Căci portughezii-n luptă le-ncovoaie,
Le smulg, le rup, le sfîrtecă, le taie !...

Şi capetele zboară retezate...
Picioare, braţe, zboară-ntr-o clipită ;
Şi munţi, şi munţi de trunchiuri sfîrtecate
Mai aburesc şi încă mai palpită.
Şi curg, şi curg pîraie-nsîngerate ;
Vrăjmaşa hoardă fuge căsăpită,
Iar cîmpul tot frumoasa faţă-şi pierde
Schimbîndu-şi-o în roşie din verde.

Iar lusitanul prinţ, biruitor,
Adună pradă mare şi trofeie.
Şi-atunci, pe cîmpul larg al luptelor,
Trei zile de răgaz a fost să-şi deie...
Şi pe-al său scut de-argint strălucitor,
În veci izbîndei martore să-i steie,
El zugrăvi cinci scuturi mici, de-azur,
Semn că cinci regi învinse primprejur...

Cu feluri osebite de culoare
El cei treizeci de-arginţi pictă pe ele
Ce-au însemnat a lui Isus vînzare,
Căci sprijin el i-a fost în lupte grele.
Sînt cinci arginţi pictaţi pe fiecare
Din scuturile cele mititele
Şi zece-arginţi pe cel de la răscruce ; —
Şi toate-s aşezate-n chip de cruce.

Şi zilele trecut-au după zile,
Şi s-au plecat cetăţi după cetăţi,
Victorii scrise pe-ale vremii file :
Leiria, păgînă alte dăţi,
Arónches-ul cu văile-i fertile,
Scalabicastrul [81], unde te răsfeţi
Tu, Tage fermecat, cu ape line
Pe-ntinsele cîmpii de soare pline.

Şi zile după zile prind să fugă
Şi se apleacă frunte după frunte ;
Curînd, curînd şi Mafra cade slugă
Şi Cintra rece din al Lunii Munte,
Unde mereu naiade dulci subjugă
Amorul cu săgeţile-i mărunte
Şi ele se ascund şi vor să scape,
Dar el le-ntinde mreaja dulce-n ape.

Tu, Lisabonă nobilă, cu anii
Ajunsă-a lumii falnică regină,
Acel care pe sfoară-a tras dardanii [82]
Te-a ctitorit din piatră şi din tină...
Stăpîna mărilor, cu mari strădanii
Acum vezi lusitanii cum te-nchină,
Cu sprijin de la nordice armate [83],
Spre tine-n grabă mare îndrumate.

Venite de pe Elba, de pe Rin,
Venite din Britania cea rece
Să-nlănţuie norodul sarazin,
Credinţa sfîntă-n luptă le petrece
Spre Tagele cu susur cristalin ;
Alfonso printre-a sale oşti le trece
Şi, sprijinit de oştile trimise
Sugrumă-n cerc cetatea lui Ulise.

Şi de cinci ori [84] se-ascunse-a lunii faţă
Şi de cinci ori se arătă, la rînd,
Cînd se plecă cetatea cea măreaţă,
Cumplitul cerc al morţii nefrîngînd.
Şi fost-a bătălia îndrăzneaţă
Cum poate n-au fost bătălii nicicînd,
Că-nvingătorii aprig se luptară
Iar cei învinşi cu deznădejde rară.

Astfel și-a aplecat sub jug grumazul
Aceea care-n vremile apuse
A înfruntat cu pieptul dîrz talazul
Și sciților nicicînd nu se supuse,
Măcar că oastea lor, rupînd zăgazul,
Pe Tage și pe Ebru jugul puse,
A Betisului [85] mîndre văi și lunci
Numindu-le „Vandalia" [86] atunci.

Au cine să le-nfrunte lovitura
Dacă și Lisabona se apleacă
Puterii lor ce și-a vădit măsura
Și faimei care nimeni n-o s-o-ntreacă ?
Acum i-ascultă și Estramadura,
Obidosul și Alenquerul, iacă,
Îi oglindesc în apele lor limpezi...
Și-n Torres-Vedras slobozi să se plimbe-s !

Și voi, fertile șesuri transtagane [87]
Mult dăruite de bălana Ceres,
Plecați-vă puterii lusitane,
Căci toate sub nenfrînta ei putere-s !
Nădejdea voastră, mauri, azi în van e,
Căci ei stăpîni pe marea voastră-avere-s,
Căci iată-n Alcacer vă dau de-a dura
Și-n Elvas, și în Serpa, și-n Moura.

Curînd, curînd și nobila cetate [88]
Unde-a șezut Sertoriu răzvrătitul,
În care apa de argint [89] și-abate
Spre oameni și ogoare clipocitul
Prin zeci și zeci de arcuri minunate
Care-n văzduh le sprijină granitul,
Și în răcoarea ei plăcută scald-o,
O cucerește spada lui Giraldo [90].

Și Beja stă izbînzilor adaos
(Pentru Trancoso [91] răzbunare bună)...
Aici, Alfonso, fără de repaos,
Cu noi cununi de laur se-ncunună,
Schimbînd orașul într-un groaznic haos,
Căci, cutezînd puțin să se opună,
Stîrnind mînia-n pieptul lui — pe loc
Îl trece, dîrz, prin sabie și foc.

Palmela pleacă-se sub spada-i grea,
Apoi Cozimbra cea bogată-n pește.
Aici, vegheat de mare, steaua sa,
O oaste fără număr nimicește
Ce-ntr-ajutor Cozimbrei se grăbea
Prin munți sîlhui tîrîndu-se șerpește,
Neașteptîndu-se de loc să vadă
În fața ei a lui Alfonso spadă.

Era cel din Badajoz rege maur
Cu patru mii de robi ca niște zmei
Și cu pedeștri mii, leiți în aur,
Punînd pe arme tari vădit temei...
Însă precum în mai, voinicul taur,
În marea dragostei căldură de-i,
Cînd pe drumeț l-aude sau îl vede
Asupra lui orbește se repede —

La fel Alfonso iureș dă, năpraznic,
Ivit în fața lor ca o nălucă...
Începe iarăși crudul morții praznic
Stîrnind în rege dor cumplit de ducă,
Strîngîndu-i panica în brațe, groaznic,
Ceilalți, urlînd, pe urma lui apucă.
Și-au fost eroi acestei încleștări
Doar șasezeci de lusitani călări.

Nedîndu-și nici o clipă de răgaz,
Alfonso cheamă din întreaga țară
Orice plămadă de-ndîrjit viteaz,
Călit în volburata luptei pară.
Badajozul strîngîndu-l de grumaz
Cu toată cutezanța-i legendară,
Adaugă moșiei portugheze
Și-acest oraș vegheat de metereze.

Dar Preaînaltul, ce-ndelungă vreme
Întîrzie pedeapsa meritată,
(Fie căința-n suflete să cheme,
Fie că-i taină care nu se-arată),
După ce-l ocrotise mai devreme,
Primejdii stînd din calea lui s-abată,
Îl lasă pradă cruntelor blesteme
A mamei care încă-n lanțuri geme.

Și-n timp ce el Badajozu-nconjoară
Îl împresoară oastea din Leon,
Spunînd că ea-i stăpînă-n astă țară
Și n-o dă lusitanilor plocon.
Și scump plăti-ndărătnicia-i rară
Alfonso, căci atras de-al luptei zvon,
Picioarele-și zdrobi de-o poartă-n fiare
Și lanțuri i s-au hărăzit brățare.

Nu te-ntrista, viteazule Pompei [92],
De-a faptelor ce te-au mărit ruină !
Chiar de Nemesis [93], în dreptatea ei,
Izbîndă-i dete socrului, deplină,
Măcar că Tasisul [94] cu alb polei,
Siena [95] de fierbinte soare plină,
Ghețosul Păzitor [96], cel brîu de pară [97]
În fața ta amarnic tremurară,

Chiar de te știu arabii, heniocii [98],
Colhida [99] — țara lînei de-aur greu —
Chiar dacă te admiră capadocii [100],
Iudeii cei c-un singur Dumnezeu
Sofenii [101]-nfometați și-apoi ferocii
Cilicienii [102], și cei ce apă beu
Din două rîuri [103] ce-au pe munte sfînt
Izvorul, pe-al Armeniei pămînt,

Vestit fiind din a lui Atlas mare [104]
În sciticul Taurus [105], veșnic nins,
Nu te cuprindă umbră de mirare
Că-n Ematia [106] tot ai fost învins.
Căci, iată-Alfonso,-n culme de splendoare,
Își pierde-ntregul cucerit întins !
De socru-nvins vru cerul să fii tu,
Iar dînsul ginerelui [107] rob căzu.

Ispășitor județului divin
Venit Alfonso-n țară, se cunoaște :
Un îndrăcit asediu sarazin
La Santarem răzbește să împroaște.
Și cu acest prilej, de lauri plin,
Aduce-a Sfîntului Vincențiu moaște
Ce-n sacrul promontoriu [108] stară-nchise,
În falnică cetatea lui Ulise.

Spre-a-și împlini dorința cea din urmă,
Fiind acum bătrîn și stors de vlagă,
S-alunge necurmat păgîna turmă,
El lasă fiului oștirea-ntreagă.
Dincolo de-Alemtejo [109] Sancho [110]-i curmă
Pe mauri — și într-înșii groaza bagă,
Roșind de sînge maur apa caldă
A rîului [111] care Sevilla scaldă ;

Dar dîrzul prinţ, de noi victorii dornic,
Purcede iarăşi oastea să-şi înşire
Ca,-n fruntea ei, luptînd mereu, statornic,
Să scape Beja din încercuire.
Şi n-a rămas dorinţei lui datornic,
Ci-avu curînd nespusa fericire
Să vadă cum puhoaiele barbare
Mai pun nădejde doar în răzbunare.

Din Atlas căruia-i schimbă Meduza
Umana-nfăţişare-n munte greu,
Din naltul promontoriu Ampeluza [112],
Din Tingis [113] — unde-avu sălaş Anteu [114]
Şi din Abila se vărsa ursuza
Oştire maură mereu, mereu...
Fu gata a lui Juba [115] seminţie
La glasul goarnei de război să vie.

Intră chiar Mir-Almominim [116] cu oaste
Năprasnică-n regatul portugal
Cu treisprezece regi, să-l ia din coaste.
El purta sceptrul nalt imperial.
Şi,-mprăştiind în drumul lui năpaste,
Îşi năpusti apoi turbatul val
Să-nchidă pe Dom Sancho-n Santarem.
Dar se zdrobi al oastei lui blestem!

Căci iată, mii de încercări viclene,
(Mai multe-n lume nu pot să existe)
Ca jerbele de foc subpămîntene,
Berbecii tari, grozavele baliste,
Le-nfruntă-Alfonso neclipind din gene,
Ştiind la toate cele să reziste
Cu suflet, cutezanţă şi putere,
Oricînd acolo unde lupta-l cere.

...Bătrînul Dom Alfonso-şi dăruia
Preameritată vîrstei lui hodină
În aşezarea care o scălda
Mondego [117]-n val de apă cristalină.
Dar auzind de-ncercuirea grea,
Se şi grăbi la Santarem să vină,
Căci vîrsta-i ofilise forţa numa,
Dar ne'nfricarea-i vie-i şi acuma...

Cu vechii lui oşteni, căliţi în lupte,
Îi sare fiului într-ajutor.
Astfel uniţi, din faimă să se-nfrupte,
Pe mauri îi zdrobesc îngrozitor.
Pe cîmpul presărat cu straie rupte,
Turbane, frîie, roibi nechezători,
Curînd se adăugară, drept peşcheşuri,
Ale stăpînilor spurcate leşuri.

Ceilalţi, fugind, blesteme surde-ndrugă,
De la dezastru întorcîndu-şi faţa...
Doar Mir-Almominim n-a prins să fugă,
Că-ntîi şi-ntîi fugise din el viaţa...
...Şi glasurile înălţară rugă
Acelui ce le-a dăruit măreaţa
Izbîndă — căci la ceasul cel mai greu
Nu luptă omul, luptă Dumnezeu!

Dar după ce-n izbînzi nenumărate
Se-ndătinase braţu-i neînvins,
Alfonso cel învingător în toate
Acuma iată că-i de vîrstă-nvins.
Căci doamna pală, mîinile-ngheţate
Peste-ngheţatu-i trup şi le-a întins
Şi tristei Libitine [118] dîndu-i dreptul,
I-ncremeni pentru vecie pieptul.

Şi l-au jelit cu susur plîns izvoare
Şi lacrimi dus-au apele cărunte
Peste desţelenitele ogoare ;
Şi lacrimi calde-au izvorît din munte...
Dar faima, faima lui nepieritoare
Va sta de-a pururi seculii să-nfrunte
Şi veşnic va striga ecoul clar :
„Alfonso, unde eşti !?" — dar în zadar...

Dom Sancho care tatăl mort şi-l plînge
Dė dînsul vrednic însuşi se-arătase
Cînd înroşise Betisul cu sînge,
Pe regele-Andaluziei mănoase
Cînd crunt răzbise-n luptă a-l înfrînge
Şi-apoi cînd Beja o despresurase,
Călindu-şi braţul tînăr tot mai tare
Şi dobîndind la luptă-ndemînare,

Puţină vreme după ce fu uns
Ca rege îndrăgit de ţara toată,
El în cetatea Silves a pătruns
Cu glia de bătrînul plug brăzdată...
Şi-l ajută la asta-ndeajuns,
O flotă [119] din Germania-ndrumată
Pe drumul mării, înapoi să ieie
Pierdute plaiuri şi cetăţi iudee.

Zorea această flotă să-l ajute
Pe Frederic cel Roşu, ce stîrnise
La luptă credincioase oşti temute
Unde mîntuitorul pătimise.
Căci Lusignan [120], pe vrute, pe nevrute,
Lui Saladin cel Mare [121] umilise
Acum războinicele sale cete
Răpuse nu de luptă, ci de sete.

Dar, abătută de la dreptul drum
De marea-nfurtunată-n astă parte,
Lui Sancho-i sare-n ajutor acum,
Căci este sfînt şi-n lupta asta [122] Marte.
Cum altădată de germani văzum
Pe tatăl său că se-ajutase foarte
Să iasă-n Lisabona-nvingător,
El Silves ia cu ajutorul lor...

Nemulţumit cu marile trofee
Urmaşilor lui Mohamet răpite,
Leonul cu asalt porni să-l ieie,
Oraş care de Marte ctitorit e...
Şi nici chiar în Tuý nu se încheie
Izbînzile lui Sancho hărăzite,
Că-n mii de aşezări înfrînge stavili
Şi-apoi le dă înfricoşate pravili...

Cu laurii izbînzii-mpodobit
Veni de viaţă moartea să-l dezlege.
Şi-ajunse fiul său, de toţi iubit,
Zis tot Alfonso, cel de-al treilea rege.
Acest Alfonso iarăşi a gonit
Din Alcacer do Sal păgîna lege,
Acum cu răzbunare să blesteme
Izbînda maură din altă vreme.

Murind, al doilea Sancho îi urmează,
Delăsător, bicisnic şi moliu,
Încît acei ce-i fură daţi în pază
Mi ţi-l jucară cum vroiră-n frîu.
Şi la sfîrşit de tot văzu cu groază
Că, înfrăţit cu ei întru desfrîu,
Din mîini îi zboară-a cîrmuirii frînă,
Cerută necurmat de altă mînă.

O, n-a fost Sancho, nu, ca neonestul [123]
Care se preacurvea c-un prunc plăpînd
Şi-a săvîrşit neobrăzat incestul,
Pe maică-sa în patul lui luînd.
Nici crud ca el — să soarbă-n ochi funestul
Incendiu peste Roma fumegînd.
O, n-a fost rău ca Heliogabal [124],
Nici muieratic ca Sardanapal [125]!

Şi nici nu şi-a tiranizat poporul
Cum în Sicilia făceau tiranii...
N-a fost ca Falaris, născocitorul
De noi torturi şi cazne, şi strădanii...
Însă ducea norodul tare dorul
După acei ce-i fură suveranii
Cinstiţi în lumea-ntreagă şi întîii
Şi nu îi mai plăceau de loc moliii...

Aşa că-n locu-i, cîrmui regatul
Doar contele Boloniei [126], în toate...
Iar cînd Dom Sancho îşi dădu oftatul
Fu uns ca rege acest vrednic frate,
Alfonso cel Viteaz — nealinatul,
Care lăţi moşia, căci nu poate
Curajul nehotărnicit să-ncapă
În graniţi strîmte de pămînt şi apă.

Pămîntul din Algarves, dăruit,
Ca zestre lui, la ceas de cununie,
Păgînul, iar de Marte urgisit,
Îl părăsi acum pentru vecie...
Astfel imperiul s-a întregit
Prin rege ne-ntrecut în vitejie.
Pierdură maurii — acest plai, acuma,
Sortit urmaşilor lui Lusus numa...

Iar apoi Denis [127], vredniçu-i vlăstar,
A fost luminii viaţa să-şi închine,
Încît umbri avîntul legendar,
Al libertăţii-alexandrine [128],
Căci ţara înflori sub blîndul har
Al păcii daurite şi divine
Prin cumpănite legi, prin datini noi
Şi prin lumina-nvăţăturii-apoi.

Coimbra cu-al Minervei har [129] se laudă
Iar muzele-n Mondego se răsfaţă
De Helicon [130] acuma vrînd să n-audă...
Şi tot ce-avu Atena cea măreaţă
Aice află ochiul care caută.
Apollo, veşnic luminos la faţă,
Aice dăruie cununi de aur,
De baharis [131], şi veşnic verde laur.

Crescură fortăreţe şi redute
În evul lui de măreţie plin;
Castele şi clădiri nemaivăzute,
Fîntîni ţîşnind cu şipot cristalin;
Atropos [132] însă, ghearele temute
Iuţi spre viaţa lui, rînjind hain
Şi fu al patrulea Alfonso uns
Cam nebunatic, dar viteaz de-ajuns.

Acesta pe castilieni mulţi ani
I-ntîmpină pe faţă, cu sfidare...
Căci nu au frică bravii lusitani
De o putere ca a lor mai mare...
Dar totuşi, cînd huliţi mauritani
Trecură-ale Castiliei hotare,
Să le aducă-n stăpînirea lor,
El Spaniei îi dete ajutor.

Nici Semiramis [133] n-a-mbulzit vreodată
Înspre Hidaspe-atîta durăt greu,
Nici chiar Atila-n Roma-nspăimîntată,
El, biciul groaznic al lui Dumnezeu,
N-avu de unde-atîţia goţi [134] să scoată
Cîţi sarazini mînau mereu, mereu,
Unindu-se, Marocul şi Grenada,
Să-şi moaie la Tariffa-n sînge spada.

Castilianul domn, înspăimîntat
De-atîtea hoarde lacome de moarte,
Nu viaţa şi-o temu ci-ntregul nat
Să nu-i fie primejduit de soarte...
Şi-atunci spre lusitanul împărat
Trimise paşii scumpei lui consoarte
Şi-a lui Alfonso fiică, lui să-i ceară
Ajutorare-n clipa cea amară.

Frumoasă este de nespus Maria
Intrată în palatul părintesc,
Pe albii umeri cu minunăţia
De păr învălurat şi îngeresc.
Dar este stinsă-n ochi-i bucuria
Că-n ei amare lacrime sclipesc.
Iar el, cînd cu nesaţ la piept o strînge,
Copila, astfel glăsuindu-i, plînge :

— „Părinte drag, se sparie şi gîndul,
Căci ale Africii ciudate neamuri,
Pe regele Marocului urmîndu-l,
Azi vor să prindă Spania în hamuri.
De cînd izbeşte marea-n ţărm, sfărmîndu-l,
Nu s-au văzut atîtea oşti şi flamuri,
Că tremură de crudul lor avînt
Şi viii, dar şi morţii în mormînt !

Acel ce mi l-ai dat de soţ, părinte,
Un pumn de oameni are doar, să-i stea
Duşmanului oprelişte-nainte ;
Şi-n ajutor de n-are oastea ta
Pe care-o cere ruga mea fierbinte,
M-aşteaptă-a văduviei soartă grea,
Că-mi pierd şi soţul, şi regatul, tată,
Şi-n veci de veci rămîn nemîngîiată !

O, tată, rege de a cărui frică
Îngheaţă apa-n maura Molucă [135],
Într-ajutor Castiliei te-ardică,
Nu pregeta, găteşte-te de ducă !
Dacă-ţi iubeşti puţin sărmana fiică
Pe care deznădejdea o usucă,
Grăbeşte !... Zboară !... Căci, de-ntîrzii, vai,
N-o să mai ai cui ajutor să-i dai !“

Sfioasă, blîndă arăta Maria
Ca Venus care se ruga-ntristată,
De Jupiter, să spulbere urgia
Ce sta peste Enea să se-abată.
Încît, înduplecîndu-şi străşnicia,
Lăsînd din mînă tunetul să-i cadă
Voinţei zînei Zeus se supuse
Puţin părîndu-i tot ce ea-i ceruse.

Dar escadroanele cutezătoare
Stau de pe-acum pe cîmpul din Evóra.
Armuri şi lăncii fulgeră în soare,
Nechează roibii, goarna sună ora
Cînd pacea dulce trebuie să zboare
Şi să se nască-n pieptul tuturora
A luptei patimă, din nou, din nou...
Şi-n munţi se sparge-al goarnelor ecou.

Cu capul sus, pe toți îi predomină
Alfonso lîngă mîndrul lui drapel,
Căci nimeni nu arată la lumină
Mai falnic, mai cutezător ca el.
Privind în jur cu-ncredere deplină,
I-nsuflețește pe ceilalți la fel,
Și-astfel răzbește-n Spania să vină
Cu fiica lui și mîndra ei regină.

Ci iată-i pe Alfonși că-s împreună
Stînd cîmpurilor din Tariffa-n frunte.
Păgînii valuri-valuri se adună
Că nu încap pe șesuri și pe munte...
Nici cei ce cutezanță au nebună,
Cu teama n-ar putea să nu se-nfrunte
Privind păgîna hoardă, cîtă pleavă,
De nu s-ar ști vegheați de-nalta slavă.

Urmașii lui Agar privesc rîzînd
La pumnul de oștire creștinească
Și își împart de pe acum, pe rînd,
Pămîntul ce rîvnesc să-l stăpînească.
Cum, sarazinul nume uzurpînd,
N-au pregetat cu el să se fălească,
Se strigă și acum stăpînitori
Pe glia mîndră care nu-i a lor.

Cum uriașul [136] hîd și rășchirat
Ce-n Saul spaima a știut a naște,
Văzînd păstoru-n zdrențe-nveșmîntat,
Ocări se apucă spre el să-mproaște,
Dar, cînd cellalt în frunte l-a-nsemnat
Cu piatra zbîrnîind în zbor din praște,
Mușcă țărîna, căci credința, iată,
Mai tare decît forța se arată,

Tot astfel maurii disprețul lor
Peste oștirea lui Cristos așternu-l
Și nu văd că ea are-ntr-ajutor
Puteri de care tremură Infernul.
...Castilienii dau năvală-n zbor
Spre marocani — și-i sprijină Eternul...
Iar lusitanii își încearcă spada
În vălmășagul oastei din Grenada.

Sar lănci și spade-n zale să se-nfigă...
Rînjește crud al morții hîd schelet.
Și fiecare, după legea-i, strigă
Ba pe Sîn Iacob, ba pe Mahomet...
Urlînd prelung răniții se-ncovrigă
Și-n lac de sînge cad încet, încet,
Unde se-neacă alții cu grămada,
De nu i-a săvîrșit cu totul spada...

Cei din Grenada fug mîncînd pămîntul
Și nu-i ajută zaua de oțel...
Și lusitanii-și întețesc avîntul :
Distrug, ucid, încing grozav măcel
Și-i sar apoi în ajutor, ca vîntul,
Castiliei ce nu răzbea de fel,
În ciuda-nverșunatelor strădanii,
Să țină pieptul cu mauritanii...

Ci iată, roata soarelui pogoară
S-adoarmă-n umeda lui Tethis casă [137]...
Domoale, line, umbrele de seară
Peste însîngeratul cîmp se lasă,
Să soarbă-n minte ziua legendară
Cînd cei doi regi, cu-armată glorioasă,
Atîția mauri de pe lume-au șters
Cît n-a văzut întregul Univers.

N-a ucis Marius [138] a patra parte
Din cîţi ştiură-aici creştinii frînge,
Cînd oştilor de chinul setei moarte
Le dete-n apă şi duşmanul sînge.
Nici punul [139], ce-a jurat de prunc să-i poarte
Doar ură Romei — şi-a răzbit a strînge,
De la romanii morţi în lupte grele,
Trei baniţe de aur, în inele !

Tu, Titus [140], de-ai zvîrlit atîtea vieţi
În bezna-nfricoşatului Cocit [141],
Cînd ai distrus oraşul cel semeţ
Ce se-ndărătnicea-n străvechiul rit,
Urmat-ai doar cerescului judeţ
Şi nu puterea ta l-a nimicit,
Ci s-a-mplinit ce-n profeţii s-a spus [142]
Şi cum a spus, aidoma, Isus !

...Cu laurii acestei mari victorii
Se-ntoarce-Alfonso-n patria iubită
Ca, pe măsura legendarei glorii,
Să-i fie pacea dulce şi tihnită...
Şi-atunci s-a scris povestea, cu fiorii
Ce-ntorc şi morţii-n groapa lor cernită,
Cu fata urgisită [143] rău de soartă,
Care-a ajuns regină numai moartă.

O, dragoste, doar cruda ta putere,
Ce-n inimi taie dureroasă rană,
Ceru atîta jertfă şi durere
De parcă ar fi fost Ines duşmană !
O, setea ta nu numai lacrimi cere
Ci lacomă, şi crudă, şi tirană,
Ca să-şi reverse-n suflete nectarul,
Cu sînge cere să-i stropeşti altarul !

...Îţi culegeai, curată la simţire,
Al anilor juniei dulce frupt,
În vesela şi oarba amăgire
Al cărei fir ades de soartă-i rupt...
Cîmpia lui Mondego în privire
Sorbind-o cu nesaţ şi ne-ntrerupt,
Tu învăţai şi munţi şi flori să spună
Un nume scris în inima ta bună !

Spre tine îşi îndreaptă mîndrul prinţ
Năvalnicele dorului văpăi,
Purtîndu-te în ochii lui fierbinţi
Cînd ochii lui departe sînt de-ai tăi...
Şi nopţile îl mint cu năzuinţi
Iar zilele-s de vis în ochii săi ;
Şi tot ce vede-n juru-i îl îmbie
La neastîmpărată bucurie.

Prinţese mari, cu zestre şi cu nunţi
Frumoase şi-l doresc pe prinţ la sîn,
Dar cu dispreţ, tu, dragoste, le-nfrunţi
Cînd alt chip gingaş ţi-i pe veci stăpîn.
Aceste rătăciri cu ochii crunţi
Le urmăreşte regele bătrîn
Şi, murmurul curtenilor să-mpace,
Înfricoşat judeţ pe dată face.

Să-şi recîştige fiul, dinadins,
Vru lui Ines să-i curme-al vieţii fir,
Crezînd că poate fi cu sînge stins
Şi sacrul foc al veşnicei iubiri.
O, spada ce pe mauri i-a învins,
Ce furii, ce nebune rătăciri,
Au hotărît-o fierul să şi-l culce
Peste grumazul ei gingaş şi dulce ?

Stau gîzii fioroși să o aducă
La regele înduplecat spre milă.
Dar șleahta, cu pricini și pîri, năucă,
Tot cere moartea grea pentru copilă.
Și lacrimi calde-n ochi i se usucă
Pe cînd se roagă, tristă și umilă,
Și nu de spaima morții crunte geme,
Ci pentru prinț și pentru prunci se teme.

Și ridicînd spre slăvile curate
Încîntătorii ochi de lacrimi plini,
(Vai, mîinile-i erau încătușate
De aspre mîini de dregători haini !)
Pe pruncii dragi, cu fețe bucălate,
Sortiți orfani să fie-ntre străini,
Din ochi îi soarbe mama lor, cu jind,
Spre ne-nduratul lor bunic grăind :

— „Și fiarele, plăzmite de natură
Sălbatice și crude din născare,
Și pasărea de pradă care fură
Și-și duce prada-nsîngerată-n gheare,
Au dovedit blîndețe și căldură
Cu prunci plăpînzi fiind dezmierdătoare,
Ca a lui Ninus mamă [144], bunăoară,
Ori a celor ce Roma-ntemeiară [145].

Dar tu, ce porți un chip de om, cu slavă,
De-i omenește să ucizi o fată
Doar fiindcă dragostei ajunse sclavă
Și numai de iubire-i vinovată,
Îndupleca-ți mînia ta grozavă
Și spre aceste vieți plăpînde cată !...
Te-ndure, Doamne, lacrima lor pură,
De vina ce n-o am nu te îndură !

Și dacă stînd păgînilor în față,
Știi moartea să le-o dai, prin fier și foc,
Tu trebuie să știi să dai și viață
Căci de o pierzi, greșind, n-ai alta-n loc !
Mai bine du-mă-n Sciția de gheață [146]
Să-mi plîng amarul vieții nenoroc,
Ori în torida Libiei pustie [147]
De-o merit, eu, prin nevinovăție.

Azvîrle-mă-ntre fiare-nfometate,
Azvîrle-mă-ntre tigri și-ntre lei !
Acolo voi afla-ndurare, poate,
Cum n-aflu-n pieptul semenilor mei !
Voi plînge-acolo lacrime curate
Pentru iubitul meu — și nou temei
O s-am, crescînd plăpînzii lui lăstari...
Și ei m-or mîngîia întru amar.“

Mișcat de ruga-i, regele se pleacă
Și gata e să-i spună că o iartă,
Dar nu o iartă șleahta cea buimacă
Și, mai cu seamă, ne-ndurata-i soartă.
...Ies spade fine de oțel din teacă,
De viață pe Ines să o despartă...
O, cruzi casapi ! Cavalerește-i oare
Să stingeți viața asta-ncîntătoare ? !

Cum Polixenei [148] — stropul cel din urmă
De mîngîiere-al mamei ei stinghere,
Cu fierul Pirrhus viața dulce-i curmă
Cînd umbra lui Ahile moartea-i cere,
Iar ea, ca oaia blîndă dintr-o turmă,
Privind spre cruda mamei ei durere
Cu ochi ce-nseninează bolta iară,
Se lasă pradă jertfei ce-o doboară, —

La fel se-mplîntă fierul sclipitor
În sînul de-alabastru și lumină,
De unde-Amorul l-a ucis cu-amor
Pe prințul ce-o făcu apoi regină.
Flori albe-n ochii ei se sting și mor
Și lacrimi calde-n ei se mai anină
Cînd, fără-a se gîndi la răzbunare,
Călăii-i spulberă a vieții floare...

Puteai, o, soare,-n clipele aceste,
În neguri chipul să-ți ascunzi, de zeu,
Cum te-ai ascuns cînd își mînca Tieste [149]
Copiii morți prin mîna lui Atreu !
Voi, văi adînci, vuiți și dați de veste,
Ce spuse gura rece-n ceasul greu :
„Dom Pedro !... Pedro !" Multiubitul nume
Ecoul vostru-l ducă-n larg de lume !..."

Cum floarea ruptă prea de timpuriu.
Strivită-n mîini suave de codană,
Culoarea-și pierde și parfumul viu
Cînd fata o-mpletește-ntr-o coroană —
Și chipul lui Ines e străveziu...
S-a stins culoarea-i pură, diafană,
Sînt veștezi trandafirii albi ai feții,
Odată stinși cu licărul vieții...

Și ale lui Mondego mîndre zîne
I-au plîns pieirea peste văi și șes...
Și lacrimile lor, din vremi bătrîne,
Într-un curat izvor s-au fost ales...
Al cărui nume pînă azi rămîne :
„Izvorul dragostelor lui Ines" [150],
Purtîndu-și printre flori nestinsul dor,
Cu apa — lacrimi, numele — Amor !...

...Dar iată, răzbunarea nu-ntîrzie...
Dom Pedro li se ține după pași
Și-ajuns stăpîn pe lusitana glie,
Stăpîn ajunse și pe ucigași...
Un alt Dom Pedro [151]-i dete-n stăpînire
Și semenilor amîndoi vrăjmași,
Nedrepți și crunți, s-au înfrățit pe-un gust
Ca Lepidus [152] și-Antoniu [153], zis August...

Dom Pedro pedepsi fără cruțare
Omoruri, adulter și tîlhării...
Sta martor caznelor îngrozitoare
Cînd se rupeau din vinovați fîșii...
Dar, drept — în lung și-n laturi de hotare,
Pe toți briganzii mîndri îi stîrpi.
Și-a omorît răufăcători, din greu,
Mai mulți decît Alcide [154] și Teseu [155]...

Din crudul Pedro se născu moliul
Fernando [156]... (Vai, natura e ciudată !)
Care, pierzînd ocîrmuirii frîul,
Întreaga țară o lăsă prădată
De spaniolii revărsați ca rîul
Cu gîndul de-a o prăbuși odată...
Se vede-astfel că regii cei molîi
Pun vitejiei cruci la căpătîi...

Dar poate i se pedepsea păcatul
De-a fi răpit pe Lianor odată,
Zmulgînd-o nemilos de la bărbatul
Cu care-ntîi fusese măritată.
Molîu ajunge și neînfricatul
De-i inima plăcerii sterpe dată...
Amorul josnic vrednicia fură
Și-l schimbă pe erou în tîrîtură.

De Dumnezeu păcatu-i pedepsit :
De ce-ai Elenei răpitori[157] pieiră ?
Dar David[158] pentru ce s-a fost căit ?
De ce Tarquiniu[159], Apiu[160], pătimiră ?
Dar tribul lui Beniamin[161], vestit,
Ce mîini, ce vitregii îl nimiciră ?
Lui Faraon nu Sara[162]-i fu blestemul ?
Nu Dina a năpăstuit Sichemul[163] ?

Amorul poate să umbrească fala
Și-a celor care-s bărbăției strajă,
Cum în muiere l-a-mbrăcat Omfala[164]
Pe al Alcmenei[165] fiu, căzut în mreajă...
Umbrit este Antoniu de greșeala
De-a fi orbit de-a Cleopatrei vrajă.
Și tu, viteze pun[166], scăzuși în slavă
La Capua, cînd te-a vrăjit o sclavă !...

Dar cine poate oare blînd să șadă
Cînd îl cuprinde-n mreajă dragostea,
Văzînd un trup de roze și zăpadă
De aur și-alabastru-n fața sa ?
Cine nu cade frumuseții pradă
Cînd ea, ca al Meduzei cap, de vrea,
Nu schimbă-n piatră inime fierbinți
Ci-ntr-un infern de chinuri și dorinți ?

Au cine nu-i vrăjit de-un chip de înger ?
De-un zîmbet, de-un surîs, de-o mîngîiere
Care te face, inimă, să sîngeri
Însă te și îmbată de plăcere ?
Iertat este Fernando pentru-nfrîngeri,
De cei ce știu a dragostei putere...
Căci de iubirea n-ar fi să-l dezlege,
Mai vinovat ar fi, ca om și rege !

CÎNTUL IV

Cum, după groaznicul furtunii muget
Cu durăt greu de vînturi vuitoare,
Slăvitul astru sfarmă norul muced
Nădejde dînd de port și de salvare —
Și, temerile alungînd din cuget,
Aduce dimineți strălucitoare —
Așa fu-n Lusitania măreață
Cînd Dom Fernando se sfîrși din viață...

Poporul năzuia un rege falnic
Obida și rușinea să-i răzbune
Pe cei ce se-mbuibară-n chip prădalnic
Sub a lui Dom Fernando slăbiciune.
Aflîndu-l, deci, în ramul lăturalnic
Al lui Dom Pedro — după cît se spune —
Măcar că nu-i era urmaș de-a dreptul,
I-au dat în mînă legile și sceptrul.

Și se vădi prin semne, tuturora
Că asta-i voia cerului, curînd,
Cînd o fetiță mică din Evora
Din leagăn încă, mîna fluturînd,
Cînd graiului nici nu-i sosise ora,
Strigă cu glasul gingaș și plăpînd :
— „Trăiască noul rege lusitan,
Trăiască bravul rege Dom Joan[1] !"

Și-atunci norodul, clocotind de ură,
Se năpusti besmetic, scos din minți
Și săvîrși cruzimi peste măsură,
Tăind prieteni, rude și părinți,
Pe toți ce contelui [2] aproape-i fură
Cum și reginei beată de dorinți
Care, ajunsă văduvă, se-arată
Mai pătimașă, mai destrăbălată...

Mînie, cît de cruntă te desferici !
În fața ei amantul e-njunghiat...
Cruțate nu-s nici fețele de clerici !
Ca Astianax [3] unu-i aruncat
Din turnul halt al unei mari biserici...
Altare, ranguri, nu i-au mai salvat
Pe cei ce, goi, tîrîți de-a lung de uliți,
Zac sfîrtecați de săbii și de suliți !...

Nici Roma n-a văzut atîtea crime,
Un astfel de măcel peste cetate !
Umbrită-i a lui Marius cruzime
Și a lui Sila ne-ndurare, poate !
Dar Lianor, ce n-ascundea de nime
Iubitul ei pe conte că-l socoate,
Își strigă fiica drept moștenitoare
Cerînd Castiliei ajutorare.

Era această fiică — Beatrice —
Cu regele Castiliei nuntită,
Ca fiica lui Fernando — dar se zice
Că nu cu el fusese zămislită...
Țipînd Castilia că-acestei fiice
Moșia lusitană-i sorocită,
Dă sfară de război peste ținuturi
Să se adune mii de lănci și scuturi...

...Vin din provincia căreia Brigo [4],
Dacă legenda-i dreaptă,-i dete nume,
Din țări din cari Fernando [5] și Rodrigo [6]
Pe mauri i-alungară-n larg de lume.
Leonul oastea lui la arme strig-o
Într-ajutor Castiliei s-o-ndrume.
Vitejii lui, temuți de cruzii mauri,
Își lasă plugu-n asprele coclauri.

Încrezători în vechea bărbăție,
Vandalii [7]-și mînă iar în luptă șirul,
Din mîndra Andaluziei cîmpie,
Pe care-o scaldă Guadalquivirul.
Ostrovu [8]-i gata pentru bătălie
Unde sălășlui odată Tirul [9]
Cu, pe-ale oastei lui drapele, toate
Coloanele lui Hercule pictate.

Vin din cetatea veche, legendară,
Toledo, unde curge blînd și lin,
Din Conca izvorînd cu undă clară,
Tot Tagele cu șipot cristalin...
Scursură de galicieni, murdară !
Și tu cutezi, cu sufletul hain,
Să-nfrunți aceste lusitane oști
Pe care pe-a ta piele le cunoști ?

Se-avîntă-ntre-ale luptei negre furii
Colțosul neam de oameni din Biscaya
Ce-ntîmpină străinele injurii
Cu ochii scăpărînd ca vîlvătaia.
Vin alergînd vitejii din Asturii
Și cei din Guipuzcoa vin, ca ploaia,
Bărbați ce scot din pîntecul țărînii
Fier să-și ajute în război stăpînii.

...Din luptă lui Joan curaju-i vine,
Cum lui Samson îi răsărea din chică.
Părîndu-i-se-aceste oşti puţine,
Pe-ai săi puţini la număr îi ridică...
Ba chiar sobor cu seniorii ţine
Nu c-ar fi vrut vreun sfat, la o adică,
Ci numai ca părerea lor s-o capete,
Căci sînt păreri atîtea cîte capete.

Şovăitori se-arată-ndată unii,
Neînvoiţi cu-a tuturor voinţă
Şi-n locul cinstei ce slăvea străbunii
Pun laşitate doar şi reacredinţă...
Trădîndu-şi ţara, regele, nici unii
Nu-ncearcă nici mîhnire, nici căinţă,
Căci şi de Domnul, la restrişte, repede,
Ca Petru [10] ar fi gata să se lepede.

Nuno Alvarez [11] dispreţuitor
Priveşte laşa lor adunătură...
Chiar fraţii lui [12] sînt printre trădători...
Şi-atunci, ţintindu-i în căutătură,
Nu dulce grai, ci grai usturător,
Cu vorbe ce plesnesc îi ies pe gură,
Ameninţînd cu spada-n mînă zarea,
Pămîntul, cerul, universul, marea :

— „Cum ? Din plămada lusitanei ginţi
Se-mpotriveşte careva lui Marte ?
Cum ? ! Ea, regina luptelor fierbinţi,
Nu are cine dragoste să-i poarte ?
S-a stins văpaia aprigei credinţi
Ce pavăză i-a stat, prin foc şi moarte ?
Cum ? ! Staţi şi şovăiţi cînd ţara toată
De cruntul jug străin e-ameninţată ? !

Cum ? ! Oare nu mai sînteţi voi urmaşii
Acelor care, sub drapel nenfrînt,
Lui Henric cel Viteaz [13] urmîndu-i paşii,
Săpară unor crunţi duşmani mormînt ?
Cînd şapte conţi ce conduceau vrăjmaşii
Şi-au aplecat genunchii la pămînt ?
Cînd steaguri şi oşteni au fost să cadă
Afară de îmbelşugata pradă ?

Pe cei ce azi vă-nfricoşează rău
Au cine i-a plecat sub jugul fricii
Sub mîndrul Denis şi sub fiul său [14]
Dacă nu taţii noştri şi bunicii ?
Iar dacă-a fost Fernando nătărău
Şi-n vremea lui s-au moleşit voinicii,
Fiind asemeni regelui poporul,
Puteri vă verse-n braţ moştenitorul !

Aveţi acum un domn, încît de-ar fire
Vîrtutea voastră cu a lui de-o seamă,
Aţi nimici orice împotrivire
Darmite-a celor ce vă ştiu de teamă !
Iar dacă toate astea în simţire
Pierduta bărbăţie nu vă cheamă,
Staţi, laşi, cu braţele încrucişate !
Eu singur cu duşmanii mă voi bate !

Eu, cu vasalii mei — şi cu aceasta !
(Şi-şi scoase spada pîn' la jumătate)
Voi alunga urgia şi năpasta
Din plaiuri niciodată subjugate !
Le-oi sfărîma acestor hoarde ţeasta
În numele credinţei lepădate
De voi — şi-al regelui, şi-al ţării mele,
Şi-oi frînge orice uneltiri mişele !“

Așa cum la Canusium [15], odată,
Ruinurile oastei de la Canae
Erau pe cale să le lase-n gloată
Duse-n robii pe țărmuri africane —
Și-atunci Cornelius [16], sărind deodată,
Ceru să jure oștile romane
Că n-or lăsa din mîini romana spadă
Decît atunci cînd morți or să se vadă,

Tot astfel, Nuno, nou curaj nebun
În lusitani cu vorbele-i stîrnește...
Și gheața spaimei, care în ajun
Pe inimi sta, îndată se topește...
Călări pe plăsmuiri de-a lui Neptun,
Rotindu-și javelina [17] bărbătește,
Voinicii hăulesc, strigînd în cor :
— „Trăiască regele liberator !"

Vitejii din popor nu stau să doarmă
Ci-s gata țării-ntr-ajutor să-i vină...
Cu sîrg își freacă unii vechea armă
Ce-n timpul păcii lungi a prins rugină.
Încearcă zale care nu se sfarmă
Ori coifuri lucitoare la lumină,
Iar alții-și pun veșmînt multicolor
Cu dulcile răvașe de amor.

Cu mîndra-i armie strălucitoare
Joan din veselul Abrantes iese.
Tot Tagele, cu undă sclipitoare,
Și prin aceste locuri vrajă țese.
Și-s duse-n lupta cea hotărîtoare
Întîile oștirii pîlcuri dese
De omul vrednic și de armii perse
Cu cari trecut-a Helespontul Xerxe [18].

E bravul Nuno, biciul de temut
Al mult prea mîndrilor castilieni,
Așa cum hunul [19] a fost crîncen cnut
Pentru francezi, pentru italieni.
Alt luptător în luptă nentrecut,
În flancul drept al dîrzilor oșteni,
Mem Rodriguez de Vasconcelos este,
Cinstit de toți în vremile aceste.

Aripa stîngă-n luptă-i îndrumată
De dîrzul Antão Vazquez de Almada
Ce conte de Abrantes [20] se arată
După ce luptei i-a-ndurat corvoada...
Ariergarda o conduce, iată,
Joan, de Marte nentrecut, cu spada,
În frunte cu al patriei drapel
Cu turnuri și cu scuturi mici pe el.

Pe ziduri — mame stau, surori, iubite,
Lăsîndu-și baltă zilnicul lor rost...
De-o teamă-nfrigurată-nsuflețite
Promit pelerinaje, slujbe, post,
Iar cînd oștirile în za leite
De cetele dușmane-aproape-au fost,
Le-ntîmpină un muget vuitor
Și fură spintecate de-un fior.

Trompete sună, tobele detună,
Și surle șuieră țiuitor...
Stegarii toți în față se adună
Cu flamuri ce sclipesc multicolor ;
...Era-n fierbintea blondei Ceres lună
Cînd roadele-l cinstesc pe muncitor...
Cu soarele-n Astreea,-n miez augustul,
Cînd Bachus stoarce strugurilor mustul.

Castiliana goarnă dă semnalul
Cu muget spăimîntînd Guadiana
Ce-şi trage înapoi, de spaimă, valul...
Artabrului[21] îi dîrdîie coroana
Iar Tagele-şi învolbură cristalul
De groază mare înteţindu-şi goana...
Iar mamele, ca-n ghearele urgiii,
Înfiorate-şi strîng la sîn copiii...

Pălesc ostaşii... Inima se strînge,
Căci este drept — dar omul nu-şi dă seama,
Că-n vălmăşagul luptelor nătînge
Mai mare ca primejdia e teama;
Dar cînd, turbat, rîvneşti ca-n val de sînge
Duşmanului să-i faci cu ură seama,
Nu simţi piciorul, glezna cînd se rumpe
Şi nici cînd pierzi suflarea vieţii scumpe...

Ci iată, lupta prinde să irumpă...
Se năpustesc întîile aripe...
Vor unii să-şi salveze glia scumpă,
Ceilalţi o vor sub jugul lor să ţipe.
Pereira sare gît duşman să rumpă
Unde primejdii prind să se-nfiripe
Şi-astfel curînd pămîntu-i presărat
Cu mulţi din cei ce-l vor înstrăinat.

Şi zbîrnîie în zbor săgeţi cumplite
Şi suliţele şuieră prin aer...
Se zguduie pămîntul sub copite
Şi văi şi şesuri hăuie de vaier.
Şi lănci se frîng, scrîşnind, şi cad ciuntite
Cînd oştile, ciocnindu-se, se-ncaier...
Dar, pe cît cresc la număr, văd cu groază
Vrăjmaşii, Nuno că-i împuţinează...

Şi fraţii lui se-avîntă... (ce ruşine !)
În contra lui, dar el nu se-nspăimîntă,
Căci să-ţi ucizi şi fraţii se cuvine
Cînd ei trădează-a ţării glie sfîntă.
De renegaţi sînt rîndurile pline
În primul escadron, şi se avîntă
Să-şi taie fraţi, părinţi şi ţara toată,
Precum Pompei şi Iulius odată[22]...

O, tu, Sertoriu[23], tu, Coriolanus !
Tu, Catilina ! Toţi cei din vechime
Ale cărora inimi cu duşmanu-s
Şi-au săvîrşit în contra ţării crime !
În bezna din regatul lui Sumanus[24]
Dacă-nduraţi pedepse şi asprime
O, spuneţi-i că totuşi, uneori,
Şi printre portughezi sînt trădători !

Dar iată, rîndurile-ntîi sînt rupte...
Acolo luptă Nuno, îndîrjit !...
Precum cînd, pe colinele abrupte
De prin Ceuta[25], leul fugărit
De vînători cu harţe ne' ntrerupte,
De lăncii cînd se vede-ncercuit,
Se lasă-o clipă turburării-n seamă
Dar nu încearcă-n faţa morţii teamă,

Ci stînd amuşinînd şi şovăind,
Nu-l lasă totuşi firea lui de fiară
Să dea în lături, ci, cumplit mugind,
Spre vîrfurile lănciilor zboară —
Tot astfel Nuno, alţi duşmani tăind,
Cu leşuri iarba cîmpului presară...
Dar şi de-ai lui adorm pe iarba verde...
Vîrtutea, de-s duşmani prea mulţi, se pierde !...

Joan e și el unde-i lupta-n toi,
Însuflețind prin vorbe și prin spadă,
Ca vrednic căpitan acest război...
Și cum leoaica dusă după pradă,
Fătații pui, întoarsă înapoi,
Nu prinde-n vizuină să-i mai vadă,
Că-n timp ce după hrană alergase
Ciobanul din Masilia [26]-i furase —

Cu răget prinde zările să spargă
Cutremurînd stîncoșii Șapte-Frați [27] —
La fel Joan într-ajutor i-aleargă
Lui Nuno cu vitejii lui soldați,
Strigînd : „O, voi, viteji ce-n lumea largă
Întru vîrtute semeni nu v-aflați,
Cu spada pavăză stați Patriei
Că-n ea-i nădejdea libertății ei !

Vă sînt și rege, și ortac, și iată,
Că cel dintîi oricînd să-nfrunt cutez
Și suliță, și lance, și săgeată !
Luptați ca niște vrednici portughezi !"
Astfel grăi monarhul și, deodată,
Însuflețit de neînvinsu-i crez,
De patru ori rotind cu lancea mîna,
Mai mulți dușmani mușcară-n dinți țărîna !...

Atunci cu nou avînt, cu nouă ură,
Ostașii,-n jocul crîncen al lui Marte,
Primejdia s-o-nfrunte se-ntrecură...
Se-nmoaie spada-n sînge,-n piepturi sparte
Pe zale sfîrtecate sînge cură
Și, viața lor uitînd-o pentru moarte,
Ostașii răni deschid prin fier de zale
Primind și ei în schimb tot răni mortale...

Și mulți se duc, trecuți prin foc și fier,
Să-i beie apei Stixului [28] otrava.
Luptînd cumplit, cel Mare Cavaler
De Sfîntul Iacob [29] acest drum lua-va !
Apoi, sleit de vlagă și puteri,
Cel Mare Cavaler de Calatrava [30].
...Prin mîrșavii Pereira trece fierul
Și cad, pămîntul blestemînd și cerul !

Și nobili spre acest tărîm se-ndreaptă,
Și mii de inși din pleava fără nume...
Lihnit de foame, Cerberul așteaptă
Să-i vină suflete din astă lume...
Dar iată ce umilitoare faptă !
Castiliei mîndria să-i sugrume,
Se pleacă flamura-i fîlfîitoare
Acelei lusitane la picioare !

Dar mai înverșunată lupta fierbe
Cu urlete, cu moarte și cu sînge ;
Și flori de sînge se adună-n jerbe,
Căci sînge peste flori de cîmp se strînge.
Dar dau în lături hoardele acerbe !
Avîntul dur al lăncilor se frînge...
Castilianul rege e-n derută,
Văzînd că lupta-i pentru el pierdută !

Și cîmpu-nvingătorului lăsîndu-l,
E mulțumit că nu-și lasă și viața.
Și fug oștenii lui mîncînd pămîntul
De la masacru întorcîndu-și fața.
Și li se rupe sufletul la gîndul
Atîtor morți care-au mușcat verdeața.
Și-i rușinoasă-nfrîngerea în luptă,
Cînd alții din victorie se-nfruptă !

Încarcă-l unii cu sudălmi și hulă
Pe cel ce-a născocit războiu-n lume...
Blestemă alții setea nesătulă
A celui care-n fruntea lor acum e
Căci, nefiindu-i țara lui destulă,
Spre moarte-atîți bieți oameni fu să-ndrume,
Lăsînd atîtea mame și soții
Fără nădejde, fără soți și fii...

Joan rămase timpul sorocit
Pe cîmpul luptelor, serbîndu-și gloria...
Și laudă-nălță spre cer, smerit,
Acelui ce i-a dăruit victoria.
Dar Nuno, niciodată ostenit,
Vrînd să-i cinstească secolii memoria,
Prin arme numai cucerindu-și laurii,
Îi trece iarăși Tagelui coclaurii...

Și-i merge-n pas cu gîndul împlinirea
Căci steaua lui îi stă-n ajutorare...
Ajunge, ne-ntîlnind împotrivirea,
Stăpîn pe-ale vandalilor ogoare [31].
În Bética-și întinde stăpînirea,
Sevilla i se pleacă-ascultătoare
Și mulți seniori, de cum le trece pragul,
Îi și închină la picioare steagul ;

Acestea, apoi alte mari victorii,
Storc necurmat Castilia de vlagă,
Cînd iată că înclină-nvingătorii
Spre pacea dulce, tuturora dragă,
Cînd cerul hotărî ca domnitorii
Cei învrăjbiți drept soațe să-și aleagă
Pe ale Engliterei mari prințese [32]
Frumoase, mîndre, cu purtări alese.

Dar nu-ndură un suflet lusitan
Să-i sece trîndăvia-n braț elanul...
Ci, pe pămînt nemaiavînd dușman,
Să-l afle taie-n lung și-n lat oceanul.
Joan e, deci, întîiul suveran
Care, trecîndu-i Patriei limanul,
Prin arme africanilor le-a spus
De-i mai presus Profetul [33] sau Isus.

...Neliniștita Thetis căi deschide
Și mii de păsări albe-i taie-argintul
Spre unde-a pus hotar pe veci Alcide...
În albe aripi vîntu-și poartă-alintul...
Ceuta și Abila gem livide,
Că-n preajma lor curînd stăpînul simtu-l...
Răsuflă slobod Spania, căci știe
Că-i frîntă juliana mișelie... [34]

...Cu-acest erou n-a vrut să ne desfete
Prea mult în țară moartea cea năucă.
Printre cereștile, de îngeri, cete
Voit-a cerul pe Joan să-l ducă...
Dar Portugaliei pe veci îi dete
Infanți viteji, să știe s-o conducă,
Și-o generație cutezătoare,
S-o mai lățească încă în hotare.

...O, țara nu și-a fericit Duarte [35]
Cît timp a stat la cîrmă de domnie,
Căci mîniosul timp ades împarte
Cu bine,-rău, tristeți cu bucurie...
Cine-a văzut norocul trainic foarte ?
Dar stat ce pururi fericit să fie ?
Dar fost-a, oare, marea soartei lege
Prea crudă cu acest regat și rege ?

Duarte a văzut cum sfîntu-i frate [36],
Cel hărăzit la glorie și slavă,
La sarazini intră-n captivitate,
Să-ndepărteze pacostea grozavă...
O, numai dragostea de țară poate
Să-ți facă viața, din stăpînă, sclavă !
Obștescul bine peste-al său știut-a
Fernando să-l ridice la Ceuta !

Să nu învingă dușmănoasa hoardă,
De moarte-nvins ajunse Codrus [37] doar !...
Iar Regulus [38], ca țara să nu-și piardă,
Pierdu-și mai bine-al libertății dar !
De spaimă Spania să nu mai ardă,
Stătu Fernando-n veci sub jug barbar !
Voi, Decii [39], Codrus, Curțiu [40] — laolaltă
N-ați săvîrșit o faptă-atît de-naltă !

...Alfonso [41], unicul moștenitor,
În arme norocos cu prisosință,
A preschimbat curînd, nendurător,
Trufia maură în umilință...
Și-ar fi rămas nenvins învingător
Dacă n-ar fi găsit de cuviință
S-atace și-al Iberiei întins...
Dar Africa îl știe de ne'nvins !...

Culese-Alfonso fructele de aur
Doar de Tirintian [42] cîndva culese...
Iar jugul pus de el pe gît de maur
Nu contenește încă să apese.
Pe frunte poartă ram de verde laur,
De cînd barbare hoarde învinsese
Care-alergau să apere-Alcacerul,
Arzilla cărpănoasă și Tangerul.

Căzură și aste cetăți, durate
Din ziduri ca de diamant... Ehei,
Puterea portugheză sfarmă toate
Puterile ce stau în fața ei !
Și fapte vrednice a fi cîntate
De cel mai sprinten și ales condei
S-au săvîrșit în luptele cumplite,
Întru slăvirea patriei iubite...

Dar măcinat de-ambiție deșartă
Și măcinat de setea stăpînirii,
Cu Ferdinand de Aragon [43] se ceartă...
Ci zid făcură-n fața năvălirii
Noroadele-nfrățite printr-o soartă,
De sub oblăduirea cîrmuirii
Castiliei, venind sub steagul ei
Din Cadiz pînă-n nalții Pirinei.

Dar tînărul Joan [44] nu rabdă, iată,
Să stea acasă tîmp și gură-cască
Ci, să-și ajute-ambițiosul tată,
La luptă-și duce oastea voinicească...
Și fiul ajutor de preț s-arată,
Căci ar fi fost rușine să pățească
Alfonso-n lupta-n contra lui întoarsă...
Și astfel doar i-a fost rușinea ștearsă...

Căci se luptase îndrăcit Joan [45]...
O zi întreagă înapoi nu dase,
Prin nemaipomenitul său elan
Dușmanului vîrîndu-i spaima-n oase.
Așa a fost înfrînt Octavian [46],
Pe cînd Antoniu neînvins rămase
Cînd, pe filipicele cîmpuri, soartea
A vrut lui Cezar să-i răzbune moartea.

Iar cînd pe-Alfonso vru eterna lege
Să-l cheme-n ceruri de pe astă lume,
Fu uns — al treisprezecelea ca rege —
Joan, chemat al II-lea după nume.
Şi-acesta vrînd noi lauri a culege
Să-l nemurească-n slavă şi renume,
Spre-al Aurorei leagăn cată drum,
Un drum pe care-l caut eu acum...

Trecură solii lui din ţară-n ţară,
Prin Spania, Franţa şi Italia toată
Şi-n renumitul port se îmbarcară
Unde e Partenope [47] îngropată :
Cetatea Neapole — cu soartă-amară,
Prin vremi de multe neamuri subjugată,
Mîndrindu-se acuma, cu plăcere,
Că stă sub marea Spaniei putere...

Şi, despicînd Siciliana Mare,
Văzură nisipoasa Rodos ei
Şi malul ce-a ajuns vestit sub soare
Prin tragicul sfîrşit al lui Pompei [48],
Şi Memfisul [49], şi marea revărsare
A Nilului ...Şi-atunci, cu nou temei,
Din Etiopia-n Egipt s-au dus
Pe unde încă e cinstit Isus.

Trec Eritreea [50] — fără-nume-odată —
Drum sfînt norodului din Israel ;
Nabatul — nume ce sfinţit se-arată
Prin cel al fiului lui Ismael [51] ;
Apoi de Saba [52] cea înmiresmată
De-al mamei lui Adonis copăcel...
Arabiei Fericite-i bat la poartă,
Ajung în cea Pietroasă şi Deşartă [53]...

Trec de Strîmtoarea Persă [54], ce-l mai ţine
Pe Babel încîlcitul bine minte...
Aici spre Tigru Eufratul vine
Şi-s mîndri de izvoarele lor sfinte...
Spre Indul cel cu ape cristaline
Se duc apoi mereu, mereu-nainte,
Pe valu-nfurtunatului ocean
Ce n-a-ndrăznit să-l treacă nici Traian.

Văzură neştiute seminţii
Din India, Gedrosia [55], Carmania [56],
Ciudate datini, chipuri, viclenii,
Pe unde i-a purtat mereu strădania.
Dar drumurile aspre şi pustii
Le-au fost cutezătorilor pierzania,
Căci niciodată nu mai apucară
Să-şi vadă scumpa, jinduita ţară...

Se vede că-i sortise slava-naltă
Lui Manoel [57] această încercare,
Prin rîvnă şi strădanii laolaltă
Izvor de fapte-n veci nepieritoare,
Urmaş al lui Joan, în el tresaltă
Virtutea lui şi marea-i cugetare
Şi, domn ajuns pe tronul ţării noastre,
Vru domn să fie mărilor albastre.

Căci stăruia în el măreţul gînd —
Ştiindu-se străbunilor datornic —
Pămîntul lui, necucerit nicicînd,
Să-l facă în hotare şi mai spornic.
...Şi-n vreme ce-adormea, senin şi blînd
Slăvitul astru, de odihnă dornic,
Lăsînd în loc a stelelor lumină
Atît de-mbietoare la hodină,

În patul său de aur, Manoel,
Avînd prilej de cugetare vie,
Prin minte-i cerne gînduri, fel de fel,
Despre această sfîntă datorie...
Dar somnul lin pogoară peste el
Lăsînd doar trează inima să-i fie...
Și-n timp ce somnul dulce îl îmbată,
Morfeu în mii de chipuri i se-arată...

Și se făcea că tot suia, suia,
Pînă în culmea slavei preacurate...
Și se desfășurau în fața sa
Lumi noi, cu neamuri crude și ciudate.
Iar unde-al zilei leagăn se zărea,
Rotindu-și ochii-n zări îndepărtate,
Văzu, din munți bătrîni cu creasta-n soare,
Curgînd, strălimpezi, două mari izvoare...

Jivine doar și păsări mari de pradă
Pe stînci și-n văgăuni aveau sălaș...
Suiau spre cer cu încîlcită mladă
Doar ierburi lungi și arbori uriași.
Și nu le-a fost alt ochi de om iscoadă,
Căci niciodată omeneștii pași
De cînd Adam căzut-a în păcat,
Pe fruntea lor semeață n-au călcat.

Ci iată că din apele din munți,
Sălbăticiți, dar vrednici de cinstire,
Se-ntruchipară doi moșnegi cărunți...
Din plete apa șiroia subțire,
Scăldîndu-le tot trupu-n stropi mărunți,
Iar barba deasă, încîlcită-n fire,
Ce n-ajunsese pieptene să vadă,
Stufoasă răsărea din pielea smeadă.

Din ramuri și din ierbi nemaizărite
Erau îndătinați cununi să poarte ;
Unul avea priviri mai ostenite
Ca un drumeț venit mai de departe...
Chiar apele din părul lui țîșnite
Parcă-și aveau izvor în altă parte...
Așa vine Alfeu în Siracuza
Spre a se-mbrățișa cu Aretuza [58].

Acesta, mai semeț decît cellalt,
Îl agrăi pe rege cu voroava :
— „Ți-s hărăzite, rege preaînalt,
Noi lumi, să-ți crească-n veșnicie slava !
Pe noi nu ne-a-mblînzit nici un asalt,
Nu ne-a fost fruntea nimănuia sclava,
Dar tu îndrumă oști peste ținuturi
Să vină să ne ceară mari tributuri.

Eu sînt ilustrul Gange — rîu năvalnic —
Am leagănul în sferele cerești...
Acesta-i Indu-nvolburat și falnic,
Născut din fruntea munților acești...
Te vom costa război cumplit, prădalnic,
Dar dacă plin de stăruință ești,
Izbînzi nemaivăzute te-or cinsti
Și jug vei pune multor seminții."

Nimic mai mult nu zise rîul sfînt...
Cei doi plecară, cum au fost să vină,
Iar regele, trezit, de-un viu frămînt
De gînduri noi își simte mintea plină.
În vremea asta Febus și-a răsfrînt
Peste pămînt hlamida de lumină,
Încondeind pe uriașa boltă
Bogata florilor de foc recoltă...

Chemînd al seniorilor sobor,
Le-nfățișă ciudata lui visare.
Și vorba fluviului, tuturor
Le-a fost prilej de vîlvă și mirare.
Și se-mbulziră toți, cerînd în cor
Să se trimită-o flotă-n larg de mare,
Cu mateloți căliți întru asprime,
Să caute țări noi, cu alte clime.

Eu mă-ndoiam că va s-ajungă faptă
Dorința care-mi clocotea în piept...
Dar inima-mi da ghes că mă așteaptă
Un țel măreț spre care să mă-ndrept.
Monarhul deci, cu voia-i înțeleaptă,
Poate ghicind că doar atît aștept,
Ori nu știu pentru ce, îmi dete cheia
S-aprind acestei fapte mari scînteia.

Cu vorbă rugătoare și duioasă,
Care mai mult decît porunca-ți cere,
Îmi zise : — „Orice faptă glorioasă
Se naște-n chinuri, osteneli, durere !
Pecete-n lume viața noastră lasă
Cînd, înfruntînd primejdii, poate piere...
Viața, dacă n-o cuprinde spaima,
De-i scurtă-aici, își crește-n veacuri faima.

Ci voia mea pe tine te alege
Să duci măreața faptă la-mplinire.
Făcînd-o pentru mine, se-nțelege,
Se schimbă din corvoadă-n fericire !"
Și-atunci strigai extaziat : — „O, rege,
Înfrunt și fier, și foc, și viscolire,
Și-mi pare rău doar că mi-e prea puțin
O viață numai ție să-ți închin.

Să-mi ceri cum lui Alcide îndrăznețul
Să-nfrunte i-a cerut Euristeu [59]
Scîrboase Harpii, Hidra și mistrețul
Din Erimanth și al lui Cleon leu...
Chiar Stixului i-aș înfrunta județul
În valea umbrelor lui Pluton [60], eu !
Căci spiritul și carnea mea sînt gata
Să-i dea mărinimiei tale plata !"

Mă copleși cu daruri mari, regește,
Monarhul — laude-mi aduse chiar,
Fiindcă virtutea lăudată crește
Și-i lauda izvor de fapte mari...
Să-mi fie soț ceru atunci, firește,
Cu-al dragostei și prieteniei har,
Setos de lauri, neștiind ce-i teama,
Iubitu-mi frate, Paulo da Gama [61].

Și Nicolao Coelho, nenfricat,
Cu Paulo ortac în vitejie,
În luptă dîrz și înțelept la sfat,
Se hotărî și el cu noi să vie...
Și tineri mulți ni s-au alăturat .
De lupte lacomi și de măreție,
Așa cum se cuvine să arate
Cei doritori de fapte nenfricate.

Să ințețească-a dragostei lor pară
Monarhul daruri le făcu, de-a rîndul...
Dar vorbele-i mai mult le-nflăcărară
Și inima, și sufletul, și gîndul.
La fel și minienii se-mbarcară,
Berbecul cel de aur căutîndu-l,
Pe nava ce brăzdă, de groază plină,
Întîiul drum pe Marea Euxină.

...În portul [62] din cetatea lui Ulise
Unde săratul val al lui Neptun
Cu Tagele cel dulce se-nfrăţise,
Însufleţiţi de un avînt nebun,
Plutaşii viitori pe mări deschise
Pe nave în sfîrşit picioru-şi pun...
Şi nici o teamă-n ochi nu li se-ascunde
Şi-s gata să-mi urmeze orişiunde.

Pe chei, învestmîntaţi multicolor,
Soldaţi puternici către flotă-aleargă
Însufleţiţi şi ei de-acelaşi dor :
Să afle alte lumi în lumea largă...
Şi fîlfîie în vînt, unduitor,
Stindardele pe fiece catargă...
...Aceste nave poate-or fi şi ele
Cîndva-n Olimp — ca Argo [63], mîndre stele !

Gătiţi deci pentru zarea de departe
Cu tot ce cere îndelunga cale,
Şi sufletul ni l-am gătit de moarte
Căci ea dă marinarilor tîrcoale ;
Şi celui care slavă-n cer împarte
Doar cu puterile privirii sale,
I-a înălţat fierbinte rugă buza,
Cerîndu-i să ne fie călăuza.

Apoi lăsarăm templul sfînt [64], zidit
Pe ţărmul mării, lîngă albul spumii,
Chemat la fel ca locul renumit
Care pe Dumnezeu îl dete lumii...
O, rege, ceasul cînd m-am dezlipit
De ţărmul drag în faţă şi acum mi-i,
Încît sînt tulburat şi-acum oleacă
Şi lacrimile mai că mă îneacă.

Veni suflarea toată din cetate :
Prieteni, rude, să ne facă semne,
Nemulţumiţi, cu feţele-ntristate,
Iar alţii numai curioşi, pesemne...
Iar noi, spre nave, cu solemnitate,
Păşeam psalmodiind cîntări solemne,
Într-un cortegiu lung şi nesfîrşit,
De mii de sfinţi călugări însoţit.

Ne şi credeau pierduţi pentru vecie
Zărind primejdiosul drum în gînd...
Plîngeau femeile să se sfîşie
Şi ne priveau bărbaţii suspinînd.
Dar mai ales o mamă, o soţie,
Prinos iubirii negrăite dînd,
Cu gînd la viitoarele primejdii
Se zvîrcoleau în gheara deznădejdii...

Una bocea : — „O, dulce fiul meu,
Îmi iei a bătrîneţii mîngîiere !
De ce-mi laşi drumul vieţii, trist şi greu,
Să se sfîrşească-n plînset şi durere ?
De ce mă laşi, fiu scump, să plîng mereu ?
De ce mă laşi, sleită de putere
Şi mergi să mori, să te înghită apa
Şi-n pîntece de peşti să-ţi afli groapa ?"

Smulgîndu-şi părul, alta se jelea :
— „Bărbat iubit, lumină, dulce soare !
Nu pot trăi fără iubirea ta !
De ce-ţi supui vieaţa la-ncercare ?
Căci viaţa asta este şi a mea !
Tu uiţi iubirea mea mistuitoare ?
Au vrei ca al iubirii legămînt
Să fie dus, cu velele, de vînt ?"

Țesînd amara lacrimei beteală
Stăteau la coadă prunci și bătrînei,
Căci lor le mai furau din îndrăzneală
Ba anii cruzi, ba anii copți și grei.
Vărsară lacrimi munții suri în poală,
De-atît amar mișcați adînc și ei...
Și lacrimile, multe ca nisipul,
Căzură pe nisip, stropindu-i chipul.

Noi n-aruncarăm barem o privire
Nevestelor și mamelor — de teamă
Că ne-am schimba cumplita hotărîre
Dacă-am lua tristețea lor în seamă.
N-a fost îndătinată despărțire
Cu voci care se cheamă și recheamă,
Căci asta și mai mult l-ar fi-ntristat
Pe cel rămas, ca și pe cel plecat.

Dar un bătrîn, de cinste vrednic, iată,
Ne pironea întruna cu privirea...
Și, capul clătinîndu-și-l, deodată,
Își revărsă din piept nemulțumirea
Cu voce limpede și apăsată
Ca să-l audă toată nesfîrșirea.
Stupar de mare-nțelepciunea vieții,
Astfel grăind l-au auzit drumeții :

— „O, tu, deșarta stăpînirii slavă !
Deșert orgoliu, poreclit renume !
Stîrnește-amăgitoarea ta otravă
Un vînt smintit — Onoarea — zis pe nume.
O, cum reverși pedeapsa ta grozavă
Pe cei ce te iubesc mai mult pe lume !
Ce crime, ce cruzimi, ce crunte cazne,
Încerci pe pielea lor — și ce năprazne !

De suflete și vieți tulburătoare,
Izvorul despărțirii și-al durerii !
Vicleană, lacomă devoratoare
De avuții, regate și imperii !
Ilustră te numim ! Augustă ! Mare !
Tu, demnă de dispreț — totuși mai sperii
Cînd amăgești neștiutoarea pleavă
Cu numele de Faimă și de Slavă !

Spre ce dezastre-ndrumi acest popor ?
Spre ce primejdii, spre ce fel de moarte
Ascunse sub un nume sclipitor ?
Ce țări făgăduiala ta le-mparte ?
Ce mine mari de aur le dai lor ?
Au pentru ce îi duci așa departe ?
Ce faimă le promiți, și ce dobînzi ?
Ce lauri ? Ce triumfuri ? Ce izbînzi ?

O, voi, urmașii omului nebun [65]
Ce prin neascultare și greșeală
V-a hărăzit nu numai la surghiun
Cînd raiul v-a gonit din dulcea-i poală,
Dar v-a furat cel mai de seamă bun :
Al neștiinței de măriri și fală,
Cînd, vîrsta cea de aur stînd s-o darme,
V-a prăvălit în cea de foc și arme —

Dacă iubiți această vanitate
Ce inima v-o-mbată și v-o fură,
Cruzimea de-o numiți temeritate,
Ferocitatea de-o numiți bravură —
Dacă disprețuiți vieața, poate,
Ea care n-are preț și nici măsură
Încît chiar cel ce dăruiește viață
Vieața și-a temut, cu moartea-n față —

Ismaelite hoarde nesătule
N-aveți alături, să vă tot luptați ?
Au nu-l împroașcă ei pe Crist cu hule,
Cum voi pe Mahomet îl împroșcați ?
N-au ei pămînturi și cetăți destule,
Pămînturi și-avuții de căutați ?
Au nu-s viteji în luptă dîrzii mauri,
Dacă rîvniți victorii mari și lauri ?

Vrăjmașe hoarde se prăsesc la poartă !
Voi căutați, la capul lumii, alte —
Sleind regatul vechi și marea-i soartă !
Și de-ați avea un țel măreț încalte !
Trufia spre primejdie vă poartă,
Să vă mîngîie faima și exalte,
Stăpîni fiind pe etiopeni,
Pe perși, pe inzi și pe arabi vicleni !

O, blestemat să fii, tu, cel dintîi
Ce-o pînză,-n vîrf de trunchi, pe val ai pus !
Infernul fie-ți veșnic căpătîi,
Credința mea de-i dreaptă-n Cel de sus !
În nici un gînd înalt să nu rămîi,
Nici țiteră, nici geniu nesupus,
Nu-ți cînte-nsuflețite strălucirea !
Cu tine piară-ți slava și-amintirea !

Scînteia al lui Japet fiu [66] furînd,
În piept de om i-a răsădit puterea...
Dar ea, războaie-n lume-nvîlvorînd,
Rodi necinstea, moartea și durerea !
O, Prometeu ! Nu ar fi fost nicicînd
Nici un dezastru-n lume, nicăierea,
Statuia ta de n-avea-n ochi fierbinți,
S-o miște, focul marilor dorinți !

Nici carul Faeton nu sta să-ndrume,
N-ar fi zburat nici fiul lui Dedal [67],
Ca unei mări să-i deie unul nume
Iar altul unui fluviu de cristal [68]...
Dar nu-i nici fier, nici foc, nici ger pe lume,
Nici vifor, nici pustiu torid, nici val,
În loc să țină mersul omenirii !...
Destin al slavei și al prăbușirii !..."

CÎNTUL V

Astfel ne glăsuia bătrînul, cînd —
Desfășurînd a pînzelor arípă —
Lăsarăm portul, duși de vîntul blînd
În mișcătoarea despărțirii clipă.
Noi, după datini, ne-ntreceam strigînd
Și-un singur glas părea că se-nfiripă :
— „Drum bun ! Drum bun !“... Și iată, vîntu-n larg
Împinse-ndată fiece catarg.

Își strecura eterna faclă nimbul
Într-a Nemeii sîngeroasă fiară...
Iar lumea, lumea,-mbătrînind cu timpul,
Trăia-n a șasea vîrstă milenară.
Și soarele-și rotise-n ani răstimpul,
În ea, a paisprezecea suta oară.
Și-n noul veac mai împlinise-n spații
El, nouăzeci și șapte de rotații... [1]

Priveam cum se pierdeau în depărtare,
Cu ochii pironiți asupra lor,
Și Tagele cu unda sclipitoare,
Și munții Cintrei cu cununi de nor...
O, inima, cu dragostea ei mare,
Ne rămînea și ea cu-ntregul dor.
Iar cînd ascunse totul depărtarea,
Rămaserăm cu cerul și cu marea...

Astfel drum nou tăiarăm pentru nave
Pe mări încă de nimenea deschise.
Zărirăm noi ținuturi, noi ostroave
Pe care Henric [2] le descoperise...
Mauritane piscuri, văi, dumbrave
Pe care-Anteu cîndva le stăpînise,
La stînga au rămas... În partea dreaptă,
Știam că o părere doar ne-așteaptă.

Trecurăm de Madera [3] — cea numită
Astfel fiindcă-i în păduri bogată,
Prin nume, nu prin faimă renumită,
De portughezi întîia populată.
Dar chiar de-n fundul lumii-i azvîrlită,
Și Venus, dacă-o stăpînea odată,
Ar fi uitat ușor pentru Madera,
De Cipru, Gnidos, Paphos și Citera [4].

Masilia rămase stearpă-n urmă,
Sub pacostele secetei să fiarbă ;
Pe-aice paște azenega [5] turmă,
De apă văduvită și de iarbă...
Pe-aici sînt păsări care fieru-l scurmă [6].
Că-n orice rod Masilia e stearpă...
Masilia este, între Barbaria
Și între Etiopia, fruntaria...

Trecurăm de acel liman [7], pe val,
De unde soarele spre nord se-ndrumă.
Aici, căzut cu carul de cristal,
Acel ce are pe Climena mumă [8],
Noroadelor din negrul Senegal
Le-a dat de-a pururi chip de neagră humă.
Și Capu' Arsinarius se pierde
Aici, numit de-ai noștri Capul Verde.

Canarele în urmă ne rămîn
Numite-ale Norocului odată...
Spre fiicele lui Hesper [9] cel bătrîn
Apoi e flota noastră îndrumată —
Pămînturi ce ascund minuni la sîn,
De mult călcate de a noastră-armată.
Aici am ancorat pentru odihnă,
Merinde şi-apă să-ncărcăm în tihnă.

Aleserăm ostrovu-ncununat
Cu-al vrednicului Santiago nume
Care pe spanioli i-a ajutat
Pe mauri în războaie să-i sugrume...
Pe lacul oceanului sărat,
Pornirăm iar spre alte zări de lume,
Îndestulaţi din plin, cu toate cele,
Cînd Borealul se-mboldi în vale.

Din Africa lăsarăm mare parte
Cu avuţii, cu stînci şi cu pustii :
Provincia Jalofo [10], ce-şi împarte
Pămîntul între negre seminţii ;
Mandinga [11], care-n pîntec stă să poarte
Belşug de sclipitoare-aurării
Scăldate-n Gambia [12], care se varsă
În ocean, ades din drum întoarsă.

Trecurăm de Dorcade [13], locuite
Odată de surorile acele
Care, de văzul ager văduvite,
De-un singur ochi se foloseau tustrele.
Tu, singură, cu plete-nvălurite [14],
Înfăşurîndu-l pe Neptun în ele,
Hidoasă prin pedeapsă, cîmpii sterpi
Umplutu-i-ai, din părul tău, cu şerpi !

Mereu spre sud mînînd al flotei zbor,
Ajunsem într-un golf neţărmurit,
Sierrele-Leone la zenit
Lăsînd — şi Capul Palmierilor ;
Şi fluviul gigantic [15], înfrăţit
Pe-un ţărm de-al nost' cu-oceanul vuitor ;
Şi insula apostolului [16] care
L-a pipăit pe Crist, să-i dea crezare.

Aici este regatul congolez
Adus de noi la pravoslavnicie —
Pe-aici Zairul [17] uriaş îl vezi,
Rîu neştiut şi plin de vitregie ;
Şi iată-mă-n sfîrşit că navighez,
Trecînd de-a Ursei celei Mari făclie,
Trecînd şi de limanul cel de foc
Care pămîntu-l taie la mijloc...

Curînd ne lumină o nouă stea [18]
Ajunşi în noul mare emisfer,
Care nici bănuită nu era
Că-ar străluci pe undeva pe cer ;
Mai negru însuşi cerul se-arăta,
Cu stele mult prea rare — şi stingher —
Iar dincolo nici nu se ştie încă
De-i alt pămînt ori marea doar — adîncă !

Trecînd pe-aici, unde, ca nicăieri,
De două ori Apolo dă ocol [19],
Născînd şi două ierni, şi două veri
În drum de la un pol la un alt pol,
Pe-nfurtunări, pe linişti, cu vegheri
Întîmpinînd mînia lui Eol,
În ciuda neînduplecatei Here [20]
Văzum cum Ursa Mare-n valuri piere.

Să-ţi povestesc a mării toane toate,
De noi nepricepute, neghicite ;
Din timp senin furtuni înfricoşate,
Lungi fulgere în flăcări despletite,
Ploi negre, nopţi ca-n smoală-nveşmîntate
Şi trăsnete din slavă năruite,
Ar fi greşit — şi n-ai putea să-mi ceri,
Chiar dacă vocea mea ar fi de fier.

Văzut-am lucruri căror nu arare
Ai mării lupi, avîndu-le în faţă,
Neşovăielnici dau-le crezare
Dacă le judecă la suprafaţă...
Iar minţile ce doar prin cugetare
Secretele naturii ne învaţă
Ori numai prin ştiinţele alese,
Ne spun că-s false ori neînţelese !

Văzut-am, cum vă văd, lumina vie [21]
Căreia marinarii îi spun sfîntă —
La vreme de furtuni şi vijelie
Cînd bezna peste valuri stă răsfrîntă ;
Şi de mirare cum să nu ne fie
Un alt miracol, care mă-nspăimîntă ?
Căci am văzut cum norii sug din mare
Pe-o lungă ţeavă valurile-amare !

Văzut-am, da, prin al furtunii vaier,
(Nu, ochii nu mă-nşală nicidecum)
Un nour fin vaporizat în aer,
De vînt sucit într-una ca un fum...
Ci iată-l ca'o ţeavă, ca un caier,
Suind spre ceruri micşorat acum
Încît privirea nu putea să-l vadă...
Părea cu nourii dintr-o plămadă !...

Umflîndu-se puţin cîte puţin
Ajunse cît un uriaş catarg
Şi, după cum era de apă plin,
Era ba mai subţire, ba mai larg,
Zbura cu valu-nvolburat, hain,
Pe creştet cu al unui nour arc
Pe care-l îngroşa peste măsură
Cu apa suptă de grozava gură.

Cum lacoma de sînge lipitoare
Ce-şi stinge-al setei chin sfîşietor
Cînd, ea, jivinei neprevăzătoare
De buze i s-a prins la vreun izvor,
Cu cît îi suge sîngele mai tare,
Cu-atît se umflă mai îngrozitor —
Aşa creştea coloana-nvîrtoşată
Şi norul de deasupră-i totodată.

Şi ghiftuindu-se-n sfîrşit de apă,
Piciorul-şi suge de pe faţa mării
Şi stropi mărunţi de ploaie fină scapă
Pe apa prinsă-n danţu-nfurtunării...
Cu valul supt tot valul îl adapă,
Dar apa nu mai are gustul sării !
Voi, înţelepţi ai lumii şi-ai scripturii,
Ce taină-i taina asta a naturii ? !

Străvechii filozofi ce colindară
Pămînturile să-afle taine grele,
De-ar fi văzut minunile ce doară
Eu le văzui, plutind cu albe vele,
Ce mari scripturi iscau odinioară !
Ce noime-aflau în semne şi în stele !
Ce ciudăţenii ! Ce de taine-obscure !
Şi toate numai adevăruri pure !

...Planeta [22] care e sălășluită
În cerul cel dintîi, înalt și sfînt,
Ba fața-ntreagă, ba-njumătățită,
Spre noi a cincea oară și-a răsfrînt
De cînd pluteam pe marea nesfîrșită,
Cînd gabierul ne strigă : — „Pămînt !
Pămînt !“ Și toți am și sărit,
Scrutînd cu ochii zarea-n răsărit.

Ca norii,-n depărtata zării dungă,
Se-arată munți cu vineție creastă.
Sînt gata ancorele-n fund să-mpungă
Și-nfășurate pînzele adastă.
Și după astă cale îndelungată,
Ca să cunosc mai bine-ntinsa coastă,
Cu astrolabul, noua născocire
A unei minți prea agere-n gîndire —

Pe țărmul vast [23] ne-am risipit cu toții,
Pe locuri pînă astăzi neumblate,
Privind, în prada unei vii emoții,
Atîtea lucruri nouă și ciudate...
Rămas-am eu pe plajă cu piloții,
Să aflu unde-s navele-ancorate,
A soarelui-nălțime măsurînd
Și harta și ținutul întrebînd.

De Capricorn [24] aflarăm c-am trecut,
Aflîndu-ne-ntre marele-i liman
Și australul cerc [25] necunoscut,
Cu ghețuri pînă-n larg de ocean...
Cînd, ce văzui ? Ai mei, făcîndu-i scut,
Duceau cu ei un tuciuriu vlăjgan
Surprins tocmai la ceasul de plăcere
Pe cînd sugea din faguri dulce miere.

Privind, văzui că ochii lui se tem...
Ne-am înțeles cu el doar pe mutește...
Mult mai sălbatic decît Polifem [26],
Tot tremura, de groază strîns ca-n clește.
I-am arătat, mirarea să-i vedem,
Cum lîna cea din Colhos [27] strălucește,
Argint și mirodenii, fel de fel.
Dar nu-l mișcară-n nici un chip pe el.

Dar lucruri cînd văzu de preț puțin :
Mărgelele din sticlă făurite,
Un clopoțel cu clinchet cristalin,
Șepci stacojii cu auriu tivite,
Îl veseliră toate pe deplin...
Gesticula, holba priviri uimite...
Îi dăruirăm ieftina podoabă
Și el spre tribul lui porni degrabă.

A doua zi ne pomenirăm iar
Cu-ai lui, goi pușcă, negri ca-nnoptarea,
Tot jinduind și ei astfel de dar.
Și erau blînzi de te umplea mirarea,
Că pe Velloso-l hotărîră chiar
Să le urmeze vrerea și chemarea :
Să afle ale vieții lor temeiuri,
Ținuturi cercetînd și obiceiuri.

Încrezător în cutezanța lui,
Porni cu cei ce-au ostenit să-l cheme,
Crezînd nici o primejdie că nu-i...
Dar, după ce trecu-ndelungă vreme,
Scrutînd cu ochii dealul, îl văzui,
Pe creasta lui... Părea că s-ar cam teme,
Căci o zbucni cam sprinten către mare,
Oricum, mai repede ca la plecare.

În barca lui, Coelho, deîndată
Zbură să-l ia, însă cînd fu aproape,
Un tuciuriu se năpusti din gloată,
Peste Velloso, nu cumva să-i scape...
Și alții-n jurul lui făcură roată...
Ci alergai și eu atunci pe ape...
Cînd însă mă apropiai de coastă,
Zării o bandă neagră cum adastă.

O grindină de pietre și săgeți
Se abătu spre noi fără s-aleagă ;
Și nu au fost în vînt, precum vedeți :
Rănită, pulpa mi-a rămas beteagă...
Dar nici noi nu ne-am prea zgîrcit la preț
Ci-nfuriați la culme, fără șagă,
Șepci roșii dacă jinduiau a strînge,
Văzură roșul propriului sînge.

Acum Velloso fiind bun-scăpat,
Ne-ntoarserăm spre flota noastră iară,
Mult supărați de cum ne-a-ntîmpinat
Această bandă crudă și barbară...
Că-i țărmul Indiei îndepărtat
Aceste întîmplări ne învățară.
Deci, mai avînd de mers pînă la dînsa,
Sub vînturi iar desfășurarăm pînza.

Rîzînd cu toții de această treabă,
Îl întrebarăm : — „Măi, Velloso, frate,
Costișa asta nu poți mai degrabă
Să o cobori, decît să-i urci în spate ?"
— „Ba da, dar cînd văzui spurcata labă
A cîinilor cum către voi se-abate,
Tot mă-ntrebam, văzînd că nu-i a bine,
Cum le veți face față fără mine ? !"

Ne spuse că, trecută fiind creasta,
Cu-amenințări și mare tărăboi,
Strînsura, blîndă pînă-n clipa asta,
Cerutu-i-a să meargă înapoi.
Iar ei, la pîndă, împînziră coasta,
Ca noi, săriți într-ajutor apoi,
Ei să ne poată de pe lume rade
Și-n dragă voie flota să ne-o prade.

...Lucise de cinci ori slăvitul soare
De cînd pluteam din nou spre auroră,
Pe nebrăzdată de corăbii mare,
Avînd suflarea vînturilor soră.
Cînd, într-o noapte, iată că apare
Pe cînd stăteam de veghe sus, la proră,
Un nour gros, plutind în pas cu vîntul,
Întunecînd văzduhul și pămîntul.

De nepătruns și amenințător,
Ne și umplu de spaima cea adîncă.
Mugea pe mare valul vuitor
Parcă izbind zadarnic într-o stîncă...
Și-atunci strigai : — „Ceresc stăpînitor,
Ce taină, ce urgie ne-arăți încă,
De care n-am știut nicicînd, nici unii,
Mai crîncenă ca mugetul furtunii ? !"

Nu terminai, căci înspăimîntător mă
Țintea o monstruoasă plăzmitură
Cu talia robustă și diformă,
Cu chip posac, cu colți de-argilă-n gură.
Cu gura neagră, barbă-n cîlți, enormă,
Cu ochii găunoși la uitătură,
În părul creț cu iarba și nisipul,
Cu palid și livid, ca huma, chipul.

Aice mă voi răzbuna năprasnic
Pe cel ce mi-a descoperit ființa
Și an de an, pe țărmul unde-s paznic,
Dacă mi-i dreaptă propovăduința,
Destinul vostru fi-va tot mai groaznic
Cînd vă voi pedepsi nesăbuința
Cu pierderi grele și cu naufragii,
Cu moartea — cel mai mic dintre ravagii !

Eroului neîntrecut în lupte[31]
A cărui faimă va sui la cer,
Urmînd porunci din voia soartei rupte,
I-oi fi aici pe veci mormînt stingher...
Și va vedea cum, de adîncuri supte,
Trofee smulse flotei turce pier ;
Quiloa, Mombaçá, mi-or sta alături
De pe această lume să-l înlătur.

Alt cavaler semeț și temerar [32]
Prin ani văd cerbicia că-mi înfruntă
Ducînd cu el soția, scumpul dar
Pe care-Amorul i l-a dat prin nuntă.
Îi va mîna destinul lor amar
Pe țărmul meu ce, cu mînie cruntă,
Scăpați de-un naufragiu greu pe coaste,
Îi va supune altor mari năpaste.

Născuți în marea dragostei văpaie,
De foame stinși copiii o să-și vadă.
Pe mamă o vor despuia de straie
Ferocii cafri, lacomi după pradă,
Sub vînt, sub ger, sub arșiță, sub ploaie
Lăsîndu-i alba trupului plămadă,
Lăsîndu-i și gingașele picioare
Desculțe prin nisipuri arzătoare !

Din Rodosul stropit de albul spumii
Părea al doilea uriaș colos [28],
Minune, între șapte ale lumii,
Cu brațele prelungi, cu trunchiul gros,
Cu vocea grea ca mugetul furtunii
Cînd oceanul fierbe mînios.
Simțirăm carnea tremurînd de frică
Și părul cum măciucă se ridică.

Grăi : — „Cutezătoare seminție,
Cum alte seminții pe lume nu-s,
Primejdii mari, războaie, vitregie,
Deșertu-ți neastîmpăr n-au răpus ? !
Cum de cutezi, în marea ta trufie,
Să treci hotarul unde strajă-s pus,
Pe care niciodată nu-l tăiară
Străine lemne [29] ori din astă țară ?

De căutați secrete ferecate
În umeda stihie și-n natură,
Nemuritorilor nearătate,
Iluștrilor prin viță ori bravură,
Aflați năpastele încrîncenate
Ce voia mea-ndrăznelii voastre jură,
Pe marea largă și prin lumea nouă,
Chiar dacă fi-vor hărăzite vouă !

Căci cuteza-vor, prin furtuni grozave,
Și alte nave drumul tău să-l bată.
Primejdiile-acestui țărm, hulpave,
Furtuni vor fi asupra lor s-abată.
A celeia dintîi armade nave [30]
Care pe-aice trece-va vreodată,
Vor îndura, în ghiara deznădejdii,
Mai multe pagube decît primejdii.

Iar ochii ce scăpa-vor de năpastă,
Nenorocirea izbutind s-o-ndure,
Vedea-vor cum cei doi mereu adastă
În bezna care fierbe în pădure.
Şi după ce, cu lacrime, pe coastă,
Vor îmblînzi şi cremenile sure,
Spre cer îi vor zări, uniţi, cum zboară
Din închisoarea dulce şi amară !"

Vedeam îngrozitorul monstru cum
Al soartei drum în faţă ni-l aşază.
— „Dar cine eşti ? — îl întrebai... Oricum,
Imensu-ţi trup adînc mă minunează !"
Ci ochii negri întorcînd acum,
C-un urlet care ne umplu de groază,
Răspunse revărsîndu-şi întristarea,
De parcă-l săgetase întrebarea :

— „Sînt capul mare şi de toţi ascuns,
Numit al Pătimirilor [33] cumplite...
Pomponiu [34], Pliniu [35], Strabon [36], n-au ajuns
Să-mi ştie tainele nebănuite.
Prin promontoriul de nepătruns
Liman sînt Africii nemărginite.
Mă-ntind pînă la Arctica sihastră
Şi mă jigneşte cutezanţa voastră !

Adamastor mă cheamă. Fiu al humii
Ca Encelad [37], Egeon [38], Centiman [39],
Război pornit-am cu stăpînul lumii
Şi domnul fulgerelor lui Vulcan !
Nu munţii peste munţi nălţai, ca unii,
Ci, cucerind întinsul ocean,
Eu, căpitan al mărilor afunde
Vînam armata lui Neptun prin unde !

Iubirea pentru soaţa [40] lui Peleu
Mi-a fost îndemul viu al cutezării.
Zeiţe mari dispreţuit-am eu
Ca s-o iubesc doar pe prinţesa mării ;
Cu fiicele bătrînului Nereu
Văzînd-o goală într-o zi — visării
M-am dăruit... Şi patima-nfocată
Cuprinsu-m-a atunci ca niciodată.

Avînd un trup gigantic şi urît
S-o cuceresc fiind cu neputinţă,
Lui Doris [41] spusu-i-am că-am hotărît
S-o iau prin arme că-mi voi da silinţă.
Iar Doris o vesti numaidecît,
Dar rîse numai gingaşa fiinţă
Spunînd : „Ce nimfă poate, cu tot dorul,
Să-i sature unui gigant amorul ?

Dar, să-i aduc oceanului salvarea,
Cerca-voi de urgie să-l scutesc
Păstrîndu-mi în acelaşi timp onoarea"...
Acest răspuns ajuns-am să-l primesc
Şi, neghicind într-însul înşelarea,
Căci veşnic orbi sînt cei care iubesc,
Umplutu-m-au speranţele fierbinţi
Şi stup mi-ajunse pieptul de dorinţi.

Cernut-am — orb — peste război uitare
Şi, noaptea, cum mi-a spus şi Doris, iată
Că singură şi goală-n depărtare
Fermecătoarea Thetis mi se-arată !
Ca un nebun zvîcnii spre-mbrăţişare
La piept strîngîndu-mi zîna adorată
Şi i-am acoperit cu sărutări
Obrajii, ochii, soarele din păr !...

Vai, greu dau glas dezamăgirii crunte !
Crezînd că dragostea mi-o strîng în brață,
Îmbrățișasem stînca unui munte
Cu aspri stei și codri de verdeață !
Eram cu-o stîncă dură frunte-n frunte,
Crezînd un chip de înger c-am în față !
Și iată, mut, în jalea mea adîncă,
Lipit de stîncă, m-am schimbat în stîncă.

O, nimfă, a oceanului minune !
De ce, de nu-ți plăceam măcar un pic,
Nu m-ai lăsat cu dulcea-nșelăciune,
Fie ea munte, nour, vis, nimic ? !
...Fugii atunci, nebun de-amărăciune
Și de rușine, valul să-l despic
Spre alte mări, unde să nu-și mai rîdă
De chinu-mi nimeni și de fața-mi hîdă...

În vremea asta tocmai și căzură
În cumpănă grozavă frații mei,
Căci zeii, cu orgolioasă ură,
Pe unii i-au strivit sub munții grei...
Și cum nu-s mîini croite pe măsură
Să se atingă-n cer de marii zei,
Plîngîndu-mi soarta, am simțit îndată
A cutezanței mele cruntă plată :

Schimbatu-mi-s-a carnea-n neagră humă,
Schimbatu-mi-s-au oasele în stînci,
Iar brațele și trupul de huidumă
S-au alungit spre apele adînci...
Și-n acest cap schimbat curînd văzu-mă
Pedeapsa cruntă-a zeilor nătîngi...
Și, ca să-mi fie soarta mai amară,
Cu brațe de-apă Thetis mă-nconjoară !“...

Astfel grăi și, înspăimîntător
Gemînd, pieri colosul din vedere.
Se destrămă și tenebrosul nor,
Mugi stihia mării cu putere...
Și-atunci, spre sfîntul îngerilor cor
Nălțîndu-mi mîinile, pornii a cere
Să nu se-ntîmple cruntele urgii
Pe care-Adamastor le prooroci...

Pirois [42], Flegon [43] săgetau pe zare
Cu-alți doi trăgînd strălucitorul car,
Cînd ni se arătă pămîntu-n care
Schimbat a fost gigantul temerar.
De-a lungul lui tăiatu-ne-am cărare
Către Levant, purtați de val amar...
Și cînd aflat-am loc prielnic iară,
Am ancorat pentru a doua oară.

Stăpînă tot o neagră seminție
Era și pe acest întins pămînt,
Dar păreau oameni mai de omenie
Decît ceilalți, pe care i-am înfrînt.
Ei, dănțuind a mare bucurie
Spre plajă se grăbeau, cu chipul blînd,
Ducînd cu ei muierile și turma
Ce le ținea, păscînd într-una, urma.

Pe boii dugleși, cu mișcări domoale,
Veneau călări pîrlitele femei,
Căci boii, printre alte animale,
Erau la mare cinste pe la ei.
Cîntînd frumoase cînturi pastorale
Zoreau spre noi bărbați, copii, holtei,
De flaut acompaniați, în șir,
În totul imitîndu-l pe Titir [44].

Prietenoşi de se-arătau la feţe,
Cu omenie ne întîmpinară
Şi scoaseră găini de prin coteţe,
Gustoase cărnuri scoaseră afară.
Dar cum n-aflarăm nici aici poveţe
Despre rîvnitul ţel prin unda-amară,
Spre care veşnic ne purta avîntul,
În vele iarăşi slobozirăm vîntul.

Dăduserăm, plutind pe lungul drum,
Întregii Africi negre vast ocol.
Spre brîul cel de foc pluteam acum
Bineţe dînd Antarcticului pol.
Şi-acel ostrov [45] în cale îl văzum
Pe unde a trecut întîiul sol
În căutarea capului acesta
Unde l-a pironit pe veci tempesta.

Şi zile lungi am străbătut cîmpia
Pe linişti, prin vîltoare de primejdii ;
Cu drumuri noi am despicat urgia
Purtaţi de numai flacăra nădejdii ;
Dar cum pe mare nestatornicia
Nu pune între rău şi bine mejdii,
Curenţi puternici se-mbulziră, iată,
Răscolitori, din drum să ne abată.

Părea mai tare forţa nărăvaşă
A mării ce ne azvîrlea-napoi
Decît mînia vîntului, abraşă,
Mugind în contra mării, pentru noi.
Şi Notus doar, cu firea lui pizmaşă,
Pornind cu valurile dîrz război,
Mînia revărsîndu-şi-o-n suflare,
Ne despică şi prin curenţi cărare.

Era-n ajunul preaslăvitei zile
Cînd cei trei crai, porniţi din răsărit,
În fătul sfînt al pururei copile
Un rege-au căutat şi proslăvit.
Şi iată, iarăşi, după zeci de mile,
Un alt pămînt de negri locuit,
Căruia datu-i-am sfinţitul nume
Al zilei ce spre el fu să ne-ndrume.

Aici luarăm iarăşi de-ale gurii,
Din rîu luarăm apă de băut,
Dar drum spre India, pe marea-n furii,
Norodul nu ştia ; stătea ca mut...
O, rege, vitregiile naturii,
Atît amar de timp le-am cunoscut
Tot rătăcind şi neaflînd, pe val,
Un semn despre-acest ţărm oriental !

Închipuie-ţi ce cazne şi asprime,
Spetiţi de greu istov, lihniţi de foame,
Brăzdînd nemaiştiute mări şi clime,
Curajul au cercat să ni-l destrame !
Nădejdi nu ne dădea nimic şi nime.
Dam veşnic numai deznădejdii vame,
Cînd ceruri nefireşti, clocind năpaste,
Ni se-arătau necontenit nefaste.

În lăzi şi putini, mucezita hrană
Era pentru lihnitul trup otravă
Şi nu ne întărea nădejdea vană
Vreo rază cu lumina ei suavă.
De nu era oştirea lusitană,
Au crezi tu că-n restriştea cea grozavă,
Ar fi putut păstra credinţa-n lege
Dînd ascultare regelui, o, rege ?

De disperare, foame ori mînie,
Răbdării grele de-i treceau limanul,
Nu s-ar fi-nvrednicit pirați să fie,
Cu ură ucigîndu-și căpitanul ?
Dar mult călita lor statornicie
Nu a strivit-o nicidecum amanul,
Că-n portughezi este cu neputință
Să frîngi nenduplecata lor credință !

Lăsînd apoi și portul primitor
Ne-am abătut spre larguri de la coastă
Căci Notus, cu îngheț, în aprig zbor
Vuia peste a valurilor creastă.
Fugeam și de curentu-nșelător
Care în golful [46] cel vestit adastă
Din care, pe corăbii mari, Sofala
Își poartă-n lume aurul și fala.

Scăpînd de-acest curent, văzum îndată
Că navele spre țărm sînt trase iar
Zmucite-n danț de marea-nvolburată ;
Și Sfîntul Nicolae [47] în zadar
Patron în aste clipe ni s-arată
Căci spaima își făcuse-n noi cuibar...
Stam resemnați, în față cu primejdea,
Cînd iarăși ne însufleți nădejdea.

Căci ajungînd de coastă mai aproape,
Un rîu văzum, scăldînd cîmpii și lunci ;
Catarge-nalte-i lunecau pe ape
Și marinarii, istoviți de munci,
Simțiră bucurii lucind sub pleoape
Știindu-ne alături, iar, atunci,
De alți navigatori pe valu-n spume.
Spre Indii să le cerem să ne-ndrume.

Erau tot negri, dar păreau că sînt
Cu neamuri mai de soi în legătură ;
Se deslușea cîte-un arab cuvînt
Amestecat în limba lor obscură ;
Purtau pe cap, drept acoperămînt,
Un șal cu alb bumbac în țesătură ;
Și-n pînză-albastră, ca a mării undă,
Obicinuiau rușinea să-și ascundă.

Ne spuseră-n araba lor pocită,
Vorbită bine de Fernand Martins,
Că nave mari au cale bătucită
Demult și pe al mării lor întins,
Spre sud plutind pe marea răscolită
Și iar spre-al răsăritului cuprins :
Bărbați ca noi, războinicii flotilei
Și albi la chip ca albul chip al zilei.

Numirăm rîul, rîul Semne-Bune [48],
Căci aste vești ne-au mîngîiat auzul ;
Și-avînd cu noi columne, să-ncunune
Astfel de locuri, străjuind taluzul,
Nălțarăm una, la hotar de dune,
În piatră-ntruchipînd pe călăuzul [49],
Pe-arhanghelul ce și-a vădit puterea,
Lui Tobia cînd i-a redat vederea.

Ne-am pus pe curățat apoi, căci nu-ndur
Să văd murdare ale flotei vase
Cu scîrbe colcăite în străfunduri :
Moluște, alge, stridii, scoici vîscoase.
Iar gazdele de dincolo de prunduri
Ne aduceau merindele gustoase ;
Și fruntea lor senină de ajuns,
Ne dovedea că n-au vreun gînd ascuns.

Dar bucuria nu ne-a fost deplină !
Speranța vru a nu ne mai cunoaște.
Ramnusis [50] nu întîrzie să vină
Cu noi nenorociri să ne împroaște.
Căci cumpănita pronie divină
Din veac supuși acestei legi ne naște :
Cu greu durerii lungi să-i dăm de capăt,
Iar binele să aibă iute scapăt.

O molimă grețoasă [51], hîdă, crudă,
Cum nu văzusem alta mai-nainte,
Făcîndu-le nădejdilor în ciudă
Pe mulți din noi îi azvîrli-n morminte.
M-ar crede cineva, să mă audă ?
Creștea, din gingii, carne peste dinte...
Umflată gingia, peste măsură,
Le putrezea bolnavilor în gură.

Și-o grea duhoare se-mpînzea, scîrnavă,
Făcînd tot aerul din jur să pută ;
Și n-aveam nici un doctor de ispravă,
Necum chirurgi cu mînă pricepută ;
Noi, cum puteam, tăiam fără zăbavă
Putreziciunea-n gingie crescută ;
Cădea ca moartă carnea sub custură
Și mort curînd și cel cu plaga-n gură.

Mîhniți, lăsatu-ne-am aice deci,
Tovarășii neprețuiți de luptă
Care, pe răscolitele poteci,
Au înfruntat urgia ne-ntreruptă.
Ușor își află omul loc de veci !
Un val, un pumn de lut din el se-nfruptă !
Și-un val străin ori un străin pămînt
I-i oricărui erou pe veci veșmînt !

Și, portul părăsind, duceam cu noi,
Mai multă și nădejde și tristețe ;
În josul coastei, navele-n convoi
Le-am îndrumat pe valuri săltărețe,
Dar Mozambicul ceartă și război
Și viclenii ne-a dat, iar nu binețe ;
Iar Mombaçá cum ne-a primit — se știe :
Cu și mai multă încă viclenie.

O, pînă-aici eu n-am aflat vreun port
Ca viului să-i deie sănătate
Și viață celui ce-i aproape mort
Prin mult nețărmurită bunătate !
Repaos au vitejii de pe bord,
Ni-s liniștite gîndurile toate
Și, rege, spre a-ți răsplăti cinstirea,
Aici mi se încheie povestirea.

Te chem, mărite rege, de aceea,
Să judeci : au ajuns așa departe
Ulise iscusitul ori Enea ?
Văzut-au ei măcar a opta parte,
Măcar că-i proslăvește epopeea,
Din cîte eu, răzbind talazuri sparte,
Văzut-am pe nețărmurita mare
Doar prin strădanii și îndemînare ?

Tu, ce-ai băut licoare din Aonia [52]
Și laudă-se că ți-au dat lumină
Atena, Ios, Rodos, Colofonia
Și Smirna, Argos, mîndra Salamină [53] ;
Și tu, al artei astru [54]-n Ausonia [55],
A cărui voce pură și divină
Adoarme Mincio [56], natala-ți glie
Și Tibrul îl îmbată de mîndrie, —

Slăviți în cînturi zei și semizei,
Închipuiți și magi, și Polifemi,
Sirene ce-i adorm cîntînd pe ei ;
Frumoase Circe, meștere-n blestem,
Mînați-i spre Ciconi [57] în anii grei ;
La vîsle sau la pînze să-i vedem,
Să uite totul cînd mînca-vor lotuși [58],
Treziți, pilotul să și-l piardă [59] totuși !...

Și vînturi ce-n burdufe-și fierb suflarea [60]
Scorniți ! Apoi Calipso-ndrăgostite
Și harpii scîrboșindu-le mîncarea !
Ori în adînc, la umbrele cernite
Și goale arătați-le cărarea !
Frumoase-s toate, bine născocite,
Dar adevărul meu, măreț și pur,
Întrece născocitele scripturi !"

Cuvintele i le sorbeau din gură
Lui Gama, toți, cînd încheia povestea
Isprăvilor mărețe de bravură
Cărora li s-a dus în lume vestea ;
Iar regele Melindei, cu căldură,
Îi lăuda în clipele acestea
Pe regii lusitani — cinstind vîrtutea
Norodului ce-a săvîrșit atîtea.

Repovestite sînt de plebea toată
Aceste fapte mari și minunate ;
Vrăjiți, spre lusitani cu toții cată ;
Dar Deliu [61], junele, din slăvi curate
Îndrumă carul prăbușit odată
De al Lampetiei nevolnic frate
Să-adoarmă-n brațele lui Thetis, dulce...
Iar regele se duce să se culce...

Ce dulci sînt laudele dreptei glorii
A neamului, de altă gură spuse !
S-au străduit mereu cutezătorii
Să-ntreacă fala vremilor apuse !
Dar pildele din vechile istorii
Îndemnuri sînt, acestui ceas aduse,
Iar pe viteazul care slavă caută
Îmbărbătează-l mult străina laudă.

Pe Machedon nu-l încînta Achile
Cît lauda-i, topită-n epopee
În ritmul trepidantelor dactile...
Cinstire Temistocle [62]-a fost să-i deie
Lui Miltiade [63], lung șirag de zile,
Doar pentru prețul multelor trofee,
Spunînd că îl desfată versul care
Slăvește faptele-i cutezătoare.

Mult mai prejos isprăvi slăvește cîntul,
Socoate Gama, decît ale sale
Care uimiră cerul și pămîntul...
Dar, mantuana liră [64] s-o răscoale,
Să-l cînte pe Enea neînfrîntul
Și Romei să-i înalțe osanale,
Au cîte daruri și favoruri strîns-a
Eroul [65] cel îndrăgostit de dînsa ?...

Născut-a Scipii lusitana glie
Și Machedoni, Auguști și Cezari încă,
Dar nu le-a strîns în suflet poezie,
Zidindu-i numai din granit și stîncă !
Luptînd, Octaviu [66] nu-nceta să scrie
Vărsînd în stihuri dulci știință-adîncă.
Pe Fulvia, Antoniu, luînd lira,
Adesea o uita pentru Glafira.

Nu-şi uita Cezar, pe meleaguri france,
Pentru război, ştiinţa fără seamăn [67],
Deplin stăpîn pe pană şi pe lance,
Cu Cicero e-n elocvenţă geamăn.
Pe Scipio [68], pierzar de ţări duşmance,
În comedii cu cine să-l aseamăn ?
Iar Alexandru [69] — pe Homer — întîi
Iubindu-l, nu-l ţinea la căpătîi ?

Latinii, grecii, pînă şi barbarii
N-avură vreun viteaz în străvechime
În rînd să nu fie cu cărturarii !
Doar lusitanii n-au avut pe nime !
Ruşine mi-i — fi'ndcă la noi mai-marii
N-au preţuit frumosul strîns în rime !
Iar cel ce însuşi nu cunoaşte arta,
Nu-i poate către slăvi deschide poarta.

Mai-marii poartă vina, nu natura,
Că ne lipsesc Homerii şi Vergilii...
Cît ei încătuşa-vor lirei gura,
Uitaţi vor fi Eneii şi Ahilii !
Mai tristă-i însă fărădemăsura
În care lusitanele familii
Prea aspre, crîncene-s — încît departe-i
De ele harul minunat al artei.

Deci muzelor le-aducă mulţumire
Viteazul Gama, căci — iubindu-i ţara —
Prin liră datu-i-au înveşnicire !
Dar altfel, Caliope-legendara,
La stirpea lui nu află preţuire...
Nici nimfele din Tage toamna, vara,
Nu şi-ar lăsa netorsul fir de aur
Să-i pună lui, cîntînd, pe frunte, laur.

Doar dragostea de ţară, preacurată,
Cum şi dorinţa lor fără prihană,
Trezi-n Tagide flacăra chemată
Să laude vîrtutea lusitană.
N-adoarmă, deci, dorinţa-mpătimată
Şi-a-nfăptuirilor măreţe goană !
Căci — dacă slava lirei n-o aşteaptă —
Şi altfel proslăvită-i marea faptă !

CÎNTUL VI

Nu mai ştia-n ce fel păgînul rege
Să-i bucure pe solii Europii,
Din suflet vrînd cu domnul lor să lege
Prietenie pînă-n pragul gropii ;
Şi rău părea-i acuma, se-nţelege,
Că-i greu de acel ţărm să te apropii,
Şi nu-i vecin cu ţara lîngă care
Deschis-a Hercule cărări spre mare.

Sprinţare danţuri, desfătări alese,
Cum datina melindiană cere,
Ciopor de bărci la pescuit purcese,
Le-mbucurau vremelnica şedere...
(Şi Cleopatra cu serbări şi mese
L-a îmbătat pe-Antoniu de plăcere).
...Şi stară lusitanii să se-nfrupte
Cu rare păsări, cărnuri, peşti şi frupte...

Dar căpitanul veghea nu-şi alungă :
Văzînd că prea mult cheful se întinde,
La ţel rîvnind mai iute să ajungă,
Ceru şi călăuză şi merinde,
Căci pînă-n Indii calea-i încă lungă
Din ţărmurile darnicei Melinde,
Al cărei domn îi cere pe vecie
O mult statornică prietenie

Şi-n portul lui mereu să vină, iară,
Cu mîndră flota lor în ospeţie,
Să le închine lor bogata-i ţară
Fiindu-i lui dorinţa cea mai vie...
Şi vreme cît a trupului povară
De spirit stăpînită va să-i fie,
Va sta chezaş cu viaţa şi cu cetnici
Pentru asemeni domn şi oameni vrednici.

La fel îi glăsuieşte căpitanul
Şi, pînzele-ntinzînd, cîrmeşte prora,
Pe-argintul cel sărat, către limanul
În care doamnă este Aurora.
Şi-avea un călăuz — nu ca vicleanul
Ce rău le căşunase tuturóra,
Ci-un om cinstit şi mult umblat prin lume,
Pe calea cea mai dreaptă să-i îndrume.

Pluteaŭ de pe acum, mereu-nainte
Spre umedele Indiilor mări ;
Zăreau culcuşul soarelui fierbinte
Şi-aproape ţelul marei lor visări ;
Dar iată, Tioneu nu se dezminte :
Văzînd norocul ce-i aşteaptă-n zări
Şi că nimic vîrtutea nu le-o surpă,
Blestemă, sîngeră, înjură, turbă...

Văzînd că-n Lisabona vrea Olimpul
O nouă mîndră Romă să răsară,
Iar el nu poate să-i mai smulgă nimbul
Că-i stă-mpotrivă însăşi slava clară, —
Amarului să-i afle leac cu timpul,
Spre umeda împărăţie zboară,
Puternicului zeu să-i bată-n poartă
Căruia marea i-a căzut în soartă.

În cea mai adîncată văgăună
A peşterilor ce-s sălaşul mării,
De unde valul muge a furtună
Răspuns dînd vîntului şi-nviforării,
Neptun sălăşluieşte, dimpreună
Cu nereidele şi zeii ţării,
Cei umezi zei, care sub bolţi de valuri
Duratu-şi-au cetăţi cu mari portaluri.

Pe cîmpuri largi de-argintărie fină,
În fundul care n-avu ochi iscoadă,
Înalte, mîndre turnuri se îmbină,
Zidite din strălimpede plămadă ;
Nici nu-ntrezare ochiul, la lumină,
Cînd la un pas e de vreo colonadă,
De e cristal sau diamant pe-aproape;
Atît de pur e jocul ei de ape !

Mari perle, din cochilii dezghiocate,
Stau porţilor de aur scump adaos,
Că Bachus chiar mînia-şi nesocoate,
Sculpturile-admirînd în mut repaos.
Întîi zări,-n culori nenumărate,
Mult încîlcit la chip, străvechiul haos
Cu cele patru elemente care
Îşi împlineau menirea creatoare.

Cel mai presus e Focul fără moarte,
Sublimul Foc prin însuşi el hrănit.
De-aici suflarea vieţii lumii-mparte
De cînd de Prometeu a fost răpit ;
Pluteşte Aerul uşor deoparte,
Ce se strecoară lin şi nezărit,
Fierbinte, rece lumii dînd ocol,
Şi nelăsînd în lume nici un gol.

Urma Pămîntul, legănînd în poale
Păduri şi munţi, şi cîmpuri cu verdeaţă,
Născutelor la sînu-i animale
Şi hrană dăruindu-le şi viaţă ;
Strălimpezile Apelor cristale
Sculptate fin se arătau la faţă,
Dînd vieţii sucul binefăcător,
Purtînd popor de peşti în unda lor.

Se mai zăreau acele lupte crunte
Ce zeii le avură cu titanii...
Sub Etna — zvîrlitor de lavă munte,
Tifeu [1] mai îndura şi-acum strădanii.
Neptun apoi izbea pămîntu-n frunte
Să le-ndulcească oamenilor anii
Cu sprintene încopitate serve [2]...
Urma măslinul paşnicei Minerve.

Puţin din drum l-a-ntîrziat ispita
Frumosului pe crudul Tioneu...
De mult înştiinţat că el venit-a,
La poartă-l aştepta al apei zeu ;
Şi nimfele-i alcătuiau suita,
Mirate, întrebîndu-se mereu,
Ce caută-n regatul cristalin
Acel ce este rege peste vin ?

Grăi Lieu : — „Neptun, cu drept temei
Îţi bate însuşi Bachus azi la poartă ;
Puternicilor chiar, puterea ei
Arată-şi-o ades nedreapta soartă !
La sfat tu cheamă-i deci pe-ai mării zei
S-audă de urgia ce nu iartă,
Căci cere-se cu toţii a cunoaşte
Cumplitul rău care pe toţi ne paşte !“

Ciudată socotind această veste,
Neptun se hotărî,-n palatul său,
Să cheme zeii umedelor creste...
Triton [3] — hidos și deșirat flăcău,
Ce, mîndru, se fălea că fiu le este
Salaciei și lui, din hău în hău —
Pe mări a fost trimis de-ndată, lainic,
Fiind al tatălui trompet și crainic.

În loc de păr și lațele din barbă,
Umflată de sărată udătură,
Creștea a algelor vîscoasă iarbă
Ce pieptene prin ele nu văzură...
La cap de păr, necontenind să soarbă,
Stau negre scoici, din păr zămislitură ;
Drept coif îi străşineşte fruntea-ngustă
O carapace lată de langustă.

I-i trupul gol, alunecos la-nnot,
Cu mii și mii de mici viețuitoare
Acoperit pe piept și peste tot :
Cu crabi și stridii, care-n fund de mare
Sub al lui Febe [4] disc să crească pot ;
Peste rușine, peste mădulare
E-un smîrc de scoici și raci chitind să muște
Și mușchi, și solzi, și feluri de moluște.

Ducînd la gură răsucitul ghioc,
Vibră prelung prin valuri viul sunet ;
Ecoul colindă din loc în loc,
Purtîndu-i chemătorul glas de tunet ;
Și la sobor, nepregetînd deloc,
Grăbiră zeii din regatul umed
Spre zeul apei și-al Dardaniei ctitor [5]
Ce grecii s-o distrugă izbutit-or...

Venea bătrînul Ocean [6] în față
Urmat de fiice mîndre și de fii ;
Nereu, care cu Doris, scumpa-i soață,
Umplu de nimfe mările-azurii ;
Proteu, lăsîndu-și turma-n unda creață
Să pască pe săratele cîmpii ;
Dar el, profet fiind, știa prea bine
Lieu tătucul cu ce păsuri vine.

Venind, a Cerului și-a Vestei fiică [7],
Soția lui Neptun, fermecătoarea,
Majestuoasă capul și-l ridică
Încît vrăjită-ncremenește marea !
Sub via, străvezia ei tunică,
Trezesc rotunde forme încîntarea ;
Și-ar fi păcat, atîta frumusețe
S-o tăinuiască horbotele crețe !

Frumoasa ca o floare Amfitrită [8]
Venea și ea, alături cu delfinul
De care ea fusese sfătuită
A se iubire cu Neptun divinul.
Cu ochi atotstăpîni e dăruită
Mai vii ca raza soarelui, sublimul...
Și ea, ca Tethis, zeului stăpînă,
Soții fiindu-i, calcă mînă-n mînă.

Venea, acum zeiță printre zei,
Scăpata de-a lui Atamas [9] mînie.
Zburdalnic o-nsoțea copilul ei,
Și lui ursit fiindu-i zeu să fie ;
Jucîndu-se pe udele alei
Cu cîte-o drăgălașă cochilie,
Din cînd în cînd obicinuia să steie
Să-l ia în brațe mîndra Panopee [10].

Şi omul [11] ce prin ierburi fermecate
A fost schimbat odinioară-n peşte,
Venea schimbat acum în zeitate ;
Iubit de Scila, el încă-o iubeşte
Şi plînge hîda monstruozitate
Ce-a săvîrşit-o Circe, mişeleşte.
Adesea, vai, ne-mpărtăşita dragoste,
Prin răzbunare, e cumplită pacoste !

În sala nobilă, cu mari arcade,
La sfat stau zeii sub al mării val ;
Stau zee — pe bogatele estrade
Stau zei — pe scaunele de cristal ;
Neptun i-ntîmpînă cum lor se cade ;
Stă Bachus pe un tron cu-al său egal ;
Şi se-mpînzesc aromitoare fumuri
Ce-ntrec ale Arabiei parfumuri.

Ci, potolită lărmuiala multă
A zeilor şi-a rînduirii lor,
Lieu arată pricina ocultă
A păsurilor care-l rod şi dor ;
Privind spre cei ce ostenesc şi-ascultă,
Cu chip posac, astfel grăi-n sobor,
În ura lui chiar cu străine arme
Nădăjduind pe lusitani să-i sfarme :

— „Tu, domn, care sub braţul falnic pleci
Din pol în pol înfurtunata mare
Şi nu laşi muritorilor poteci
Peste hotărnicitele hotare !
Şi tu, bătrîn Ocean, din veci în veci
A lumii-ntregi de apă cingătoare,
Hotărnicind prin mari şi drepte pravili
Pămîntului şi însăşi vieţii stavili !

Şi voi, răzbunătorii zei ai mării,
Ce nu-ndurarăţi nici o pîngărire,
Regatu-ntins din dungă-n dunga zării
Păzindu-l de umana cucerire !
V-adoarme moleşeala delăsării ?
Au cine-a izbutit a vă-mblînzire,
Încît opreliştile voastre crunte
Cutează oameni slabi să le înfrunte ?

Văzutu-i-aţi cu cîtă îndrăzneală
Cercară să supună slava-naltă !
Acum, urmînd a minţii lor sminteală,
Purtaţi de pînze, marea o asaltă
Şi zi de zi-şi cîştigă nouă fală !
Mi-e teamă, zeilor — şi nu de altă —
Decît că oameni fi-vom noi, cu timpul,
Iar dînşii zei, împărăţind Olimpul !

Căci iată, pricăjita seminţie
Ce poartă al vasalului meu nume,
Umflată de mîndrie şi trufie,
Pe voi, pe mine vrea să ne sugrume ;
Despică crunta mărilor urgie
Cît n-a-ndrăznit cîndva romana lume,
Prădîndu-vă împărăţia-albastră,
Porunca încălcînd şi legea voastră !

Cînd minienii, pentru-ntîia oară,
S-au avîntat să vă brăzdeze valul,
Turbase Aquilonul bunăoară
Şi se dezlănţuise Borealul !
Şi vînturile de se răzbunară,
Răbdării lor cînd se trecuse malul,
O, voi, de care-i mai aproape marea,
De ce întîrziaţi cu răzbunarea ?

Să nu vă-nchipuiţi, o, zei, că eu
De-al vostru drag am coborît din cer ;
Jignirea voastră dacă nu o vreu,
În inimă şi eu am un jungher :
Onorurile cucerite greu
Cînd am învins hindusul emisfer
Ca jugul meu pe umeri să-l îndure,
Vor lusitanii azi să mi le fure !

Căci domnul zeu şi Soarta,-n miez de timp,
Ocîrmuind făptura cum li-e placul,
Pe fruntea lor azi vor să pună nimb
De faimă care să uimească veacul !
Dau proastă pildă zeii din Olimp
Cînd slobod drumul lor spre faimă facu-l !
Puterea cea mai mică azi o are
Acel ce-i vrednic de putere mare !

Astfel fugit-am din Olimpul sfînt
Să caut leac cumplitelor nevoi ;
Să văd de preţul meu, ce-n cer s-a frînt,
Nu pot să-l regăsesc aici, la voi !"
...Oprit a fost al zeului cuvînt
Aici, de-amarul lacrimei şuvoi,
Ţîşnită de sub streaşina pleoapei
Ş-aprindă foc cumplit în zeii apei.

Mînia-n piept de zei clocotitoare
De loc să se reverse nu-ntîrzie ;
Străini de judecată şi-ndurare,
Poruncă dau, sălbatica urgie
A vînturilor înspăimîntătoare
Eol s-o năpustească-n vijelie,
Încît, în danţul crîncen al vîltorii
Să piară-n mare toţi navigatorii.

Ar fi avut părerea sa aparte
Asupra hotărîrii doar Proteu,
Căci căile nestrămutatei Soarte
Adînc le cunoştea profetul-zeu !
Dar cum toţi zeii strigă după moarte,
Urzind-o-n sufletul de ură greu,
Îi strigă Tethis : — „Ştie el prea bine,
Neptun, ce-i de făcut şi fără tine !"

În vremea asta, mîndrul Hipotade [12],
Din temniţele bine ferecate,
Furia vînturilor o sloboade
Şi peste mersul flotei o abate...
Peste senina slavă beznă cade...
Din ce în ce mai crunte, mai turbate,
Cu huiet, vînturile furioase
Smulg arbori, surpă munţi, dărîmă case.

Şi-n vreme ce, sub apele afunde,
Se săvîrşea al zeilor divan,
Sub blînde adieri, pe line unde.
Gonea viteaza flotă pe ocean.
Era la ceasul cînd se mai ascunde
Departe încă-al zorilor mărgean,
Cînd straja-ntîi, la ochi cu somnul zeghe,
Trezea a doua strajă pentru veghe.

Frecîndu-şi ochii, încă beţi de vise,
Străjerii-şi bîjbîie în vergi propteală ;
Veşmintele subţiri arată-li-se
Sub îngheţata vîntului rafală ;
Li-s fără voie pleoapele deschise
Şi se întind, învinşi de piroteală ;
Şi, somnul să-l alunge-n miez de noapte,
Se amăgesc cu snoave şi cu şoapte :

— „Păi, zise unul, mie mi se pare
Că-n noaptea asta lungă și sihastră,
Urîtul ar putea să ni-l omoare
Doar o poveste veselă, măiastră !"
Din colțu-i Leonardo-ndată sare
Furat de-un vis de inimă albastră :
— „Au nu ne-ar fi plăcută tuturor
O dulce povestire de amor ?"

Velloso zise : — „Cînd cumplit ne roade
A mărilor sălbatică stihie,
Nu cred să povestim că ni se cade
Despre amoruri și dulcegărie ;
Se cer isprăvi cu eroism și spade,
Îndemn la luptă dîrză să ne fie,
Căci viața noastră, după-a mea credință,
Va fi-nclestare doar și suferință".

— „Ci, zi-ne-o asemenea poveste,
Velloso !" — „Bine, dar luați aminte,
Nici născocită și nici nouă este,
Dar e de preț îndemnul ei fierbinte
La mari isprăvi în clipele aceste.
Cei doisprezece vă vor sta-nainte
Care, trecîndu-și țării frontiera,
Uimit-au prin vîrtute Englitera.

Înstăpînea pe-atunci a țării frînă
Joan, al lui dom Pedro fiu viteaz ;
Și, după ce răzbi cu spada-n mînă
Al megieșilor hapsîn talaz,
Departe,-n Englitera cea bătrînă,
Cu veșnică zăpadă pe obraz,
Erinis [13] slobod frîu dădu zîzaniei
Ce-avea s-aducă slavă Lusitaniei :

Discordia,-ntre doamnele de viță
Și-ntre curtenii mîndrei Englitere,
Turbată iarăși, încîlcise-n iță
Deosebiri de gusturi și părere ;
Cum o neobrăzată vorbuliță
Azvîrl toți curtezanii cu plăcere,
Țipau și-acum că pot a dovedire
Că doamnele nu-s uși de mînăstire.

Iar de se află spade ispitite
Cu străşnicie să le țină partea,
Să sară-n luptă — și-o să le mărite
Cu rușinoase-nfrîngeri ori cu moartea.
Dar doamnele, de braț vînjos lipsite,
Căci prea plăpînde le plăzmise soartea,
Ca să le spele de rușinea crudă,
Chemară doar prieteni ori vreo rudă.

Dar cum erau puternici bîrfăreții
Care-ndrugară vrute și nevrute,
Nici rudele-ndrăzniră, nici iubeții,
Să apere bîrfita lor vîrtute ;
Și-atunci, cu lacrimi pe-alabastrul feții,
De-ar fi-ndurat și zeii să le-ajute,
Cu toate hotărîră să se ducă
La Lancaster [14], la cunoscutul ducă.

S-a întîmplat Castilia s-o-nfrunte
Cu lusitanii-alături Lancaster ;
Știa curajul lor în lupte crunte,
Vedea cum suie steaua lor pe cer,
Iar fiica lui era o stea de frunte
Pe bolțile pămîntului iber
De cînd ajuns-a, doar prin gingășie,
Frumoasa regelui Joan soție.

Să le ajute însuşi neputînd,
Ca-n ţară zaveră să nu desferice, —
Le zise : — „Am văzut, pe vremea cînd
Mă războiam pe gliile iberice,
Că-atîta bărbăţie şi avînt
Ajuns-au lusitanii-n piept să ferice,
Încît doar ei pot spada să şi-o scapere
Ca, răzbunînd-o, cinstea să vi-o apere.

Şi, doamnelor, dorinţei voastre sluga,
Le voi trimite pînă şi scrisori ;
Voi ticlui-n alese vorbe ruga,
Spunînd şi bîrfa şi pe bîrfitori ;
Şi, ca să dea la glasul vostru fuga,
Scrieţi-le şi voi, cu foc şi dor,
Căci, plînsul vostru ostoit să-l vadă,
Alături vă vor sta cu lănci şi spadă".

Astfel grăind, să-nfrunte fierul morţii,
Le-nşiră doisprezece bravi pe nume ;
Şi fiecare-a tras îndată sorţii
Acelui ce-i era sortit anume ;
Deci, hotărîndu-şi în sfîrşit consorţii,
Răvaşe au pornit spre ei să-ndrume
Ca întru apărarea lor să-i lege...
Apoi i-au scris şi falnicului rege.

Ajunse mare vîlvă să stîrnească
Sosit olacu-n plaiuri portugale ;
Vrea regele întîiul să pornească
Dar e-mpotriva datinei regale ;
Curtenii, stup de forţă bărbătească,
Sînt gata toţi să-mbrace fier de zale ;
Dar au avut norocul ca să plece
Doar cei aleşi de duce, doisprezece.

Ci în cetatea credincioasă [15], unde
Al Portugaliei nume s-a născut,
Monarhul slobozi un vas pe unde...
Cei doisprezece-aleşi dintru-nceput
Luară arme, chivăre rotunde,
Valtrapuri, cai şi zale, lănci şi scut,
Veşmînt pestriţ, blazon multicolor,
Podoabe şi răvaşe de amor.

Curînd porunca regelui avur-o
În larg să iasă cei din dîrza ceată
Din apele vestitului Douro...
Cu inima la fel de ne-nfricată
Din ei oricare vitregia-ndur-o
Şi-i gata pîn'la moarte să se bată...
Dar unul, zis Magriço după nume,
Prietenii şi-i agrăi, anume :

— „Hei, dragi tovarăşi, inima mă trage,
Să văd şi alte ape cristaline
Nu doar Douro şi iubitul Tage
Vreau datini noi, noroade, legi străine ;
Vreau, cît picioarele nu mi-s oloage,
Minunea firii s-o cunosc mai bine ;
Voi merge deci pe jos dar, cînd s-o cere,
Voi fi cu voi pe plaiuri englitere.

Iar de pricina-n veci necunoscută,
Limanul cel din urmă al fiinţei,
Spre mine coasa morţii va s-asmută,
În locul meu veţi sta străjeri credinţei.
Dar rîuri, munţi, năpaste, vremea slută,
Nu cred că m-or opri ca, biruinţei
Prinos s-aduc, luptînd cu voi alături,
Pe bîrfitori cu spada să-i înlătur".

Văzu Magriço, despărţit de ei,
Ajuns curînd de ţara lui departe,
Castilia, Leonul — vechi temei
De slavă pentru lusitanul Marte ;
Navara ce, prin'nalţii Pirinei,
De plaiul galic Spania desparte ;
Îi încîntă privirea Franţa tandră,
Se războì-n îndepărtata Flandră.

Ci multă vreme-n Flandra el petrece
Silit ori poate cine ştie cum ;
Catarga [16] însă, cu cei unsprezece,
Plutea pe Marea Nordului acum ;
Şi-ajunşi pe-a Engliterei coastă rece,
Porniră-ndată pe al Londrei drum ;
Iar ducele-i primi cu mult alai
Şi doamnele-mbrăcate-n mîndru strai.

Englezul rege hotărî îndată
Arena şi-ale luptei începuturi ;
Potrivnicii-şi trag zaua ferecată,
Pulpare strîng, înhaţă-n mînă scuturi,
Iar doamnele spre portugheza ceată
Îndrumă cele mai fierbinţi săruturi.
Purtînd în cinstea lor mătăsării
Şi giuvaeruri, şi aurării.

Dar tristă şi purtînd veşmînt cernit
E doamna dată lui Magriço-n seamă ;
Lipseşte cavalerul ei ursit
Şi altu-n loc nici n-are, nici nu cheamă ;
Ceilalţi s-o-mbărbăteze s-au silit
Spunîndu-i toţi să fie fără teamă,
Căci trei chiar de-ar lipsi din ceata lor,
Ei totuşi ar ieşi izbînditori.

Într-un imens şi mîndru amfiteatru
Se-aşază regele şi cu suita :
Trei contra trei şi patru contra patru
Să lupte li-e vitejilor ursita ;
Din veac în veac, din Tage pînă-n Bactru [17],
Curaj şi forţe, cu nemiluita,
Nicicînd, nicicînd nu s-au mai strîns sub cer
Ca în aceşti voinici leiţi în fier !

Rod roibii, spumegînd de nerăbdare,
Metalul dauritelor zăbale
Şi scapără-n armură mîndrul soare
Văpăi de diamante şi cristale ;
Mulţimea tocmai oblicea, se pare,
Că-s mai puţine lusitane zale,
Cînd se iscă un freamăt şi un tropot,
Stîrnind rumoare, lărmuială, şopot.

Un cavaler se arătă curînd
A fi pricina neştiutei larme ;
Pe rege şi pe doamne salutînd,
Leit în zale, gata za să sfarme,
Magriço se-avîntă îndată-n rînd
Alăturea de soţii lui de arme
Şi, după-mbrăţişarea-ndătinată,
De luptă se găti viteaza ceată.

Iar trista doamnă,-n galbenul metal
La unii mai de preţ ca o virtute,
Metal crescut pe-al Helei animal [18],
Veşmîntul cel cernit şi-l schimbă iute.
Dă goarna luptei lung-prelung semnal ;
Se-apleacă vîrful lăncilor temute ;
Se-mplîntă-n coaste ascuţitul pinten,
Cu frîul slobod, zboară roibii sprinteni.

Foc scapără a roibilor copită
Cutremurînd pămîntul și înaltul ;
Înspăimîntate inime palpită
Potrivnicii cînd își pornesc asaltul ;
Zbor unii de pe cai într-o clipită,
Cu cal cu tot țărîna mușcă altul ;
Panașu-i cade unuia pe crupă
Și roșa lance roșii răni destupă...

Către tărîmul veșnicei tăceri
Pe mulți, sucit în piept, i-ndrumă fierul ;
Coló vezi calul fără cavaler
Și fără cal dincolo cavalerul ;
Trufia moare-n mîndrii engliteri
Cînd doi din ei, fugind, invocă cerul ;
Iar cei ce lasă lancea pentru spadă,
Frîngînd-o de-altă spadă, cad grămadă.

Să-nșir aceste crude estocade [19]
Și lovituri cumplite, n-are rost ;
Așa fac numai basmele neroade
În van lungite cît o zi de post ;
Să spun atîta doară se mai cade :
Vîrtutea lusitană că a fost
Cu laurii izbînzii-ncununată,
Și-a doamnelor onoare răzbunată.

Iar ducele, poftindu-i în palatul
Ducal, i-a-ntîmpinat cu voioșie ;
I-au răsfățat și vinul, și vînatul,
Și dulcea doamnelor tovărășie ;
Căci fiecare doamnă, preferatul
Voia sătul și mulțumit să-i fie
Și, zi de zi, și ceas de ceas, banchete
Pîn's-o întoarce-n țară să-l desfete.

Mult timp se veseli Magriço foarte
Dar, după noi izbînzi tînjind nespus,
Foloase mari, hălăduind departe,
Contesei cei de Flandra i-a adus ;
Neageamiu în trebile lui Marte,
Pe-al luptei cîmp unui franțuz i-a spus
Izbînda ce-au avut sub slava-naltă
Torquatus [20] și Corvinus [21] laolaltă.

Un altul spre Germania purcese
Și-un neamț cu vicleșug vrînd să-l ucidă,
El i-arătă prin lovituri alese
Cum poate drum spre moarte să-și deschidă".
...Tăcînd Velloso, șoapte tot mai dese
Cereau să nu le facă în pofidă,
Ci să-i re-nnoade povestirii lanțul
Cu ce-au pățit franțuzul și cu neamțul...

Dar vrajei dulci îi sfîrtecară voalul
A șefului de echipaj poruncă ;
Țiuitor dă fluierul semnalul ;
La scote [22] marinarii se aruncă ;
— „Alarmă ! Trinca [23] jos ! Dă buzna valul !
Alarmă ! strigă șeful... Toți la muncă !
Alarmă, strigă... Vîntul iscă muget
Din acel negru nor umflat și buget !"

Dar, trinca de abia înfășurată,
Zbucni furtuna înspăimîntătoare,
Iar șeful strașnic porunci de-ndată
Să fie scoborîtă vela mare ;
Dar zvîrcolirea vîntului, turbată
Nu mai așteaptă vela să pogoare
Ci, sfîrtecînd-o,-n dar o dete spumii
Urlînd ca-n ceasul de sfîrșit al lumii.

Înspăimîntaţi cumplit matrozii ţipă ;
Spre cer al deznădejdii urlet scapă,
Căci, frîntă a catargului arípă,
Culcat pe-o parte vasu-n val se-ngroapă ;
Dar strigă şeful în grozava clipă :
— „Zvîrliţi de-ndată, totul, toţi, în apă !“
La pompă alţii fug cu anevoie
Strigînd : — „Mai iute, altfel vai de noi e !“

Soldaţii bravi gonesc spre pompă dar,
Abia ajunşi, de-a dura cad pe punte,
Căci nava-i zguduită-n danţ barbar
Prinsă-n vîrtej de valuri cît un munte.
Trei mateloţi ţin cîrma în zadar :
Le-o smulg din mînă vînturile crunte
Şi-n darn vădindu-se puteri şi ţipete,
O prind cu frînghii lungi în roţi de scripete.

Nici de-ar fi vrut ca,-n crîncenă-ncleştare,
Să surpe turnul Babel cel înalt,
N-ar fi pornit vîntoasele-n turbare
Un mai sălbatic şi mai crunt asalt !
Părea un fulg că-i nava-n larg de mare,
Zvîrlită dintr-un val în celălalt,
Că te-ntrebai : prin ce puteri răzbate
Să ţină piept stihiilor turbate ?

Şi a lui Paulo da Gama navă
Îşi are-n două despicat catargul ;
Chemînd într-ajutor înalta slavă
Matrozii spăimîntaţi văzduhul spargu-l !
Pe-ai lui Coelho, hula cea grozavă
De-a lungul navei poartă-i, şi de-a largul,
Măcar că el, cu prevedere, strîns-a
Mai înaintea tuturora pînza.

Acuma pare-se că-ntrece norii
Neptun, turbat, cu-nvîrtejirea spumii ;
Acum, sorbit de iureşul vîltorii,
Parcă scoboară valu-n rînza humii ;
Vîntoasele, izbind navigatorii,
Păreau că surpă temelia lumii ;
Urîtei, negrei nopţi dîndu-i ocolul
Ardea pojarul fulgerelor polul [24].

Şi alcionii [25], triste zburătoare,
Cu plîns durut în cîntec stau pe coastă ;
Îşi amintesc că valurile-amare
Odinioară le-au fost grea năpastă ;
Delfinii drăgăstoşi, în grabă mare,
Se-afundă-n ascunzişuri şi adastă,
Căci cruntul iureş al înfurtunării
Nu le dă tihnă nici în fundul mării.

Nicicînd al fulgerelor faur slut [26],
Spre-a le strivi Titanilor mîndria
Ori meşterindu-i lui Enea scut,
N-a fulgerat cu-atîta foc tăria !
Să strîngă-atîtea fulgere n-a vrut
Nici Tunătorul, potopind stihia,
Lăsînd doar pe cei doi [27] pe-a lumii vatră
Care schimbară-n oameni orice piatră !

Cîţi munţi se năpustiră să abată
Cu crîncen clocot valurile crunte !
Cîţi arbori cu coroana despicată
Şi-au năruit sub vînturi mîndra frunte !
Au rădăcinile-au visat vreodată
Să fie către cer întoarse, ciunte ?
Nisipul răscolit din fund de mare
Visatu-s-a pe vîrf de valuri, oare ?

Văzînd că-i gata să se piardă Gama
De multrîvnitul țel atît de-aproape,
Cînd ba spre cer își suie valul coama,
Ba spre infern își suge repezi ape —
Nesiguranța-ngemănînd cu teama
Și neștiind de moarte cum să scape,
Astfel îl roagă, plin de umilință
Pe cel ce poate ce-i cu neputință :

— „Tu, îngeresc, divin ocrotitor,
Tu, domn peste pămînt și cer, și mare ;
Tu, ce israelitului popor
Prin Eritreea i-ai tăiat cărare ;
Tu, al lui Pavel [28] Sfînt izbăvitor
Din Sirtele [29] cu valuri mugitoare ;
Tu, ce-ai salvat un om pe fața humii
Să populeze iar pustiul lumii [30] —

Dacă-am răzbit să trec în anii crunți
De altă Scila și Haribda, eu,
De Acroceraunienii munți [31],
De alte Sirte, stînci, pe drumul greu,
De ce mă urgisești, de ce mă-nfrunți,
La cap de drum, cu noi restriști, mereu,
Cînd nu-ți aduce truda noastră hulă,
Ci slavă doar și laudă destulă ?

O, fericiți sînt cei care căzură
În vîrful lănciilor africane,
Credința apărînd, cu sfîntă ură,
Pe vastele cîmpii mauritane !
Ilustră-i astăzi marea lor bravură
Căci ei, pierzîndu-și viața-n țări dușmane,
Și-au cîștigat o viață fără moarte
Și-s vrednici laurii pe frunți să-i poarte !“

Astfel grăi... Dar, dănțuind pe creste,
Mugi ca nemblînziții tauri vîntul ;
Spori puterea crîncenei tempeste
În nave sfărîmîndu-și crunt avîntul ;
Și trăsnete și fulgere funeste
Păreau că smulg din osie pămîntul !
Parcă zbucnise, cu-ncleștări demente,
Război năprasnic între elemente !

Dar drăgăstoasa dimineții stea [32]
Lui Febus surîzînd, destramă norul ;
Vestind a zilei revărsare, ea
Peste pămînt și mare-și poartă zborul ;
Zeița ce din cer o cîrmuia
Fugind de Orion [33], războitorul,
Zărind armada, fu cuprinsă-ndată
De milă și mînie-nfricoșată :

— „Aici e a lui Bachus mînă iară !
Își zise... Dar nicicînd nu va să-i fie
Izbînditoare ura lui murdară,
Căci i-oi ghici ascunsa mîrșăvie !“
Și iat-o-n zbor pe mare că pogoară,
Într-o clipită — poruncind să vie
La dînsa toate nimfele, în șir,
Purtînd în păr cununi de trandafir.

Văzîndu-le grăbind astfel, în cete,
Au cine n-ar jura că-ntr-adevăr
Cresc roșii flori pe aurul din plete
Țesut de-Amor din raze și visări ?
Vrînd vînturile astfel să le-mbete
Cu dragostea și aurul din păr,
Întîmpină rafalele rebele
Mai mîndre nimfele ca niște stele.

Oricare vînt, abia zărindu-și zîna,
Îndată frînt cumplitul lui tumult e...
Știind-o veșnic vieții lui stăpîna,
Supus și blînd e gata s-o asculte ;
Picioru-și simte-nlănțuit, și mîna
De părul de-aur și dorințe multe...
Își moaie Borealul vijelia
Cînd astfel îi grăiește Oritia [34] :

— „Crud Boreal, mai jură și mă-nfruntă
Că-n dragoste iubești statornicia !
Nu-i semn de-amor dezlănțuirea cruntă,
Ci-s semn de-amor blîndețea, duioșia !
Să știi că pierzi și dragoste, și nuntă
De nu-ți înfrîni de-ndată nebunia !
Da, buza-ți despre dragoste îngaimă,
Dar dragostea cu tine este spaimă !"

La fel fermecătoarea Galatee [35]
Pe Notus scarmănă-l în chip și fel ;
Știindu-l prins de-a dragostei scînteie
L-amenință că termină cu el !
Ce semne de supunere să-i deie
Nici nu mai știe bravul vînt rebel,
Ci-mbucurat pe zînă o ascultă
Și se-mblînzește fără vorbă multă.

Astfel îmbună-și nimfele, pe rînd,
Cu vorbe mustrătoare toți iubeții,
Făcîndu-i să îngenuncheze blînd,
Umili, în fața zînei frumuseții ;
Și s-au legat prin strașnic jurămînt
Că n-or mai urgisi pe mări drumeții,
Iar ea, că le va sta într-ajutor,
În veci de veci în treburi de amor.

...Mijiră zori pe creștet de corabie
Iscați de unde Gangele murmură,
Cînd marinarii cățărați pe gabie [36]
Pămînt întins în fața lor văzură ;
Din piept se smulse cruda spaimei sabie,
Nădejdea înflori peste măsură...
Strigă pilotul din Melinda : — „Iată,
Cetatea Calicut [37] ni se arată !

Pămîntul mult dorit acesta este !
Aceasta-i India, din zare-n zare !
De nu vreți alt pămînt, plutind pe creste,
Aici sfîrșește lunga căutare !"
Nu poate Gama,-n clipele aceste,
Să-și stăpînească bucuria mare :
Cu mîinile spre cer îngenunchind,
Lui Dumnezeu se roagă, mulțumind...

Și se cădea să-aducă mulțumire
Nu numai pentru că l-a fost adus
La țărmul căutat cu îndîrjire,
Țel pentru care s-a zbătut nespus,
Ci și fiindcă de groaznica pieire
Ce i-o sortise vîntul nesupus
L-a ocrotit într-una cerul clar,
Salvîndu-l de cumplitul ei coșmar.

Primejdii doar și spaimă-avînd să-nfrunte,
Și hămesita moarte, luptătorii,
Prin suferință își aruncă punte
Spre laurii nemuritoarei glorii !
Nu pun strămoșii laurii pe frunte
Prin vița veche — dacă-și cresc feciorii
În paturi moi de aur, căptușite
Cu blana zibelinei moscovite !

Nu cresc eroi bucatele alese,
Nici lungile, trîndave promenade !
Dedată desfătării prea adese,
Vîrtutea în viteze piepturi scade !
Cînd omu-i veșnic nesătul de mese
Și-i face banul necurmat ocheade,
Nicicînd nu schimbă sacul lui de aur
Și nici huzurul, pe-al virtuții laur !

Ci numai brațu-ndătinat să lupte
Și pieptul strîns în platoșe și zale,
Veghind, răzbind prin valurile-abrupte,
Își aflǎ către mari onoruri cale !
Doar înfruntînd primejdii ne-ntrerupte,
Mari arșiți, gerul, vîntul în rafale,
Hrănindu-te cu mucedă merinde,
Vezi brațul tău spre lauri că se-ntinde...

Silindu-ți chipul palid calm să pară
Cînd glonțele țiuitor, încins,
Tovarășului tău în braț îi zboară !
Cu bani, onoruri, nu poți fi deprins
Cînd ți-este sufletul călit în pară
Și-un fel de platoșă pe el s-a prins !...
Hazardul dă onorurile, banii,
Și nu virtutea aspră, prin strădanii !

Luptînd, cîștigă mintea agerime ;
Îi dă experiența calm deplin ;
Și-atunci privește de la înălțime
Cum bietul om de frămîntare-i plin...
Neabătutului din drum de nime
Și de nimic — pe drept i se cuvin
Un nume falnic, rangul și onorul
La care n-are drept lingușitorul !

CÎNTUL VII

Pămîntul multdorit e-atît de-aproape,
Scăldat în val de Indul nărăvaș
Și sfîntul Gange, ale cărui ape
Își au în pămîntescul cer sălaș !
Primejdii multe fost-au să vă sape,
Dar laurii pe frunte, bravi ostași,
Vi-i pune glia astăzi strînsă-n jug :
Hindusa glie, cu al ei belșug !

Grăiesc, azi, ție, lusitană ginte,
Nu doar în Univers neînsemnată,
Ci chiar în stîna [1] ce-o-ndrăgi fierbinte
Și-o păstorește preacerescul tată !
Căci nu-ți stau nici primejdii înainte
Cînd vrei să-nstăpînești păgîna gloată,
Dar nici ambiție, ori necredință
Față de Maica [2]-n ceruri prin ființă :

Voi, lusitani, puțini la număr foarte,
Prin bărbăție însă fără preț ;
Voi ce lărgiți prin sînge, și prin moarte,
Și jertfe — legea veșnicei vieți !
Așa a fost lăsat din cer, de soarte,
Ca voi, puțini la număr cîți sînteți,
Să apărați și răspîndiți credința !
O, cît înalți, Isuse, umilința !

Germanii — turmă plină de trufie —
Urmașului lui Petru [3] ascultare
Nedîndu-i, cată altă păstorie
Și-o nouă sectă izvodesc sub soare !
Nemulțumiți cu oarba erezie,
Se încîlcesc în războiri murdare,
Nu stirpea otomană s-o îngroape
Ci de sub suveranul jug să scape...

Englezul crud [4] tot rege se proclamă
În sfînta creștinismului cetate
Ce stă sub jug ismaelit să geamă !
(Grozavă cinste — toată strîmbătate !)
Sub nordica zăpezilor dulamă,
Nou soi de creștinism englezul scoate
Și în creștina lume spada-mplîntă
În loc de-a slobozi cetatea sfîntă !

E un necredincios puternic rege
Peste Ierusalimul pămîntesc,
Pe cînd englezul uită marea lege
A sfîntului Ierusalim ceresc...
De tine, Gal nedemn [5], ce se alege ?
Căci ți-ai dorit botezul creștinesc,
Nu să-l păstrezi cu cinste și să-l aperi,
Ci numai spada-n contra lui să-ți scaperi !

Au ai tu, oare, drept să ții în frîuri
Creștini, cînd ai o vastă-mpărăție,
În loc să ții Ciniful [6], Nilul — rîuri
Ce lui Cristos îi poartă dușmănie ?
Blestemul păgîneștilor desfrîuri
S-ar cere spada ta acum să fie.
Pe Ludovic [7] și Carol [8] moștenești-i !
Dar despre sfînt războiul lor tu ce știi ?

Ce să mai zic de trîndavele ginți
Cu suflete plăcerilor vîndute,
De aur ahtiate și arginți,
Uitînd de tot străvechea lor vîrtute ?
E tirania ghem de suferinți
Și-atunci norodu-n contra ei s-asmute.
Auzi, Italie-necată-n vicii,
Tu, ție însăți leagăn de suplicii ?

Sărmani creștini ! Au sînteți dinții cei
Ce, Cadmus [9], semănîndu-i peste humă,
Se dumicară crîncen între ei
Măcar că toți descindeți dintr-o mumă ? !
Mormîntul sfînt îl stăpînesc mișei !
Unită, nu vedeți păgîna ciumă
Cum chiar pămîntul vostru îl înspaimă
În lupte dobîndindu-și mare faimă ?

Priviți cum dînșii legea lor respect-o
Și, strînși în neînduplecatu-i chist,
Oștirea lor păgînă, piept în piept o
Îndrumă-n contra oștilor lui Christ,
Pe cînd, tot crudă, între voi Alecto [10]
Zîzanii vîră — și-i nespus de trist,
Căci numai voi sînteți și ele sînt
Dușmanii voștri pe acest pămînt !

De sînteți lacomi ca pămînturi noi
Să vă aducă-n avuții obolul,
Au nu vedeți cît aur în șuvoi,
Și-n sur nisip duc Hemus [11] și Pactolul [12] ?
Asiria, Lidia, îl țes apoi !
În Africa-i cu vîne de-aur solul !
Această bogăție să vă cheme,
De nu pămîntul sfînt ce-n lanțuri geme !

Acele noi și crude născociri :
De moarte-aducătoarele-artilerii,
Din bizantine și turcești zidiri
S-aleagă numai pulberi și puzderii !
Spre Sciția turceștile oștiri
Și către Munții Caspici să le sperii,
Căci prea mult se prăsește astă gloată
În Europa cultă și bogată !

Armenii, tracii, georgienii, grecii
Se plîng neîncetat că otomanul
Le ia tribut de prunci ca, pe toți vecii,
Să-i facă a urma — păgîni — Coranul !
Pe turci, norod creștin, prin săbii treci-i !
Bravura voastră spulbere dușmanul
Și nu rîvniți la laurii nemernici
De-a fi peste ai voștri preaputernici !

Dar pe cînd voi, smintiți, în luptă vană,
Scăldați în sînge setea voastră oarbă,
În astă casă mică lusitană
Virtuți creștine mai ajung să fiarbă !
Ei porturi au pe coasta africană !
În Asia-ntind a steagului eșarpă ;
Din noua lume-a patra parte ară
Și alte lumi de-ar fi, afla-le-ar iară.

Dar să vedem ce-au mai ajuns să pată
Navigatorii plini de vitejie
După ce Venus a-mblînzit pe dată
Sălbatica vîntoaselor furie,
Văzînd în față glia minunată
Spre care au răzbit prin vitregie
Să samene aici creștina lege,
Noi datini dîndu-i, nou și falnic rege.

Aproape de pămîntul roditor
Pescari în bărci ușoare au văzut ;
În Calicut fiind locuitori,
I-au dus pescarii către Calicut ;
Și prorele s-au înclinat ușor,
Căci regele acestui vast ținut,
Chemat din vechi ținutul Malabar [13],
Și-avea în Calicut palatul chiar...

De Gange dincoace — și peste Ind,
Se-ntinde vast pămînt bogat în rod ;
Spre sud, în brațe valuri îl cuprind,
Spre nord, de peșteri plini Munții Emod [14] ;
Mulți regi pe el domnia și-o întind
Și-i multor legi supus acest norod ;
Ba idolii, ba Mahomet cinstit e,
Ba animalele pe-aici prăsite...

Pe necuprinsul și mărețul munte [15]
Ce-n două-ntreaga Asie o taie,
Ce-atîtea nume poartă pe-a lui frunte
Pe cît de multe plaiuri întretaie,
Sînt cumpenele apelor [16] cărunte
Ce-și duc, vuind, bogatele șuvoaie
Spre marea indică [17], strîngînd pămîntul
În brațe — și peninsulă făcîndu-l.

Între spumosul fluviilor val
O limbă lungă de pămînt se-mplîntă
În mare ca un vîrf piramidal
Și spre ostrovul Ceylon se avîntă...
Iar unde naște brațul de cristal
Al Gangelui, povești străvechi cuvîntă
Că se hrănește-un numeros popor
Doar cu parfumul gingașelor flori.

Sînt multe obiceiuri și popoare :
Patanii [18] și cu delii [19] iscă teamă
Prin numărul de oameni și ogoare ;
Decanieni [20] și oriași [21] se cheamă
Ceilalți ce cred în mîntuirea care
În Gange-o vor afla, de bună seamă ;
Apoi, pe-ntinsul Indiei, Bengalul
În bogăție nu-și află egalul.

Războinicul Cambaiei [22] vast regat
(De Por [23] pe vremuri stăpînit — se zice)
Narsinga — nestematelor e vad
Dar nu e vad și brațelor voinice ;
Un munte se înalță-ncrîncenat
Lungindu-se nespus de mult pe-aice,
Scut vajnic Malabarului să-i stea
Cînd e-ncolțit de cei din Canará [24].

Se cheamă muntele acesta Gate [25]...
Spre mare-i prelungit cu o colină
Ce-nfruntă valurile-nfuriate.
Aice strălucește în lumină
Din toate cea mai falnică cetate,
Încît în fața-i altele se-nchină ;
Cetatea Calicut ...Stăpîn deplin
E peste ea vestitul samorin [26].

Aici ajuns al navelor alai,
Un portughez a fost trimis solie
Ca regelui hindus, prin viul grai,
Să-i spună cine-i vine-n ospeție.
Iar cînd văzură curiosul strai,
Porniră băștinașii să se ție
Scai după ei, mirîndu-i toate cele :
Purtarea, straiul cum și alba piele.

Iar printre cei care-i ieșiră-n cale
Se mai ivi și un mahometan,
Trăit, la începutul vieții sale,
Pe unde-Anteu fusese suveran [27]...
Fiind vecin al țării lui natale,
El cunoștea regatul lusitan,
Ori poate spada-i i-a simțit pe-alocuri...
Ci, soarta l-a zvîrlit prin aste locuri.

Văzînd în fața-i pe străinul sol
Se-nveseli mahometanul foarte
Și-l întrebă în graiul spaniol
Ce vînt l-a fost purtat așa departe.
Răspunse solul : — „Dînd un vast ocol
Pe lîngă țărmuri sterpe și deșarte,
Noi căutăm al Indului izvor,
Să dăm creștina lege tuturor".

Rămase uluit mahometanul
De astă pribegie îndelungă,
Căci înfruntînd adesea uraganul
Răzbit-au portughezii-aici s-ajungă.
Însă văzînd și el că lusitanul
Doar către-al țării domn avea poruncă
Să își dezlege limba despre toate,
Îi spuse că plecat e din cetate.

Dar pîn'afla-va mîndrul samorin
De cei sosiți pe valuri nărăvașe,
Îl cheamă în modestul său cămin
Să guste din mîncăruri băștinașe.
Apoi, hrăniți și odihniți deplin,
Spre flotă iarăși o să-și poarte pașii,
Că-i mare bucurie,-n altă țară,
Să întîlnești vecine neamuri iară.

Primeşte portughezul de îndată
Să-i fie oaspete în bătătură ;
Şi stînd voioşi la masa încărcată
Mîncară şi vorbiră, şi băură ;
Întorşi la flota-n radă ancorată,
Pe vasul căpitan urcaţi — văzură
Cum toată lumea sufletu-şi deschide
Primindu-l cu mult drag pe Monçaide.

Cu dragoste-l îmbrăţişează Gama,
Văzînd că pe spanioleşte-i zice
Şi-l tot întreabă, vrînd să-şi deie seama,
Ce ţări, ce fel de oameni sînt pe-aice.
Cum la Rodope vulgul tot da iama
S-audă cum pentru Euridice [28]
Iubitu-nstrună lira cea de aur,
Aşa-l ascultă toţi pe bravul maur.

Astfel grăi : — „O, voi, pe cari natura
V-a-nvecinat cu cuibul meu natal,
Ce mare soartă v-a-ndrumat bravura
Pe-un drum atît de-ndelungat, pe val ?
Ce tainic ţel v-a smuls din bătătura
Scăldată de al Tagelui cristal,
Pe nebrăzdate de corăbii mări
Mînîndu-vă spre-ndepărtate ţări ?

Să-i împliniţi lucrarea, Domnul sfînt
V-a îndemnat spre ţărmuri depărtate,
V-a apărat de duşmani, valuri, vînt
Şi călăuză el v-a fost în toate !
Acesta e al Indiei pămînt
Ce-i stup de neamuri, cuib de nestemate,
Izvor de aur şi de diamante,
Parfumuri şi aromitoare plante.

Acest pămînt, al cărui port la proră
Îl desluşiţi, se cheamă Malabar ;
Întreg norodul idolii adoră
Şi mulţi regi stăpînesc acest hotar ;
Ţinutul vast scăldat în auroră,
Cîndva un singur domn avut-a doar
Şi ultimul, Sarama Perimal [29],
Înstăpînitu-l-a din mal în mal.

Dar au venit arabi, urmaşi credinţei
Ce-a răspîndit-o-n lume Mahomet...
(E legea-n care m-au crescut părinţii)
Şi ei, pe Perimal, încet, încet,
Prin elocinţă şi-agerimea minţii,
Făcutu-l-au să creadă în Profet
Şi-atît de arzător că, bunăoară,
În legea-i, sfînt, s-a hotărît să moară.

Corăbii încărcînd cu mărfuri rare,
Spre al Profetului de veci lăcaş
Porni în lung pelerinaj pe mare ;
Cum însă nu avea de loc urmaş,
Între supuşii ce-i iubea mai tare
Îşi împărţi regatul uriaş,
Dînd celor mai săraci moşii bogate
Iar sclavilor deplină libertate.

Unu-n Cochim, iar altu-n Cananor,
Unu-n Pimenta, altul în Culan,
Unu-n Chalé şi altu-n Cangranor,
Ajunse astfel mare suveran...
Un tînăr multiubit de domnitor
Întîrziind, din ţărmul indian
Primi în dar cetatea Calicut,
Vestită încă dintru început...

Și peste toți îl puse împărat
Ca toți la vorba lui să ia aminte ;
Și Perimal îndată a plecat
Viața să-și sfîrșească-n locuri sfinte !
Din neuitatul împărțirii leat
E samorinul tuturor părinte ;
De-atunci nepoții lui și strănepoții
Stăpîni sînt peste ceilalți regi, cu toții.

Cu toții cred, săracul și bogatul,
În basme din vechime născocite
Și-s goi în ce privește îmbrăcatul ;
Cu pînzătură li-s acoperite
Doar părțile ce săvîrșesc păcatul ;
Nairi sînt castele de sus numite ;
Polei se cheamă cei din casta joasă ;
Nici unii nu-și corcesc străvechea rasă.

Iar cei deosebiți prin meserii
Nu-și pot alege între ei consorții ;
Ei sînt siliți să fie, fiice, fii,
Ce-au fost părinții pînă-n ceasul morții ;
Atinși de ei nairii de vor fi
S-or socoti năpăstuiți ai sorții
Și-or face slujbă purificatoare,
Cu vîlvă și ceremonie mare.

La fel făcea iudaicul norod
Cînd ocolea în drum samaritenii [30] ;
O, de-i acest pămînt bogat în rod,
E încă mai bogat în ciudățenii :
În astă țară doar nairii pot
Să-i fie regelui, din veac, oștenii
Și să îndure luptelor corvoada
Ținînd în stînga scutu,-n dreapta spada.

—Brahmanii-s preoții cinstiți de secte...
Au nume vechi, cum veche li-i credința
Căci ei păzesc vestitele precepte
A celui ce le-a botezat știința [31].
Ei socotesc că-i hulă și nedrept e
Să-i dai viețuitoare-i neființa
Și carne nu mănîncă-n viața lor ;
Dar sînt mai largi în datini de amor.

Femeia darnică e cu bărbații
Dar numai dacă soțului sînt rude ;
O, fericite sînt aceste nații
Nesuferind de gelozii zălude ;
Despre-alte-asemeni datini la ciudații
Din Malabar dacă se mai aude !
Pămîntu-n tot ce crește e fertil,
Din depărtata China pînă-n Nil."

Cît maurul își depăna povestea,
Despre acești ciudați navigatori
Dusese Faima prin cetate vestea...
Și vrînd să afle-al țării domnitor
Dacă-s adevărate toate-acestea,
Trimise către flotă dregători ;
Și-acum veneau urmați de hindustanii
De toate stările și de toți anii.

Aflînd că regele-l poftește-n port
Și-alese Gama falnică suită
De mîndri nobili, încă de pe bord ;
Întreaga lume admira, uimită,
Multicolorul și bogatul port
Ce-nveselea privirea-ntr-o clipită...
...Și se împlîntă vîsla-n marea rece,
Apoi pe proaspăt val de fluviu trece.

De soţi nairi înconjurat, pe mal,
Pe Gama-l aştepta cu pompă mare
Un dregător cu rang de catual ;
Îmbrăţişîndu-l cu înflăcărare,
Îl şi pofti înaltul sol regal
Într-o bogată litieră care
Era purtată pe robustul umăr
Al sclavilor hinduşi, mai mulţi la număr.

Ci iată-i tolăniţi în litiere,
În drum către al ţării samorin ;
Bătînd în marş pămîntul cu putere,
Toţi ceilalţi lusitani pedeştri vin ;
Uimit, norodul îmbulzit ar cere
Răspuns de la ciudatul neam străin,
Dar neam cu neam e greu a se-nţelege
Că-i aspră-a turnului lui Babel lege !

Doar Gama şi cu catualul schimbă
Părerile-ntre dînşii, vremea toată,
Iar Monçaide-n fiecare limbă
Le tălmăceşte vorbele îndată ;
În vremea asta litiera-i plimbă
Pîn'ce un templu-n faţă li se-arată ;
Şi în zidirea-i somptuoasă, mîndră,
Cei doi pe-o poartă minunată intră.

La chipuri osebiţi şi-nfăţişări,
Urmînd al demonului gînd şi-ndemn,
Se-nşiră-n templu zeii vastei ţări
Sculptaţi în piatră rece şi în lemn ;
Creştinii,-ndătinaţi într-adevăr
Cu unul Dumnezeu, uman şi demn,
Nu mulţi şi sluţi ca-ale Himerei [32] mîini,
Uimiţi privesc la zeii cei păgîni...

Ci are unul coarne-ntre urechi
Ca Jupiter Amon [33], cel libic zeu ;
Iar altul, precum Ianus [34] cel străvechi,
Cu două capete-i pe gîtul greu ;
Are-altul braţe zeci, perechi, perechi,
Prin asta semănînd cu Briareu [35] ;
Ceilalţi cu chip de cîini ori chip de lupi-s
Asemeni cu memphiticul Anubis [36].

Doar după ce barbarul a făcut
O superstiţioasă închinare,
Să-şi săvîrşească drumul început
Porniră iar cu toţii-n grabă mare ;
Spre căpitanul cel necunoscut
Îşi aţinteau privirea, a mirare,
Pe-acoperiş, la geamuri stînd, în cete,
Bătrîni, copii, bărbaţi, femei şi fete.

Ajunşi aproape,-i desfătară-n cale
Grădini înmiresmate şi frumoase
Care-ascundeau palatele regale
Cam scunde-n turnuri însă somptuoase ;
Pavilioanele măriei-sale
Sclipeau între boschetele umbroase,
Ca regele să-şi ducă viaţa toată
La ţară şi-n cetate totodată.

Portalurile-nalte, prin fineţe,
Aduc cu măiestria lui Dedal,
Purtînd pecetea veche de nobleţe
A vastului tărîm oriental ;
Închipuiri atît de vii, măreţe,
Sculptate sînt pe fiece portal
Încît privindu-le, ghiceşti îndată
Povestea veche şi adevărată.

Se vede-a unei armii mari purcedere
Pe țărmul de Hidaspe-n val scăldat ;
O tirsă cu podoaba verzii iedere
În mînă ține tînărul bărbat
Spre care-oștenii cată cu încredere ;
Al Nisei zid de el e ridicat
Și, ne-ndoielnic, ar striga Semela
De l-ar zări : — „E fiul meu acela !“ [37]

Asiriene oști, cu buza suptă,
Alături, însetate, seacă rîul ;
Li-i o femeie [38] voievod în luptă,
Frumoasă, dar iubind cumplit desfrîul ;
La coapsa ei, de foc și patimi ruptă,
Focosul armăsar își mușcă frîul
Al cărui loc va fiul ei să-l ieie...
Infam dezmăț de mamă și femeie !

Iar mai departe tremură în vînt
Drapelele grecești ce subjugară
Al Indiei bogat în rod pămînt ;
Scăldat de Gange pentru-a treia oară ;
Cu laurii pe frunte, plin de-avînt,
Un băietan în fruntea luptei zboară [39]
Care pe Filip uită-l dinadins,
Din Jupiter plăcîndu-se descins.

Iar cînd văzură totul călătorii,
Lui Gama-ndată catualu-i zise :
„Întuneca-vor alte mari victorii
Mărețele isprăvi aici descrise ;
Căci se vor scrie noi și mari istorii
Cînd vor veni străini, pe mări deschise,
Cum învățară magii toți poporul
Cînd — înțelepți — scrutat-au viitorul.“

Și-au mai grăit, cu înțeleaptă limbă,
Că-ar fi zadarnică împotrivirea
Căci cerbicia omului nu schimbă
Ce-a hotărît în cer dumnezeirea —
Dar pe străini în pace că-i înnimbă,
Ca și-n război, cu-asemeni haruri firea,
Încît cinstit va fi cu tot onorul
Prin slava-învinsului, învingătorul.

Astfel vorbind, intrară-n marea sală
Unde trona puternicu-mpărat ;
Neîntrecut ca artă și migală
Era neprețuitul său crivat ;
Iar el se arăta pătruns de fală,
De toți cinstit, temut și venerat ;
Avea chimir de aur — și-un grăunte
De diamant îi scăpăra pe frunte.

Îngenunchcat supus, alături stînd,
Cu frunze mari de iarbă pișcătoare [40]
Îl îmbia un bătrînel plăpînd
Iar el le mesteca fără-ncetare ;
Un om de vază — un brahman — curînd
Spre Gama se-ndreptă, pășind arare,
Vrînd regelui ca să-l înfățișeze...
Iar regele-l pofti să se așeze.

Sta Gama lîngă pat cu-ntreaga ceată,
În urmă-i seniorii, el'nainte ;
Spre ei privea monarhul vremea toată,
De chipul lor uimit și de veșminte ;
Și-atunci, cu voce care cere-ndată
Și cinste mare și luare-aminte
De la popor și de la suveran,
Astfel grăi viteazul căpitan :

— „Un rege falnic, stîlp domniei unde
Albastrul cer, în veșnică rotire,
Pămîntului tot prin pămînt i-ascunde
A razelor solare strălucire;
Cînd în al doilea emisfer pătrunde,
Aflînd de la ecou că tu ai fire
Slăvit stăpîn pe-al Indiei pămînt,
Cu tine vrea să-ncheie legămînt...

Și ne-a trimis pe calea plutitoare
Să-ți spunem că-i regatul său bogat
În tot ce umblă pe pămînt și-n mare
Din Tage pînă-n Nilu-nvolburat;
Și din Zelanda cea geroasă tare
Și pînă unde, veșnic neschimbat,
Al zilei crug îl ține mîndrul astru
Pe-al Etiopiei întins sihastru.

Iar dacă vrei, cu legămînt și pacte
De sfîntă pace și prietenie,
Cu avuțiile pe glie coapte
Să faceți dreaptă negoțătorie,
(Cum oamenii asudă zi și noapte
Îndestulată viața să le fie,)
Cîștigul truda ta încununa-va,
Iar dînsul mulțumit va fi cu slava.

Să-i fie juruinței trainic nodul —
De te-ar lovi război pustiitor,
Cu armele, cu flota și norodul
Monarhul meu ți-ar sta într-ajutor.
Și culegînd prieteniei rodul,
Frați buni ați fi în fața tuturor...
Cu aste vorbe mă trimite dînsul
Și îți dorește hotărît răspunsul."

Răspunse domnul că mai acătării
Cinstire trudnic i se poate face
Decît de dincolo de zarea zării
Să vadă soli viteji trimiși încoace;
Dar că, întîi de toate, sfatul țării
Va hotărî despre negoț și pace,
Aflînd întîi ce fel de oameni sînt,
Norodul, domnul lor și-al său pămînt.

În vremea asta pot să-și afle ei
Odihnă după îndelunga trudă,
Iar domnul lor, curînd, cu drept temei,
Doar vești de bine fi-va să audă;
...Ci, noaptea, pogorînd cu pașii grei,
Le-aduce-aminte osteneala crudă;
Se varsă-n mădulare somnul dulce
Și ochii cer pleoapele să-și culce.

Spre porțile palatului regal
I-au îndrumat, ca oaspeți mai de seamă;
Vedeau freneticul mulțimii val
În urmă că-i admiră și aclamă;
Dar îndatoritorul catual
Porunca regelui în minte-și cheamă
Și vrînd să știe-a oaspeților lege,
De unde vin, ce datini au, ce rege —

De cum frumosul Deliu, mîndrul car,
Cel care poarta zeilor deschide,
Și-l avîntă încins pe cerul clar,
Îl și chemă la el pe Monçaide,
Să afle vești despre acel hotar
Care regatul lusitan închide,
Căci de pe-acum ieșise la lumină
Că-i țara lui cu țara lor vecină.

Şi, îndeobşte, mai ceru să-i fie
Descrierea cuprinzătoare foarte,
Încît cu-a depărtatei ţări solie
Să ştie regele cum să se poarte ;
Răspunse-arabul : — „Mi-e ştiut şi mie
Atît : că sînt din ţara de departe,
Din Spania, unde se scaldă-n mare
Şi fiul meu şi lucitorul soare.

Sînt credincioşi profetului Isus,
Născut din trup de pururea-fecioară,
Prin duh doar zămislit de Cel-de-Sus.
În neamul meu vestit e, bunăoară,
Curajul lor, de toate mai presus ;
Strămoşii mei adesea învăţară
Vîrtutea braţului ce-n foc şi sînge
Ştiutu-i-a împrăştia şi frînge...

Căci ei, cu supraomeneşti strădanii,
I-au alungat din ţara cea mănoasă
A Tagelui şi a Guadianii,
În legendară luptă şi faimoasă ;
Ba ne-au ajuns din urmă lusitanii
Şi-n Africa, pe marea furtunoasă,
Nevrînd în tihnă să ne ducem traiul,
Luîndu-ne cetăţile şi plaiul.

Nu mai puţin stăpîni au fost pe spade
Cînd au învins, luptînd ca nişte lei,
Războinicele Spaniei noroade
Ori cele ce-au descins din Pirinei ;
Nicicînd, nicicînd curajul lor nu scade,
N-au fost înfrînţi în nici o luptă ei !
Sînt Hanibali — şi braţul lor de stîncă
N-a întîlnit nici un Marcellus [41] încă !

Mai mult de vrei să ştii, la dînşii du-te :
Ţi-or spune totul ei, de-a fir-a-păr ;
Urînd minciuna, plini doar de virtute,
Sînt drepţi şi iubitori de adevăr ;
Priveşte flota, armele temute
Şi pulberea de flăcări în ciubăr,
Şi va să afli cît şi ce pot face
La ceas de luptă sau în timp de pace."

Arzînd să vază dacă-i drept ce-aflase,
Mai multe bărci păgînul slobozi
Şi le-ndrumă spre ale flotei vase,
Săltînd pe valurile azurii ;
Urmau nairii-n pîlcuri curioase ;
Şi fost-a catualul, cînd păşi
Pe vasul-căpitan cel minunat,
De Paulo de Gama-ntîmpinat.

Pe vas se-naltă purpurii drapele
Din preţiosul fir ce-i tors de-un vierme ;
Picturi înfăţişează lupte grele
Cînd val de sînge pe cîmpii s-aşterne ;
Dueluri crunte, încleştări, măcele
Uimitul ochi la orice pas discerne,
Încît, din ochi sorbindu-le în grabă,
De tîlcul lor hindusul tot întreabă.

Dar Gama îl pofti întîi la masă,
Pe punte, sub înaltul de azur,
Să-ncerce desfătarea cea aleasă
A vechii tagme a lui Epicur [42] ;
Licoarea taicăi Noe cea spumoasă
Iscă în vase de cristal murmúr ;
Dar stînd în contră legea-i păgînească,
Nu vru păgînul masa s-o cinstească.

Trompete aducînd războiu-n minte
Crunt sfîșiară-a mărilor tăcere ;
Țîșni și diavolescul foc fierbinte
Ce zgudui pămîntul cu putere ;
La toate și luă hindusu-aminte,
Dar arătă că-ar vrea, mai cu plăcere,
Să afle tot ce în picturi descrie,
Pe strîmta pînză, muta poezie.

Îndată se sculă barbarul sfetnic
Iar Gama și Coelho îl urmară ;
Spre un bărbat cărunt, de cinste vrednic,
Întîi de toate ochii-i se-ndreptară,
Al cărui nume de războinic cetnic
Cu lumea doar odată va să piară ;
Îmbracă-l, larg, grecești veșminte fine
Și-o rămurea — însemn — în dreapta ține.

O rămurea... Dar ce fac, orb ce sînt ? [43]
Voi, nimfe din Mondego, voi, Tagide,
Cu ce-ndrăzneală fără voi m-avînt
Pe lungul drum ce-n fața-mi se deschide ?
Într-ajutor vă chem ! Potrivnic vînt
Pe marea-nfurtunată mă ucide !
De nu-mi săriți în ajutor cu milă,
Se-afundă-n hău corabia-mi fragilă.

Priviți-mă ! De mult spre slăvi vă poartă
Pe voi, pe lusitani cîntecul meu !
Cumplit am fost obijduit de soartă
Și-n ciuda soartei v-am cîntat mereu !
Neomenescul Marte nu mă iartă,
Furtuna mărilor mă bate greu
Și-n mîna-mi pana, spada viu scînteie
Ca-n mîna muribundei Canacee [44] !

Ba sărăcia fu să mă doboare
Și prin străini mi-am căutat azil !
Ba mi-au murit nădejdi înălțătoare
Făcîndu-mi traiul încă mai umil !
Ba naufragiat am fost pe mare
Și viața-mi atîrna de-un fir fragil,
Încît minuni mă mai salvară doară
Ca pe-un iudaic domn [45] odinioară !

N-au fost deajuns restriștile nebune !
Osînda soartei mai departe-a mers :
Acei cărora slavă-nalț pe strune
Astfel mi-au răsplătit înaltul vers,
Că-n loc ca truda mea s-o încunune
Cu laurul pe frunte,-n veci neșters,
Supusu-m-au la chinuri de nespus...
O, nimfe, în ce stare m-au adus !

Ce genii nasc pe Tage, mîndre zîne !
Viteji ce-s neasemuiți la preț !
Dar cîntul ce înveșnici-i-va mîine
Strivit e cu nemăsurat dispreț !
Pilduitor exemplu va rămîne
Voi, scriitori de mîine, ce-o să vreți
Să nemuriți în versul viu memoria
Acelor care sînt ortaci cu gloria !

Iar dacă-ndur amarnică durere
O, nimfe, ajutați-mi voi încalte,
Fiindcă-n stihul meu acum se cere
Să cînt atîtea fapte mari și-nalte ;
Nu, n-oi lăsa a harului putere
Pe cei fără de merit să-i exalte !
N-oi lăuda în versu-mi potentații,
Chiar dacă mă amenință dizgrații !

Pe cei ce vor doar propriul lor bine
Nu binele obştesc şi cel regesc
Şi-ncalcă legi umane şi divine,
O, nimfe, eu în cîntec nu-i slăvesc !
Ambiţiosul e urît de mine
Şi-n viaţa mea nicicînd n-o să-mi doresc
Ca, laş, viclean, făcîndu-i vreun serviciu,
Folcs să trag din ruşinosu-i viciu !

Nici pe acel care, fiind puternic,
Doar patimilor se dedă mereu
Şi, ca să-i placă unui tîmp nemernic,
Mai multe feţe schimbă ca Proteu, —
Şi nici pe cel care, părînd cucernic,
Poporul totuşi îl împilă greu.
Cît regele-i încă necopt la minte,
Eu n-am să-l cînt în versul meu fierbinte !

Nu-l voi cînta pe cel ce crede-o lege
Nestrămutată, de-i de rege dată,
Dar ca să-i dea răsplată nu-nţelege
Norodului cu fruntea asudată !
Şi nici pe cel ce noi pricini alege,
Crezînd că-i stup de-nţelepciunea toată
Şi-atunci zgîrcit, hărpăreţ, veşnic fură
Din truda grea pe care el n-o-ndură,

Ci doar pe cei care, la ceas de spaimă,
Pentru-al lor domn şi marea lor credinţă
Jertfindu-şi viaţa, au schimbat-o-n faimă
Şi slavă merită cu prisosinţă,
Şi-o cîntă tare versul, n-o îngaimă...
Apolo, muzele cu stăruinţă,
Mi-or înzeci neîmblînzitul har
Ca să mă-ntorc — cu sîrg — la muncă, iar !...

CÎNTUL VIII

Privea deci catualul curios
Spre un bătrîn cărunt, brăzdat de vreme,
Cu barba albă şi de brîu mai jos
Şi-ndată întrebă, răspuns să cheme :
— „Au cine e acest bărbat spătos
Şi care-i tîlcul verzii lui embleme ?"
Răspunse Paulo, cu glas şoptit,
De învăţatul maur tălmăcit :

— „Aceste chipuri, care se arată
La-nfăţişare brave şi viteze,
Le ştie mai viteze lumea toată
Prin faptele ce-au fost să le cuteze.
Sînt nume mari din vremea depărtată,
Dar, viu sclipind, în mintea noastră treze.
Acesta-i Lusus... Faima lui, cu anii,
A dat un nume mîndrei Lusitanii.

Tebanului bun fiu şi bun tovarăş,
Cu el supus-a ţară după ţară
Şi-n larg de lume oştile-ndrumară-şi...
Plăcîndu-i mult Guadiana clară,
Douro cel zglobiu plăcîndu-i iarăşi,
Pe ele — rîuri Elisee [1] — doară,
Voind să-şi dea lăcaş de veci pe lume,
I-a dat şi ginţii noastre falnic nume.

Iar ramura ce-i flutură în mînă
E tirsa lui Lieu — și are rost,
Drept semn doveditor să ne rămînă
Că bun tovarăș și bun fiu i-a fost ;
Iar cel care pe Tage ceata-și mînă
Pribeag pe mări, lipsit de adăpost,
Zidind cetăți vrăjmașilor exemplu
Și zeei Pallas fără seamăn templu —

Ulise este, împlinindu-și voia
Către acea ce-i dete istețime ;
Aici, bărbatul ce distrus-a Troia,
Zidit-a Lisabona-n străvechime !"
— „Dar cestălalt, ce lasă înapoia
Oștirii lui zdrobită pedestrime ?
Se vede că-a-ncercat războaie grele,
Cum aquilele [2] spun, de pe drapele !"

Răspunse Paulo : — „E-un vechi cioban
Ce spaima-n hoarde de vrăjmași vîrît-a
Fiindcă-n luptă mînuia, avan,
Cu mult mai bine lancea decît bîta !
A umilit Imperiul Roman
Viteazul Viriatus, într-atîta
Încît, precum lui Pirus [3], n-o să-i fie
Romanii pildă de mărinimie.

Căci numai trădătorul vicleșug,
Răpindu-i viața,-i frînse cerbicia.
Ambițiile, vai, mereu distrug
Și-n piepturi vajnice mărinimia !
Dar iată alt bărbat... Semeț transfug,
De noi legîndu-și soarta, vitejia,
Știind că-o leagă de-o plămadă bravă,
Prin noi și-a cucerit eterna slavă.

Sertoriu este... Mîndrele drapele
În fald cu aquila [4] lui Jupiter
Le-a-nfrînt, fiindcă-n vremile acele
Mulți se plecau sub lusitanul fier...
Norodul să-și atragă, să-l înșele,
N-a pregetat, spunînd cum că din cer
I s-a trimis o căprioară sfîntă
Al cărei sfat în luptă îl avîntă.

Al regilor dintîi obîrșitor
E celălalt... Ungar îl credem noi,
Străinii din loreni scoborîtor.
Galicieni și mauri, în război,
Și leonezi zdrobind necruțător,
El la mormîntul sfînt s-a dus apoi
Să-și plece pe-a lui lespede genunchiul,
Sfințindu-i dinastiei sale trunchiul."

— „Dar cine-i, întrebă malabarezul
Acest viteaz ce-nspaimă cu bravura,
C-un pumn de oameni năvălind în miezul
Vrăjmașilor cei mulți, să-i dea de-a dura ?
În fața lui se surpă meterezul
Și multe lupte-i știu deplin măsura
Căci steaguri și coroane sclipitoare
Îi zac învălmășite la picioare."

— „Acesta e Alfonso-ntîi... Pe mauri
I-a izgonit din Portugalia toată...
Pe Stix jurat-a [5] Faima, nimb de lauri
Unui roman să nu-i mai dea răsplată,
Căci numai el, din șesuri și coclauri,
De cel de sus vegheat, păgîna gloată
O risipi... Urmașilor de azi
Nimic de cucerit nu le-a rămas [6].

O, Cezar, Alexandru, nici în gînd
N-ar fi răzbit cu oaste-atît de mică
În vîlvătaia luptelor zburînd,
Să bage în atîția dușmani frică...
Nemuritori n-ar fi ajuns nicicînd !
Nici n-ar fi fost știuți la o adică !
Măreț ești, rege-al marii Portugalii,
Dar pe măsura ta ți-au fost vasalii !

Privește-l pe acesta... Cu mînie
Se uită la discipolul învins ;
I-adună oastea iar în bătălie,
Să ardă focul luptei mai încins...
O, din învins învingător să fie
Făcutu-l-a pe prinț bătrînul nins !
E Egas Moniz, pur ca un cristal,
Oglinda credinciosului vasal.

Privește-l !... El făcuse jurămînt
Că domnul lui va fruntea să-și supuie
Castiliei, de va vedea, curînd,
Că-n juru-i cercul morții se descuie ;
Știind însă amarul jurămînt
De domnul lui de loc cinstit că nu e,
Cu prunci cu tot, ba chiar cu scumpa-i doamnă,
Salvîndu-și seniorul, se condamnă !

Chiar consulul [7] care-a-ndurat, cîndva,
Dîrz, umilința furcii caudine,
Jertfindu-și pentru țară cinstea sa,
Jertfitu-s-a samniților pe sine !
Dar fostu-i-a durerea mult mai grea
Lui Egas, cînd — să-l spele de rușine
Pe prinț — se duse la spînzurătoare
Cu prunci și soață !... Asta mai mult doare !

Dar cestălalt !... Scăpat din ambuscadă,
Pe regele dușman prin foc și moarte
Îl prinde... Face-asediul să cadă...
Ce faptă mare, vrednică de Marte !
Ba iată-l, conducînd a mării-armadă,
Cum printre mauri crîncen moartea-mparte,
Luîndu-le galere-ncăpătoare
Și-ntîia luptă cîștigînd pe mare !

E Dom Fuas Roupinho, renumit [8]
Pe-ntins uscat și peste larg de mare
Căci el a pîrjolit cu foc cumplit
Lîngă Abila navele barbare...
Războiul sfînt fiind desăvîrșit,
Priviți cu cîtă mulțumire moare
Iar sufletul spre cer, din mîini de maur,
Îi zboară-ncununat cu veșnic laur...

Mai vezi germanele oștiri pribege
Ce, părăsindu-și flota-n lung convoi,
L-ajută pe întîiul nostru rege
Să poarte-n Lisabona crunt război ?
Erou viteazul Henric [9] se alege !
Un palmier i-adumbră-n văl de foi
Mormîntul — de minuni săvîrșitorul...
Martir al său l-a vrut mîntuitorul !

Leiria căzută răzbunînd,
Îl vezi pe-un preot, încleștat de spadă,
Aronches-ul păgînilor luînd ?
E Teotonio [10], starețul... Purceadă
Spre Santarem cercetătoru-ți gînd,
Pe omul cel neînfricat [11] să-l vadă
Care-nalță pe zid, dintru-nceputuri
Drapelul celor Cinci mărețe Scuturi.

Tot brațul lui alăturea se-arată
Crunt sfîrtecînd drapelele păgîne,
Pe cînd Dom Sancho-i alunga odată
Din văile Vandaliei bătrîne :
O, vrednic de neînfricatu-i tată,
Pe merit chipul lui pe steag rămîne
Căci moarte dînd păgînului drapel,
Pe-al nostru l-a-nălțat în slavă el !

Cel'lalt [12] scoboară-n lance sprijinit
Cu două capete de străji în mînă
Și-ascunde chipu-n care-a izbutit
Stăpîn peste Evora să rămînă :
Văzînd că două fesuri s-au ivit
Credea că străji sînt liota păgînă.
Nemaivăzută faptă-l aridică
În slavă pe Giraldo-fără-Frică !

Apoi privește-l pe castilianul [13]
Ce, crunt pîndit de-a casei Lara ură,
Jignit apoi de însuși suveranul
Alfonso-al IX-lea, peste măsură,
Se face frate cu mauritanul
Și-Abrantesul, prin el, din mîini ni-l fură...
Un lusitan, cu-o nensemnată ceată,
Îl prinde, răzbunînd trădarea toată.

E Martin Lopez, omul dîrz și demn
Să poarte foi de palmier și laur !
Privește-l și pe preotul solemn [14]
Ce-și schimbă-n spadă crucea lui de aur !
Șovăitoarei armii dînd îndemn,
Se-avîntă-n lupta cu-ndîrjitul maur
Și înzecește semn ceresc, se pare,
Curajul armiei șovăitoare.

Fug regii din Cordoba și Sevilla !
Îi vezi ?... Și alți doi regi, tot mauri, fug !
Dar ce zic, fug ?... Prin moarte, cu de-a sila
Aici li se sfîrșește-al vieții crug ;
În braț voinic vărsîndu-și domnul mila,
Curînd e Alcacerul strîns în jug
De preotul ce prinț peste amvon e :
Episcopul măreței Lisabone !

Privește-l pe-acest mare luptător
Din Spania... E fiu al țării noastre ;
Pe mauri i-a gonit necruțător [15]
Din munți și văi de rîuri iuți, albastre ;
Viclean și curajos, lua în zbor
Cetățile, castelele sihastre ;
Tavila e al răzbunării preț
Pentru cei șapte vînători răzleți...

Îl vezi ?... Prin șiretlicuri de război
Cetatea Silves o recucerește,
Pe cînd huliții mauri prin puhoi
De oaste numai o au strîns în clește ;
O, cel mai nenfricat dintre eroi
Pe Dom Paio Correa-l pizmuiește !
Dar cei trei [16] ce-și vădiră cutezanța
Rătăcitori prin Spania și Franța ?

Știuți cu aventurierii-n rînd,
Neîntrecuți într-al Belonei [17] joc,
Cîți cavaleri potrivnici n-au înfrînt
Și la cîți lauri n-au avut noroc ?
Sfruntat e unul ?... Iată-l, semănînd
Cu leșuri cîmpul luptelor, pe loc !
E Gonçalo Ribeiro... Nici o sete
El nu-și va stîmpăra în rîul Lethe !

Iar cèstălalt [18] lăsatu-i-a departe
Pe toţi eroii ce-au viiat sub cer...
Îl vezi ? Primejduită ţara, foarte,
O sprijină pe umerii-i de fier !
Ocări, mustrări nenduplecat împarte
Acelora care de spaimă pier,
Încît aleargă fiece oştean
Sub sceptru nu străin — ci pămîntean.

Prin sfatul său şi dîrza-i străduinţă,
De steaua lui vegheat şi Dumnezeu,
Răzbit-a ce părea cu neputinţă,
Castilia-nfrîngînd-o-n lupte, greu !
Priveşte-apoi măreaţa biruinţă
Ce-a dobîndit-o hărţuind mereu
Puhoiul crunt şi vajnic mai ales
Dintre Guadiana şi Tartes...

Se prăbuşeşte parcă iar, curînd,
Puterea lusitană... Ia aminte ! —
Pe cînd aduce el departe, blînd,
Prinosul rugii lui Treimei Sfinte ;
Prietenii, aflîndu-l, vin spunînd
Că nu-i pot sta vrăjmaşului-nainte
Şi-ndată, iute, să alerge-l roagă
Să-i dea oştirii-ncredere şi vlagă...

Îl vezi cu cîtă linişte răspunde
Că nu e timpul de plecare încă ?
Ştia că va învinge orişiunde
Prin Domnul şi credinţa lui de stîncă !
Tot astfel, cînd atacuri furibunde
I s-au vestit cu-nspăimîntare-adîncă,
N-a spus atîta doar Pompiliu Numa [19] :
— „Dar eu la ceas de jertfă sînt acuma ? !"

S-ar cade-acestui brav să i se spună
Pe nume Scipiu Lusitanul, poate,
Dar Dom Nuno Alvarez mai viu sună
În portugheze inimi nenfricate !
Ferice este ţara ce cunună
Unui asemeni fiu să-i pună poate !
Ori tată — mai degrabă... După dînsul
Nicicînd nu va să-şi curme ţara plînsul !

Aceeaşi luptă... Vezi ce mare pradă
Castiliei îi smulge-un căpitan [20] ?
E numeroasa turmelor cireadă
Răpită de-ndrăzneţul său duşman ;
În sîngele-i înmoaie-aceeaşi spadă
Să-l scape pe-un prieten lusitan,
Ce s-a predat duşmanului, leal ;
E Pêro Rodriguez de Landroal.

Iar dincolo îşi dă un trădător [21]
Horcăitoarea ultimă suflare ;
Fernandes d'Elvas e răzbunător
Acestei fapte fără de iertare ;
Sub braţul lui castilienii mor,
Zdrobiţi în Xeres [22], pe-ale lor ogoare !
Dar Rui Pereira [23] ? Sfruntător de-a dreptul,
Ne apără galerele cu pieptul !

Aici castilieni, vreo patru sute,
Se zbat s-abată-a morţii neagră noapte
Pe-un pumn de bravi [24] rămaşi pe-un deal, dar iute,
Trecînd ai noştri de la gînd la fapte,
Îşi taie drum cu spadele temute.
Sînt zece lusitani — şi încă şapte !
Acestei lupte-i va slăvi memoria
În veci de veci, în veci de veci, istoria !

Trei sute dintre-ai noştri, dîrză ceată,
Ţinut-au piept romanilor — o mie,
Cînd Viriatus, inimă bărbată,
Cu huma i-a-nfrăţit pentru vecie !...
De-atuncea şi noi sîntem, prin diată,
Puţini la număr, tari prin vitejie !
De mii de ori am dovedit în luptă
Că astă moştenire-i nentreruptă !

Ci iată-ne infanţii, amîndoi
Fii lui Joan : Dom Pedro [25] şi Dom Henric [26]...
Germanii-l ştiu pe unul din eroi
Şi-i celălalt peste ocean puternic
Căci l-a brăzdat întîiul dintre noi
Zdrobindu-l crunt pe maurul nemernic ;
Şi cel dintîi prin foc şi fier ştiut-a
A le pleca trufia şi-n Ceuta !

Pe contele Dom Pedro [27]-l vezi — cu fierul
Mauritania-nfruntînd-o foarte ?
Apoi alt conte [28] ne trimte cerul
Neînfricat, asemenea lui Marte !
Nemulţumit să apere-Alcacerul
Îşi dobîndeşte glorioasă moarte
Salvîndu-şi regele — făcîndu-i zid
Cu trupu-n faţa fierului perfid !

O, pictorii mai mult ar vrea să spună,
Dar stins grăiesc penelul şi culoarea !
Lipsesc favoruri, laurii-n cunună
Ce dau şi artelor îmbărbătarea !
De vină e trufia, dimpreună
Cu trîndăvia şi destrăbălarea,
Căci şi-au uitat urmaşii străbunicii,
Bezmetici lăfăindu-se în vicii.

Obîrşitori ai noii generaţii,
Săvîrşitori de fapte glorioase,
Viaţa şi-au jertfit în lupte taţii,
Copiilor un nume să le lase !
Ce orbi au fost !... Sînt şi ei vinovaţii
Căci, moştenind renume şi foloase,
Au moştenit urmaşii, drept adaos,
Un trîndav şi corupător repaos !

Sînt unii îmbuibaţii şi făloşii
Măcar că n-au de loc vechimea viţei ;
Nu-s răsplătiţi adesea inimoşii
De regi — ci mai degrabă favoriţii !
Aceştia nu-şi doresc pictaţi strămoşii,
Să spună mîndri altora : — „Priviţi-i !"
Şi nu-şi vor pe pereţi, spre încîntare,
Culoarea prea de tot revelatoare !

Sînt totuşi unii nentinaţi lăstari,
Scoborîtori dintr-o ilustră casă,
Ce, chiar de nu adaugă fapte mari,
Păstrează amintirea glorioasă
A bunilor... Numai că-s foarte rari...
Ei pradă trîndăviei nu se lasă,
Dar să le-nfăţişeze viu bravura,
Cu mult prea rar i-ntîmpină pictura !"

*

...Şi astfel Paulo mereu perindă
Ilustre chipuri, bătălii cumplite,
Ce-au izbutit pe steaguri să le prindă
Culorile-n contururi măiestrite ;
Îşi ţine catualul ca-n oglindă
Privirile spre ele aţintite.
De mii de ori tot întrebînd cu jind
Şi tot de mii de ori răspuns primind.

Dar marea torţă spre apus pogoară
Să-i facă zilei către noapte podul,
Ca în curînd să-nvesmînteze iară
În nimbul ei de flamă antipodul ;
Luîndu-şi bun rămas, spre ţărm plecară
Nairii, catualul şi norodul,
Să-şi afle a odihnei mîngîiere
Aşa precum făptura vie cere.

În vremea asta însă aruspicii [29]
Care discern în taină viitorul
Prin semne diavoleşti şi sacrificii —
Precum le poruncise domnitorul —
Chemau degrabă duhuri, priculicii,
Să afle ce aduce-va poporul
Venit pe mări, prin silnice strădanii,
Din ţărmurii necunoscutei Spanii...

Cu adevăr de netăgăduit
Îşi spune Demonul pe loc cuvîntul :
— „Străinii veşnic jug v-au hărăzit,
Norodul nimicind, robind pămîntul !..."
Augurii spre palat s-au bulucit
Să-i spună domnitorului descîntul,
Cu tîlcul desluşit de ei — (vezi bine;
Citit în măruntaie de jivine).

Pe lîngă asta, cînd încet, încet
Pogoară somnul — unui preot nins,
Urmaş perceptelor lui Mahomet
Şi-n contra creştinismului aprins,
Sub chipul cunoscutului profet
Din fiul slujnicei Agar descins,
I se arată Bachus fiert de ură,
Turbat şi înrăit peste măsură.

Grăind : — „Ia seama, scump norodul meu,
Cît încă nu-i primejdia prea mare
Căci altfel vă vor urgisi mereu
Străinii domni pe umeda cărare !"
Cumplit înspăimîntat, din somnul greu
Trezit deodată, maurul tresare...
Crezînd însă că noaptea vise cerne-i,
Îşi trage iar sub ceafă puful pernei.

Se-ntoarse Bachus : — „Nu-şi cunosc de loc
Legiuitorul, oare, strănepoţii ? !
De nu urmaţi credinţa lui de foc,
Au n-aţi fi astăzi botezaţi cu toţii ?
Cum ? Eu veghez, şi-un somn adînc, pe loc,
Îmi toropeşte oare sacerdoţii ?
Aflaţi că nou-veniţii cei pribegi
Ponoase-aduce-or marii mele legi !

Cît încă-i slab norodul nou-venit,
Să-i arătaţi din plin împotrivirea...
Căci soarele, cît e la răsărit,
Îl poate încă aţinti privirea,
Dar cînd, semeţ, se-naltă la zenit,
Te şi orbeşte, crud, cu strălucirea...
Ci nu-i lăsaţi să prindă rădăcină,
Căci veţi orbi sub noua lor lumină !"

Din somn tresare iarăşi, cu putere,
Urmaşul lui Agar, de spaimă plin,
Lumină slujitorilor le cere
Şi, crunt fierbînd de-al urii greu venin,
Cînd zorii vii mijiră în tăcere,
Cu chipul fraged, îngeresc, senin,
Chemă pe preoţii păgîni, în pîlc,
Ca să le spună visul lui cu tîlc.

Păreri aparte tot schimbînd cu ură,
La sfat ei stară, încruntaţi la feţe ;
Trădării şi-nşelării pe măsură,
Urziră mii de planuri hrăpăreţe ;
Dar pîn'la urmă, meliţînd din gură,
Uitară planurile îndrăzneţe
Şi-au hotărît, de luptă toţi nevrednici,
Cu aur greu să-i cumpere pe sfetnici.

Astfel, prin daruri şi cadouri, iată
Că-şi cîştigară-n taină dregătorii,
Spunîndu-le că pentru ţara toată
Vor fi pierzanie navigatorii
Căci sînt o aventurieră gloată
Care-n apus doar pradă călătorii
Şi că, piraţi fiind, ei n-au nici rege,
Nici omenească ori divină lege.

O, regi setoşi de guvernare dreaptă,
Sfătuitorii cît de mult vă-nşeală
Cînd voi le credeţi vorba înţeleaptă
Şi cinstea mai presus de bănuială !
Mai plină de-adevăr vedeţi o faptă,
Domnind pe tron, în mantie regală,
Decît cînd, după datina străveche,
V-o spun sfătuitorii la ureche !

O, nici măcar sub mantia de rînd
O cinste limpede ca albul spumii
Nu căutaţi !... Ambiţiosul gînd
Ades l-ascund sub umilinţă unii !
O, dreptul şi-nţeleptul nu-s nicicînd
Descurcăreţi în treburile lumii !
Au poate-n fleacuri ageră să fie
Dumnezeiasca nevinovăţie ?

Ci iată, nesătuii catuali
Ce guvernează gintea idolatră,
La sfatul rău al clerului regal,
În Gama zvîrl urîta bîrfei piatră...
Dar el plutise pe-nspumatul val
Să vadă doar a Indiilor vatră
Şi semn să-i ducă regelui, anume,
Că a descoperit această lume.

Ştia prea bine el că, mai apoi,
Cîrmuitorul falnic, Manoel,
Va să trimită ne-nfricaţi eroi
Cu arme şi corăbii fel de fel,
Ca mări întinse şi pămînturi noi
Să strîngă-n jug sub mîndrul său drapel —
El nu era decît, cutezător,
Al Indiilor descoperitor.

Deci vru să-i ceară domnului păgîn
Răspuns — să-l ducă marelui său rege
Căci el ghicise gîndul cel hapsîn
Şi marea maurilor fărădelege...
Păgînul domn stătea cu frica-n sîn ;
Crezîndu-i pe auguri — se înţelege —
Că s-a lăsat de orice vorbă dus
Cînd maurii acelaşi gînd i-au spus.

Dar de-i îngheaţă inima de frică,
I se aprinde-n schimb de lăcomie ;
În faţa ochilor i se ridică
Folosul ce-ar putea al lui să fie
Cînd trainic legămînt şi drept, adică,
Ar încheia acum, pentru vecie,
Bogat negoţ să facă, an de an,
Cu-acel puternic rege lusitan.

În pripă catualii, suveranul,
Păreri potrivnice-ntre ei schimbară
Căci își desăvîrșea lucrarea banul
Cu care maurii îi cumpărară...
Ci regele-l chemă pe căpitanul
Cel nenfricat, să vină-n fața-i iară
Și-i zise : — „Spune adevăru-ndată,
Și marea vină îți va fi iertată !

Eu știu că e solia ta mințită
Căci nimeni te-a trimis pe unda creață ;
Nici rege n-ai, nici patrie iubită,
Ci-ți duci pribeag pe mări întreaga viață ;
Departe, în Hesperia vestită,
Ce domn smintit, ce minte îndrăzneață,
Ar cuteza armada să-și îndrume
Pe-un drum atît de lung, pe marea-n spume ?

Iar de ești sol al unui rege mare,
Stăpîn deplin peste o lume-ntreagă,
Ce daruri mi-ai adus, de preț și rare,
În cumpăna-adevărului să tragă ?
Doar darurile făr-asemănare
Prieteniile regești le leagă !
Ce preț pot pune eu, un domnitor,
Pe vorbele unui navigator ?

Iar dacă ești vreun dezrădăcinat,
Cum mulți bărbați de seamă se-arătară,
Te voi primi în vastul meu regat,
Căci cei puternici peste tot au țară !
Iar dacă ești neîmblînzit pirat,
Să-mi spui și asta fără teamă, iară,
Căci drumul vieții nu-l alegem noi
Ci cumpenele cruntelor nevoi !“

Se ridică îndată Gama sus,
Știind că asta e, neîndoielnic,
Capcana ce în fața i-au adus
Mahometanii cruzi, în chip mișelnic.
Și astfel spuse tot ce-avea de spus,
Stăpîn pe sine și nesovăielnic,
Căci inspirat era cuvîntu-i greu
De Venus Acidalia [30], mereu :

— „Domn falnic, dacă-ntîile păcate
Ce pîngăriră omenescul neam
N-ar fi vărsat pahar de strîmbătate
Peste scoborîtorii din Adam,
(Cumplit flagel pentru creștinătate) —
N-ai fi crezut, nu mă-ndoiesc, un dram
Din tot ce-ndrugă lacomă, vicleană,
Întreaga liotă mahometană.

O, știu că săvîrșind un lucru drept,
Plătim grozavei suferințe vama...
Nădejdile ne înfloresc în piept
Dar pas cu pas le urmărește teama...
E greu încrederea să ți-o deștept,
Mărite domn, îmi dau prea bine seama,
Cînd timp să judeci n-ai avut — și-ntr-una
A ascultat urechea ta minciuna !

Dacă-aș trăi doar din omor și pradă,
Pribeag pe mări și dezrădăcinat,
Aș fi-ndurat atîta grea corvoadă
Să-mi aflu un sălaș îndepărtat ?
Aș fi lăsat furtuna să mă roadă
Și-n van să lupt, să sufăr, să mă zbat
Prin gerul din Antarctica cea rece,
Ori arșița, trecînd peste Berbece [31] ?

Iar dacă celor ce grăit-a gura
Le ceri a darului de preț pereche,
Eu vreau să știu doar unde-a pus natura
Din veac împărăția ta străveche !
Cînd domnul meu, dînd tuturor măsura,
Își va pleca augusta sa ureche
Să afle totul — ne-om întoarce iară
Cu scumpe daruri în această țară.

Ciudat de ți se pare sol că sînt
Al unui domn din falnica Hesperie,
Să știi că-i domnul meu de neînfrînt,
Nimic nu-i stă în cale și nu-l sperie !
Iar lusitanul geniu și avînt,
Primejdii multe a-nfruntat, puzderie,
Din partea orișicui cerînd încredere
Că-i vrednic de asemenea purcedere !

Oprelişti ne-au zidit în față anii !
Dar nenfricați, pe toate să le-nfrunte
Voit-au domnii mîndrei Lusitanii,
Căci țelurile mari cer lupte crunte !
Și urmărindu-și, dîrzi, pe mări, dușmanii,
Izbindu-i crunt din coaste și în frunte,
Au vrut să afle-al mărilor liman
Și țărmuri noi scăldate-n ocean !

Trunchi falnic, ramul falnic datu-ni-l-a :
Nou rege neînfrîntei noastre nații...
Pe cel din urmă maur din Abila
Sub sceptrul lui alungă-l nenfricații
Și, trunchi de trunchi legînd, uitînd ce-i mila,
Sub veșnic tinerele constelații,
Altarul, Iepurele, Hidra, Argo [32],
Pe urma maurilor marea sparg-o !

Și s-a legat izbîndă de izbîndă,
Dînd noi imbolduri marii cutezări.
Pe mări, fiind vrăjmașilor osîndă,
Ni s-au deschis cărări după cărări,
Iar dincolo de Tropic, stînd la pîndă,
În Africa zărit-am așezări
Cu oameni care, din aceste locuri
Nicicînd văzut-au Cele Șapte Focuri [33].

Prin lupte și strădanii laolaltă
Învins-am neînduplecata soartă
Și, astfel, ultima columnă-naltă
Am pus-o-mpărăției tale-n poartă !
Văzut-am mari furtuni cum ne asaltă,
Mînia apelor că nu ne iartă,
Și-un semn doar vrem despre acest liman
Pentru iubitul nostru suveran !

Acesta-i adevărul, majestate ;
Dar, oare, pentru slaba mea răsplată,
Aș fi scornit aceste fapte toate ?
Pe-un drum nesigur aș fi mers vreodată ?
Pe-ale lui Tethis valuri nempăcate
Au nu-mi aflam odihna meritată,
Strîngînd nemăsurată avuție
Cum spui, prin mîrșava piraterie ?

Și dacă tu, slăvite, te-ai pătruns
De adevărul ce-l purtăm cu noi,
Mai iute dă-mi regescul tău răspuns,
Nu-mi amărî întoarcerea-napoi !
Pirat dacă mă crezi, e deajuns
Să curgă-al dreptei judecăți șuvoi
Căci totul cercetînd, de-a fir-a-părul,
Ieși-va la iveală adevărul !“

Ci Gama, din clipită în clipită
Fiind de siguranță și mai plin,
I-ascultă domnul vorba chibzuită
Care-i cîștigă-ncrederea, deplin.
Zicîndu-și : — „După vorba cumpănită,
Dreptate are solul cel străin...
Și catualii se-nșelară, poate..."
Vai, nu știa că-s cuib de strîmbătate !

Nu-n mauri, ci în căpitan să creadă
Pricini destule încă domnul are ;
Negoțul viu i se părea făgadă
De avuție ademenitoare.
Deci îl rugă pe Gama să purceadă
Spre flota ancorată-n larg de mare,
Cu marfă să-și trimită-n tîrg oștenii
S-o schimbe pe-aromate mirodenii.

Îi cere mai cu seamă marfă rară
Care lipsește din regatul lui,
De dincolo de apa cea amară
Cărată prin restriști, pe valul șui...
Pe rege părăsindu-l așadară,
Îi spuse Gama-nsoțitorului,
Un catual — să-i facă rost de-o barcă,
La flota lui degrabă să se-ntoarcă.

Șalupa lui era în larg, pe val...
Dar, să-l întîrzie, mereu se plînse
De-ncurcături vicleanul catual :
Avînd în minte planuri sumbre strînse,
Departe de domeniul regal,
Pe chei să-i țină urma îl constrînse,
Să-și pună-n fapt haina fărdelege
Pe placul lui și neștiut de rege.

Ajunși departe, în retras ungher,
Îndată și făgădui o barcă
Dar numai cînd, pe necuprinsul cer,
Va aurora să se reîntoarcă...
Știu deci falnicul corăbier
Păgînul să-l înșele doar că-ncearcă,
Fiind de mult cu maurii-nțeles
Cum însuși cugetase-n sine-ades.

Acest netrebnic catual hain,
De mauri cumpărat, spurcată piază,
Pe lîngă preacinstitul samorin
Era,-ntre dregători, cel mai de vază.
Sînt maurii încredințați deplin
Prin el doar căpitanul c-o să cază,
Iar el nădăjduia — trădînd fățarnic —
Să fie răsplătit de lifte darnic.

Cu stăruință neînduplecată
Tot cere Gama luntre și luntraș
Și-i cere a-mplini porunca dată
De nobilul lui Perimal urmaș,
Zicînd : — „De ce mă-mpiedici vremea toată
Să-aduc ceruta marfă în oraș ?
Ci, oare, catualii pot, atunci,
Să-ncalce ale regelui porunci ?"

Dar catualului puțin îi pasă
De tot ce-i zvîrle-n față căpitanul,
Ci, diavolesc, în mintea-i ticăloasă,
Viclean și tăinuit își țese planul :
Ba sabia și-o vrea din teacă scoasă
Cu sînge s-o stropească lusitanul,
Ba foc să deie flotei, bunăoară,
Să nu se mai întoarcă unu-n țară.

Așa ceruseră mauritanii
Încît, despre al Indiei pămînt,
Monarhul depărtatei Lusitanii
Nicicînd să nu audă un cuvînt...
Pe Gama-l țintuiesc pe țărm profanii,
Spre nave căile tăiate-i sînt,
Căci pe întinsa mare azurie
Nu mai plutește nici o almadie.

Îi cere mîrșavul, stăruitor,
Lui Gama, flota lîngă țărm să-și cheme,
Căci drumul i-ar fi scurt și mai ușor
Și la negoț ar fi-n cîștig de vreme...
Se știe doar, din vecii vecilor :
Prieten de prieten nu se teme...
Deci, dacă nu vrea lîngă țărm să vie,
Dă semn de dușmănie și hoție.

Dar Gama îi ghici de-ndată jocul :
Cînd navele le va chema aproape,
Și-or spune vorba sabia și focul
Și toate-și vor afla mormînt sub ape.
Se frămîntă atunci, cătînd mijlocul
Prin care de acest prăpăd să scape,
Temîndu-se de toate, rînd pe rînd,
La toate cele însă cugetînd.

Așa precum răsfrînge o oglindă
De criță sau cristal strălucitor
Fugara rază ce-a răzbit s-o prindă,
Spre alte locuri preumblînd-o-n zbor,
Pe albi pereți, pe-acoperiș, pe grindă,
Cum degetele lenește o vor,
Cu suliți și săgeți strălucitoare,
Neliniștite și tremurătoare —

La fel îi rătăcea lui Gama gîndul,
Cînd deodată-și aminti că, poate,
Pe-aproape sta Coelho așteptîndu-l,
Urmînd poruncile de dînsul date...
Și semne tainice-i făcu, de-a rîndul,
Să-ntoarcă luntrile spre flotă, toate,
Ca prins să nu se lase în capcană
De lifta lacomă mauritană.

Acel care se vrea sfințit de Marte
Și cu iluștrii luptători de-o seamă,
Se cade să privească-n orice parte
Și-i bine firu-n patru de-l destramă !
Să creadă-n tot ce l-ar tîrî spre moarte,
Pe dușman să-l înșele fără teamă,
Căci niciodată-n vers eu n-am să-l laud
Pe-un căpitan ce spune : — „Nu văd, n-aud !"

Să-și cheme flota-i cere crudul ins,
Amenințîndu-l și fierbînd de ciudă,
Dar el, de nobilă mînie-aprins,
În fața-i nici un semn de teamă nu dă ;
Lăsîndu-se-n bîrlogul liftei prins,
Mai bine-ndură el năpasta crudă,
Decît în grea primejdie să vadă
A domnului său falnică armadă.

Pe țărm rămas-a Gama, după lege...
Mînia-n pieptu-i n-a-ncetat să ardă ;
A doua zi, cînd se chemă la rege,
A fost oprit de numeroasa gardă ;
Iar catualul se sili să-nchege
Alt vicleșug, de teamă că-o să-l piardă
Mînia regelui, cînd va afla
Ce săvîrșit-a fără voia sa.

S-aducă marfa pe uscat, încoace,
Cerutu-i-a nemernicul vulpoi,
Spunînd că cel care negoț nu face
Dă semn că e cu gîndul la război...
Și hotărît-a Gama să-l împace
Pe-al maurilor cumpărat slugoi,
Știind că marfa-ngrămădită-n cale [34]
E însuși prețul libertății sale...

Se hotărî că negrul va trimite
Să care marfa roi de almadii
Căci Gama nu-și voia primejduite
De dînsul ale sale bărci zglobii...
Din mărfurile Spaniei slăvite
Pe vrednicul său frate îl vesti
Că vrea să-i se-aducă-n graba mare,
Să-i fie prețul de răscumpărare.

Pe țărm deci scumpa marfă adunar-o,
Iar catualul lacom sta la pîndă...
Dar au rămas Diego și Alvaro
Vîrtos să se tocmească și s-o vîndă...
...Cei josnici datoria subjugar-o
Arginților și setei de dobîndă,
Punînd doar banul, banul înainte
Și de poruncă, și de rugăminte.

E catualul pildă grăitoare :
Pe căpitan cu marfa l-a schimbat,
Crezînd că va avea cîștig mai mare
Decît dacă-l va ține pe uscat...
Iar Gama, neavînd pe cît se pare
Dorința de-a rămîne-n port legat,
Pe nava lui se-ntoarce, ca în tihnă,
La adăpost, să-și cate de odihnă,

Lăsînd să hotărască timpul doar,
Odată ce-și vădi ticăloșia
Nesățiosul dregător barbar...
...O, peste cîți n-a abătut urgia,
Odată bine nefăcînd măcar,
Deșertul interes și lăcomia !...
Căci și bogatul, precum și sărmanul,
Sînt slugile Măriei-Sale : Banul !

Ucide-l domnul trac pe Polidor [35]
Stăpîn s-ajungă pe-al său vast tezaur !
Pe-a lui Acrisiu [36] fiică,-n zbor sonor,
Prin turn răzbind, o cheamă ploi de aur !
Trapcia [37], îndrăgind stăruitor
Metalul galben de-avuție faur,
Vînzînd cetatea cea cu fruntea-n soare,
Sub aur greu, înnăbușită, moare !

Cetăți preface auru-n ruine,
Prietenii ți-i schimbă-n scelerați,
Prin el cel nobil ticălos devine
Și-ai oastei capi vrăjmașilor predați ;
Corupe, lacom, purități virgine ;
Nici o primejdie nu-l ține-n laț
Căci pîngărind și înjosind știința,
Orbește judecata, conștiința !

El tălmăcește legea cum îi place,
Căci el o și proclamă și abrogă !
Pe oamenii cinstiți sperjuri îi face,
Pe regi azvîrle-a tiraniei togă !
Ba-i strălucirea lui cu vino-ncoace
Și pentru-nțelepciunea teologă,
Căci corupînd și fețele de clerici,
Lucind, pătrunde auru-n biserici !

CÎNTUL IX

Rămas-au vînzătorii în cetate
Dar la vînzare n-au avut noroc
Căci maurii făceau, cu răutate,
Hindușii să nu cumpere deloc,
Voind, vicleni, prin cîte și prin toate,
Pe descoperitori să-i țină-n loc,
Pînă-or veni din Mecca noi corăbii,
Pe lusitani să-i tragă-n spăngi și săbii...

În sînul Eritreii, un departe,
De unde Ptolemeu [1], cu anevoie
Zidit-a o cetate,-n slăvi să poarte
Al sorei sale nume, Arsinoe,
(Suez numită după trista-i moarte) —
Cetatea Mecca înflorește-n voie
Hrănită de credințele profane
Ale religiei mahometane ;

Djeddá se cheamă portul ei — și-n mînă
Întreg negoțul Mării Roșii ține ;
Sudanul e stăpîn pe-această vînă
Ce-i varsă-n sipet avuții și bine ;
O flotă numeroasă și păgînă
Spre Malabar îndrumă nave pline
Și-n schimb ia mirodenii, an de an,
Pe-ntinsul Indianului Ocean.

Deci maurii voiau ca aste nave
Puternice să vină-n sprinten zbor,
Să-i spulbere cu pălălăi grozave
Pe cei care furau negoțul lor ;
C[illegible] atîta liftele mîrșave
În așteptatul mare ajutor,
Încît pe lusitani voiau să-i țină
Doar pînă cînd acestea or să vină.

Stăpînul însă peste om și cer,
Care, de-a hotărît ceva odată,
E, de departe, veghetor sever
Pînă i se-mplinește voia toată,
Pe Monçaide îl făcu străjer,
Căința-n piept trezindu-i deodată,
Și Monçaide-i spuse tot lui Gama
Intrării-n rai plătindu-și astfel vama.

Acesta, fiind maur, nu trezise,
Se înțelege, nici o bănuială ;
Știa de mult de mîrșavele vise
Ce le băteau dușmanii în urzeală ;
Fiind primit cu brațele deschise
Ades de portughezii plini de fală,
Cu întristare se gîndea la spinii
Ce li-i urzeau în taină sarazinii [2].

Prin el află prudentul căpitan
De navele din Mecca cea arabă,
De maurii ce vor să-i facă,-avan,
De petrecanie, cît mai degrabă ;
Ba, chiar în tunetele lui Vulcan
Aflînd că flota maură nu-i slabă,
El socoti îndată — înțelept —
Că-i greu să țină maurilor piept.

Mai socoti că-a-ntîrziat de-ajuns
Și-i timp să se gătească de plecare ;
Nu mai voia al regelui răspuns
Căci regele-i iubea pe mauri tare ;
Deci porunci ca-ndată, pe ascuns,
Cei doi rămași cu marfa de vînzare
Să se întoarcă negreșit la flotă,
Să nu priceapă maurii o iotă...

Dar nu se scurse prea mult timp... Curînd
Se auzi un zvon cum viu răzbate,
Că fost-au prinși cei doi creștini pe cînd
Se strecurau afară din cetate ;
Iar căpitanul îi legă, pe rînd,
Pe cei veniți cu scumpe nestemate
Ca să le schimbe cu ceva, pe bord...
Erau negutători bogați, din port.

Erau negutători bogați, de frunte
Și zarvă s-a stîrnit cînd s-a aflat
Că sînt ostatici, reținuți pe punte ;
Dar iată, echipajul încordat
Se pregătește marea iar s-o-nfrunte ;
E cabestanul [3] gros desfășurat,
Spre-amară [4] unii se reped de-a dreptul,
Iar alții levieru [5]-l rup cu pieptul.

De vergi atîrnă unii și tot trag,
Cu țipete suind pe trunchuri vela...
I-aleargă oameni regelui în prag
Aflînd ce pradă duce caravela ;
Bătrînii greu proptiți în stîmb toiag,
Copii, soții, surori îl plîng pe-acela
Care-a rămas pe vasul cel străin
Și-l cheamă într-ajutor pe samorin.

Nemaicîntîndu-le atunci în strună
Nemernicilor mauri, dregătorii
Pe cei doi și cu marfa dimpreună
Îi slobozesc, să-și scape negustorii...
Ba spre căință regele se-mbună...
Dar Gama își primi navigatorii
Decît căința mai cu bucurie
Și cîțiva negri [6] puse-n slobozie.

Și-n josul coastei își îndrumă prora
Încredințat că nu poate să lege
Negoț, spre binele amîndurora,
Deocamdată, cu hindusul rege...
Dar țărmul vast ce-l scaldă Aurora
Fiind descoperit, se înțelege,
Putea spre țara-i scumpă să ne-ndemne
Ducînd cu dînsul grăitoare semne.

Cîțiva malabarezi cu dînsul are,
Trimiși anume punțile să-i treacă
Pe cei doi portughezi 'napoi să-i care...
Piper mai are, pișcător oleacă,
Muscadele [7] plăcut mirositoare
Și parfumata Bandei floare seacă...
Și scorțișoară ceiloneză dulce
Și cuișoare negre din Moluce.

La toate Monçaide-a fost misit...
Stropit cu har de îngeri, nu-ntîrzie
Acum în cartea celui răstignit [8]
Să-și scrie numele pentru vecie...
Din bezna cea de veci ai fost răpit,
O, fericite !... Cerul ți-a dat ție,
De plaiul tău străbun departe — iată —
O sfîntă patrie adevărată...

Plutea departe de-arzătorul mal
Cu prora-ntoarsă către țărmul unde,
De fire pus, limanul austral
Al Bunelor Speranțe-n val pătrunde,
Ducînd despre-acest țărm oriental
Spre Lisabona semnele fecunde !
Din nou la sînul ei primește-i marea
Cu teama, și cruzimea, și-ncîntarea !

O, scumpă e întoarcerea în țară
Unde așteaptă larii și penații
Să povestești peregrinarea rară
Printre străine plaiuri, mări și nații !
Răsplata așteptîndu-și, așadară,
Pentru primejdiosul drum soldații,
De cît de plini de bucurie sînt,
Li-i pieptul pentru inimă prea strîmt !

Dar cipriota zînă — ce veghează
Cum cere Domnul slăvilor eterne —
Neostenită flota cea vitează
Și drum deschis printre restriști i-așterne —
Răsplata pentru biruita groază
În gîndu-i căutînd-o, o discerne,
Gătindu-le pe tristul ocean
O bucurie fără de liman.

Mereu, mereu i se perindă-n minte
Cărarea vitregă pe oceanul
Unde-i pîndea, rînjind cu-al urii dinte,
Cu piedici și primejdii mari Tebanul...
Și-acuma le dorea cu jind fierbinte,
Odată ce-au înfrînt luptînd amanul,
Să-și afle tihnă dar și desfătare
Pe cristalina și-mpăcata mare

O desfătare care varsă vlagă
Și-nviorare-n istovitul trup ;
Căci mari urgii, cînd viață duci — pribeagă,
Scurtează-ți firul vieții și ți-l rup.
Pe fiu-i mîndru s-o ajute-l roagă
Fiindcă-n el așa puteri irup
Încît pe zei pogoară-i pe pămînt,
Suind pe muritori în cerul sfînt.

Deci hotărî să le ivească-n față
O minunată insulă divină
Cu flori îmbălsămată și verdeață,
Sclipind sub calda soarelui lumină ;
O, multe insule la fel răsfață
Împărăția vastă, cristalină,
Din mîndra Taprobană pînă-n cercul
Închis de strîmte porțile lui Hercul.

Aici voia ca ale mării fete
S-aștepte pe vestiții luptători,
Cu nurii frumuseții să-i desfete,
Cu ochi ce dor, cu inimi care dor ;
Să cînte, dănțuind cu flori în plete,
Cu sufletul cuprins de tainic dor,
Încît împătimate să le deie
Vitejilor iubirea de femeie.

La fel făcut-a zîna-n străvechime...
Și l-a primit pe fiul lui Anchise [9]
Zidita urbe doar prin istețime
Pe care-o piele de buhai o-nchise [10]...
Doar în feciorul ei — și-n altul nime
Zăcea puterea zînei — ca în vise ;
El — Cupidon — va s-o ajute iară
Ca și-n povestea de odinioară.

La car înhamă alba zburătoare
Ce singură prohodul trist și-l cîntă
Și cea în care s-a schimbat sub soare
Ea, Peristera [11],-n mîni cu floarea frîntă ;
Pe unde trece vîntu-l schimbă-n boare,
De norii negri cerul vast îl zvîntă
Și sună spațiile uriașe
De lacome săruturi pătimașe.

Ea l-a zărit pe-arcașul ei cel drag
Pe coasta unui nalt Idalic munte [12]
Cu alte-Amoruri, gata de harțag,
Gătindu-se pedepsitor să-nfrunte
Pe oamenii ce i se pleacă-n prag
Nu dragostei ci patimei mărunte,
Robiți fiind de lucrurile care
Nu patimi cer, ci multă cumpătare.

Pe-un nou Actéon [13] vede-l cum, flămînd,
Își hărțuiește pătimaș vînatul,
De omenescul chip frumos uitînd,
Bătînd de-a lungul codrii și de-a latul ;
Pedeapsa îi va fi că în curînd
Zări-va pe Diana,-mpătimatul,
Și-atunci păzească-se de scumpii-i cîini
Ce-o să-i devore piept și cap, și mîini !

Mai vede că în lume-s mari limbuții
Care, uitînd de mult obștescul bine,
Iubesc pe robii relei Filautii [14]
Și, mai cu seamă, se iubesc pre sine ;
Ba mai socot că-i pildă a virtuții
Doar lingușirea fără de rușine
Cu care pe monarhi îi țin în frîu,
Strivind în mugur bobul pur de grîu.

În loc să îndulcească sărăcia
Norodului, nevolnici se arată !
Iubesc puterea, rangul, bogăția,
Strigînd mereu că-s drepți și fără pată !
Cu sîrg preschimbă-n lege tirania !
Rămîne neștirbită legea dată
Cînd din puterea regelui nu roade !...
Pentru norod de-i bună — legea cade !...

Iubit e-n lume Rău-n lung și-n lat
Și e urît ce-i vrednic de iubire !
Hidosul Rău cerîndu-se curmat,
Să afle omenirea izbăvire,
El dregătorii cheamă-și-i la sfat
Cerîndu-le, cu arme și oștire,
Să dea pedepse drepte, cuvenite
Acestei rele lumi și răzvrătite...

Mulți din acești copii frumoși — ce zboară
Se îndeletniceau cu lucrul lor :
Cioplea săgeata unul, bunăoară,
Iar altul vîrfu-i ascuțea, de zor ;
Și-nfiorau cu stihuri bolta clară
Cîntînd despre amor, cîntînd în cor,
Cuvinte dulci de dor și bucurie
Topind într-o suavă armonie.

Cuptoare veșnice, topind flămînde
Vîrtosul fier al lăncii și-al săgeții,
Nu lemne-ardeau ci inimi palpitînde,
Mustind încă de sîngele vieții ;
Căleau săgeata-n val de lacrimi blînde
Vărsate de îndrăgostiții, bieții ;
Văpăile erau dorinți de foc
Ce ard doar dar nu mistuie deloc !

Ci unii-şi încercau de zor săgeata
În inima norodului de rînd...
Umplea văzduhul de suspine ceata
Răniţilor, tînguitor gemînd ;
Frumoase nimfe însă erau gata
Să le tămăduiască rana, blînd...
Şi, viaţa aducîndu-le-o în faţă,
Dădeau şi nenăscuţilor vieaţă...

Sînt nimfe şi urîte, şi frumoase
Cum rana-i mai cu chin ori fără chin ;
(Din leac amar adesea tragi foloase,
Căci el te izbăveşte de venin !)
Sînt unii ferecaţi în lanţuri groase
De vreun decîntec vechi, de vrajă plin,
Cum se întîmplă dacă-ajung să fiarbă
Săgeţile în fermecată iarbă.

Zvîrlite la noroc, de mîini stîngace,
Ades, ades, săgeţile aceste
Însămînţează-n inime buimace
Amoruri deşucheate şi inceste ;
Erou-n stîrpitură se preface
Dar cînd şi cum nu prinzi măcar de veste...
Drept pildă Biblis [15] stau şi Cinireea, [16]
Asirianul [17] şi cel din Iudeea [18] !

Au cîţi puternici, care, nu se lasă
Să-i prindă-n dulce mreajă păstoriţa ?
Voi, doamne mari, au nu v-a prins în plasă
Vulcan, dînd unor vagabonzi guriţa ?
N-aşteaptă unii noaptea-ntunecoasă,
Trecînd în taină zidul, nu portiţa ?
Dar pentru dragostele ce-nveninǎ
Nu Cupidon ci Venus e de vină !

...Ci prinde lin caleaşca ei să cadă
Cu alba lebădă pe cîmpul verde...
Pe-al zînei chip de limpede zăpadă
Culoarea trandafirului se pierde...
Arcaşul care şi pe zei, în şoadă,
Cu iuţi săgeţi cutează să-i dezmierde
Şi dregătorii lui aleargă iute,
Frumoasei zîne mîna să-i sărute...

Pe Cupidon strîngîndu-l zîna-n braţă,
Astfel grăi : — „O, dulce fiul meu,
Puterea, fala mea, întreaga viaţă !
Tu, care nu te temi de Tatăl-Zeu,
De tunetul cumplit cu care-n faţă
Trăsnitu-l-a odată pe Tifeu,
Un mare păs la tine mă aduce,
Să mă ajuţi la ceas de grea răscruce :

Cînd Parcele mi-au pus că lusitanii
Oricînd, oriunde mi-or aduce slavă,
La ceasul de restrişte şi strădanii
Le-am stat într-ajutor fără zăbavă ;
Aidoma se-arată cu romanii
Această mîndră seminţie bravă
Şi cred că nouă, cît ne stă-n putere.
Să-i sprijinim într-una ni se cere.

Şi cum, cu ură, mîrşavul Teban
I-a urgisit pe glia Indiei foarte ;
Şi cum puteau să-şi afle în ocean
Nu doar istovul ci cumplita moarte —
Pe însuşi valul ce le-a fost duşman
Doresc să aibă de odihnă parte,
Răsplată căpătînd pentru victoria
Pe care-n veci o va cinsti istoria !

Rănește greu cu al săgeții cioc
Copilele bătrînului Nereu,
Cu dor să-i îndrăgească și cu foc,
Pe cei veghiați mereu de brațul meu !
Adună-le pe toate la un loc
Căci voi găti în largul mării, eu,
O insulă plăcută tuturóra,
Împodobită de Zefir[19] și Flora.

Cu trandafiri și vinuri aromate,
Cu desfătări și feluri de mîncare,
În cristaline, falnice palate
Să-aștepte nimfele fermecătoare ;
Gătite, în alcovuri minunate,
Arzînd de dor și de împătimare,
Pe lusitanii mîndri să-i răsfețe
Comori de negrăită frumusețe !

Pe marea asta care-mi este mamă
Să nască seminție de eroi !
Și dușmanii mișei ți-or ști de teamă
Cît ei vor sta alăturea de noi !
Mișeii-n fața lor va fi să geamă
Și zidurile s-or surpa, greoi !
Cînd focul tău va arde și pe mare
Au cine va scăpa de dînsul, oare ?"

...Și Cupidon, poznașul, strînge-n coardă
Săgețile de fildeș lucitor,
Cu vîrf de aur, care știu să ardă
Cu flacără de dragoste și dor.
Cu prihănire zîna îl dezmiardă
Și-l ia-n caleașca ei, purtată-n zbor
De lebedele ce l-au plîns cu jale
Pe Faeton [20] în clipele fatale...

Dar el credea că și o altă divă
Alăturea s-ar cere să le fie...
Adesea, dîrză, ea-i stătea-mpotrivă,
Adesea-l ajuta cu bucurie :
Zeița uriașă [21], guralivă,
Ce-mprăștie, prin gurile — o mie,
Semeață, dreaptă, mincinoasă, slută,
Ce văd prin lume ochii ei — o sută !

Atunci porniră amîndoi s-o caute
Și i-au cerut, peste pămînt și unde,
Pe lusitanii nenfricați să-i laude
Cu glas sonor de trîmbițe rotunde...
Au cine oare glasul Faimei n-aude
Cînd și în hruba peșterei pătrunde ?
Cînd i-nsoțește necurmat purcederea
Chezașa Adevărului, Încrederea ?

Rumoarea, laudele, cu temei
De adevăr zburînd, îi îmbunară
Acum pe neînduplecații zei
De Bachus zădărîți odinioară...
În piept de nestatornice femei
Mînia altfel se aprinse, iară,
Acuma socotind că-i mîrșăvie
Să urgisești atîta bărbăție !

Ci iată că, deodată, pruncul crud
Săgeată slobozi după săgeată...
Cădea de-a dreptul una-n valul ud,
Iar alta-ntîi zbura făcînd o roată ;
Și-ndată greu suspin, suspin zălud
Purces-au nimfele din piept să scoată ;
Alesul una încă nu-și zărise
Dar îl credeau cum Faima-l zugrăvise.

Ci cu putere înzecită, crudă,
Se-ncoardă arcul iar, ochind departe,
Pe Tethis străpungînd-o-n piept, cu ciudă,
Căci nesupusă era Tethis, foarte...
Golise tolba-nverşunata trudă
Iar nimfele dormeau pe valuri, moarte...
Rămas-a vie cîte una, doară,
Ca-n focul dragostei curînd să moară...

Dar faceţi loc, voi, valuri azurii,
Căci Venus nimfelor le-aduce leacul !
Le-arată zeci de vele argintii
Care popasu-n largul mării facu-l...
O, crud Amor ! Ca flăcările-ţi vii
Să ardă nimfele precum ţi-e placul,
Se cere, neprihanele sfioase
În mreaja zînei prinse să se lase !

Cîntînd în cor, pereche cu pereche
Se-adună nimfele cu drag şi dor
Şi dănţuie ca-n vremea cea străveche
Pătrunse de al dragostei fior...
Iar Venus le şopteşte la ureche
Ce-ar face ea de-ar fi în locul lor...
Şi-arzînd de dragoste împătimată,
Urmează-i ele sfatul de îndată...

...Tăiau corăbiile valuri scunde,
Ducînd spre ţară preţios hrisov ;
Tînjeau să-şi ieie apă de oriunde
Şi să-şi aline-al drumului istov,
Cînd deodată răsări din unde
Încîntătorul dragostei ostrov ;
Era la ceasul cînd ia ceru-n seamă,
Strălucitoare, a lui Memnon mamă...

Ostrovul se apropia agale,
Cu frumuseţea toată-n sînu-i strînsă
Căci zîna-l aducea încet în cale
Mînat de vînturi ca o albă pînză ;
Izvoare-i rîd şi verde iarbă-n poale...
Să-l vadă cît mai bine flota însă
Tot mai aproape, mai aproape-l mînă
Fermecătoarea frumuseţii zînă...

Ostrovul stete însă-n loc, curînd,
Aşa cum Delos [22] s-a-ntîmplat să steie
Cînd a gemut Latona greu, născînd
Pe Febus şi pe-a vînătoarei zee...
Şi prorele s-au aplecat, pe rînd,
Spre golf plutind, pe umeda alee,
Văzînd acest frumos lăcaş de vrajă
Cu roşii scoici dormind pe alba plajă.

Pe cele trei coline minunate
Ce străjuiesc ostrovul desfătării,
De ierburi crude şi de flori zmălţate
Şi crînguri dese, dînd imbold visării,
Izvoare curg, strălimpezi şi curate,
Cu unda să sărute unda mării...
Pe alba albie de piatră albă,
Goneşte-a undelor sonoră salbă...

Într-o vîlcea de vis se strîng apoi
Ca — înfrăţite — undele să-şi prindă,
Schimbînd neliniştitul lor şuvoi
Într-o prelungă, limpede oglindă...
Iar arborii cu foşnitoare foi
Coroanele-n cristal şi le perindă,
Cu drag privindu-şi chipul ce le-anină
Aidoma în apa cristalină.

Își 'nalță mîndri pomi în slavă fala
Cu fructe aromate, tămîiete...
În globu-i dulce strînge portocala
Culoarea ce-o purta Dafné [23] în plete...
Îi trage chitrului [24] în jos beteala
Povara roadelor de soare bete
Și pare alămîia gălbioară
Un sîn rotund și tare de fecioară.

Pe culmi alți arbori gata-s rod să deie :
Dau sclipăt plopii lui Alcide [25]-n soare,
Balsam dă mirtul [26] mîndrei Citeree,
Cresc laurii [27]-ndrăgiți de Febus tare
Și al Cibelei [28] verde pin scînteie,
Jelindu-și dragostea mistuitoare...
Și-mpung semeți și vajnici zorii roșii
Cu ascuțite vîrfuri chiparoșii...

Pomona [29] crește fructe de tot soiul
Și nu cer mîini muncite, grijulii,
Să-adauge rodului de soi altoiul...
Cresc rumene cireșe purpurii
Și umplu fragi cîmpia și zăvoiul
Stînd unor triste-amoruri mărturii...
Iar pomul persic [30], nenfruntînd omida,
Se simte-aici mai bine ca-n Persida [31].

Dau rodiile flori de foc din muguri
Întunecînd sclipirea de rubin ;
Ciorchini de verzi, chiorchini de roșii struguri
La pieptul vajnic ulmii tineri țin ;
Piramidală pară, să te bucuri
Că-o pasăre te-a ciugiulit, hain,
Căci cu plăcere fructul tău dezghiocu-l
Doar fiindcă ea te-a ciopîrțit cu ciocul !

Covorul de verdeață-i ca un vis
Căci arta Achemeniei [32] întrece,
Vîlceaua preschimbînd-o-n paradis,
Răcoare revărsînd sub umbra rece.
Spre unda tremurată lui Narcis
Frumosul cap îi place să și-l plece...
Mai crește-al lui Ciniras [33] fiu-nepot
De Venus plîns cu jale peste tot...

Și seamă nici nu-ți dai, fiind la ora
Cînd Aurora varsă vii scîntei —
De-i dă culoare floarei Aurora
Ori florile îi dau culoare ei !
Căci încîlcesc Zefirul și cu Flora
Cu violete — roșii stînjenei
Și trandafirul — floarea diafană
Ca-mbujorați obrajii de codană...

Mai crește măghiranul, cresc și crinii
Stropiți în zori cu lacrimi de argint...
Și dragostele zeului luminii
Stau scrise-n galben-roșul hyacint...
Pomona, Cloris, se întrec grădinii
Să-i deie farmec și izvor de-alint
Căci dacă zburdă-n crîng ciripitoare,
În codri mișună viețuitoare :

Pe val molatic lebedele cîntă ;
Din crînguri le răspunde filomela...
Podoaba cînd și-o vede-n rîu răsfrîntă,
Pe-Actéon nu-l spăimîntă rîu-acela ;
Fricoșii iepuri din desiș se-avîntă ;
Sfioasă, saltă sprinteză gazela
Și zburătoarei mici deloc greu nu i-i
La cuib să zboare, să-și hrănească puii...

...Deci pe ostrovul proaspăt debarcară
Vitejii de pe navele-argonaute...
Zîmbeau prin crînguri nimfe — și pe-afară,
Cum n-ar mai fi aflat, un veac să caute...
Pișcau alene strune de ghitară,
Cîntau la harpe și sonore flaute,
Ori se mai prefăceau că, prin coclaur,
Vînatu-l fugăresc cu arc de aur...

Le sfătuise Venus, dinadins,
Să steie care unde risipite
Încît să fie cît mai greu de prins
Și să se facă mai întîi dorite ;
Stau unele, cu trup de farmec nins,
Nici îmbrăcate, nici sulemenite
Și se-mbăiau încrezătoare, goale
În limpezile rîului cristale.

...Săreau pe rînd flăcăii bravi pe plajă
Căci unul nu era nedoritor
Să fie pe acest ostrov de vrajă
Un norocos și harnic vînător.
Dar nu știau că, fără arc sau mreajă,
Vînat de soi pica-va-n mîna lor ;
Vînatul blînd, suav, ce mai suspină
Rănit de-ncîntătoarea Ericină !

Știindu-se-nzestrați cu dibăcie,
Unii-n tufiș s-au strecurat, ca șerpii,
Cu flinte și-arbalete să ațíe
Din drum — și să doboare-ndată cerbii ;
Iar alții, mai cu chef de trîndăvie,
La umbră s-au trîntit, pe puful ierbii,
De-a lungul rîulețului curgînd
Cu șipotul adormitor și blînd...

Dar iată ç-au zărit prin sîhla deasă
Neașteptate jocuri de culori ;
Și inima, bătînd din piept să iasă,
Le-a spus că nu erau găteli de flori
Ci albă lînă fină și mătasă
Stîrnind în piept pîrdalnici, iuți fiori,
Găteli ce flori cu chip de om le poartă,
Știind a se-nfrumuseța cu artă...

Velloso-ndată fluieră, uimit :
— „Măi, fraților, vînatu-i cu poveste !
Dacă mai dăinuie păgînul rit,
Pădurea zînelor aceasta este !
Minuni la care gîndul n-a gîndit
Ni se arată-n clipele aceste
Și-i semn că taină mare și adîncă
De muritorul ochi se-ascunde încă !

Pe urma lor să ne ațínem, iute,
Să știm : zeițe sînt ori nălucire ! ?“
Mai sprinteni decît sprintenele ciute,
Flăcăii se-avîntară cu-ndîrjire,
Dar ele-n crîng pieiră, nevăzute,
Mai hoațe decît sprintene din fire...
Rîzînd, țipînd, fieștecare însă
De-acești ogari ajunse-n brațe strînsă.

...Păr lung de aur fîlfîie în vînt,
Zbor văluri printre arborii pădurii ;
Dorința sparge parcă pieptul strîmt,
Ispititori cînd fac cu ochiul nurii ;
Cad prefăcute, și nu triste sînt,
Ci dulci cînd le ajung din urmă furii ;
Și face una, întinzînd piciorul,
Să cadă peste ea urmăritorul...

Zeițe, neluînd la alta seama,
Se zbenguie în unda cristalină
Și țipă cînd bărbații-n pîlc dau iama
De parcă nu i-ar fi-așteptat să vină ;
Rușinea — învingînd-o, cică — teama,
Fug goale-n sîhla de stufișuri plină
Și ochilor spre mîngîiere lasă
Ce nu apucă mîna pofticioasă.

Ca zeea vînătoarei, rușinată,
Și-afundă una trupul în cristal ;
Iar alta sare ca să-și ia de-ndată
Veșmintele ce le-a lăsat pe mal ;
Dar, sclav dorinței pătimașe, iată,
Un tînăr sare-n legănatul val,
Cu tot, cu-ncălțăminte și veșminte,
Să-și stingă-n apă dorul prea fierbinte...

Cum cîinele vînătoresc, deștept,
Să prindă-ndătinat rănite rațe,
Cînd țeava puștii ațintește-n piept
Sălbaticele gîște sau becațe,
Naintea plumbului țîșnește drept
În apă, sigur prada că-o s-o-nhațe —
La fel se-avîntă portughezu-n apă,
Încredințat că zîna nu-i mai scapă.

O, Leonardo, iubăreț de viță,
Cu-nflăcărare căuta iubirea ;
Ades amorul îl prinsese-n iță
Dar cunoscuse doar dezamăgirea,
Neîndrăgit nicicînd de vreo domniță ;
Dar el deloc nu se pierdea cu firea
Și nu-și pierdea nădejdea, nu — și gata,
Spre bine că-o să i se-ntoarcă roata...

Efira-n cale-i și-a ivit făptura,
Neîntrecută-n frumusețe zînă,
Păzindu-și darul ce i-l da natura,
Sortit naturii, totuși, să-i rămînă ;
Ci, ostenindu-l mult alergătura,
Îi zise : — „Nu fi crudă și hapsînă !
Cînd pentru tine-al vieții laur rupu-l
Doar inima mi-o furi, nu-mi furi și trupul ?

Frumoaso, toate nimfele, duium,
Sînt prinse — și să scape nu e modru !
Doar tu, neostenită nicidecum,
Mă tot alergi pe urma ta, prin codru !
Au crudul meu destin ți-a spus acum
Că bietul Leonardo-ți este lotru ?
Nu-l crede !... Eu, cînd cred în el, fierbinte,
De mii și mii de ori pe ceas mă minte !

Ne ostenim, frumoaso, în zadar !
O, Soarta-mi este vitregă, vezi bine ;
Mi-e dat să nu te pot atinge, chiar
Dacă ai fi alăturea de mine !
Dar vreau să aflu, zîna mea, măcar
Destinul cum departe mi te ține ?
Și-atunci vei ști, frumoaso, ce-am ales-o,
Tra la spiga e la man qual muro é messo [34] !

Stai... Nu fugi ! Ia loc să stea și ceasul
Ce-aduse pîrgul frumuseții tale !
Căci tu doar poți, încetinindu-ți pasul,
Să spulberi farmecul ce-mi stă în cale !
Nici regi, nici armii nu pot stinge glasul
Acestei vrăji ce-mi schimbă-amoru-n jale !
Doar tu, oprindu-te, poți, nimfă dragă,
Să-mi vindeci, dulce, inima beteagă !

Părtașă ești la nenorocul meu !
Cu cei mai tari să fii, nu-i oare laș ?
Cu tine inima mi-o porți, mereu !
Redă-mi-o, sprintenă să fii la pași !
Nu-i simți povara cum atîrnă, greu,
În părul tău de aur ucigaș ?
Ori poate că, răpind-o, bunăoară,
Tu ai schimbat-o — și-i acum ușoară ?

Pe urmă-ți pasul n-am să mi-l mai plimb !
Vei osteni sub marea ei povară
Ori mîndrul frumuseții tale nimb
Schimba-va, poate, steaua ei amară !
Iar dacă steaua-i schimbi, Amoru-n schimb
Răni-te-va de moarte, domnișoară
Și-atunci o să m-aștepți rănită-n piept,
Iar eu mai mult de-atîta nu aștept !"

Ci iată, nu mai fuge zîna crudă...
În brațe-i cade tristului flăcău
Și veselă-și întoarce, să-l audă,
Scăldat în rîs și dulce chipul său,
Să-i știe vrînd și dragostea zăludă,
Și farmecul ce-l răvășește rău...
Iar el, văzîndu-se învingător,
Cu totul se topește în amor.

...Săruturi și suspine dulci răsună
Sub arbori ce-și îmbină-n bolți coroana ;
Cînd brațele se strîng pe gît, cunună,
În rîs zglobiu se schimbă neprihana ;
Amețitoare zi, Citeră bună !
Plăcerea umple crîngul și poiana !
Nu judeci farmecul, ci-l simți, fierbinte...
Ci, judece acel care nu simte !

Și nimfele, privind cu încîntare
Către iubiții lor navigatori
Le pun pe cap cununi mirositoare
De aur și de laur și de flori ;
Ca soți cuminți și blînde soțioare,
Se plimbă mînă-n mînă, iubitori
Și fiece pereche-și jură-n parte
Nestinsă dragoste pînă la moarte...

Dar cea mai mîndră zînă se ridică,
Stăpîna peste-al nimfelor alai...
O spun că-i Cerului și Vestei fiică
Frumosul chip și minunatul strai...
Pe căpitanul cel fără de frică
Îl cheamă lîngă ea cu dulce grai,
Primindu-l cu alai și pompă mare
De nobilă atotstăpînitoare.

Întîi și-ntîi spunîndu-i cine este
Într-un frumos exord [35], de grații plin,
Îi spuse-apoi că îi va da de veste,
Urmînd porunca marelui destin,
Despre secretul sferelor celeste
Și despre-al mării necuprins hain,
Într-o clarvăzătoare profeție,
Cum merită doar mîndra-i seminție...

Pe un dumnezeiesc și falnic munte
L-a dus apoi într-un măreț palat,
Nimbat cu foc de aur scump pe frunte,
Din pur cristal și aur ridicat...
Ci ziua orele și-a scurs, mărunte,
Iar ei s-au tot plăcut și s-au jucat,
Pe cînd ceilalți s-au drăgostit pe-afară
Din zori de zi și pînă-n fapt de seară...

Astfel, în clipe dulci şi minunate,
Simţindu-i dragostei din plin fiorii,
Răsplata vitregiei îndurate
Aflatu-şi-au acum navigatorii...
Răsplata faptelor neînfricate
Şi laurii măreţelor victorii,
La cap de drum gătite ţi-s de lume
Prin slavă, glorie şi mare nume !

Căci nimfele şi-acest ostrov minune
Şi Tethis — veşnic tînără la faţă,
Onoruri sînt sortite să-ncunune
Cu nimb de bucurie-ntreaga viaţă.
Triumfurile-n încleştări nebune
Şi laurii pe fruntea îndrăzneaţă
Şi gloria, şi-al zînelor alcov
Sînt farmecul acestui mic ostrov...

Au fost iluştrii înzeiţi, în timp,
De muritorii de odinioară ;
În înstelatul, legendar Olimp,
Pe ale Faimei aripe zburară,
Purtînd al faptelor de seamă nimb,
Greu dobîndit, prin trudă mult amară,
Pe a virtuţii cale îndelungă,
Ca numai la sfîrşit slăviţi s-ajungă !

La fel vrea astăzi omul, de aceea,
Eroii numai laurii să-i poarte !
Sînt înzeiţi cei ce-au aprins scînteia
Unor mărețe fapte fără moarte :
Cei doi tebani [36], Quirinus [37] şi Enea,
Mercur şi Febus, Jupiter şi Marte,
Junona, Ceres şi Diana, Palas,
Din oameni zei făcuţi, de toată fala-s !

Dar Faima, trîmbiţîndu-i mult pe ei,
Le-a dat cu timpul şi ciudate nume
De zei, de indigeţi [38], de semizei,
Eroi, viteji, magnifici cu renume !
Voi, oameni cinstitori ai gloriei,
De vreţi să fiţi asemeni lor pe lume,
Urîţi moleşitorul somn trîndav
Ce face sufletul din liber, sclav !

Puneţi în frîu ambiţii, lăcomia,
Stîrpiţi în suflet goana după aur
Căci astea nasc pe lume tirania !
Nu-i dă preţ omului nici falsul laur,
Nici cinstea în deşert, nici avuţia !
Mai bine e să meriţi un tezaur,
Fără să-l ai în saci tixiţi, de-a rîndul
Decît să-l ai, deloc nemeritîndu-l !

Daţi drept legi de pace — şi egale !
Să nu-l fure bogatul pe sărac !
Aridicaţi oştiri leite-n zale
Să vină sarazinilor de hac !
Veţi da şi slavă patriei natale
Şi toţi egali trăi-vor; după plac !
Şi veţi avea pe merit avuţia
Şi slava ce cinsteşte bărbăţia !

Pe rege să-l slujiţi pilduitor,
Prin spadă şi cu sfatul, cu credinţă !
Şi-atunci veţi fi şi voi nemuritori
Cum bunii voştri sînt, prin străduinţă !
Pot multe-n lumea asta cei ce vor,
Dar nu voiţi ce e cu neputinţă !
Eroi fiind, cinstire-o să vă deie,
Atunci, ostrovul mîndrei Citeree !...

CÎNTUL X

Spre lacul vast scăldînd Temististanul [1],
Unde-al Apusului liman scînteie,
Cu roibi de foc își istovea elanul
Iubitul adulterei Larisee [2] ;
Iar razelor le îndulcea noianul
Zefirul respirînd pe eleștee,
Gătind cu valuri mici oglinda vie
Și-nviorînd plăpînda iasomie, —

Cînd iată, nimfele fermecătoare,
Iubiții dragi ținîndu-și-i de mînă,
Către palatu-nvăpăiat de soare
Cu aur scump pe fruntea lui bătrînă,
Se îndreptară toate,-n grabă mare,
Precum le-a poruncit a mării zînă
Ce-i aștepta cu feluri de bucate,
Să verse vlagă-n trup și sănătate...

Ci iată că matrozi și zîne-fete
Pe scaunele de cristal se-așează ;
Ilustrul Gama, zîna blondă-n plete,
Pe tron de aur stau, la loc de vază..
Asemenea dumnezeiești banchete
Egiptul antic n-a ajuns să vază !
Bucate rîd pe talgere de aur
Furate din atlanticul tezaur [3] !

Curg vinuri aromate în pahar
Și nu-ntrec doar italicul Falern [4],
Ci chiar ambrozia, și-acel nectar
Al zeilor Olimpului etern ;
Ar roade dinții pilei în zadar
Potiru-n care spume dulci se cern
Din vinul îndoit cu apă rece
Ce-n suflet harul veseliei trece.

Să-nveselească pe meseni anume,
Și lungă să le țină pofta bună,
Spumosul vin stîrnește haz și glume ;
Și-o minunată muzică [5] răsună
Asemeni celei care-n sumbra lume
Oprit-a zvîrcolirea cea nebună
A umbrelor din văi de chin și plîngeri
Cu glasuri de sirene ori de îngeri.

Frumoasa nimfă cîntă cînt sonor,
Umplînd palatul vast de melodie ;
Dulci lire, harpe strîng în glasul lor
Și glasul ei în pură armonie ;
La glasul zînei vînturile mor,
Încremenește marea azurie ;
Din zbor prinzîndu-i cîntului minunea,
Adoarme-n vizuini sălbătăciunea...

În vocea ei trăiesc și luptă greu
Bărbați eroi ce-n lume vor să vină...
Le întrezare 'naltul gînd Proteu
În globul de plămadă cristalină
Ce-n vis i-l dăruise Tatăl-Zeu ;
Aflîndu-i profeția marea lină,
A mării zînă și-o-ncrestează-n minte
Și o respune-n cîntecul fierbinte.

Aceste fapte de coturn [6] sînt demne !
Nu-i demn galentul [7] de asemeni foc !
Nici Japos [8] nu le-a-ntrezărit, pesemne
Şi nici feacianul Demodoc [9] !
O, Caliope, clipele-s solemne !
Din nou, din nou te chem şi te invoc !
Augustu-ţi har vreau lira să-mi dezmierde
Căci iată, muză, harul meu se pierde !

Viaţa mea cu anii trece, trece,
Se schimbă vara vieţii mele-n toamnă !
Mi-i mîndrul geniu tot mai sterp, mai rece,
Căci numai vitregia-mi este doamnă !
Scîrbia spre uitare mă petrece
Şi spre-apa somnului de veci mă-ndeamnă ;
O, muză, doar acum m-ajută iară
În slavă să-mi înalţ iubita ţară !

În cîntul zînei taie spumei coama,
Din fermecatul Tagelui liman,
Eroi pe calea ce-a deschis-o Gama
Pe-nfurtunat al Indiei Ocean...
Vezi domni păgîni cari, neştiind ce-i teama,
Se-ardică-n contra jugului duşman,
Dar îi sileşte braţul vajnic foarte
S-aleagă-ntre supunere şi moarte.

— „Văd — cîntă zîna — pe pontiful care,
Domn peste preoţii din Malabar,
Va încheia prietenie mare
Cu neamul lusitan cel temerar ;
Va îndura urgii pustiitoare
Din partea samorinului barbar
Care, urîndu-i pe străini, va rade
Cetatea lui cu foc şi fier de spade.

Dar din Belem va fi trimis de Soartă
Acel ce cumpenelor leacul şti-le :
Pacheco [10] — neştiind în piept că poartă
Bravura unui lusitan Ahile !
Cînd marea numai, de furtună spartă,
Va suge-n hăuri navele-i fragile
Iar el îi va înfrînge cerbicia
Şi lumea va să-i ştie bărbăţia !

Ajuns la ţărm îl va salva de-ndată
Pe idolatrul rege din Cochim [11] ;
Apoi, cu mică băştinaşă-armată,
Urmînd într-una rîul cristalin
Care înconjură cetatea toată,
Lîngă Cambala [12] va izbi în plin
Naira oaste, îngheţînd de groază
Încinsul plai cu oastea lui vitează !

În darn s-or strînge-n cete luptătorii
De prin Bipur [13], Narsinga [14] şi Tanor [15]
Şi samorinului în darn victorii
Îi vor făgădui toţi domnii lor
Şi toţi nairii, sălăşluitorii
Din Calicut şi pînă-n Cananor [16] !
În darn aridica-vor marea maurii
Iar idolatrii munţii şi coclaurii !

Tăind, arzînd, Pacheco îi va face
Pe mare — apă, pe pămînt — pămînt ;
S-or prăvăli oştirile buimace
În vastul Malabar, de groază frînt !
Dar nu va face idolatrul pace ;
Soldaţii blestemînd, pe zei rugînd
Să prăvălească peste duşmani steii,
Dar în zadar, căci surzi şi muţi sînt zeii !

Pacheco temple și cetăți, de-a rîndul,
Va trece, nemblînzit, prin foc și fier !
Păgînii se vor îngrozi văzîndu-l,
Văzînd că toate, toate-n flăcări pier !
Din două părți vor năvăli, ca gîndul,
Să-l taie pe viteazul cavaler,
Dar bravul, dintr-o parte-ntr-altă parte
Zburînd, va duce peste tot doar moarte !

Pe cîmpul vast al luptei însuși sta-va
Să-ncurajeze oastea samorinul,
Dar plumbi în șuier slobozi-va țeava
Cu sîngele-i stropindu-i palanchinul...
Atunci striga-va-ntr-ajutor otrava
Să-l frîngă pe Pacheco — și veninul
Dar va să-l mîntuie înalta slavă
Precum de fier, așa și de otravă...

A șaptea oară lupta va să fiarbă...
Pacheco însă nu va da-napoi ;
Dar totuși, totuși, teama va să-l soarbă
Cînd samorinul iar, cu forțe noi,
Va azvîrli în încleștarea oarbă
Mașini nemaivăzute de război
Și căngi va repezi către corăbii,
Prin ele vrînd ce n-a putut prin săbii !

Să nimicească flota lusitană
Va îmbulzi pe mare munți de foc
Dar samorinului nădejdea vană
Pacheco i-o va spulbera pe loc !
O, nici un brav slăvit în vers de peană,
Intrat în crîncenul lui Marte joc,
N-a mai cules asemeni laur verde !...
Mă ierte Roma, Grecia mă ierte !

Cu mai puțin de-o sută brațe brave
Atîtea tigve sparte, căsăpite !
Pe fugă puse oștile grozave
Prin mii de șiretlicuri iscusite !
S-ar crede că sînt născociri și snoave
Ori îngerii din slăvile sfințite
Că-au pogorît s-aprindă-n pieptu-i torță
De dibăcie, de curaj și forță !

Nici cel ce-nveșnicit-a Marathonul [17]
Pe Darie-mpărat cînd l-a răpus,
Și nici — neînfricat — lacedemonul [18]
Care-a pierit la Termopile, sus :
Nici Quintus Fabius [19] ori ausonul
Ce stavilă etruscilor [20] s-a pus ;
Nici toți acei ce puntea faimei trec-o,
Nicicînd nu-l vor întrece pe Pacheco !"

Aici vibră sonorul nimfei glas
Și cîntec plîns îi înflori pe buze...
Ades, ades vitejii au rămas
Nerăsplătiți, trăind vieți ursuze...
— „O, Belizarie [21] ! — strigă... Popas
De veci tu ai în dulce cor de muze !
De Marte ți-a vărsat în suflet fiere,
Pacheco, bravul, fie-ți mîngîiere !

Viteaz și nenfricat, asemeni ție,
Frîngînd ca tine vrăjmășescul val,
Răsplata i-a fost neagra sărăcie,
Recunoștința — patul de spital !
Așa ești prețuită, vitejie,
Din înălțimea tronului regal,
Căci voia lor și-o pun adesea regii
Deasupra adevărului și-a legii !

Aşa sînt regii, slava cînd i-mbată !
Făcînd din faldul moleşelii scut,
Cinstirea dau, de Aiax [22] meritată,
Isteţului Ulise cel limbut !
Dar asta-i răzbunarea : cinstea dată
Linguşitorului binevăzut
Dacă nu-i răsplăteşte pe cei vrednici,
Va răsplăti pierzari şi lacomi sfetnici.

Ci tu, o, rege-n toate împăcat,
Aceasta este singura-ţi greşeală !
Dar dacă tu cinstire nu i-ai dat,
El dat-a stăpînirii tale falã...
Şi cît Apolo cerul minunat
Îl va-ncălzi-n rotirea lui domoală,
Slăvit fiind curajul lui sub soare,
Se va huli nedreapta ta uitare !

Purtînd al unui vrednic rege nume,
Un alt erou [23] străvăd, pe mare lainic,
În toate întrecînd romana lume,
Fiind al slavei făurar şi crainic,
Quiloa cea fertilă s-o sugrume,
Pe ţărmul ei punînd piciorul, trainic,
Zvîrlind perfidu-i rege în surghiun
Şi altul dîndu-i, credincios şi bun...

Văd Mombaçá, plătindu-şi scump acum
Ticăloşia de odinioară,
Schimbată toată-n pulbere şi scrum ;
Nenumărate nave văd cum zboară
Să nimicească, pe albastrul drum,
Armada lusitană, temerară !
Cum, săvîrşind minuni, Lourenço [24] însă
Le zvîrle-n hăuri, pînză după pînză !

Îl văd stîlcind catarg după catarg,
Flotila samorinului barbar ;
Văd tunete de-aramă cum se sparg,
Cum grinzi şi pînze frînte-n aer sar ;
Cum vasul-căpitan vrăjmaş, în larg,
Cu cangea arcănindu-l, temerar,
El singur, învîrtindu-şi spada iute,
Ucide dintre mauri patru sute !

Dar drumul proniei, pe care nu-l
Cunoaşte altul decît Tatăl numa,
Unde curajul însuşi nu-i destul,
Îl văd zvîrlindu-l pe viteaz acuma ;
De lupte geme marea lui Chaúl [25],
De fier şi foc şi sînge fierbe spuma
Şi-i stinge orbitorul vieţii sclipet
Oştirea din Cambaia şi Egipet,

Căci duşmani cîtă frunză, cîtă iarbă,
Îneacă viul inimii avînt ;
În faţă, lui, necontenit să fiarbă,
Îi stă potrivnic val, potrivnic vînt ;
Sculaţi, străvechi eroi !... În lupta oarbă,
Vedea-veţi renăscînd, semeţ, nenfrînt,
Alt Sceva [26], sîngerînd, cu carnea ruptă,
Dar care pînă-n clipa morţii luptă !

Ghiulele văd, ghiulele-n negru şir,
Că i se-mplîntă-n coapsă şi i-o rup,
Dar încă smulge el păgînul pir
Cu sufletul de bărbăţie stup !
Dar altele îi frîng plăpîndul fir
Care-i legase sufletul de trup ;
Şi sufletul, zburînd din ocna vie,
Izbînda s-o-ntîlnească nu-ntîrzie...

Ci zboară, suflet !... Află-ţi împăcarea !
Războiul crud ţi-a dat la pace dreptul !
Dar cel care ţi-a dăruit suflarea,
Mai dîrz le ţine duşmanilor pieptul ;
Aud cum crunt trăsneşte răzbunarea
Şi-n iadul veşnic îi azvîrl, de-a dreptul,
Bombardele şi lănciile lucii
Pe cambaienii toţi şi mameÏucii [27] !

Se-avîntă-n luptă bravul lui părinte
Prin crunt potop de vîlvătăi nătînge ;
I-i sufletul încins de foc fierbinte
Iar ochiul trist amare lacrimi plînge ;
Îl mînă răzbunarea înainte
Să scalde navele păgîne-n sînge,
Să simtă Nilul, Gangele s-audă,
Să vadă Indul încleştarea crudă !

Cum tauru-n călduri încearcă-n trunchi
Puterea strînsă-n coarnele hirsute
Şi muget crîncen iscă din rărunchi —
La fel Francisco fierul şi-l ascute,
Mai înainte de-a pleca-n genunchi
Oştirile Cambaiei cei avute,
De-al răzbunării sînge nesătul,
În vraiştea păgînă din Cabul [28] !

În Diu dînd buzna — falnica cetate
Vestită prin asedii mai tîrziu —
De navele din Calicut armate
Va face lungul mării drum pustiu ;
Pe Melik-yaz cînd straşnic îl va bate
Cu-al lui Vulcan străfulger lung şi viu,
Către străfundul mării-l va petrece
Să-i vadă patul tăinuit şi rece.

Dar Mir Hocem va acosta cu căngi
Furia armiei răzbunătoare ;
Ci, sfîrtecate-n lusitane şpăngi,
Pe val pluti-vor braţe şi picioare
Căci fi-vor lusitanele falăngi
Mai iuţi ca pulberea detunătoare !
Va fi un iad de fum, de foc şi fier
Şi gemete de suflete ce pier !

Dar ce văd ! ? Vai, îi smulge cruda Soartă
Cu totul laurul biruitor,
Cînd înspre Tage valul iar îl poartă
Pe lîngă Capul Pătimirilor,
Ce-i va păstra, pe coasta ce nu iartă,
Cenuşa şi-amintirea-n viitor ;
Oştirile din Indii şi Egipt
N-au izbutit cît capu-n mare-nfipt !

Vrăjmaşi dibaci, războiul şi harţagul,
Săgeţi şi gloanţe şuierînd cumplit,
N-au izbutit ce-a izbutit ciomagul
De cafri-n focul vetrei întărit !
Nu-i ştie nimeni, nimeni morţii pragul !
Ascunsă-i voia cerului slăvit !
Hazard îi spunem, Soartă blestemată,
Dar ea e voia cerului, curată."

Dar strigă nimfa : — „Ce luceafăr văd
Zburîndu-şi pe-a Melindei mare nava ?
Scăldînd în sînge, slobozind prăpăd
În mari cetăţi ca : Lamo [29], Oja [30], Brava [31] ?
E Cunha [32] ! Falnic numele-i străvăd
Din mări în mări purtîndu-şi veşnic slava !
Ostroavele Austrului [33] audu-l
Şi Sfîntul Laurenţiu, şi tot sudul !

Dar alt luceafăr văd, prin foc și arme !
E Albuquerque [34], de izbînzi flămînd,
Pornind pe perșii din Ormuz să-i sfarme
Căci nu-i vor jugul cel slăvit și blînd !
Dar persele săgeți or să se-ntoarne
Spre piepturi perse zbîrnîind zburînd,
Căci domnul luptă-alături de aceia
Ce-i seamănă credinței mari scînteia...

N-or mai feri de putrezire munții
De sare — hoiturile adunate ;
S-or înmulți ologii, orbii, ciunții-n
Moscate [35] și Djarun [36] și Calayate [37] ;
Și-atunci, plecîndu-și cerbicia frunții
Sub jug, necredincioasele armate
Tribut din avuția lor vor rumpe
De perle de Bahrein [38] nespus de scumpe.

Cununi de laur pe semeața-i frunte
Va împleti izbînda din belșug
Cînd Goa cea vestită va s-o-nfrunte
Pe veci sortindu-i lusitanul jug ;
Răzbit o dată, prin loviri mai crunte
O va lua, strivind-o-n groaznic crug ;
Și se va-ntrece — deschizîndu-i poarta —
Pe sine — astfel învingînd și Soarta...

Va trece mîndru — biruinței faur —
Prin ziduri, gloanțe, lănci și vîlvătăi :
Prin escadroane de hinduși și mauri
Își va deschide sîngerînde căi ;
Ca leii-nfometați ori cruzii tauri
Vor da năvală toți ostașii săi,
În ziua care și-n-nchinat lumina
Presfintei, din Egipet, Caterina [39]...

Și tu-i vei da deplină ascultare,
Malaca [40] — avuție fără preț !...
Te-ascunde Aurora iubitoare
La sîn de mamă, vast ținut semeț,
Dar krissurile [41] nu ți-or fi scăpare,
Nici vîrful otrăvitelor săgeți !
Nu te-or scăpa nici javanezii bravi
Nici malaiezii, dragostelor sclavi !"

L-ar fi slăvit pe Albuquerque-n rime
Mai mult, mai viu Sirena cea suavă ;
O izbucnire însă de cruzime
Văzu că-i întinează viața bravă :
Un vrednic căpitan, nenvins de nime,
Fiindu-i drumul vieții drum de slavă
Cu-ai săi să fie bun ortac se cade,
Nu jude crunt, mînia cînd îl roade...

Cînd foamea, boala, sprintena săgeată
Și plumbi de foc, și vremea ce-ntărîtă
Oștenii le înfruntă vremea toată
Cu inima aceeași, hotărîtă,
Brutală-i și barbară-i totodată,
Neomenească-i fapta și urîtă,
Cînd hotărăști pedeapsa cea mai grea
Pentru-n păcat ce-l iartă dragostea...

Căci nu va fi incest acest păcat,
Nici adulter, nici furt de feciorie
Ci un amor cu-un suflet deșănțat,
Cu-o sclavă oarecare va să fie...
Gelos fiind și crud, și nendurat,
De nu-i stăpîn pe clipa de mînie,
Eroul vrednic pune neagră pată
Pe slava-i niciodată întinată...

Apeles [42] a-ndrăgit-o pe Campaspe...
Îndată Machedon i-a dat-o-n dar,
Măcar că pictoru-i era doar oaspe,
Nu soțul său de luptă, temerar...
Au Cirus [43] nu l-a fost văzut pe-Araspe
Strîngînd-o-n brațe pe Panteea, chiar
Dacă jurase că va sta-mpotriva
Ispitei pe care-o stîrnea captiva ? !

Ilustrul pers n-a fost deloc hain
Cu bietul om, rob dragostei rămas ;
I-a stat Araspe-ntr-ajutor din plin
Apoi, la greul cumpenelor ceas...
Pe Judith [44] a răpit-o Balduin
Dar Carol, drept, nedînd mîniei glas,
L-a sprijinit pe el cu soața-i tandră
Să-ntemeieze minunata Flandră."

Ci iar răsună glasul zînei, cald :
— „Îl văd pe Soares [45] cu mîndră oaste...
Drapele-și fîlfîie măreţul fald
Și roșii sînt arabicele coaste ;
Medina geme sub cumplit asalt,
Cutremurată-i Mecca de năpaste
Și Abisinia, și Barbará [46]
Zeila [47]-mbelșugată și Djeddá !

Și nobilul ostrov al Taprobanii,
Pe cît de vechi, pe-atît de brav și tare,
Mîndrindu-se cu ale firii danii :
Cu scoarța dulce și aromitoare,
Drapelului măreţei Lusitanii
Tribut va da, cînd fîlfîind în soare,
Pe turnul din Colombo [48] va să stea...
(Un turn de care țara se temea.)

Prin unda Eritreii, vitejește,
Drum nou, drum nou Sequeira [49] va tăia,
Către imperiul ce se mîndrește
Că-i leagăn lui Candace [50] și Sabá [51] ;
Vedea-va ploaia cum o strîng, firește,
În mari cisterne cei din Mazuá [52]
Și portul Arquico [53] — și noi ostroave,
Dînd lumii noi minunății grozave.

Pe africani Menezes văd că-i pleacă
Mai mult decît pe inzi sub jug temut ;
Ormuzu-i știe fierul scos din teacă,
Plătindu-i astfel îndoit tribut...
Tu, Gama, iar vei colinda oleacă,
Acuma plin de lauri și avut,
Uns conte [54], răsplătit cum se cuvine,
Pămîntul vast descoperit de tine...

Dar marele deznodămînt fatal
Căruia se supune-ntreaga fire,
Va să te smulgă de pe tron regal [55]
Acestei lumi de fum și amăgire...
Un alt Menezes [56] va pluti pe val,
Necopt ca vîrstă, matur în gîndire,
Făcînd să fie al său nume, Henric,
Și fericit, și veșnic, și puternic...

Căci nu va frînge doar, stăpîn pe fapte,
Panane [57], Malabarul [58] și Culete [59],
Sub ploi fierbinți de plumbi stînd zi și noapte
Ci, nelăsînd trufia să-l îmbete,
El marile păcate, toate șapte,
Le va înfrînge-n sine pe-ndelete...
Să-nfrîngi la vîrsta asta-i lucru mare,
Și lăcomie, și necumpătare...

Iar cînd şi el va fi chemat spre stele,
Îl va chema pe Mascarenhas [60] slava ;
Dar pe nedrept gonit de lîngă vele,
Pe frunte totuşi laurii purta-va ;
În ciuda defăimărilor mişele
Işi vor opri vrăjmaşii toţi gîlceava
Cînd nu-i va da destinul avuţia
Ci numai laurii şi veşnicia...

Căci în Bintam [61] schimba-va-n pulberi cloaca
De multă vreme crîncenă obidă
Şi plagă aprigă pentru Malaca ;
Va oastea lui cărare să-şi deschidă
Trecînd prăpastia ca şi băltoaca
În vîlvătaia luptelor, toridă...
Nici stînci, nici lănci, nici plumbi, nici fier de zale
În cale nu vor sta mîniei sale !...

Dar, vai, zavistia şi lăcomia
Dreptăţii cerului sfruntîndu-i vrerea,
Neîntinîndu-i cinstei fălnicia,
În suflet îi vor zăvorî durerea ;
Izbîndă nu se cheamă silnicia
Nici — cînd e samavolnică — puterea ;
Dreptatea numai tuturora dată
E o victorie adevărată !

Nu vreau, Sampaio, preţul tău să-l scad,
Tu, bici de fulger peste-ntinsul mării ;
Îţi vei tăia prin foc şi sînge vad
Pe drumul crud al neînduplecării ;
În Bacanor [62] vei fi prăpăd şi iad
Cînd îi vei da pe malabari pierzării ;
Apoi vei năpusti al morţii val
Peste oştirile lui Cutial [63]...

Superba flotă-n Diu alcătuită
Chaúlul îl va-nspăimînta în van,
Căci o va spulbera într-o clipită
Silveira — acest Hector [64] lusitan...
Pe a Cambaiei coastă, împînzită,
Ţinîndu-şi oastea plină de elan,
În mintea guzaraţilor oşteanul
Va fi ce fost-a pentru greci Troianul...

Apoi va Cunha [65] faima să-şi exalte
Ocîrmuind în Indii lungă vreme ;
Dacă-n Chalé [66] zidi-va turnuri-nalte,
Cumplit de dînsul Diul se va teme ;
Semeţul Baçaim [67] va să-l asalte
Şi fiere va să verse în blesteme
Melik [68], căci sîngele şi fierul numa
Cetatea-i va sili să muşte huma.

Văzîndu-l pe Noronha [69], mai apoi,
Crunt tremura-vor mîndrii rumi [70] din Diu ;
Antonio da Silveira, în război,
Aici va ţine focul luptei viu ;
Un ram de-al tău, o Gama, ram de soi,
Cînd va dormi Noronha în sicriu,
Ocîrmui-va-n Soarele-Răsare...
De spaima lui păli-va Roşa Mare !

Lui Estevam [71] al tău îi va urma
Ilustrul [72] ce-n Brazilia, temerar,
Întîi va bate cu pedeapsă grea
Pe-ai mării lupi, vestiţi francezi corsari ;
Luînd Marea Indiei sub oblada sa,
Damanul [73] strînge-l-va în jug amar,
Întîiul pătrunzînd în el, semeţ,
Prin grindină de gloanţe şi săgeţi...

Lui dîndu-i al Cambaiei rege falnic
În Diu cetate, nu cu braţul gol
Îl va păzi de durătul năvalnic
Urnit de-atotputernicul Mogol [74] !
Cînd regele din Calicut, prădalnic,
Va năpusti năprasnic şi pîrjol,
Tot el va căile să-i facă-nguste,
Silindu-l fierul spadei lui să-l guste...

Va spulbera cetatea Repelin [75]
Punîndu-i regele pe fugă-ndată...
Apoi, pe lîngă capul Comorin [76],
Va săvîrşi o faptă nevisată
Cînd flotei vajnicului samorin,
Stînd gata să înfrunte lumea toată,
Prin foc şi sînge îi va stinge fala...
Apoi în jug va strînge Beadala [77]...

Plivind de duşmani indianul plai,
Va ţine-n mînă sceptrul de domnie ;
Cu toţii potoliţi şi muţi la grai
Deloc primejdioşi n-or să mai fie...
Doar în Beticalá [78], vroind un crai
Ce Beadala a păţit să ştie,
Vedea-va stîrvuri spînzurînd — livid —
De prăbuşitul cetăţuii zid...

Martinho — după nume os din Marte,
Descins din Marte iarăşi, după faptă —
Va fi-n Beticalá pîrjol de moarte...
Om cumpănit, cu judecata coaptă,
Pe Castro [79]-l văd apoi, venit să poarte
Sus steagul lusitan cu mîna dreaptă...
Asemeni cu premergătoru-i scapără :
Zideşte unul Diul, altu-l apără...

Căci perşii, abisinienii, rumii
(Cu, de la Roma numele descins)
Prin datini osebiţi şi chipuri unii
Noi naţii aduna-vor dinadins
Şi-n darn s-or plînge cerului şi humii
Că-n jug un pumn de oameni doar i-a prins
Şi sîngele jura-vor că li-l varsă
Să-şi moaie-n valul lui mustaţa-ntoarsă.

Baliste grele, mine, culevrine [80]
Pe Mascarenhas nu-l vor ţine-n loc ;
Văd cum oştenii lui, cu foc în vine,
Cu inima uşoară zboară-n foc ;
Pe Castro-l văd, liberator, cum vine
Cu fiii lui, nepregetînd deloc
Drept jertfă să-i aducă-n ceasul greu
Pe-altarul faimei şi-al lui Dumnezeu !

Fernando — unul — ram din trunchi de soi,
Zburînd prin uragan de foc şi fier,
Prin bolovanii smulşi din zid, greoi ;
Căzînd în luptă, va sui la cer ;
Alvaro — cînd urla-va iarna-n toi,
Pe drumul umed împietrit de ger
Tăindu-şi totuşi prin gheţuş făgaşul,
Va-nfrînge vîntu-ntîi, apoi vrăjmaşul.

Dar tatăl lui va despica urgia
Şi îl va face-ndată-nvingător
Mai mult decît puterea, dibăcia...
Printre păgîni tăindu-şi lat răzor,
Nu-n porţi o să-şi prăvale vijelia
Oştenii lui — ci-or trece zidu-n zbor...
Aceste fapte, pe pămînt şi ape,
Istoria şi versul nu le-ncape !

Cu al Cambaiei domn stînd față-n față,
Noian de cambaiene escadroane
Doar prin ținuta mîndră și-ndrăzneață
Uimi-vor armiile lusitane.
Chiar Hidalçan [81], cu oastea lui semeață,
Se va pleca puterii suverane
Care Dabulul [82] pedepsind pe coastă,
Va fi-n Pondá [83] năprasnică năpastă !...

Văd mulți eroi ce lauri or să poarte
Știind curaju-n luptă să-și măsoare ;
Apururi îndrăgiți fiind de Marte,
Pe-acest ostrov afla-vor desfătare ;
Vor despica, desfășurînd stindarde,
Cu ascuțita chilă [84] larga mare
Și-aici afla-vor nimfe și ospețe,
Onoruri ale faptelor mărețe !"

Cînta frumoasa... Celelalte toate
Vrăjite o aplaudau mereu
Serbînd, și mulțumite, și-ncîntate
Acest plăcut și vesel Himeneu [85]...
Strigau : — „Viteze inimi îndrăznețe,
Pe al vieții drum, spinos și greu,
Onorul, faima vă vor fi răsplata,
Oricum își va suci Fortuna roata !"

Iar după ce-au vărsat în trup hodină
Bucatele din daurita tavă
Și legendare fapte în lumină
Scăldat-a armonia cea suavă —
De grație și maiestate plină,
Să-nalțe și mai mult înalta slavă
Și strălucirea zilei cei de vis —
Lui Gama, Tethis acestfel i-a zis :

— „Suprema-nțelepciune, brav bărbat,
Acum va-n fața ochilor să-ți poarte
Ce rătăciții oameni n-au aflat,
Crezare dînd științei lor deșarte ;
Spre muntele acesta-ntunecat
Urmează-mi cu mai mulți, căci nu-i departe !"
Astfel grăind, cu toții au ajuns
În codrul pentru om de nepătruns...

Ci iată-i că, pe-un pisc înalt pătrund,
Smălțat de diamante și rubine...
Și pasul calcă parcă sfîntul grund
Al slăvilor eterne și divine ;
Un glob se-nalță în văzduh, rotund,
Pătruns de raze de lumină fine,
Încît iluminate să-i străvezi
Și suprafața și întregul miez...

Plămada nu-i ghicești, căci o putere
Dumnezeiască numai l-a compus
Din sfere ce-s închise iar de sfere
Și-un singur centru tuturor le-a pus...
Rotindu-se în juru-i cu putere,
În jos el nu se mișcă, nici în sus...
La fel de-oriunde ochiul îl concepe ;
În orice punct sfîrșește și începe...

Proptit e-n sine și desăvîrșit,
Neschimbător ca ziditorul lui...
...Stă Gama-n fața lui încremenit.
Uimit și curios cum nimeni nu-i...
— „În față — zise zîna — am voit
Restrînsul chip al lumii să ți-l pui,
Să știi pe ce drum mergi, ce drum se-abate
Spre alte țări și plaiuri depărtate...

Maşina lumii-ntregi ţi se arată !
Substanţa eterată şi primară,
De-acel principiu nepătruns creată
Ce n-are început şi nici hotară...
Iar ceea ce strălucitoarea roată
A sferei netede o înconjoară,
E Dumnezeu... Dar ce e el — şi unde,
Priceperea umană nu pătrunde.

Orbita care strînge-n vastu-i crug
Orbitele mai mici, arzînd fierbinte
Ca un imens şi fără seamăn rug,
Orbind cu raza-i pură ochi şi minte,
E Empireul [86] — revărsînd belşug
De fericire sufletelor sfinte...
E nenţeles izvor de fericire
Cum n-afli-n lumea asta nicăire...

Aici sînt zeii-adevăraţi şi sfinţi,
Căci Janus, Jupiter, Saturn şi eu,
Sîntem doar plăsmuiri de oarbe minţi...
În fantezia lor sîntem mereu
Ai stihurilor minunate prinţi...
O, cea mai mare cinste pentru-un zeu
Ori zee — este că le-aţi dat pe lume,
Atîtor stele vii al nostru nume !...

Suprema providenţă — şi divină —
Prin Jupiter aici înfăţişată,
Ocîrmuieşte beznă şi lumină
Prin mii şi mii de spirite deodată ;
Ştiinţa profeţiei este plină
De mii de pilde care ne arată
Că spiritele bune fac doar bine
Iar cele rele ştiu doar să-nvenine...

Plăcutu-i-a ştiinţei ce ne-nvaţă
Şi-nveseleşte cu-ntîmplări hazlii,
Să le scornească nume lor şi viaţă
Ca-n stihul anticelor poezii...
Scriptura însăşi nu ne spune-n faţă
Că zei sînt sfinţii-îngeri din tării ?
Pe îngerii cei răi tot zei îi cheamă,
Dar numele-i greşit, de bună seamă...

Dovadă-i că Puterea-Atotstăpînă
Prin buni şi răi voinţa-şi împlineşte...
Dar să ne-ntoarcem la ce sfînta mînă
A-ntruchipat aici dumnezeieşte :
Sub sfera ce sortită-i să rămînă
În veci nemişcătoare — se zăreşte
Rotindu-se nemaizărit de iute :
Întîiul Mobil [87] ce necunoscut e !...

Urneşte cu puternica-i mişcare
Pe toate cele dinlăuntru-i sfere ;
Astfel dă zi şi noapte mîndrul soare !
Sub Mobil, strînsă-n straşnică putere,
Vezi sfera asta, mai nemişcătoare ?
Un pas doar face mare-ai scînteiere
Cît săvîrşeşte soarele în spaţii
În graba-i, două sute de rotaţii...

Cealaltă sferă poartă alb noian
De sclipitoare corpuri poleite ;
După orînduială, an de an,
Din veac pe-aceleaşi osii sînt rotite ;
E strînsă sfera-n daurit colan [88]
Pe care sînt măiestru-nchipuite
Vechi animale — două şi-încă zece,
Popas lui Febus cînd prin ele trece...

Şi stelele ard pe-al cerului fronton :
Stă Andromeda cu-al său tată-n rînd,
Stă Cinosura, groaznicul Dragon,
Casiopeea — chip frumos şi blînd,
Stă Carul, furtunosul Orion
Şi Lebăda ce moare suspinînd ;
Şi Cîinii, Iepurele se înşiră,
Corabia şi-armonioasă Liră... [89]

Aici, sub firmamentul uriaş,
E cerul lui Saturn, străvechiul zeu ;
Şi Jupiter îşi are-aici sălaş
Şi Marte — îndrăgind războiul greu,
Şi Venus cu sprinţarii amoraşi
Ea, ochiul cerului deschis mereu...
Mercur cel elocvent apoi scînteie,
Apoi Diana — cu trei chipuri zee...

Au unele din sfere slab avînt,
În altele mişcarea-i mult mai trează...
Acum le vezi aproape de pămînt,
Acum de centru se îndepărtează
Aşa precum voit-a Domnul-sfînt
Cel făcător de apă, foc şi rază...
(Pe-acestea le ascunde depărtarea,
Avînd pămîntul centru şi cu marea) —

Întîia-i Europa cea creştină
Prin forţa şi luminile culturii ;
Iar Africa-i de barbarie plină,
Săracă-n dărniciile naturii ;
Vezi capul pus de firea cea haină
În sudul ei, să-l bată marea-n furii ?
Descoperindu-l, voi i-aţi fost stăpînii...
Priviţi pe cît pămînt sînt domni păgînii !...

Priviţi imperiul Benomotapa [90]
Cu negrii goi şi cruzi în el foind.
Aici îşi va afla Gonçalo [91] groapa
Pentru credinţa-i sfîntă pătimind ;
Aici pămîntul naşte, cum şi apa,
Metalul scump, rîvnit de toţi cu jind...
Un lac [92] împodobeşte panorama —
Din el prind viaţă Nilul şi Cuama [93]...

Priviţi şi ale negrilor sălaşe
Cărora nimeni poartă nu le drege ;
Vecinii necrezîndu-şi firi pizmaşe,
Dreptate cer doar negrului lor rege ;
Ca nori de corbi s-or repezi să-ngroaşe
Acele armii care s-or alege
S-atace fortăreaţa din Sofala
În care Nhaia [94] dobîndi-va fala...

Priviţi cum naşte Nilul din lagune,
Iscînd din mîl hidosul crocodil ;
Ţin piept vîrtos războaielor nebune
Fără cetăţi şi ziduri, lîngă Nil,
Toţi abisinii care rugăciune
Înalţă şi-astăzi mielului umil !
Ostrovul Meroé [95] din vecii falnici,
Nobá chemat e astăzi de localnici.

Un fiu [96] de-al tău, o, Gama, vajnic ram
Va fi urgie turcilor să poarte
Aici... Dar vrednicul Dom Cristovam
La rîndul lui va fi învins de moarte...
Priveşte şi Melinda, unde-un neam
Ţi-a dovedit că primitor e foarte.
Vezi Raptusul [97] cel spumegos la toance,
Zis Oby ? Intră tocmai în Quilmance [98].

Vezi Capul Aromatelor [99], vestit ?
Cu toții-i spun Guardafú-acuma ;
Aici, de la nisipu-i înroşit,
Îşi are Marea Roşă, roşă spuma ;
Ea-i Asiei liman hotărnicit
Şi Africa din ea-şi începe huma
Cu splendide cetăţi pe coasta sa :
Arquico, Suamquem [100] şi Mazuá...

Suezul — Arsinoe de-altădată —
Crezută a eroilor cetate,
În marele ei port popas le gată
Flotilelor Egiptului, bogate...
Pe-aice Moise a răzbit odată
Norodul din Eghipet a şi-l scoate ;
Aici începe-al Asiei întins !
Bogat e-n neamuri plaiu-i necuprins !

Vezi muntele Sinai [101] — izbăvitor
Prin moaştele Ecaterinei sfinte ?
Djeddá cea stearpă, secetosul Tor [102]
Ce n-au izvoare setea să le-alinte ?
Şi porţile acelei lungi strîmtori [103],
Hotar din veac Adenului [104] fierbinte
Şi munţilor Arzirei [105], de văpaie,
Apururi văduviţi de strop de ploaie ?

Vezi cele trei Arabii mai apoi,
Cu oameni negricioşi şi necioplíţi,
Crescînd sirepii straşnici de război
Neîntrecuţi, focoşi, neîmblînziţi ?
Dar ţărmul lung, scăldat în valuri moi
Pînă în Golful Persic, îl zăriţi ?
Aici Fartaq [106]-cetatea are-n poartă
Un cap ce falnicul ei nume poartă...

Renume dau cetăţii vechi Dofar [107],
Tămîile cerute de altare...
Vezi plaiul Roçalgate [108], plai avar ?
De-aici începe, vast, de-a lung de mare,
Ormuz, regatul mîndru, temerar...
Zdrobind galere turce-ncăpătoare
Aici ai slavei lauri va să-i vadă
Viteazul Castel Branco [109], dîrză spadă...

Vezi Capu Asabor [110], chemat acum
Doar Moçandam, pe limba tuturora ?
De Persia şi-Arabia vezi cum
E-nchis un golf [111] ce-l cată des ancóra ?
Bahreinul vezi-l, răsfăţînd duium
De perle-n cari sclipeşte Aurora ?
Şi-n valul cel sărat, nealinatul,
Vezi Tigrul adormind — şi Eufratul ?

Priveşte nobilul Imperiu Pers !
De luptă-s gata oameni, cai, de-a valma ;
Topitul cupru [112]-n lupta lor n-a mers ;
De spade numai bătucită-i palma !
Djarunu-i semn apoi a tot ce-a şters
În lume Timpul — greu trecîndu-şi valma ;
El moşteni de la Armuza veche
Şi loc şi glorie fără pereche !

Menezes, nenfricatul, pe aice
În lung şi-n lat uimi-va toată ţara,
Cu-un pumn de braţe vrednice, voinice
Zdrobind pe numeroşii perşi din Lara ;
Apoi va luptelor să le ridice
Dom Pedro de Souza-n volburi para,
Vîrînd întîi, cu spada-n mînă, groaza
În vălmăşagul oastei din Ampaza [113].

Dar să lăsăm strîmtoarea și acel
Cap Jasque [114], și Carpella zis cîndva,
Și vastul plai cărui cumplit flagel,
Mereu zgîrcită, i-a fost firea rea ;
Carmania [115] numit fusese el...
Se-arată mîndrul Ind în fața ta,
Din munți iscîndu-și iureșul de ape
De-al Gangelui izvor atît de-aproape !...

Priviți fertila, harnica Ulcindă [116],
Cu golful ei afund, chemat Jaquète [117] ;
Îi suie fluxul limpedea oglindă,
Refluxul i-o scoboară pe-ndelete ;
În fața ta Cambaia se perindă ;
La sîn o strîng noian de valuri bete.
Trec peste mii și sute de cetăți
Care pe voi v-așteaptă-n altă dăți...

Ci vezi celebra coastă indiană
Spre sud fugind, spre capul Comorin
(Azi zis Coré), Frumoasa Taprobană
(Ceylonul de-azi) — o scaldă valul lin
În fața lui... Oștire lusitană
Plutind în urma ta, pe val hain,
Va cuceri cetăți ce veacuri multe
De vrerea lusitană or s-asculte.

Între un rîu și altul, cîtă iarbă,
De multe nații afli, omenet ;
De Demon scrisă i-i scriptura oarbă :
Ba idolii-s cinstiți, ba Mahomet...
Narsinga ochii tăi acum s-o soarbă,
Că-i raclă moaștelor unui ascet,
Ale apostolului Toma care
L-a pipăit pe Crist, să-i dea crezare...

Aici se înălța odinioară
Cetatea falnică Meliapor...
Se închinau cu toții,-n astă țară,
Precum și astăzi, idolilor lor ;
Departe oamenii o ridicară
Pe-atunci de valul veșnic vuitor,
Cînd Sfîntul Toma, neamuri convertind,
Trecu printr-însa propovăduind...

Cînd în Meliapor ajunse,-ndată
Morți înviară, boli aflară-și leacul...
Un trunchi plutea pe marea depărtată ; —
Era enorm, nemăsurat copacul ;
Ci regele voi din val să-l scoată,
Să-l pună sprijin unde i-o fi placul,
Crezînd la țărm că va răzbi să-l tragă
Cu funii, elefanți și oastea-ntreagă...

Atît de greu era copacul gros
Că toată nu-l putea urni suflarea ;
Dar sfîntului apostol credincios
I se-arătă-ntr-o clipă dezlegarea ;
Pe țărm aduse trunchiul rămuros
Trăgîndu-l ușurel cu cingătoarea
Și hotărî să-l facă stîlp de templu,
Urmașilor pilduitor exemplu...

Credința el știa că munții-i mută,
Așa precum l-a învățat Isus ;
Astfel, cu cingătoarea desfăcută,
Puterea ei în fapt el o a pus ;
Rămas-a lumea uluită, mută,
Brahmanii speriatu-s-au nespus
Că-or pierde-n fața obștii adunate
Neîmpărțita lor autoritate...

Ci pe brahmani îi prinse, mai cu seamă,
Zavistia și-n contra lui pornirea ;
Și iată, crima-ntr-ajutor o cheamă
Să-i spulbere lui Toma-nrîurirea ;
Mai-marele brahman, nebun de teamă,
Dă-ntîiul pildă, spre-a-i grăbi pieirea ;
Virtutea falsă,-n sufletul pizmaș,
E al virtuții drepte crunt vrăjmaș...

Brahmanu-și taie unul dintre fii,
Pe Toma-nvinuindu-l de omor ;
Și, sprijinit de strîmbe mărturii,
La moarte-l osîndește în sobor...
Atunci pe-Atotstăpînul din tării
Îl roagă-apostolul stăruitor
Ca-n fața regelui, să săvîrșească
Minune cum nu-i alta mai cerească...

Să i se-aducă cere mortul fiu,
Cu-a cerului putere să-l învie ;
Și toți așteaptă — muți — fiindcă știu
Că asta-i cea mai dreaptă mărturie ;
Ci iată că se scoală pruncul, viu,
Cum răstignitul a voit să fie ;
Lui Toma i se-nchină copilașul,
Strigînd că tatăl lui e ucigașul...

Acest miracol lumea o-nspăimîntă !
Se creștinează regele pe loc,
Sărută unul mantia cea sfîntă
A nemaiauzitului prooroc ;
Brahmanii ura-n piepturi și-o împlîntă
Și-i arde crunt veninul ei de foc ;
Năimindu-și plebea cea neștiutoare,
Cu orice chip se zbat ca să-l omoare...

Pe cînd el sta norodului vorbind,
Ei ațîțară plebea idolatră ;
(Cristos îl și voia ca, pătimind
Să suie lîngă el, pe sfînta vatră)...
Și împăcat el stete, suferind,
Să-l tot lovească piatră după piatră ;
La urmă unul lîngă el ajunse
Și-nverșunat, cu sabia-l străpunse...

Te-au plîns, preasfinte, Gangele și Indul
Și tot pămîntul răsumblat de tine,
Și sufletele pe Cristos cinstindu-l
Cum tu le-ai învățat că se cuvine ;
Iar îngerii din cer, știindu-ți gîndul,
Îți dară nimbul gloriei divine ;
Rugămu-ne, să-l rogi pe Dumnezeu
A-i priveghea pe lusitani mereu !...

Dar voi ce uzurpați măritul nume
Spunînd că-ați fi trimiși de sfîntul Tată,
De ce nu propovăduiți prin lume
Credința, precum Toma altădată ?
Mîntuitori vă socotiți, anume ?
De ce dar stați în țară vremea toată ?
O, nimeni nu-i profet în țara sa !
Păgîni, eretici, cine-i va salva ?

Dar prea-s primejdioase toate-aceste !
Să ne întoarcem la prelunga coastă ;
Pe unde-a fost cetatea din poveste,
Scobitul golf al Gangelui [118] adastă ;
Orixa, mîndră prin postavuri este,
Prin avuții apoi Narsinga vastă...
Ilustrul rîu prin golful adîncat
Se varsă în imperiul sărat.

E Gangele, zbătîndu-se în mal
Cu apa-i sfîntă, purificatoare ;
Cred băștinașii, cînd se scaldă-n val,
Spășiți că-s de păcatul cel mai mare ;
Cetatea Catigan [119] e, în Bengal,
Apoi cea mai bogată de sub soare ;
Vezi coasta ei, tezaur de-avuții,
Cotind acuma către miazăzi ?

Vezi plaiul Aracan [120] și vezi Pegú
De monștri populat în vremi bătrîne
Dintru împreunarea ce-o avu
O naufragiată cu un cîne ?
O, oamenii-și pun zurgălăi și-acu
La rușinoase părți să se hîțîne,
Urmînd porunca unei vechi regine
Ce-a vrut să-i apere de-o grea rușine...

Urmează falnicei cetăți Tavai [121],
De necuprins, imperiul Siam [122],
Tenaserim [123], Quedá [124], pe-al căror plai
Piperul crește în ciorchini, pe ram ;
Apoi Malaca, unde fi-va crai
Cu braț de cremeni lusitanul neam ;
De-aici călăuzită va să fie
Întreaga mării negutătorie.

Se spune cum că insula Sumatra
De ea a rupt-o marea răzvrătită
Căci avuseseră aceeași vatra,
De lumea-ntreagă Chersonez numită ;
Și-avînd cu aur apa, huma, piatra,
Chematu-s-a în vremea asfințită
De Aur Chersonezul, veci în șir...
Iar alții cred că-i cel străvechi Ofir [125]...

Vezi, lîngă promontoriul Singapur
Se-apropie meleagu-amîndurora ;
Se-ntoarce-apoi al coastei lungi contur
Din Cynosura, către Aurora [126] ;
Patane [127], Pamul [128], vezi-le în jur ?
Siamul e stăpîn al tuturora ;
Menamúl le-mbăiază vastul plai,
Izvorîtor din lacul Chiamai [129]...

Pe-aici noian de neamuri s-au răsfrînt
Cu neștiute nume, prin strădanii ;
E-n Laos stup de oameni, mult pămînt ;
Trăiesc la munte avii și cu bramii,
Și-n munții care mai departe sînt
Își duc gheenii cei sălbatici anii,
Ce carne doar de om să-nghită vor,
Cu roșu fier pictîndu-și-o pe-a lor...

Cambodgia !... Zărești Mekongul lat
Al multor ape, vajnic căpitan ?
Ades, ades, de mult ce e umflat,
Puhoaie repezi varsă peste lan
Asemeni Nilului învolburat !
Norodul de pe malu-i crede-n van
Că și jivinele au, după moarte,
De bucurii și suferință parte...

O, fluviul, la sînul lui de ape,
Primi-va, blînd, frumoasele cîntări
Pe care bardul lor o să le scape
De-un naufragiu crunt pe-aceste mări
Pe cînd nedrept surghiun o să-l îngroape,
De foame mort, în negre depărtări,
Pișcîndu-și totuși lira-armonioasă
Mai mult ilustră decît norocoasă...

Vezi coasta Ciampă [130] care e plină
De codri cu miresme strînse-n ram ?
Zărești puțin știuta Cochinchină
Apoi necunoscutul golf Anam [131] ?
Zărești apoi nemăsurata Chină,
Bogată, cu nenumăratu-i neam,
Cu coasta ei făcînd un lung ocol
Din Tropic pînă-n înghețatul Pol ?

Privește zidul lung [132], de necrezut,
Hotar din veac a două mari imperii !
E semn a tot ce-au vrut și au putut
Monarhii lor, dînd liber frîu puterii ;
Nu-i domnul lor din os de domn născut,
Moștenitor al viței și-al averii
Ci numai virtuosul și-nțeleptul
La tronul marii Chine are dreptul !

O, încă mult pămînt ți se ascunde,
Căci nu e încă timpul să se-arate !
Să nu uităm de insulele unde
Natura-mparte daruri minunate :
Privind spre marea Chină, peste unde,
De ea ascunsă chiar pe jumătate,
Nu vezi Japonia, de-arginturi plină ?
Și ea, și ea va fi cîndva creștină !

Nu vezi pe mările orientale
Că-s risipite sute de ostroave ?
Tibor [133], Ternate [134] zvîrl spre cer și-n vale
Din munți potop de pălălăi grozave ;
Belșugul cuișoarelor din poale
L-or cuceri prin sînge brațe brave ;
Pe-aici și păsări de-aur [135] se răsfață,
Dar nu pogoară jos cît sînt în viață.

Ci insulele Bandei [136] se mai cade
Să le privești — cu-a fructelor risipă,
Cu zburătoare ciugulind muscade
Și care-n mii de soiuri se-nfiripă !
Borneo — din ai cărei arbori cade
O lacrimă-ntărită-ntr-o clipită
Și care camfor cheamă-se pe nume,
Dînd insulei atotștiut renume.

Și se fălește insula Timor [137]
Cu-mbălsămatul lemn de scump santal ;
Iar vasta Sondă [138],-n val neiertător
Sfîrșește-n oceanul austral ;
Ea cică e scăldată de-un izvor
Al cărui pur, susurător cristal
În stane schimbă arborii ce-ngroapă
De n-au trecut întîi prin altă apă...

Sumatra varsă flame orbitoare...
Izvor e de lecuitor ulei [139]
Și plîng înmiresmata ei licoare [140]
Crestați la trunchiuri arborii merei ;
Pe a Cinirei fiică arzătoare
Cu mult o-ntrec parfumurile ei ;
Pe lîngă astea, leagănă în poale
Și colbul de-aur, și mătasea moale.

În Ceylon suie peste nori un munte [141]...
Cred oamenii că-i muntele vrăjit,
Căci poartă-ntipărită-n stur, pe frunte,
O urmă ca de om ce l-a pășit,
Urcușul cutezînd să i-l înfrunte ;
Iar lîngă Maldive [142]-au răsărit
În mare ierburi ale căror frupte
Cu orișice otravă pot să lupte.

Strîmtorii Mării Roșii stă-i în față
Socotorá [143] cu-aloesul amar ;
Vezi insule-africane ce le-nghează
De spaimă brațul vostru temerar ?
În ele mirodenii prind vieață,
Uimind o lume cu al firii dar ;
Cea mai vestită-i Laurențiu-Sfîntul...
Madagascar numit i-i azi pămîntul.

Acestea-s țările ce Răsăritul
Prin truda voastră le arată lumii,
Căci voi, sfruntînd oceanul, răzvrătitul,
Ați îndurat urgiile furtunii ;
Cunoaște-va-n curînd și Asfințitul
Un lusitan [144] zburînd pe creasta spumii.
De regele-i jignit — cum nimeni altul,
Va face-un drum, dînd mărilor asaltul,

Au vezi aceste vaste necuprinderi [145]
Din Ursă-ntinse pînă-n cellalt pol ?
Ca al lui Febus păr, cu vii aprinderi,
Metalul galben crește pe-acest sol...
Castilia — sora voastră de altminteri —
Va strînge-n jug grumazu-i brut și gol ;
Provincii multe-și au aici temeiuri,
Cidate-n rituri și în obiceiuri ;

Dar unde-acest tărîm, spre Nord, mai lat e,
Prin lemnu-i stacojiu [146] vestit nespus,
Și voi înstăpîniți-veți zări bogate :
Imensul teritoriu Santa Cruz [147] ;
Cătîndu-i părțile îndepărtate,
De-a lungul lui, pe valul nesupus,
Va trece lusitanul Magellan...
(Vai, nu și prin credință lusitan !)

Iar cînd la miez de drum va fi, pe spume,
Între Antarctic și de foc limanul [148],
Zări-va oameni cît niște huidume [149]
Pe țărmul care-l scaldă-n val oceanul ;
Unei strîmtori [150] necunoscute-n lume
Va numele-i să-i deie lusitanul ;
Spre alte țări și mări prin ea se trece,
Ascunse-n aripi de Austrul rece.

Atît, atît, o, portughezi, a vrut
Destinul să v-arate viitorul ;
Pe drumul mării, astfel început,
Eroi viteji vor pune iar piciorul ;
Vă este-acuma pe deplin știut
De ce vă duc nemuritoare dorul
Și vă-mpletesc cu mîna diafană
Al gloriilor laur în coroană...

Ci îmbarcați-vă... Prielnic, vîntul
Vă va purta pe linul val al mării !"
Îndată toți i-au ascultat cuvîntul
Lăsînd în zări ostrovul desfătării ;
Duc apă, duc merinde. Duc și cîntul
Și nimfele pe care ei uitării
Le-or da atunci cînd, de pe bolta clară,
Al lumii astru însuși va să piară...

Astfel plutiră ei pe linul val
Al mării ce-și schimba tumultu-n șoaptă ;
Curînd văzură scumpul plai natal
Cu brațele deschise că-i așteaptă ;
Tăiară dragul Tagelui cristal
Iar regele și patria-nțeleaptă
Primiră drept ofrandă la picioare
Această faptă-n veci nepieritoare...

Destul, o, muză ! Nu mai am putere !...
Mi-e vocea stinsă, lira destrunată !
Nu cîntul lung acum să tac îmi cere,
Dar cînt o surdă și-mpietrită gloată !
Al geniului foc în beznă piere
Cînd patria nu-i dă nici o răsplată,
Căci aurul e țării mele domn
Și doarme țara trist și trîndav somn !

Nu știu ce vitregie-a Soartei crunte
I-a smuls din piept plăcerea și mîndria
Ce-ndeamnă sufletele să înfrunte
Oricît ar fi de crîncenă — urgia !
O, rege ! Aridică-ți mîndra frunte !
Pe tronul țării domn te-a uns tăria...
Spre alte nații uită-te — și vezi
Cu cît le-ntrec vitejii portughezi !

Privește-i cum, senini, prin fier și foc,
Ca leii trec ori nemblînziții tauri ;
Îndură cruntul foamei nenoroc
Și lăncile, și-ai focului balauri,
Și geruri mari, și arșiți care coc,
Cruzi idolatri și netrebnici mauri,
Primejdii neștiute și ravagii,
Și monștri din adînc, și naufragii !

Sînt gata să-ți urmeze orișiunde ;
În zarea zărilor de-ar fi, te-ascultă ;
Porunca-ți aspră cînd la ei pătrunde,
O schimbă-n faptă fără vorbă multă ;
Ar înfrunta și flăcări furibunde,
Și demonii din lumea cea ocultă,
Și brațu-n veci le-ar fi biruitor,
Știind că tu privești isprava lor !

Cu chipul tău îmbucură-i o, rege,
Și nu le fi judecător sever
Căci numai consfințind o blîndă lege
Îți pregătești suișul către cer ;
E bine pe cei buni să știi alege
Și să te-ncrezi în brațul lor de fier,
Căci gîndul lor, zbătîndu-se sub tîmple,
Știu toate cînd și cum or să se-ntîmple...

Pe oameni, după înnăscutul har,
Să-i pui la locul ce li se cuvine :
Se roage sfinții preoți în altar
Și pentru Patrie, și pentru tine ;
Prin rugi — păcatul izgonească-l doar ;
Ambiției să nu i se închine,
Căci cel ce-nalță-ntr-adevăr litanii,
Dispreţuiește gloria și banii !

Pe luptători să-i sprijini dă-ți silința,
Căci ei — vărsîndu-și prețiosul sînge —
Lățind domnia, răspîndesc credința,
Pierind în lupte fără a se plînge !
Slujindu-ți, închinîndu-ți biruința,
Ei știu doi dușmani dintr-o dată frînge :
Păgînii, hulitori de dumnezeu,
Și, mai cu seamă,-al suferinței greu...

Mărite, fă să nu ne mai insulte
Italienii, galii și englezii,
Spunînd că știu în viață doar s-asculte
Nu și să poruncească portughezii !
Doar pe bătrînii știutori de multe
La sfat să-i chemi, căci înțelepți sînt, vezi-i !
Știința poate multe să ne spună —
Experiența-i însă și mai bună !

De Formion aminte-aduce-ţi-voi,
Căruia Hanibal i-a rîs în faţă
Cînd perora, citind despre război
Şi despre lupte-i da din cărţi povaţă !
O, nu ! Ştiinţa marilor eroi
Nu din închipuire se învaţă,
Visînd, citind, cu coate roase, rupte
Ci doar trăind aievea crunte lupte !

Dar eu, umilul, ce dau ghes poveţii
Cînd nici nu ştii că sînt pe lume, poate ?
Dar nu !... Cînd le înalţă cei mici, bieţii.
Au preţ mai mare laudele toate !
Căci nu-mi lipseşte nici ştiinţa vieţii
Şi nici experienţa, majestate,
Nici geniul ce cîntu-mi încunună !
Le afli rar pe toate împreună !

Am braţ călit în lupte — să-ţi slujesc ;
Am harul muzelor — ca să le cînt !
Primeşte-mă la scaunul domnesc,
Să ştiu că răsplătit pe merit sînt !
Atîta de la viaţă-mi mai doresc ;
M-ar fericire cerul pe pămînt
Şi cred, şi cred aşa că va să fie,
Căci mare-i nobila-ţi mărinimie !

Privirea ta înspaime crunt Atlasul,
Mai crunt decît l-a-nspăimîntat Meduza !
Spre mauri, în Maroc, purtîndu-ţi pasul,
În pulbere să-i schimbi prin Ampeluza !
Eu iarăşi înstruna-voi lirei glasul
Şi-am să te cînt cît tu cinsti-mi-vei muza !
Nou Machedon, într-ale vieţii zile
Tu nu vei fi invidios pe-Ahile [151] !

Sfîrşit

NOTE

Cîntul I

[1] Camões îşi începe epopeea imitîndu-l pe Vergiliu *(Arma virumque cano...)*. De-a lungul *Lusiadei*, el va face dese referiri la Vergiliu, care este, fără îndoială, modelul său preferat.

[2] *Lusitania*, străvechea denumire a Portugaliei.

[3] *Taprobana*, numele vechi al insulei Ceylon.

[4] Referire la imperiul colonial pe care portughezii l-au întemeiat în India.

[5] Nimfele fluviului Tage, pe care poetul le socoate inspiratoarele lui. Numele fluviului poate fi întîlnit şi sub forma de Tago sau Tejo, cum îi spune uneori Camões. Forma cea mai utilizată în româneşte este Tago sau Tag. În traducere s-a adoptat însă peste tot forma Tage.

[6] *Hipocrene* (în limba elină — fîntîna calului), izvor care ţîşnea din coastele muntelui Helicon, în Beoţia, munte consacrat muzelor. Se spunea că Pegas a făcut să ţîşnească apele acestui izvor, izbind cu copita în stîncă. Camões cere nimfelor rîului Tage să cînte în aşa fel, încît Febus, atras de frumuseţea cîntecului lor, să uite Heliconul îndrăgit.

[7] Înainte de *Lusiada*, Camões scrisese, asemenea lui Vergiliu, poezii pastorale.

[8] Poetul se adresează regelui Dom Sebastian (1557—1578), în care Camões, urgisitul, îşi punea mari speranţe. Moartea regelui, survenită în cursul unei bătălii împotriva maurilor, l-a umplut de tristeţe.

[9] Menționăm că denumirea de mauri este dată de poet — după obiceiul din acea vreme — nu numai arabilor, îndeobște cunoscuți sub acest nume, ci aproape tuturor necreștinilor.

[10] După o străveche rînduială, regii din Apus puneau să li se picteze pe scuturi diferite dovezi ale victoriilor pe care le repurtau. În cîntul III, Camões descrie concret un asemenea ceremonial, făcînd aluzie la o legendă, potrivit căreia Dom Alfonso Enriques, după victoria de la Uric, a cerut să i se picteze pe scut cinci ecusoane, reprezentînd cele cinci răni ale lui Cristos.

[11] Începînd din secolul al XVI-lea și pînă în momentul cînd coloniile portugheze și spaniole din Asia și America s-au smuls de sub jugul colonial, atît despre Spania cît și despre Portugalia se spunea că sînt țări pe al căror teritoriu soarele nu apune niciodată.

[12] *Ismaelit* — de la Ismael. Legenda biblică spune că Ismael a fost fiul lui Abraham și al slujnicei sale Agar. Ismael este considerat străbunul arabilor.

[13] Este vorba despre locuitorii Indiei, care beau apă din Gange sau se scaldă în fluviul considerat sfînt crezînd că astfel se purifică.

[14] Personaje din epopeea *Orlando Furiosul* a lui Ludovico Ariosto.

[15, 16, 17] *Nuno Alvarez Pereird, Egas Moniz, Dom Fuas de Rophinho.* Faptele prin care aceștia s-au ilustrat sînt povestite de poet în cursul desfășurării epopeii (cînturile III și VIII).

[18] Este vorba despre pairii lui Carol cel Mare, cărora Camões le opune doisprezece portughezi, ale căror fapte de arme sînt descrise în cîntul VI.

[19] Este vorba de Vasco da Gama (1469—1524), vestit navigator portughez, primul care a străbătut drumul maritim spre India, navigînd de-a lungul coastelor Africii. Călătoria lui Vasco da Gama spre India constituie subiectul propriu-zis al *Lusiadei.*

[20] Referire la *Carol cel Mare* (742—814), rege al Franței, încoronat în anul 800 ca rege al Apusului.

[21] Întemeietor al regatului Portugaliei în 1139. A murit în anul 1185.

[22] *Joan I,* rege al Portugaliei (1385—1433).

[23] *Alfonso al II-lea* (1211—1223), învingător al maurilor la Alcacer do Sal. *Alfonso al III-lea* (1248—1279). *Alfonso al IV-lea,* numit și cel Brav (1325—1357), i-a învins pe mauri la Tariffa, în anul 1340.

[24] India este considerată leagănul soarelui și al zilei; bineînțeles și al aurorei.

[25, 26, 27, 28] Vezi notele de la cîntul X.

[29] Zeiță a mării, una dintre soțiile lui Neptun. A nu se confunda cu *Thetis,* divinitate marină, soția lui Peleu și mama lui Ahile.

[30] Prin imperiul de azur poetul înțelege marea. Ne aflăm iarăși în fața unei imitații după Vergiliu.

[31] Regele Dom Sebastian era după tată nepot al lui Joan al III-lea, iar după mamă al lui Carol Quintul.

[32] Proteu era unul dintre zeii mării, fiu al lui Neptun, înzestrat cu darul profeției. Avea în sarcină paza turmelor lui Neptun, adică a vietăților marine. Proteu putea să ia orice înfățișare.

[33] Unul din multele atribute ale lui Jupiter.

[34] *Atlante* sau *Atlas,* unul dintre regii legendari ai Mauritaniei, fiu al lui Jupiter. Refuzîndu-i lui Perseu orice ospitalitate, acesta a făcut să-i apară în fața ochilor chipul înspăimîntător al Meduzei, care l-a preschimbat în munte. Legenda mai spune că a fost osîndit să sprijine cerul pe umeri. *„Nepotul lui Atlante“* este Mercur, curierul zeilor. Maia, mama acestuia, era fiica lui Atlas.

[35] Din cele șapte planete ale sistemului lui Ptolomeu.

[36] Este vorba de trofeele luate de la inamic și care erau atîrnate de copaci. Trofeul propriu-zis era copacul de care se atîrnau prăzile, după ce era curățat de crengi.

[37] Sau Romulus, legendarul întemeietor al Romei.

[38] Unul dintre cei mai cunoscuți conducători ai lusitanilor, pe care i-a răzvrătit împotriva Romei. Pentru a scăpa de el, romanii au recurs la asasinat.

[39] Este vorba de generalul roman *Quintus Sertorius* (121—73 î.e.n.), care s-a răsculat, împreună cu lusitanii, împotriva Romei, şi despre care legenda spune că era însoţit tot timpul de o căprioară cu însuşiri miraculoase.

[40] Ambarcaţiuni uşoare.

[41, 42] Vîntul de sud. Mitologia dă aceluiaşi vînt ambele nume. Camões le denumeşte separat, ca şi cum ar fi vorba de două vînturi deosebite. La fel va face mai departe cu Aquilonul şi Borealul, vîntul de nord. (Vezi cîntul VI, discursul lui Bachus).

[43] Este vorba despre coasta africană la sud de Ecuator, unde zilele lungi corespund zilelor scurte, iar zilele scurte, zilelor lungi în regiunile de la nord de Ecuator.

[44] Leagănul zilei era considerat locul de unde se credea că răsare soarele. Deci — Orientul.

[45] Oraş despre care se spunea că ar fi fost reşedinţa lui Bachus în India. Nu se cunoaşte corespondentul real.

[46] Munte în Focida, din care ţîşnea izvorul Castalia, a cărui apă îi inspira pe poeţi.

[74] Apa rîului Lethe din Infern, care-i făcea pe cei care o beau să-şi piardă memoria.

[48] Zeiţa frumuseţii şi a dragostei. Era mama lui Enea, din care se spune că ar fi coborît întemeietorii Romei. De aceea Venus îi iubea pe romani — şi în consecinţă şi pe lusitani.

[49] Lui Venus i se aduceau ofrande în insula Citera la sud de Pelopones. Poeţii antichităţii acordau atît zeităţilor cît şi eroilor nu numai numele lor propriu-zise, ci şi nume derivînd din ţinuturile sau localităţile pe care le-au cucerit sau întemeiat, iar zeilor şi după locurile unde li se înălţau temple şi li se aduceau jertfe. Camões urmează cu perseverenţă modelul clasic.

[50] Dragostea lui Marte, zeul războiului, pentru zeiţa Venus.

[51] Aluzie la faptul că Bachus era zeul vinului şi al beţiei, deci mereu pus pe ceartă.

[52] Insula Madagascar.

[53] Uriaş cu o sută de capete, care vărsa foc pe ochi şi pe gură. Într-o zi, el li s-a arătat lui Venus şi Cupidon, pe cînd

cei doi se îmbăiau în Eufrat şi i-a speriat atît de tare încît, ca să scape, ei s-au preschimbat în peşti.

[54] *Prasum*, cap pe coasta Africii, în apropiere de Mozambic. Azi capul Delgado.

[55] Fiul lui Apolo şi al Climenei. Într-o zi i-a cerut tatălui său să-l lase să conducă şi el carul soarelui. Apolo i-a dat voie, dar Faeton, lipsit de îndemînare, s-a apropiat prea mult de continentul african, arzîndu-i pe locuitorii acestuia, care au devenit negri la chip. Drept pedeapsă, Jupiter l-a fulgerat şi l-a azvîrlit în rîul Pô, unde a murit.

[56] Una dintre surorile lui Faeton.

[57] Unul dintre multele apelative ale lui Bachus. Licoarea lui Lieus — vinul.

[58] Unul din rîurile Infernului.

[59] Mahomet.

[60, 61, 62] Porturi pe coasta orientală a Africii.

[63] Afluent al Indului.

[64] Diana, adică luna.

[65] De la Neptun, zeul mării.

[66] Este vorba despre turcii care, în 1453, au cucerit Constantinopolul.

[67] Bombarde, vechi maşini de război, folosite la aruncarea proiectilelor.

[68] Bachus s-a născut în Teba. Pe cînd era însărcinată cu el, urmînd sfatul perfid al Junonei, Semela l-a rugat pe Jupiter să i se arate în toată măreţia lui. Jupiter a cedat rugăminţilor, iar Semela, învăluită în flăcări, l-a născut pe Bachus înainte de vreme. Jupiter l-a luat pe Bachus şi l-a ţinut în propria sa coapsă, pînă cînd s-a împlinit timpul normal de gestaţie.

[69] Alexandru Macedon.

[70] Nabatul este un munte din Arabia. Numele muntelui derivă de la Nabat fiul lui Ismael.

[71] Pirogi încăpătoare, utilizate de-a lungul coastelor Africii.

[72] *Amfitrita*, zeiţă a mării, fiică a Oceanului şi una dintre soţiile lui Neptun.

[73] Divinitate marină, soț al lui Doris și părinte al nereidelor.

[74] Cel care i-a convins pe troieni să introducă în cetate calul de lemn, deschizînd astfel porțile în fața asediatorilor greci.

[75] Alt nume al troienilor.

Cîntul II

[1] Termen impropriu pentru soare. Poetul urmează însă în mod consecvent sistemul lui Ptolomeu, conform căruia soarele este o planetă.

[2] Vezi nota 68 de la cîntul I.

[3] Bunavestire, zi în care, conform *Evangheliei*, duhul sfînt i-a vestit Fecioarei Maria nașterea lui Cristos.

[4] Cei doisprezece apostoli ai lui Cristos. După *Evanghelie*, în noaptea de Rusalii duhul sfînt a pogorît sub forma unor limbi de flăcări asupra celor doisprezece apostoli, hărăzindu-le darul de a putea vorbi orice limbă străină.

[5] Probabil regiune din Arabia, vestită prin substanțele mirositoare pe care le producea.

[6] Semela, mama lui Bachus, se mai chema și Tiona.

[7] Aurora, zeița dimineții, care deschidea soarelui porțile Răsăritului.

[8] După cum face și cu Bachus, Camões îi atribuie lui Venus mai multe apelative. „Ericină" derivă de la muntele Erix din Sicilia, unde Venus avea un templu.

[9] Venus s-a născut din spuma mării.

[10] Unii comentatori susțin că aici ar fi vorba de o greșeală de tipar în ediția princeps, repetată și în următoarele, deoarece o nereidă cu acest nume nu există în mitologie. Se pare că este vorba de Doto, nume adoptat în unele ediții ale epopeii.

[11, 12] Apelative ale nereidelor, inventate de Camões.

[13] Venus, după Homer, era fiica Dianei.

[14] Nu este vorba de Triton, fiul lui Neptun, ci de alte divinități marine (pl. tritoni).

[15] Locuitorii din Licia au fost preschimbați în broaște, drept pedeapsă pentru că au refuzat să-i dea de băut Latonei, mama lui Apolo. Licia era o provincie în Asia Mică.

[16] După Ptolomeu, orbita planetei Venus.

[17] După Ptolomeu, orbita planetei Jupiter.

[18] Ptolomeu susținea că aerul era înconjurat de o sferă de foc.

[19] Lui Paris, fiul lui Priam, regele Troiei, Venus i s-a arătat goală cînd acestuia i s-a cerut să spună care dintre cele trei zeițe — Venus, Junona și Minerva — era cea mai frumoasă.

[20] După legendele mitologice, Diana a fost văzută de vînătorul Acteon pe cînd se îmbăia. Drept pedeapsă pentru faptul că o privise, Diana l-a preschimbat în cerb și Acteon a fost devorat de propriii săi cîini.

[21] Vulcan, zeul focului și al meșteșugurilor, era soțul lui Venus. Și-a surprins soția înșelîndu-l cu Marte.

[22] Nimfă, regina insulei Ogigia unde Ulise a naufragiat. Calipso l-a reținut pe Ulise timp de șapte ani pe insulă.

[23] Unul dintre supraviețuitorii războiului troian care, rătăcind pe Marea Mediterană, a ajuns pînă în Italia, la gura rîului Timav. Conform *Eneidei*, Antenor este întemeietorul orașului Padova.

[24, 25] Recif și vîrtej de apă celebre din strîmtoarea Messina, spaima navigatorilor de altădată.

[26] Camões face aici aluzie la un fapt care s-a petrecut în timpul celei de a doua călătorii a lui Vasco da Gama, în 1524. După o perioadă de calm, marinarii, văzînd că oceanul începe să se agite, fură cuprinși de spaimă. Gama i-a liniștit făcîndu-i să creadă că oceanul tremura în fața stăpînilor lui. În fapt, era vorba despre un cutremur submarin.

[27] În original *„os elementos"*. Este vorba de cele patru elemente, considerate primordiale de vechii filozofi: apa, aerul, focul și pămîntul.

[28] Aluzie la cele petrecute în Mozambic; portughezii au fost atacați de mauri, pe cînd încercau să se aprovizioneze cu apă. Vezi cîntul I.

[29] Promontoriu în Leucadia, insulă din Marea Ionică, unde Octavian l-a învins pe Antoniu.

[30] Cleopatra, regina Egiptului.

[31] Peninsula Malaca.

[32] Magellan. Este un anacronism, întrucît călătoria lui Magellan în jurul pămîntului a avut loc după călătoria lui Vasco da Gama. Magellan a fost „jignit" deoarece Portugalia, al cărei fiu era, nu l-a prețuit, astfel încît a fost nevoit să intre în serviciul Spaniei. Strîmtoarea despre care vorbește Camões este, bineînțeles, strîmtoarea Magellan.

[33] Mercur, curierul zeilor.

[34] Mercur s-a născut pe muntele Cilene. Este reprezentat cu două aripioare la glezne, simbol al iuțelii necesare unui curier al zeilor.

[35] Principalul atribut al lui Mercur, constînd dintr-o vergea cu două aripi la unul din capete, în jurul căreia se încolăceau doi șerpi.

[36] Insulă la nord de Mombaçá, pe coasta orientală a Africii.

[37] *Faima*, divinitate care anunță noutățile. Avea o sută de ochi și o mie de guri.

[38] Rege al Traciei, care-și ucidea oaspeții, pentru a-și hrăni caii cu carnea lor. A fost învins de Hercule, care l-a lăsat să fie devorat de proprii săi cai.

[39] Părerile comentatorilor sînt împărțite. Unii susțin că este vorba despre un fabulos rege al Egiptului, care-i jertfea zeilor pe toți străinii ce pătrundeau în ținuturile sale. A fost ucis de Hercule. După alții ar fi vorba de un tiran al Spaniei, care-i sacrifica pe străini pe altarul lui Jupiter.

[40] Întreaga octavă este o perifrază prin care Camões vrea să precizeze că era vorba de duminica Paștilor, care în 1498 a căzut la data de 5 aprilie. Soarele intra în constelația Taurului, animal sub forma căruia Jupiter a răpit-o pe Europa, fiica lui Agenor, regele Feniciei. *Cornul Almateei* — cornul abundenței. Nimfa *Almateea* era stăpîna caprei ce-l alăptase pe Jupiter. *Flora* era zeița primăverii și a florilor. *Cel ceas izbăvitor* — a șaptea zi a creației, cînd Dumnezeu a hotărît să se odihnească.

[41] Ulise era regele Itacăi.

[42] Manoel I, cel care a organizat expediția lui Vasco da Gama, i-a cerut într-adevăr acestuia să nu-și părăsească flota sub nici un motiv.

[43] Versul reamintește celebra apologă a lui Menenius Agripa, consulul roman care a izbutit să aplaneze conflictul dintre patricieni și plebei.

[44] Soarele. Apolo fusese născut de Latona în insula Delos.

[45] Uriași cu un singur ochi, care-l ajutau pe Vulcan să facă fulgere pentru Jupiter.

[46] Aurora. Memnon era regele Etiopiei.

[47] Un fel de lance de dimensiuni reduse, armă obișnuită a arabilor.

[48] Purpura.

[49] Zeița Iris, sau curcubeul.

[50] Zeul vînturilor, fiu al lui Jupiter și al nimfei Menalipe. El era acela care dezlănțuia furtunile.

[51] Fii ai Pămîntului, care au încercat să ajungă în Olimp pentru a-l detrona pe Jupiter. Jupiter i-a fulgerat și a făcut să se prăbușească peste ei munții pe care-i înălțaseră unii peste alții, pentru a putea urca pînă în Olimp.

[52] Pluton era regele Infernului.

[53, 54] Primul era rege al Tesaliei, iar al doilea rege al Atenei; au pătruns în Infern, încercînd s-o răpească pe Proserpina, soția lui Pluton.

[55] Dianei, zeița vînătoarei, i se ridicase în Efes un templu care era considerat una dintre cele șapte minuni ale lumii. Templul a fost construit de Ctesifon, iar Herostrat din Efes, dornic de a ajunge faimos cu orice chip și prin orice mijloace, l-a incendiat.

Cîntul III

[1] Muza poeziei epice.

[2] Fiul lui Apolo și al Caliopei. Cînta atît de frumos din liră, încît florile și copacii se adunau în jurul său pentru a-l asculta.

[3] Apolo, care era și zeul medicinei.

[4, 5, 6] Nimfe iubite de Apolo.

[7] Izvor în Beoția, consacrat muzelor.

[8] *Pind* — munte consacrat lui Apolo și muzelor. Se află între Tesalia și Epir.

[9] Adică ținutul limitat de Tropicul Cancerului.

[10] După toate probabilitățile, Volga.

[11] După toate probabilitățile, Uralii.

[12] Marea de Azov.

[13] Marea Egee.

[14] Lanțurile de munți din nordul Europei.

[15] Uralii.

[16] Istoricul roman Iustin (secolul II e.n.), descrie disputa survenită între sciți și egipteni asupra vechimii acestor popoare.

[17] Ținuturile Orientului, printre care și Damascul, fiind considerate leagănul omenirii, este firesc ca poetul să presupună că popoarele Orientului sînt cele mai vechi de pe pămînt.

[18] Incult în sens de necultivat, sterp. Poetul se referă la pămîntul zgîrcit în roade al Norvegiei.

[19] Laponia.

[20] Este vorba despre o ramură a normanzilor, care în secolele XI—XII au cucerit mare parte din Italia. Normanzii din Italia au participat la cruciade, iar ulterior s-au contopit cu italienii.

[21] Marea Baltică.

[22] *Prus*, locuitor al Prusiei.

[23] Donul.

[24] Ramură a slavilor, răspîndită în Galiția, Lituania și Ungaria.

[25] Moscoviți, ruși.

[26] Locuitorii unei vechi provincii baltice, făcînd astăzi parte din teritoriile Republicilor Sovietice Letonia și Estonia.

[27] Străvechi locuitori ai Europei, care trăiau pe teritoriul cuprins între Marea Baltică și Marea Neagră.

[28] Popor de origine germanică, învins de Drusus (Nero Claudius Germanicus I). Trecînd prin Boemia, au pătruns în Italia, dîndu-i mult de furcă împăratului Marc Aureliu.

[29] Sau Hercinici. Lanț de munți între Boemia și Saxonia.

[30] Dardanelele, numite în trecut Helespont. Conform legendei, numele vechi al strîmtorii provine de la Hele, fiica lui Atamas, regelei Tebei. Persecutată de Ino, mama ei vitregă, Hele a fugit călare pe berbecul de aur, împreună cu fratele ei, Frixos, și s-a înecat în regiunea Helespontului.

[31] Masivi muntoși din Bulgaria și Grecia.

[32] Balcanii.

[33] Constantin cel Mare a fost întemeietorul Constantinopolului, care mai tîrziu a devenit capitala Imperiului otoman. Aceasta este „pîngărirea“ la care se referă Camões.

[34] Rîul Vardar, care se varsă în Golful Salonic.

[35] Macedonia, ținut din nordul Greciei. Sub Alexandru cel Mare, Macedonia a stăpînit Grecia.

[36] Vechii locuitori ai Dalmației, regiune în Iugoslavia, de-a lungul coastei Mării Adriatice.

[37] Marea Adriatică și Marea Tireniană, care înconjoară Italia.

[38] Papa. Camões se referă la faptul că una din cauzele decăderii Imperiului roman a fost creștinismul.

[39] Este vorba despre Galia Transalpină, cucerită de Cezar între anii 58—50 î.e.n.

[40] Sena.

[41] Ronul.

[42] *Pirena*, fiica lui Pireneu, regele Traciei, necinstită de Hercule, a născut un șarpe. Temîndu-se de mînia tatălui său, Pirena a fugit și s-a refugiat în munții ce despărțeau Galia de Iberia, unde a căzut pradă fiarelor sălbatice. Se spune că de atunci numele acestor munți a rămas Pirinei.

[43] Denumirea veche a Marocului.

[44] Gibraltarul.

[45] Atributul teban este acordat de Camões și lui Bachus, și lui Hercule, întrucît amîndoi s-au născut la Teba. Prin ultima lucrare, poetul înțelege construirea strîmtorii Gibraltar, ispravă prin care Hercule a făcut ca apele Mării Mediterane să se lege

cu apele Oceanului Atlantic. Pentru aceasta, Hercule a trebuit să mute din loc doi munţi: Galpe şi Abila. Astfel au luat naştere Coloanele lui Hercule.

[46] Locuitorii diferitelor state feudale din Spania.

[47] *Taragonez,* locuitor al provinciei Taragona, din Spania.

[48] *Partenope,* una dintre sirene, fiicele lui Achelous şi ale Caliopei, de ale căror cîntece ademenitoare a scăpat Ulise şi tovarăşii săi, înfundîndu-şi urechile cu ceară. Se spune că după ce Ulise a scăpat, sirenele s-au aruncat din vîrful stîncilor în mare, unde au murit. O variantă a legendei susţine că Partenope s-a salvat înot şi s-a stabilit în Italia, pe locul pe care mai tîrziu grecii au zidit oraşul Neapolis (azi Neapole). Camões se referă la faptul că ţinutul Neapole era împărţit între francezi, germani şi spaniolii din Aragon.

[49, 50, 51] *Asturian, Navarez, Galician,* locuitori ai provinciilor spaniole Asturia, Navara şi Galicia.

[52] Ţinut în centrul Peninsulei Iberice. În 1035 devine regat, dominînd împreună cu Aragonul întreaga peninsulă.

[53] Este vorba de Viriatus. Camões face să-i derive numele din latinescul *Vir* — bărbat. Vezi şi nota 38, de la cîntul I.

[54] Cronos sau Timpul. La romani Saturn. El dădea naştere clipelor, pe care tot el le înghiţea îndată. Aşa îşi reprezentau cei vechi scurgerea timpului.

[55] *Alfonso al VI-lea,* rege al Castiliei, Galiciei, Asturiei şi Leonului (1065—1109), zis şi cel Brav. Întreaga sa domnie a fost o luptă continuă împotriva maurilor.

[56] Nume dat în evul mediu arabilor care au invadat Europa şi Africa.

[57] Una dintre Coloanele lui Hercule.

[58] *Caspica sierră,* în limba spaniolă *sierra* înseamnă lanţ de munţi. *Sierra Caspică* — Munţii Urali.

[59] Larii şi penaţii erau zeii casnici la romani. Camões vrea să spună că oamenii îşi părăseau ţinuturile natale şi familiile.

[60] Camões împărtăşeşte o opinie extrem de controversată, întrucît majoritatea istoricilor susţin că regii Portugaliei descind

din ducii de Burgundia. În cîntul VIII Camões însuşi şovăie, spunînd: „...Ungar îl credem noi, / Străinii din loreni scoborîtor".

[61] Personaj biblic, una dintre sclavele lui Abraham în Egipt. După *Biblie* ismaeliţii s-ar trage din Ismael, fiul lui Abraham şi al sclavei Agar.

[62] Regele Alfonso I.

[63] Ierusalimul.

[64] Este vorba de cea de a doua expediţie din cadrul primei cruciade, expediţie care a izbutit să cucerească Ierusalimul. Godefroi de Bouillon, unul din conducători, a fost proclamat rege al Ierusalimului, dar a refuzat acest titlu. Ierusalimul a fost cucerit în 1099.

[65] Oraş portughez, între Duero şi Minho.

[66] Soţia lui Tereu, rege al Traciei. Înşelată de Tereu, ea i-a dat soţului său să mănînce la masă carnea propriului său fiu, Itis.

[67] *Medeea,* vrăjitoare, fiica regelui Colhidei. Prin vrăjile ei, i-a ajutat lui Iason, conducătorul argonauţilor, să intre în stăpînirea lînei de aur. Părăsită de Iason, Medeea şi-a sugrumat singură copiii.

[68] Fiică a lui Nisus, regele Megaridei. Îndrăgostită de Minos, şi-a ucis tatăl pentru a-i preda lui Minos Megara, capitala regatului, pe care acesta o asedia.

[69] Afirmaţia lui Camões, potrivit căreia Alfonso I şi-a pus mama în lanţuri, nu are temei istoric.

[70] *Egas Moniz* era *aio* (guvernator) al lui Alfonso I. Actul de eroism descris de Camões a fost adesea contestat de istorici. Descoperirea tîrzie a unui monument datînd din secolul al XII-lea confirmă însă cele afirmate de poet. De asemenea, în memoriile Academiei din Lisabona, tomul XI, partea I, s-a descoperit o litografie din 1146, reprezentînd mormîntului lui Egas Moniz. Pe cenotaf, ilustrul *aio* poate fi văzut, urmat de familia sa, chiar în momentul în care rostea aceste cuvinte, consemnate de un cronicar spaniol: „Limba mea a greşit, trupul meu trebuie să plătească".

[71] Faimos brigand care devasta Atica. Înzestrat cu o putere neobișnuită, acesta încovoia arborii, le apropia vîrfurile și-i lega între ele pe captivi, sfîrtecîndu-i. Provocîndu-l la luptă pe Teseu, acesta l-a învins și l-a supus la propriul său supliciu.

[72] Unul dintre călăii lui Falaris, tiranul Agrigentului. Perilus a turnat pentru stăpînul său un taur de bronz, în pîntecele căruia era închis cel osîndit la torturi. Sub taur era încins apoi un foc puternic. Strigătele celui torturat erau asemănătoare cu mugetul taurului. Inventatorul a fost prima victimă a acestei mașini infernale.

[73] Zopir, ostaș al lui Darius. Pentru a-i ajuta regelui său să cucerească Babilonul, s-a mutilat și s-a dus apoi în oraș, susținînd că este o victimă a lui Darius. Babilonienii crezîndu-l l-au pus în fruntea oștilor care apărau cetatea, și în felul acesta Babilonul a căzut.

[74] *Darius I*, rege persan, fiu al lui Histaspe (521—486 î.e.n.).

[75] Ținut în Peninsula Iberică.

[76] Pentesileea, regina amazoanelor, fiică a lui Neptun, a luptat împotriva grecilor în timpul asediului Troiei. Pînă la urmă a fost răpusă de Ahile.

[77] Rîu în Sciția, pe malurile căruia se spunea că trăiau amazoanele.

[78] Pretinsa arătare a lui Cristos este pomenită de marea majoritate a istoricilor Spaniei. Important este însă că în urma acestei bătălii, comitatul Portugaliei a devenit un regat de sine stătător.

[79] *Moloși*, vestiții cîini puternici ai moloșilor, locuitori din Epir.

[80] Caii. Se spune că Neptun a creat calul, izbind cu tridentul în pămînt.

[81] *Scalabicastrul* sau *Santarem*, capitala Estramadurei portugheze.

[82] Troienii erau numiți și dardani. Ulise i-a tras pe sfoară, introducînd în cetate calul troian. Legenda spune că Lisabona a fost zidită de Ulise.

[83] Este vorba de o flotă a cruciaților, venită din țările nordice și îndreptîndu-se pe mare spre Palestina.

[84] Asediul Lisabonei a durat cinci luni.

[85] *Betis*, fluviul Guadalquivir.

[86] Regat întemeiat de vandali în sudul Peninsulei Iberice.

[87] De dincolo de Tage.

[88] Evora.

[89] Aluzie la apeductul de la Evora.

[90] Giraldo-fără-Frică, unul dintre conducătorii portughezilor.

[91] Localitate în Portugalia, pe care maurii o distruseseră, dîndu-i foc. Alfonso s-a răzbunat asupra orașului Beja, capitala provinciei cu același nume.

[92] *Cneius Pompeius*, zis *cel Mare*. A format împreună cu Cezar (care-i era socru) și cu Crassus primul triumvirat. În anul 54 î.e.n. a intrat în conflict cu Cezar, spijinit fiind de Senat. După lupte îndelungate a fost învins la Farsala (48 î.e.n.). S-a refugiat în Egipt, unde a fost asasinat în urma ordinelor regelui Ptolemeu.

[93] Zeița justiției și a răzbunării.

[94] *Tasis*, rîu în Colhida.

[95] Oraș în Egipt, lîngă care Pompei i-a nimicit pe partizanii lui Sila.

[96] Este vorba despre constelația Păzitorului din emisfera boreală.

[97] Ecuatorul.

[98] *Henioci*, locuitori din nordul Caucazului.

[99] Ținut în Georgia, unde se spune că argonauții au găsit lîna de aur.

[100] *Capadoci*, locuitorii Capadociei, străveche țară din Asia Mică, la apus de Armenia.

[101] *Sofeni*, vechi locuitori din Armenia.

[102] Locuitorii unei regiuni muntoase din Asia Mică, în apropiere de Taurus.

[103] Tigrul și Eufratul.

[104] Oceanul Atlantic.

[105] Sciţii ocupau şi anumite regiuni din Asia Occidentală.

[106] Sau Hemantia. Ţinut în Macedonia, care include şi Farsala, unde a fost învins Pompei.

[107] *Fernando II de León* (1157—1188). Acesta l-a făcut într-adevăr prizonier pe regele Alfonso Enriques al Portugaliei.

[108] Capul Sfîntul Vicenţiu.

[109] În portugheză *alem* înseamnă „dincolo de". Tejo e una dintre denominaţiunile rîului Tage. Ţinutul există în Portugalia sub denumirea de Alemtejo.

[110] Fiul lui Alfonso I.

[111] Guadalquivirul.

[112] Azi capul Spartel, în nordul Marocului.

[113] Este vorba de Tanger.

[114] Anteu, fiul lui Neptun şi al Terei, ucidea pe toţi străinii rătăciţi pe meleagurile sale. Se spune că din craniile celor ucişi a ridicat chiar un templu în cinstea lui Neptun. A fost învins de Hercule, care l-a ţinut ridicat în aer şi l-a sugrumat, deoarece dacă l-ar fi lăsat să se atingă de pămînt, Anteu ar fi primit noi puteri. A rămas ca simbol al puterii pe care o dă pămîntul natal.

[115] *Juba II*, rege al Mauritaniei, mort în anul 18 e.n.

[116] *Mir-Almominim*, în limba arabă, *Emir-al-Mumini* înseamnă împărat al dreptcredincioşilor.

[117] Rîu în Portugalia.

[118] *Libitina*, zeiţă italică, reprezentînd moartea, identificată uneori cu Proserpina. Libitina secera vieţile oamenilor după plac, fără alegere. De aici expresia latină *ad libitum* — după plac.

[119] Flota condusă de Frederic al II-lea Barbarossa (1152—1190). Frederic Barbarossa a participat la cea de a treia cruciadă şi a murit înecat în Cilicia.

[120] Familie feudală ai cărei descendenţi din ramura lui Hugo al VIII-lea au stăpînit vreme îndelungată Ciprul şi Ierusalimul.

[121] Sultan al Egiptului şi al Siriei (1138—1193).

[122] Camões consideră sfînt războiul pe care-l ducea Sancho.

[123] Împăratul Nero.

[124] Împărat roman între anii 218—222. A introdus la Roma cultul zeului sirian al soarelui, al cărui preot fusese la Emes.

[125] Legendar rege al Asiriei.

[126] Alfonso al IV-lea.

[127] Zis şi cel Liberal. Rege al Portugaliei între 1279—1325. Este întemeietorul Universităţii din Coimbra.

[128] Alexandru cel Mare era vestit prin toleranţa sa.

[129] Minerva era zeiţa înţelepciunii, născută din capul lui Jupiter. Versul este o aluzie la înfiinţarea Universităţii din Coimbra.

[130] Munte în Beoţia, consacrat lui Apolo şi muzelor, asemenea izvoarelor Hipocrene şi Aganipe.

[131] *Epilobium Angustifolium*, plantă din care se pare că romanii împleteau cununi.

[132] Una din cele trei parce; tăia firul vieţii.

[133] Legendară regină a Asiriei, care a întreprins o expediţie în India.

[134] Popor germanic care trăia pe ţărmul Mării Baltice şi în regiunea Vistulei, începîndu-şi expansiunea în Europa în secolul al III-lea. Versul acesta este o eroare a lui Camões, întrucît Atila era conducătorul hunilor.

[135] *Moluca*, rîu în nordul Africii.

[136] Goliat, uriaş filistin despre care *Biblia* spune că ar fi trăit pe vremea regelui iudeu Saul. David, rege al iudeilor, l-ar fi învins omorîndu-l cu o piatră aruncată cu praştia.

[137] Marea.

[138] Caius Marius, general roman (157—86 î.e.n.).

[139] Hanibal.

[140] Împărat roman, care a distrus Ierusalimul în anul 70.

[141] Unul din rîurile Infernului.

[142] Profeţii *Bibliei* au susţinut că Ierusalimul va fi distrus în aşa fel, încît din el nu va rămîne piatră peste piatră.

[143] Ines de Castro, soția infantului Dom Pedro, femeie celebră prin frumusețea ei și nenorocirile pe care a trebuit să le îndure, a fost asasinată în 1355 de curtezani. Camões romanțează episodul care, sub această formă, este deosebit de popular în Portugalia.

[144] Semiramis care, după cum spune legenda, a fost hrănită de păsări.

[145] Lupoaica, cea care i-a hrănit pe cei doi frați gemeni Romulus și Remus.

[146] Acest atribut al Sciției, Camões l-a împrumutat fără îndoială de la poetul latin Ovidiu, care a fost exilat și a murit în regiunea Dobrogei de astăzi. Pentru un meridional, clima acestei regiuni era deosebit de aspră.

[147] Deșert în nord-estul Africii, prelungire a Saharei.

[148] *Polixenia*, fiică a lui Priam, regele Troiei. A fost ucisă de Pirus, fiul lui Ahile, după cum a poruncit umbra acestuia, care li s-a arătat grecilor pe cînd se întorceau din expediția împotriva Troiei.

[149] Fratele lui Atreu, regele Micenei. Tieste a sedus-o pe soția lui Atreu și, drept răzbunare, acesta i-a servit la masă, în timpul unui banchet, trei din propriii săi copii. Atreu a fost ucis la rîndul său de un fiu al lui Tieste, Egist.

[150] În apropiere de Coimbra mai există și azi acest izvor, purtînd numele de „Izvorul dragostelor".

[151] În acea vreme și în Spania domnea un rege cu același nume. Atît regele spaniol cît și cel portughez au primit atributul de „cel Crud" datorită asprimii cu care-i pedepseau pe răufăcători.

[152, 153] Doi dintre membrii triumviratului, format din Lepidus, Antoniu și Octavian la sfîrșitul secolului I î.e.n. Lepidus și Antoniu au semnat între ei un pact de extrădare a dușmanilor.

[154] Hercule, care era nepotul lui Alceu, fiul lui Perseu, învingătorul Meduzei și întemeietorul Micenei.

[155] Rege semilegendar al Atenei. a ucis Minotaurul, monstrul jumătate om, jumătate bou, care teroriza insula Creta, deoarece se hrănea cu carne de om.

[156] *Fernando I*, rege portughez (1367—1383). Îndrăgostit de Eleonora Telles, care era căsătorită cu Joan Laurent da Cunha, l-a forțat pe acesta să divorțeze.

[157] Troienii. Homer considera că răpirea Elenei a fost cauza izbucnirii războiului troian.

[158] Rege al iudeilor, l-a obligat pe un general al său, pe nume Urias, să-i cedeze soția. Cuprins de remușcări, se spune că s-a căit în cei peste 150 de psalmi pe care i-a scris.

[159] Rege al Romei (510 î.e.n.), fiu al lui Tarquiniu Superbul. A necinstit-o pe Lucreția, virtuoasă matroană romană, care s-a sinucis. Această fărădelege a provocat căderea monarhiei la Roma.

[160] *Claudius Apius*, membru al decemviratului roman (451 î.e.n.), a vrut s-o facă sclavă pe Virginia, fiica centurionului Virginiu. Virginiu și-a ucis fiica, și poporul s-a răsculat, provocînd demisia decemvirilor. Claudius a fost aruncat în închisoare, unde s-a sinucis.

[161] Legenda biblică spune că tribul a fost nimicit, ca pedeapsă pentru orgiile la care se dedau unii dintre membrii săi cu o femeie din tribul Levi.

[162] Soția lui Abraham, pe care unul dintre faraonii Egiptului a vrut s-o seducă. Fără să specifice care a fost pedeapsa faraonului, *Biblia* menționează că „Domnul a lovit cu mari urgii pe Faraon și casa lui, din pricina nevestei lui Abraham". *(Geneza*, cap. 12, vers. 17).

[163] Sichemul era un vechi oraș în Palestina, al cărui rege a necinstit-o pe Dina, fiica lui Iacob și, cu toate că, după aceea, el a vrut s-o ia în căsătorie, ca răzbunare fiii lui Iacob i-au ucis prin vicleșug pe toți bărbații din cetate și au jefuit orașul. *(Geneza*, cap. 34).

[164] Regină a Lidiei care s-a căsătorit cu Hercule, după ce l-a făcut să se îmbrace în veșminte femeiești și să toarcă la picioarele sale.

[165] *Alcmena* era mama lui Hercule.

[166] Hanibal, care s-a îndrăgostit de o tînără sclavă din Apulia.

Cîntul IV

[1] *Dom Joan I cel Mare* era fiu natural al lui Pedro I.

[2] Eleonora Telles l-a ales drept favorit pe contele Joan Fernando Andeiro. Acesta a fost sugrumat în incinta palatului regal de către infantul Dom Joan și partizanii săi.

[3] Fiul lui Hector, aruncat din vîrful unui turn după cucerirea Troiei. La fel a fost omorît și Dom Martinho, episcopul Lisabonei.

[4] Conform opiniei unor istorici spanioli, Brigus, primul rege al Castiliei, a dat numele său provinciei Burgos.

[5] *Fernando I,* rege al Castiliei și Leonului (1035—1065).

[6] Nu este altul decît vestitul Cid.

[7] Andaluzienii. Vezi cîntul III, n. 86.

[8] Cadiz.

[9] *Tirienii,* locuitori de origine feniciană ai orașului Tir din nordul Libiei. Azi Sur. Orașul era vestit mai ales prin comerțul cu purpură. Dezvoltîndu-și comerțul, tirienii s-au așezat și la Cadiz.

[10] Unul dintre apostoli, care s-a lepădat de Cristos în săptămîna patimilor.

[11] *Dom Nuno Alvarez Pereira,* conetabil al regatului Portugaliei, una dintre cele mai ilustre figuri ale istoriei țării.

[12] Frații lui Dom Nuno — Dom Diego și Dom Pedro — erau de partea Castiliei.

[13] Nuno le amintește portughezilor lupta de la Valdevez, unde Dom Alfonso Enriques, încă infante, a pus pe fugă armata Castiliei. Lupta i-a costat pe castilieni atîția morți, încît locul unde s-a dat bătălia a fost numit „Campo de Matança" — Cîmpia Măcelului.

[14] Vezi cîntul III.

[15] Astăzi Canossa. Localitate în Apulia (Italia), unde s-au adunat resturile armatei romane învinse de Hanibal în lupta de la Canae.

[16] *Publius Cornelius Scipio,* supranumit *Africanul,* învingătorul de mai tîrziu al lui Hanibal, i-a împiedicat pe compatrioții săi să se predea cartaginezilor.

[17] *Javelină,* un fel de suliță scurtă.

[18] *Xerxe I,* rege al Persiei (486—465 î.e.n.), fiul lui Darius I, a cucerit Egiptul, apoi a invadat Atica.

[19] Atila.

[20] Eroare istorică, întrucît Conte de Abrantes a fost nu Antão, ci Alvaro Vaz de Almada.

[21] *Artabrul,* promontriul Ortegal, în Galicia. Imitație după Vergiliu.

[22] Aluzie la războaiele civile din Roma.

[23] La fel ca și Sertoriu (vezi cîntul I, n. 39), generalul roman Coriolan și patricianul Catilina s-au ridicat împotriva Romei.

[24] Identificat cu Pluton, zeul Infernului.

[25] Oraș pe coasta Africii, în fața Gibraltarului.

[26] Vast ținut în Africa de Nord.

[27] Șapte coline din Masilia, cărora portughezii le spuneau „Șapte frați", din cauza înălțimii lor aproape egale.

[28] *Stix* — unul din rîurile Infernului.

[29] În original: de Santiago. Ordin cavaleresc și religios spaniol, înființat la sfîrșitul secolului al XII-lea.

[30] Ordin religios și militar înființat de Sf. Raimond în secolul al XII-lea, pentru a apăra Calatrava împotriva maurilor. (Cavalerul de Santiago nu figurează printre cei căzuți în lupta de la Aljubarrota, iar Cavaler de Calatrava era Dom Pedro Alvarez, fratele lui Nuno).

[31] Andaluzia.

[32] Aluzie la căsătoria prințeselor Filipa și Constanța de Lancaster, respectiv cu Dom Joan I al Portugaliei și Don Henrique al III-lea al Castiliei.

[33] Mahomet.

[34] Contele Julian, guvernatorul Ceutei, predase orașul maurilor, ușurîndu-le astfel pătrunderea în Peninsula Iberică (anul 714).

[35] Rege al Portugaliei între 1433—1438.

[36] E vorba de Fernando, fiu al lui Joan I. În urma unei bătălii cîştigate de mauri la Tanger, a ajuns ostatic în mîna acestora, care au cerut ca preţ de răscumpărare oraşul Ceuta. Fernando a refuzat însă şi a rezistat timp de şase ani celor mai cumplite torturi. De aceea a fost supranumit „cel Sfînt".

[37] *Codrus* sau *Codros*, ultimul rege al Atenei, secolul al XI-lea î.e.n. Legenda spune că, ascultînd de oracol, s-a lăsat ucis pentru a-şi salva ţara în faţa asediului dorienilor.

[38] Consul roman (267 şi 216 î.e.n.). A fost luat prizonier de cartaginezi în timpul primului război punic. După ce şi-a dat cuvîntul de onoare că se va reîntoarce la Cartagina, a fost trimis la Roma pentru a mijloci un schimb de prizonieri. Şi cu toate că romanii înclinau pentru schimb, Regulus i-a convins să nu accepte şi s-a reîntors la Cartagina, unde îl aşteptau supliciile cele mai cumplite.

[39] Conform legendei, cei trei decii (tatăl, fiul şi nepotul) şi-au sacrificat viaţa pentru salvarea patriei.

[40] Patrician roman, care s-a aruncat într-o prăpastie, pentru a-şi salva ţara.

[41] *Alfonso al V-lea*, zis şi *Africanul* (1438—1481). A luptat împotriva maurilor în Africa şi împotriva Spaniei. În timpul domniei sale, portughezii au descoperit Guineea.

[42] Apelativ al lui Hercule, care poposea foarte des în regiunea Peloponesului, la Tirint. Alfonso a ajuns în regiunea Hesperidelor, probabil Canarele de astăzi, unde se aflau, după credinţa celor vechi, grădinile cu merele de aur.

[43] Rege al Spaniei (1452—1516), zis şi Ferdinand Catolicul.

[44] Viitorul Joan al II-lea (1481—1495).

[45] Se pare că în timpul luptei care s-a desfăşurat la Toro, trupele conduse de Joan au repurtat victoria, pe cînd cele comandate de Alfonso au fost înfrînte.

[46] În anul 42, aproape de Filipos, în Macedonia, în lupta împotriva lui Brutus şi Casius, Octavian a fost învins de Brutus, în timp ce Antoniu îl învingea pe Casius. Dar Brutus se sinucide, şi astfel este răzbunat Cezar, ucis de conjuraţii din rîndul cărora făcuse parte şi Brutus.

[47] Vezi cîntul III, n. 48.

[48] A fost ucis la debarcarea în Pelusium, după ce a fost învins la Farsala.

[49] *Memfis*, străveche capitală a Egiptului, întemeiată de Menes.

[50] Nume dat de cei vechi Mării Indiei şi apoi Mării Roşii. Legenda biblică spune că în timpul exodului, Moise a făcut ca apele mării să se dea în lături, deschizînd drum iudeilor.

[51] Vezi cîntul I, n. 12.

[52] Oraş din Arabia antică, în regiunea Yemenului de astăzi, vestit prin mirodeniile sale.

[53] Nume dat diferitelor regiuni ale Arabiei antice.

[54] Strîmtoarea Ormuz, la intrarea în Golful Persic, unde spune legenda că oamenii ar fi încercat să construiască Turnul Babel.

[55, 56] Regiuni ale Persiei.

[57] *Manoel I*, rege al Portugaliei (1495—1521). Sub domnia lui, acţiunea de descoperire şi colonizare a unor noi teritorii a luat o deosebită amploare.

[58] Urmărită de Alfeu, zeul rîului cu acelaşi nume, nimfa Aretuza a fost preschimbată de Diana într-o fîntînă din insula Ortigia (Siracuza). Zeul, nevrînd să renunţe la ea, a traversat marea şi şi-a unit apele cu ale fîntînii.

[59] Tiran al Micenei. Vrînd să-l piardă pe Hercule, i-a dat sarcini deosebit de grele, dintre care unele sînt amintite de Vasco da Gama.

[60] În Infern. Hercule a coborît şi pe tărîmul celălalt, pentru a-l elibera pe Teseu.

[61] Fratele lui Vasco da Gama; a comandat vasul Sf. Rafael.

[62] Lisabona.

[63] Corabia pe bordul căreia a pornit Iason în căutarea lînei de aur. A fost preschimbată de Minerva în stea.

[64] Belem, în prezent cartier din Lisabona, pe atunci o aşezare de lîngă capitală. La început numele localităţii a fost Bethleem, după locul unde s-a născut Cristos. Aici infantele Dom

Enriques construise o mînăstire în cinstea Sfintei Fecioare din Bethleem.

[65] Urmașii lui Adam.

[66] Prometeu.

[67] Este vorba de Icar.

[68] Eridanul vechi, sau rîul Pô de astăzi.

Cîntul V

[1] Perifrază menită să precizeze data la care a început călătoria lui Vasco da Gama. Soarele intra în constelația Leului. *Nemeea* — Vale în Argolida, unde leul pe care l-a ucis Hercule făcea ravagii. Soarele intră în constelația Leului în luna iulie. *A șasea vîrstă milenară* — timpul scurs după presupusa naștere a lui Cristos. Conform sistemului lui Ptolomeu, căruia Camões îi este mereu consecvent, nu pămîntul, ci soarele efectuase 1 400 + 97 mișcări de revoluție. În consecință, data plecării lui Vasco da Gama spre Indii este 8 iulie 1497.

[2] Infantele Dom Enriques, fiul lui Joan I, fusese un marinar îndemînatic și cutezător. Camões vrea să spună că lui îi datora Portugalia progresul construcțiilor navale și al artei navigației.

[3] În limba portugheză *madeira* înseamnă pădure.

[4] Insulele în care Venus avea temple.

[5] *Azenegi* = *berberi*, grup etnic din regiunile muntoase ale Africii de Nord.

[6] Aluzie la struți, despre care se credea că pot digera și fierul.

[7] Tropicul Cancerului.

[8] Faeton.

[9] Insulele Capului Verde.

[10] Nigeria.

[11] Provincie și populație de culoare în nordul Senegalului.

[12] Fluviu în Africa Centrală.

[13] Insulele unde trăiau Gorgonele, trei surori care foloseau toate trei un singur ochi. Aici: Arhipelagul Bijagos.

[14] Meduza, una dintre Gorgone, din ale cărei picături de sînge s-ar fi născut în Libia mulți șerpi.

[15] Nigerul.

[16] Insula Sf. Toma (în portugheză São Tomé).

[17] Fluviul Congo.

[18] Crucea Sudului, care la fel ca Steaua Polară, în emisfera boreală, este de mare folos navigatorilor la sud de ecuator.

[19] În regiunile intertropicale, soarele trece de două ori pe la zenitul fiecărui loc.

[20] *Hera*, soția lui Jupiter. Cei vechi, care nu văzuseră niciodată dispărînd Ursa Mare, își închipuiau că Hera obținuse de la Tethis promisiunea ca această constelație să nu coboare niciodată în mare.

[21] Focul Sfîntului Elm, coamă luminoasă care apare uneori în vîrful catargelor corăbiilor, anunțînd sfîrșitul furtunii. Fenomenul se produce din cauza vaporilor sulfuroși care, comprimați de presiunea norilor, cînd scapă se reunesc în aer.

[22] Luna, conform sistemului lui Ptolomeu, este o planetă. Întreaga octavă precizează că flota se afla pe drum de cinci luni.

[23] Golful Sfînta Elena, numit de portughezi astfel, pentru că au ajuns acolo în ziua de Sfînta Elena.

[24] Tropicul Capricornului, la sud de ecuator.

[25] Cercul polar sudic.

[26] Ciclopul mîncător de oameni, care i-a devorat lui Ulise cîțiva tovarăși. Ulise l-a făcut inofensiv, îmbătîndu-l și apoi scoțîndu-i singurul ochi.

[27] Din Colhida. Lîna de aur a argonauților.

[28] Statuia lui Apolo din insula Rodos. Era considerată una dintre cele șapte minuni ale lumii.

[29] În sensul de corăbii străine.

[30] Cea de a doua expediție spre India, condusă de Pedro Alvarez Cabral. Din cauza unei furtuni neașteptate, patru dintre vasele sale au naufragiat în regiunea Capului Bunei Speranțe și au luat atît de multă apă, încît marinarii se credeau pierduți. Dar teama a fost mai mare decît primejdia reală. Unul

dintre aceste vase era condus de Bartolomeo Diaz, cel care descoperise în 1496 Teribilul Promontoriu, numit mai tîrziu Capul Bunei Speranţe, şi care a murit în timpul furtunii descrise aici.

31 E vorba de Dom Francisco de Almeida, primul vicerege al Indiilor, care a pierit luptînd împotriva cafrilor, în regiunea Capului Bunei Speranţe.

32 Manoel de Sousa Sepúlveda, revenind din India, a naufragiat împreună cu soţia sa la Capul Bunei Speranţe.

33 *Al patimilor* — sau *al furtunilor*. Numele vechi al Capului Bunei Speranţe.

34, 35, 36 Vestiţi geografi ai antichităţii.

37, 38, 39 Numele unor titani care, după legendă, s-au răsculat împotriva zeilor.

40 Thetis, mama lui Ahile.

41 Una dintre soţiile lui Neptun.

42, 43 Împreună cu Eoo şi Eton, cei patru cai care trăgeau carul soarelui.

44 Unul dintre păstorii din prima eglogă a lui Vergiliu.

45 Insula Santa Cruz, unde se oprise Bartolomeo Diaz.

46 Portul Sofala se află într-un golf, la sud de gura fluviului Zambezi.

47 Este patronul marinarilor.

48 Zambezi.

49 Arhanghelul Rafael, care l-a sfătuit pe fiul iudeului Tobia, din tribul Neftali, cum să-i redea tatălui său vederea.

50 Apelativ al zeiţei răzbunării Nemesis, care avea un templu în oraşul Ramnus din Atica.

51 Scorbutul.

52 Apa fîntînei Aganipe, care-i inspira pe poeţi.

53 Fiecare din aceste oraşe susţineau că ar fi fost locul de baştină al lui Homer.

54 Vergiliu.

55 Ausonia este înţeleasă aici în sens de Italia.

56 Afluent al rîului Pô, care trece prin Mantua.

57 Locuitori ai insulei Ismaros, spre care furtuna a mînat corăbiile lui Ulise în timpul peregrinărilor sale.

58 În *Odiseea* se arată că Ulise a nimerit în ţara lotofagilor, a mîncătorilor de lotus, aflată pe undeva pe coasta de nord a Africii. Acela care mînca această plantă îşi pierdea memoria.

59 Enea, pe cînd naviga dinspre Sicilia spre coasta de apus a Italiei, şi-a pierdut pilotul, pe Palinur.

60 Cînd Ulise a plecat din insula Eolia, Eol — zeul vînturilor — i-a dăruit un burduf cu vînturi. În acest burduf nu se afla însă vîntul care i-ar fi fost prielnic navigaţiei. În timp ce Ulise dormea, tovarăşii săi au deschis burduful, crezînd că Ulise avea înăuntru aur şi argint.

61 Apelativ al lui Apolo, care participa din patru în patru ani la grandioasele sărbători numite Delii, în insula Delos.

62 General atenian (525—460 î.e.n.), învingătorul lui Xerxe la Salamina.

63 General atenian, învingătorul perşilor la Maraton.

64 Lira lui Vergiliu.

65 Eroul îndrăgostit de lira lui Vergiliu a fost Octavian August, care a ştiut să-l răsplătească pe poet.

66 Octavian August compunea şi el versuri.

67 Aluzie la *De bello gallico* a lui Cezar.

68 *Scipio Africanul.* Distrugătorul Cartaginei în anul 146 î.e.n. După o tradiţie, ar fi colaborat la comediile lui Terenţiu.

69 Alexandru Macedon preţuia deosebit de mult epopeile lui Homer.

Cîntul VI

1 După credinţa celor vechi, Tifeu, unul dintre titanii care s-a răsculat împotriva lui Jupiter, a fost îngropat sub vulcanul Etna, în nord-estul Siciliei (vezi şi nota 53, cîntul I).

2 Ca urmare a unei dispute dintre Minerva şi Neptun, care-şi arogau dreptul de a-şi da numele cetăţii Atena, Neptun le-a dăruit oamenilor calul, iar Minerva (Palas-Atena) măslinul.

3 Divinitate marină, fiu al lui Neptun şi al Salaciei.

4 Diana sau luna.

[5] Conform legendei mitologice, Troia, numită și Dardania, a fost întemeiată de Neptun. Aluzie la faptul că Troia era port.

[6] Neptun este identificat în acest vers cu Okeanos, părintele titanilor, fiul ui Uranus și al Geei.

[7] Fiică a Cerului și a Pămîntului.

[8] *Amfitrita* — una dintre soțiile lui Neptun. La început fugise de el, refuzîndu-i dragostea. Neptun a trimis pe urma ei un delfin, care a convins-o să-și schimbe hotărîrea.

[9] Sau *Atamante*. Rege al Tebei. Din dragostea lui cu Ino, fiica lui Cadmus, s-au născut doi copii: Learc și Melicerte. Junona l-a făcut pe Atamas să se îndoiască de paternitate. Într-un acces de furie, Atamas îl ucide pe Learc. Atunci Ino l-a aruncat pe Melicerte într-o căldare cu apă fiartă, iar ea s-a azvîrlit în mare, lîngă Corint. Transformați de Neptun în zei marini, ea a primit numele de Leucoteea, iar Melicerte pe acela de Palemon.

[10] *Panopeea*, una dintre nereide.

[11] Pescarul beoțian Glaucos. Prinzînd niște pești și văzîndu-i cum se zbat pe iarba pe care fuseseră aruncați, a crezut că se zbat din pricina unor proprietăți miraculoase ale ierburilor. Drept urmare, a mîncat și el din iarbă și s-a aruncat în mare, unde a fost primit printre zeii mării. S-a îndrăgostit de Scila, care însă i-a refuzat dragostea. Atunci el a cerut ajutorul vrăjitoarei Circe, dar aceasta, în loc să trezească în inima Scilei dragoste pentru Glaucos, s-a îndrăgostit ea de el și a preschimbat-o pe Scila în monstru.

[12] Eol era nepotul lui Hipotes.

[13] Una dintre Furii.

[14] John, duce de Lancaster. Fiu al lui Eduard al III-lea, regele Angliei, și tată al soției regelui Dom Joan I al Portugaliei.

[15] Orașul Porto, de la care se spune că Portugalia și-ar fi luat numele.

[16] *Catargă*, ambarcațiune cu catarge.

[17] Afluent al Oxului sau Amu-Dariei, scăldînd vechiul ținut asiatic Bactria (capitala Bactra), între Turkestan și Persia.

[18] Berbecul cu lîna de aur.

[19] *Estocadă*, lovitură care se dă cu vîrful spadei, sau rana produsă de o asemenea lovitură.

[20, 21] Consuli romani, care au luptat cu succes împotriva galilor.

[22] *Școtă*, parîmă cu ajutorul căreia se manevrează pînzele unei corăbii.

[23] *Trincă*, pînză triunghiulară care se ridică în fața arborelui-trinchet.

[24] Firmamentul.

[25] *Alcion*, zburătoare fabuloasă, despre care se spunea că nu-și face cuibul decît pe o mare liniștită. Era considerată semn bun, vestind sfîrșitul furtunii. În aceste păsări au fost schimbați Alciona, fiica lui Eol, și soțul său Ceix, rege în Trahis.

[26] Vulcan era șchiop, deoarece cînd s-a născut, fiind foarte urît, Jupiter l-a aruncat pe pămînt, schilodindu-l.

[27] Aluzie la versiunea mitologiei grecești asupra potopului, conform căreia s-ar fi salvat numai Deucalion și soția sa, Pira; pentru a repopula pămîntul, ei aruncau în aer pietre, care pe loc se transformau în oameni.

[28] Unul dintre apostoli, care a naufragiat în timpul unei călătorii în drum dinspre Palestina spre Roma.

[29] Două golfuri pe coasta mediteraneană a Africii, deosebit de primejdioase pentru navigație.

[30] Noe, conform *Bibliei*, este al doilea om care a populat pămîntul, primul fiind Adam.

[31] *Acroceraunieni*, lanț de munți de-a lungul coastei Epirului, terminați la nord printr-un promontoriu temut de navigatori.

[32] Luceafărul sau Venus.

[33] Orion era un vînător care a fost preschimbat în constelație. Întrucît era aducător de ploi și furtuni, Venus fuge de el.

[34] Fiica unui rege al Atenei, iubită de Boreas.

[35] *Galateea*, una dintre nereide.

[36] Platformă fixată de catarg, folosită ca post de observație sau ca loc de unde se manevrează pînzele.

[37] Oraș pe coasta occidentală a Indiei, astăzi Kozhikode.

Cîntul VII

[1] Biserica catolică.

[2] Biserica.

[3] Papa se consideră urmașul apostolului Petru pe pămînt. Camões se referă la războaiele religioase din Germania, cărora a trebuit să le facă față Carol Quintul (1519—1555). Acesta a fost nevoit să recunoască Reforma lui Luther prin Acordul de la Augsburg (1555). Camões vrea să spună aici că majoritatea războaielor sale, Carol Quintul le-a purtat pe teritoriul Europei.

[4] ***Henric al VIII-lea***, rege al Angliei (1509—1547) a rupt relațiile cu biserica catolică. Istoria îl cunoaște ca pe un monarh inteligent, intrepid dar foarte crud. Își luase și titlul de rege al Ierusalimului.

[5] ***Francisc I***, rege al Franței (1515—1547). Pentru a lupta împotriva lui Carol Quintul, nu a pregetat să se alieze cu Soliman Magnificul.

[6] ***Cinif***, veche denumire a unui rîu din nordul Africii.

[7, 8] ***Ludovic al IX-lea*** și ***Carol cel Mare.***

[9] Fiu al lui Agenor, rege al Feniciei. Vrînd să aducă un sacrificiu în cinstea Minervei, i-a trimis pe cîțiva dintre tovarășii săi după apă, la o fîntînă din apropiere. Fîntîna era însă păzită de un dragon, care i-a ucis. La sfatul Minervei, Cadmus a omorît dragonul și a semănat în pămînt dinții monstrului. Din acești dinți au luat naștere oameni înarmați, care s-au decimat între ei, în afară de cinci care l-au ajutat pe Cadmus să întemeieze Teba.

[10] Alt apelativ al zeiței discordiei, Erinis.

[11, 12] Rîuri în Lidia, ținut din Asia Mică.

[13] Ținut pe coasta occidentală a Indiei, în provincia Decan.

[14] Ramură a munților Himalaia.

[15] Himalaia.

[16] Este vorba despre fluviile Gange și Ind, care își au izvoarele relativ aproape unul de altul, pe versanții munților Himalaia.

[17] Prin marea indică poetul înțelege marea din jurul Indiei, adică atît Marea Arabiei, cît și Marea Bengal.

[18] ***Patani***, locuitori ai orașului Patna, capitala statului indian Bihar, pe Gange,

[19] ***Delii***, locuitorii orașului Delhi.

[20] Locuitori ai ținutului Decan, parte peninsulară a Indiei, la sud de munții Vindhya.

[21] Numele unor locuitori de pe cursul inferior al Gangelui.

[22] ***Cambaia***, azi ***Guzarate***, ținut în India Occidentală (Peninsula Kattivar), în jurul Golfului Oman.

[23] Rege al ținutului Sapta Sindhava din Pundjab. A domnit în perioada în care țara a fost cucerită de Alexandru Macedon. Alexandru Macedon l-a făcut prizonier pe malurile fluviului Hydaspe.

[24] Ținut la sud de Decan.

[25] Lanț de munți în Decan.

[26] Nume purtat de suveranii orașului Calicut.

[27] După o legendă, Anteu ar fi întemeiat Tangerul. Monçaide, maurul care a fost interpretul lui Vasco da Gama, era originar din Tunis și se afla la Calicut. Monçaide le-a fost de mult folos portughezilor și s-a întors cu ei în Portugalia, unde s-a și creștinat.

[28] Soția lui Orfeu. Orfeu trăia pe muntele Rodope, în Tracia.

[29] Există mai multe păreri asupra timpului în care ar fi domnit acesta.

[30] ***Samariteni***, locuitori ai ținutului Samaria, din Palestina. Iudeii nu aveau voie să întrețină legături de prietenie cu oameni de alt neam sau de altă credință.

[31] Pitagora a călătorit multă vreme prin India pentru a studia doctrina înțelepților țării; el a fost primul care a primit numele de filozof (prieten al înțelepciunii).

[32] ***Himera***, monstru fabulos cu corpul jumătate leu, jumătate capră și coada de dragon. A fost ucis de Belerofon, călare pe Pegas.

[33] Apelativul acordat de Camões este un pleonasm. Amon este zeul suprem al Egiptului, identificat la greci cu Zeus, iar la romani cu Jupiter. Amon era adorat sub forma boului Apis. Avea un majestuos templu în Libia.

34 Primul rege legendar al Latiumului. Deoarece l-a primit bine pe Saturn, care fusese alungat din cer, acesta i-a dăruit harul de a putea cunoaşte atît trecutul cît şi viitorul. Din pricina acestei duble facultăţi, romanii şi-l reprezentau cu două feţe.

35 Titan, fiu al Cerului şi al Pămîntului. Avea 50 de capete şi 100 de braţe. Poseidon l-a aruncat în mare, iar Jupiter l-a ferecat în lanţuri sub Etna, împreună cu ceilalţi titani.

36 Divinitate egipteană reprezentată cu cap de şacal.

37 Întreaga octavă se referă la închipuita cucerire a Indiei de către Bachus. Tirsa împodobită cu iederă este însemnul lui Bachus.

38 Semiramis, legendară regină a Asiriei şi a Babilonului, căreia i se atribuie construirea grădinilor suspendate şi întemeierea Babilonului.

39 Este vorba despre expediţia în India a lui Alexandru Macedon, care era fiul lui Filip.

40 Betel, plantă aromată care se mestecă.

41 General roman, învingător al lui Hanibal.

42 Filozof grec (341—270 î.e.n.), a cărui doctrină consideră plăcerea drept supremul bine. Epicur înţelege însă prin plăcere cultivarea spiritului şi practicarea virtuţii. Datorită unei false interpretări, expresia de „epicurean" este astăzi înţeleasă în sensul de om care caută plăcerea simţurilor sau chiar satisfacţii gastronomice.

43 În octavele care urmează, Camões face aluzie la un naufragiu căruia i-a căzut chiar el victimă. Corabia pe care călătorea trecuse de coastele Cochinchinei şi se pregătea să intre în golful Siam, cînd o furtună năprasnică a zdrobit vasul de coastă. Camões a izbutit să se salveze, salvînd în acelaşi timp şi manuscrisul *Lusiadei*.

44 *Canaceea* era fiica lui Eol, care, aflînd de relaţiile incestuoase dintre Canaceea şi fratele ei Macareu, îi trimite Canaceei o spadă cu care să se sinucidă.

45 Ezechiel, profet biblic căruia Dumnezeu i-ar mai fi dăruit 15 ani de viaţă.

Cîntul VIII

1 În sensul de paradis terestru. Eliseul era paradisul grecilor şi al romanilor.

2 Insignele legiunilor romane.

3 Rege al Epirului, celebru prin luptele sale împotriva romanilor. Medicul lui Pirus i-a promis generalului roman Fabricius că-şi va otrăvi regele, dar Fabricius l-a întemniţat şi l-a trimis înapoi în Epir, să fie pedepsit de Pirus (secolul al III-lea î.e.n.).

4 Pasăre consacrată lui Jupiter; era brodată pe drapele.

5 Jurămîntul pe Stix era cel mai important printre zei.

6 Din Portugalia propriu-zisă.

7 Espurius Postumius care, în timpul celui de al doilea război al Romei împotriva samniţilor, a fost surprins împreună cu armata sa în defileul Caudium şi silit să treacă împreună cu ostaşii săi pe sub bolta formată de lăncile samnite (321 î.e.n.).

8 Episodul amintit aici nu este confirmat de istorie.

9 Cavaler cruciat care a murit în timpul asediului Lisabonei. Legenda spune că alături de mormîntul lui a răsărit un palmier făcător de minuni.

10 Stareţ la biserica Santa Cruz din Coimbra. L-a ajutat pe Alfonso I în lupta împotriva maurilor.

11 Mem Moniz, fiul lui Egas Moniz.

12 *Giraldo fără Frică.* Trecuse iniţial de partea maurilor, dar şi-a răscumpărat greşeala, uşurîndu-le portughezilor cucerirea Evorei.

13 *Don Pedro Fernandez de Castro,* gentilom spaniol care trecuse de partea maurilor, a fost învins de portughezul Martin Lopez.

14 Episcopul Lisabonei, *Dom Mateo,* care a cucerit de la mauri oraşul Alcacer do Sal.

15 În timpul unui scurt armistiţiu între portughezi şi mauri, şapte portughezi au plecat la vînătoare. Maurii au profitat de acest fapt pentru a-i ataca mişeleşte. Drept răzbunare, Dom Paio Peres Correa a cucerit Tavila.

[16] Cavalerii rătăcitori *Gonçalo Rodrigues Ribeiro, Vasco Anes* şi *Fernão Martins do Santarem.*
[17] *Belona,* zeiţa latină a războiului.
[18] *Dom Nuno Alvarez Pereira.*
[19] Al doilea rege legendar al Romei (secolele VIII—VII î.e.n.).
[20] *Pêro Rodrigues,* care a învins doi *comendadori* (purtători de ordine militare sau religioase) ce jefuiseră turmele din regiunea Evorei. Tot el l-a eliberat pe prietenul său Alvaro Gonçalves Coitado din mîinile *comendadorilor* care-l duceau spre Olivença.
[21] *Paio Rodrigues Marinho,* care l-a prins în mod laş pe Gil Fernandes, trimis de Cavalerul de Avis, pentru a-l convinge să treacă de partea acestuia. Gil Fernandes şi-a recîştigat libertatea şi l-a ucis în luptă pe Paio Rodrigues.
[22] Localitate în Spania, în ţinutul Badajoz. Pătrunzînd în Xeres, Gil Fernandes a adus în Portugalia turme şi prizonieri, punîndu-i pe fugă pe castilienii care i s-au împotrivit.
[23] Partizan al lui Dom Joan I, care a atacat o flotă castiliană, pierzîndu-şi viaţa, dar salvînd galerele portugheze.
[24] Aluzie la faptele lui Martin Vasques da Cunha împotriva a 400 de spanioli.
[25, 26] Dom Pedro s-a făcut cunoscut prin fapte de arme în luptele împotriva turcilor, iar Dom Enriques prin sprijinul dat dezvoltării navigaţiei.
[27] *Dom Pedro de Menezes,* primul guvernator al Ceutei.
[28] *Dom Duarte de Menezes,* fiul lui Dom Pedro de Menezes, care a salvat cu preţul vieţii sale viaţa regelui Dom Alfonso al V-lea.
[29] Termen impropriu pentru ghicitorii din India. Aruspicii erau preoţi romani care ghiceau viitorul în măruntaiele animalelor.
[30] Epitet pentru Venus, derivat din numele unui izvor din Beoţia, consacrat graţiilor.
[31] Tropicul Capricornului.
[32] Toate sînt constelaţii din emisfera australă.
[33] Ursa Mare sau Carul Mare.
[34] *Cală,* fundul unei corăbii, unde se depozitează mărfurile.

[35] Văzînd că nu mai poate salva cetatea, Priam, regele Troiei, l-a dat pe fiul său Polidor în grija lui Polimnestor, regele Traciei. Polidor a luat cu el în Tracia mulţi bani. Polimnestor l-a ucis însă pe Polidor şi a pus mîna pe bani.
[36] Rege al Argosului. Aflînd de la un oracol că fiica sa Danaé va avea un fiu care-l va ucide, a închis-o pe Danaé într-un turn de bronz, dar Jupiter a pătruns la ea sub forma unei ploi de aur, şi astfel Danaé l-a zămislit pe Perseu.
[37] Cînd sabinii au năvălit asupra Romei, fiica guvernatorului Capitoliului, pe nume Trapcia, s-a înţeles cu un general inamic să-i deschidă porţile cetăţii, în schimbul brăţărilor şi inelelor de aur ale sabinilor. Odată intraţi în cetate, aceştia au ucis-o pe Trapcia, înăbuşind-o sub greutatea podoabelor pe care le-au azvîrlit asupra ei.

Cîntul IX

[1] *Ptolemeu Filadelful,* rege al Egiptului (285—247 î.e.n.).
[2] Reamintim că poetul numeşte mauri sau sarazini pe toţi necreştinii.
[3] *Cabestan,* dispozitiv folosit pentru acţionarea vaselor în deplasări scurte.
[4] Odgonul cu care se leagă vasul de chei.
[5] *Levier,* pîrghie de manevră.
[6] Aici, în sensul de hinduşi, adică oameni cu pielea de culoare închisă.
[7] *Muscad,* arbore cu frunze şi fructe aromate (nucşoare).
[8] Aluzie la faptul că Monçaide s-a creştinat.
[9] Enea.
[10] Versul se referă la legenda reginei mitologice Didona. Fugind din ţara ei, aceasta a ajuns pe coastele Africii, unde era rege Iarbas. Întrucît Iarbas n-o lăsa să se aşeze împreună cu ceata ei în ţinuturile sale, Didona i-a cerut să-i lase doar un loc cît poate cuprinde o piele de bivol. Tăind pielea de bivol în fîşii înguste, ea a înconjurat un teritoriu destul de mare, pe care a zidit oraşul Cartagina.

[11] Nimfă preschimbată de Cupidon în porumbiță, deoarece aceasta a ajutat-o pe Venus să culeagă mai multe flori decît el, în cursul unei întreceri.

[12] Lanț de munți în Creta.

[13] Aluzie la regele Dom Sebastian, care se părea că avea repulsie față de căsătorie.

[14] *Filautia*, egoismul.

[15] Fiica lui Milet, care s-a îndrăgostit de fratele ei Caunus.

[16] Este vorba de Mira, fiica lui Ciniras, cunoscută prin dragostea incestuoasă pentru tatăl ei.

[17] Antioh, fiul lui Seleuc, rege al Siriei, s-a îndrăgostit de mama lui.

[18] Amnon, fiul lui David, care o iubea pe sora lui.

[19] În mitologia greacă — vestitorul primăverii, căsătorit cu zeița Cloris, identificată de romani cu Flora, zeița primăverii și a florilor.

[20] Moartea lui Faeton a fost plînsă mult de Cigno sau Cinco, care a fost preschimbat în Constelația Lebedei.

[21] Faima.

[22] Înainte ca Latona să-i nască pe Febus și pe Diana, insula Delos era o insulă plutitoare. Se zice însă că din acea clipă a încetat de a mai pluti.

[23] Nimfă iubită de Apolo care, după ce a fost atinsă de acesta, s-a preschimbat în laur.

[24] *Chitru*, lămîi cu fructe mari, cu coaja foarte groasă.

[25] Plopii erau consacrați lui Hercule.

[26] *Mirt*, mama lui Adonis, de care Venus era îndrăgostită, a fost preschimbată în mirt.

[27] Ca zeu al artelor, Apolo iubea laurii.

[28] *Cibela*, zeiță al cărei iubit, Atis, a fost schimbat în pin.

[29] Zeița grădinilor și a fructelor.

[30] Piersicul își are originea în Persia.

[31] Persia.

[32] *Achemenia*, ținut în Persia, vestit prin covoarele sale.

[33] Adonis este fructul dragostei incestuoase dintre Ciniras și fiica sa Mira. Adonis a fost preschimbat în anemonă sau trandafir.

[34] „Care este granița dintre palmă și spicul de grîu" (it.). Vers din Petrarca.

[35] În limba latină *exordium*. Este prima parte a unui discurs.

[36] Bachus și Hercule.

[37] Numele lui Romulus, după ce a fost divinizat.

[38] Eroi naționali, venerați după moarte ca divinități tutelare ale țării.

Cîntul X

[1] De fapt *Tenochtitlan*, vechiul nume al Mexicului.

[2] *Lariseea*, Apolo a iubit-o pe Coronis din Laris (Tesalia).

[3] Grădinile Hesperidelor.

[4] Regiune viticolă din Italia, renumită pe vremea romanilor.

[5] Ajuns în Infern, Orfeu a cîntat atît de frumos, încît chinurile osîndiților au fost întrerupte.

[6] Încălțăminte folosită de actorii tragici din antichitate.

[7] *Galent*, încălțăminte folosită de actorii comici din antichitate.

[8] Cîntăreț la curtea Didonei, regina Cartaginei.

[9] Cîntăreț la curtea lui Alcinou, regele Feaciei.

[10] *Durate Pacheco Pereira*, navigator și cuceritor portughez, învingătorul samorinului din Calicut.

[11] Ținut pe coasta apuseană a Indiei.

[12] Insulă în apropiere de Cochim.

[13, 14, 15] Vechi regate pe coasta de apus a Indiei.

[16] Ținut între Cochim și Goa.

[17] Miltiade, în lupta împotriva lui Darius.

[18] Leonida, în lupta împotriva lui Xerxe.

[19] Comandant de oști roman, care prin tactica sa a izbutit să întîrzie înaintarea lui Hanibal. *Ausonul* — Este vorba de Horatius Cocles, care a ținut piept etruscilor în fața unui pod, pe cînd romanii îl distrugeau.

[20] *Etrusci*, vechi locuitori ai Toscanei (Italia), care au influențat mult dezvoltarea de mai tîrziu a civilizației romane.

[21] General bizantin (494—565). În timpul domniei lui Justinian, i-a învins pe perşi, pe vandali şi pe ostrogoţi. Legenda spune că Belizarie a căzut în dizgraţia împăratului şi a ajuns cerşetor.

[22] Unul dintre eroii războiului troian. După moartea lui Ahile, a cerut să i se dea armele acestuia, dar ele i-au fost dăruite lui Ulise.

[23] *Dom Francisco da Almeida*, primul vicerege portughez al Indiilor.

[24] Fiul lui Dom Francisco da Almeida care, după lupte încununate de succes împotriva Indiei, a căzut la Chaúl.

[25] Oraş pe coasta de apus a Indiei, la sud de Bombay.

[26] Centurion roman care, cu toate că era grav rănit, a luptat pînă la moarte.

[27] *Mameluci*, ostaşi din armata turco-egipteană, de obicei sclavi.

[28] Localitate la sud de Chaúl.

[29, 30, 31] Oraşe africane la nord de Melinda.

[32] *Tristan da Cunha* (1460—1540), a descoperit mai multe insule în sudul Oceanului Atlantic.

[33] Insulele din sudul Oceanului Atlantic.

[34] *Alfonso de Albuquerque* (1453—1515), care a cucerit Goa şi Malaca şi este considerat întemeietorul puterii coloniale portugheze în India.

[35, 37] Oraşe de pe coasta Arabiei.

[36] Insula pe care este aşezat oraşul Ormuz.

[38] Arhipelag în Golful Persic.

[39] La 25 noiembrie se sărbătoreşte ziua Sfintei Ecaterina, martiră creştină născută în Egipt.

[40] Insulă şi strîmtoare în sudul Indochinei.

[41] *Kriss*, pumnal malaiez.

[42] Pictor la curtea lui Alexandru Macedon. A realizat portretul Campaspei, cu care Alexandru avea legături de dragoste. Apeles s-a îndrăgostit de modelul său, iar Alexandru Macedon i-a dăruit-o.

[43] Întemeietor al regatului Persiei (secolul al IV-lea î.e.n.). Plecînd la război împotriva Lidiei, Cirus a lăsat în grija medului Araspe pe Panteea, captivă de război. Araspe s-a îndrăgostit de ea, dar Cirus a fost destul de mărinimos pentru a-l ierta.

[44] Fiica lui Carol al II-lea cel Chel, rege al Franţei (840—877). Judith a fost răpită de Balduin, iar Carol i-a dat-o de soţie şi l-a făcut conte de Flandra.

[45] *Lopo Soares de Albergaria*, a fost urmaşul lui Albuquerque în calitate de guvernator al Indiei.

[46] Oraş în Africa Orientală, în Golful Aden.

[47] Idem.

[48] Capitala Ceylonului în care portughezii au ridicat o fortăreaţă.

[49] Alt guvernator portughez al Indiei.

[50] Nume purtat de mai mulţi regi ai Etiopiei.

[51] Celebră regină a Arabiei antice; se spune despre ea că îl egala în înţelepciune pe Solomon, căruia i-ar fi făcut chiar o vizită.

[52] Oraş în Abisinia.

[53] Idem.

[54] Vasco da Gama a primit titlurile de Conte de Vidigueira şi Amiral al Mării Indiei.

[55] Demnitatea de vicerege al Indiei.

[56] *Enriques Menezes*, urmaş al lui Vasco da Gama la guvernarea Indiei, avea numai 28 de ani.

[57, 58, 59] Oraşe pe coasta Malabarului.

[60] *Dom Pêro de Mascarenhas*, care a fost înlocuit în mod arbitrar cu Lopo Vaz de Sampaio.

[61] Insulă la sud de Peninsula Malaca.

[62] Port pe coasta Malabarului.

[63] Numele comandantului flotei din Calicut, învins de Sampaio. Cutial avea sub comanda sa 130 de vase.

[64] *Hector de Silveira*, comandantul unei escadre portugheze de sub comanda lui Lopo Vaz de Sampaio.

[65] *Nuno da Cunha*, vicerege al Indiilor Portugheze (1487—1539).

[66] Localitate în apropiere de Calicut.

[67] Fortăreaţă în apropierea Golfului Cambaia.

[68] Guvernatorul din Baçaim.

[69] *Dom Garcia de Noronha*, succesorul lui Nuno da Cunha la cîrma Indiei.

[70] E vorba de o populație indigenă de pe coasta Indiei.

[71] Fiul lui Vasco da Gama.

[72] Martin Alfonso da Sousa.

[73] *Daman*, oraș în India, în ținutul Guzarate.

[74] Vast imperiu musulman în India (1526—1857). Camões se referă la începuturile Imperiului mogol (1526), cînd turcii și afganii cuceresc orașele Delhi și Agra.

[75] Oraș în sudul Malabarului.

[76] Cap la extremitatea de sud a Indiei.

[77] Port pe coasta orientală a Indiei.

[78] Oraș pe coasta Malabarului.

[79] *Dom Joan da Castro*, vicerege al Indiilor Portugheze (1500—1548). În timpul cîrmuirii acestuia a avut loc cel de al doilea asediu al orașului Diu, în cursul căruia s-a evidențiat Joan de Mascarenhas.

[80] *Culevrină*, tun vechi, cu țeava lungă și subțire.

[81] *Haidalcan*, prinț indian, conducător al unei puternice armate pe care Dom Joan da Castro a nimicit-o.

[82] *Dabul*, oraș pe coasta Decanului.

[83] Oraș la nord-est de Goa.

[84] Piesă de rezistență așezată pe axa longitudinală a fundului unei nave, în exterior.

[85] Zeul căsătoriilor, fiu al lui Bachus și al lui Venus. Aici, în sensul de serbare închinată acestui zeu.

[86] *Empireu*, cerul.

[87] Teoria descrisă de Camões în acest pasaj, teoria impulsului primordial, se preda pe vremea poetului la Universitatea din Coimbra. Întreaga descriere a lumii urmează sistemul lui Ptolomeu. Întîiul Mobil imprimă sferelor inferioare o mișcare dinspre est spre vest, făcîndu-le să realizeze o mișcare de rotație completă în 24 de ore.

[88] Zodiacul, cu cele 12 semne ale sale.

[89] În această octavă poetul a enumerat diverse constelații din emisfera de nord.

[90] După toate probabilitățile, un vast teritoriu african, care include și Sofala.

[91] Gonçalo da Silveira, misionar iezuit portughez care și-a aflat moartea în Africa. Este considerat martir.

[92] Lacul Victoria.

[93] Fluviul Zambezi.

[94] Pêro da Nhaia, navigator de origină spaniolă, în serviciul Portugaliei. Ucigîndu-l pe regele băștinaș, care se împotrivea, a construit fortăreața din Sofala și a apărat-o împotriva băștinașilor.

[95] Regiune din Nubia, care era considerată insulă.

[96] Cristovam da Gama, alt fiu al celebrului navigator; a obținut victoria în două lupte împotriva flotei turce. Dom Cristovam a întreprins o expediție în Abisinia și a căzut prizonier al șeicului din Zeila, care l-a ucis.

[97] *Raptus*, sau *Oby*. După toate probabilitățile, fluviul Zambezi.

[98] Sau *Quelimane*. Ținut în Africa, în regiunea fluviului Zambezi (Mozambic).

[99] Azi Capul Guardafú, în Golful Aden.

[100] Oraș de pe coasta africană a Mării Roșii.

[101] Munte în Palestina, pe care se află mormîntul Sfintei Ecaterina din Egipt și o mînăstire care-i poartă numele.

[102] Oraș în Peninsula Sinai.

[103] Strîmtoarea Bab-el-Mandeb.

[104] *Aden*, port în sud-vestul Peninsulei Arabice, în golful cu același nume.

[105] *Arzira*, lanț de munți în Aden, sterpi din cauza lipsei de ploaie.

[106] Oraș și promontoriu în sud-estul Arabiei.

[107] Oraș pe coasta meridională a Arabiei.

[108] Cap la intrarea în Golful Oman.

[109] *Dom Pedro da Castel Branco*, comandant al cetății Ormuz.

[110] *Asabor*, sau *Moçandom*. Cap în strîmtoarea Golfului Persic.

[111] Golful Persic.

[112] Perşii nu întrebuinţau tunurile, care se fabricau din aramă.

[113] Localitate la nord de Melinda.

[114] Cap în strîmtoarea Ormuz.

[115] Regiune din Persia.

[116] *Ulcinda,* cuvînt format din contopirea numelui locuitorilor din acest ţinut *(diuli)* şi numele capitalei ţinutului *(Sinda),* oraş pe coasta de vest a Indiei, în apropiere de vărsarea Indului în Marea Arabiei.

[117] Azi Golful Katch.

[118] Golful Bengal.

[119] Oraş pe braţul oriental al Gangelui.

[120] Vechi regat pe coasta Golfului Bengal. *Pegú* — Capitala regatului Pegú, pe coasta orientală a Golfului Bengal.

[121] Oraş în Pegú.

[122] Azi Tailanda, stat în sudul Peninsulei Indochina.

[123], [124] Oraşe între Tavai şi Malaca.

[125] Regiune în Orient unde, după cum spune *Biblia,* Solomon a trimis după aur.

[126] *Din Cinosura către Aurora,* adică dinspre vest spre est.

[127], [128] *Patane, Pam,* oraşe pe coasta Peninsulei Malaca.

[129] Numele unui presupus lac în China, din care ar izvorî fluviul Menam.

[130] Cochinchina.

[131] Regiune în Peninsula Indochina.

[132] Zidul chinezesc.

[133], [134] Insule vulcanice în Arhipelagul Molucelor.

[135] Pasărea paradisului, despre care se presupunea că nu are picioare şi de aceea zboară veşnic.

[136] *Banda,* insule în Arhipelagul Molucelor, bogate în muscade (nucşoare).

[137] Insulă în Indonezia.

[138] *Sonda,* sau *Sunda,* partea apuseană a Javei, despre care se credea că ar fi o insulă.

[139] Uleiul despre care vorbeşte poetul este un fel de lichid sulfuros, cu ajutorul căruia locuitorii Sumatrei izbutesc să vindece mai multe boli.

[140] Un fel de răşină parfumată.

[141] Piscul lui Adam. Conform credinţei musulmanilor, de pe vîrful acesta Adam s-a suit la cer, lăsîndu-şi întipărită în stîncă urma piciorului.

[142] Arhipelag în sud-vestul Indiei.

[143] Insulă la intrarea în Golful Aden.

[144] Magellan.

[145] Poetul descrie America de Sud.

[146] Santalul roşu, sau santalul brazilian.

[147] Brazilia, care a fost descoperită în anul 1500 de Alvarez Cabral.

[148] Între Oceanul Îngheţat de Nord şi ecuator.

[149] Patagonezi, care aveau o statură impunătoare şi mai ales tălpile picioarelor foarte mari.

[150] Strîmtoarea Magellan.

[151] Alexandru cel Mare spunea că-l invidiază pe Ahile nu atît pentru isprăvile sale vitejeşti, cît pentru faptul că a fost slăvit de un cîntăreţ de talia lui Homer.

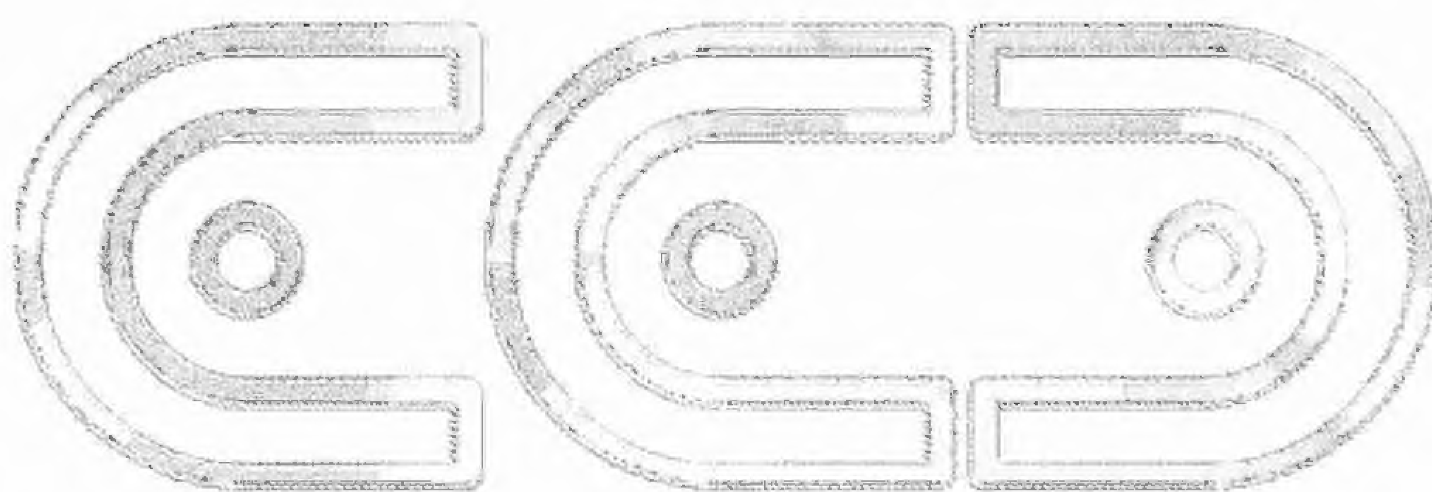
CUPRINS

Luis de Camões și epopeea lusitană . . . V
Tabel cronologic XXVII
Nota traducătorului XXXI

Cîntul I 1
Cîntul II 28
Cîntul III 57
Cîntul IV 93
Cîntul V 120
Cîntul VI 146
Cîntul VII 171
Cîntul VIII 193
Cîntul IX 218
Cîntul X 242

Note 281

Scanare și prelucrare digitală

de

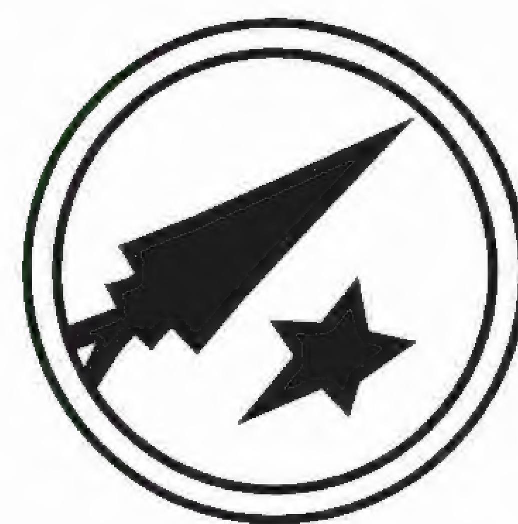
Anonim

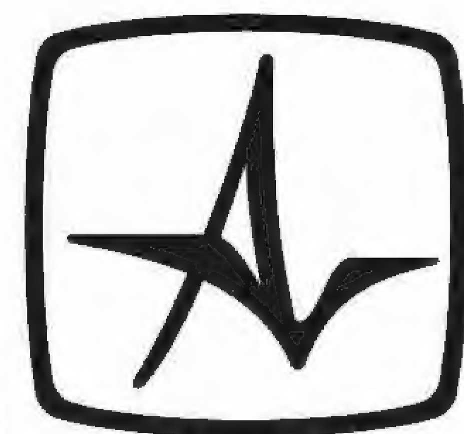
și

CAT Graur

Antwerpen

2024

